

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**19. YY. OSMANLI TÜRKÇESİ
SÖZLÜKLERİNDEN KÂMÛS-I TÜRKÎ
ÜZERİNDE ART ZAMANLI
DİYALEKTOLOJİK BİR İNCELEME**

ERCAN PETEK

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. AHMET GÜNŞEN

EDİRNE 2014

T.C.
TRAKYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

ERCAN PETEK tarafından hazırlanan **19. YY. OSMANLI TÜRKÇESİ SÖZLÜKLERİNDEN KÂMÛS-I TÜRKÎ ÜZERİNDE ART ZAMANLI DİYALEKTOLOJİK BİR İNCELEME** konulu **YÜKSEK LİSANS** tezinin sınavı, Trakya Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 15.-16. maddeleri uyarınca 24/06/2014 Salı günü saat 14.00'te yapılmış olup, tezin .....*kabul edilmesine*..... **ÖYBİRLİĞİ/ÖYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ	KANAAT	İMZA
Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN (Danışman)	<i>Kabul edilmesine</i>	<i>S. İbrahim</i>
Yrd. Doç. Dr. Oğuzhan DURMUŞ	<i>Kabul edilmesine</i>	<i>Oğuzhan</i>
Yrd. Doç. Dr. Aziz TEKDEMİR	<i>Kabul edilmesine</i>	<i>Aziz</i>

T.C
YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
ULUSAL TEZ MERKEZİ

TEZ VERİ GİRİŞİ VE YAYIMLAMA İZİN FORMU

Referans No	10044526
Yazar Adı / Soyadı	ERCAN PETEK
Uyruğu / T.C.Kimlik No	TÜRKİYE / 19523289144
Telefon	537935470
E-Posta	ercan-90@windowslive.com
Tezin Dili	Türkçe
Tezin Özgün Adı	19. yy. Osmanlı Türkçesi Sözlüklerinden Kâmûs-ı Türkî Üzerinde Art Zamanlı Diyalektolojik Bir İnceleme
Tezin Tercümesi	19. Century Diachronic Dialectologic An Examination From Ottoman Turkish Dictionaries On Kâmûs-ı Türkî
Konu	Türk Dili ve Edebiyatı = Turkish Language and Literature
Üniversite	Trakya Üniversitesi
Enstitü / Hastane	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Bölüm	Türk Edebiyatı Bölümü
Anabilim Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Bilim Dalı	Türk Dili Bilim Dalı
Tez Türü	Yüksek Lisans
Yılı	2014
Sayfa	182
Tez Danışmanları	PROF. DR. AHMET GÜNŞEN 32281415938
Dizin Terimleri	
Önerilen Dizin Terimleri	Kâmûs-ı Türkî art zamanlı=diachronic diyalektoloji=diacology
Kısıtlama	Yok

Yukarıda bilgileri kayıtlı olan tezimin, bilimsel araştırma hizmetine sunulması amacı ile Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi Veri Tabanında arşivlenmesine ve internet üzerinden tam metin erişime açılmasına izin veriyorum.

14.07.2014

İmza:.....

Tezin Adı: 19. yy. Osmanlı Türkçesi Sözlüklerinden Kâmûs-ı Türkî Üzerinde Art Zamanlı Diyalektolojik Bir İnceleme

Hazırlayan: Ercan PETEK

ÖZET

Yüksek lisans tezi olarak hazırladığımız “19. yy. Osmanlı Türkçesi Sözlüklerinden Kâmûs-ı Türkî Üzerinde Art Zamanlı Diyalektolojik Bir İnceleme” adlı çalışmamız Giriş, Söz Varlığı, Fonetik Hususiyetler, Sayısal Veriler ve Sonuç kısımlarından oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Osmanlı dönemi Türk sözlükçülüğünde Kâmûs-ı Türkî'nin yeri ve önemi, Şemseddin Sâmî'nin Türk dili hakkındaki görüşleri, Osmanlı ağız araştırmalarının amaçları ve Kâmûs-ı Türkî'nin bu araştırmalardaki yerine değinilmiştir.

Söz Varlığı bölümünde, Kâmûs-ı Türkî'deki madde başları tek tek ele alınarak Derleme Sözlüğü yardımı ile bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında ortak olarak yaşayan kelimeler tespit edilmiştir.

Fonetik Hususiyetler bölümünde, ortak söz varlığı ses bilgisi yönünden incelenmiştir.

Sayısal Veriler bölümünde, ortak söz varlığının Leylâ Karahan'ın belirlediği ağız gruplarına göre dağılımı ve yüzdellik oranları ve bu tasnifte yer almayan Rumeli ağızlarındaki dağılımı ve yüzdellik oranları verilmiştir. Ayrıca çalışmada yer alan yabancı kökenli kelimeler de listelenmiştir.

Sonuç bölümünde ise yapılan çalışma ile ilgili genel hükümlere yer verilmiştir. Anlambilim açısından da dikkate değer hususlara kısaca değinilmiştir.

Çalışmamızın sonunda ise kaynakça bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kâmûs-ı Türkî, art zamanlı, diyalektoloji.

Name of Thesis: 19. Century Diachronic Dialectologic An Examination From Ottoman Turkish Dictionaries On Kâmûs-ı Türkî

Prepared by: Ercan PETEK

ABSTRACT

“19. Century Diachronic Dialectologic An Examination From Ottoman Turkish Dictionaries On Kâmûs-ı Türkî ”, the name of study which we prepared as the post graduate thesis, is composed of parts of foreword, vocabulary, phonetic features, statistical data and result.

In the foreword, the situation and importance of Kâmûs-ı Türkî in the Ottoman period, Şemseddin Sami’s point of views regarding Turkish lexicography, the aims of Ottoman dialect researches and the place of Kâmûs-ı Türkî in these researches were referred.

In the vocabulary, the words commonly surviving in Turkish dialects with the help of collation dictionary were diagnosed by evaluating the article topics individually.

In the phonetic features, the existence of common vocabulary was examined with regard to phonetic.

In the statistical data, dispersions and percentage rates of common vocabulary according to dialect groups determined by Leyla Karahan and dispersions and percentage rates in the Rumelin dialects –not taking part in this classification- were given. Words, which take part of foreign origin in this study, were listed as well.

In the result, general views with regard to the study made took place. Notable points in terms of semantics were also mentioned.

Bibliography can be seen at the end of our study.

Key words: Kâmûs-ı Türkî, diachronic, dialectology.

ÖN SÖZ

Arap harflerine dayalı Osmanlı alfabesinin imlâsı, sesleri net bir biçimde ortaya koyamadığı için başta fonetik hususiyetler olmak üzere Osmanlı ağız araştırmalarında güçlüklerle karşılaşmakta ve bu yönde yapılacak çalışmalar aksamaktadır.

Osmanlı ağızlarının kaynakları arasında Arap harfli Osmanlı alfabesiyle yazılmış edebî, folklorik, tarihî ve dil bilimsel metinlerin yanı sıra Avrupalıların kaleme aldığı Latin harfli metinler (16. yy. Postel Grameri, 17. yy. Harsany'nin Dil Kılavuzu, 18. yy. Viguer Grameri, 19. yy. Redhouse Grameri vb.), Rumeli ağızları için önemli fonolojik ve morfolojik veriler ortaya koyan Kiril harfli metinler ve sayısı az olmakla birlikte Yunan harfli metinler (19. yy. Yanko Milyapolis'in Türkiye-yi Rumiye ve Rumiye-yi Türkiye isimli çalışması vb.) sayılabilir.

Osmanlı Türkçesiyle yazılmış sözlükler, gramer kitapları, seyahatnameler vb. üzerinde yapılacak çalışmaların en büyük amacı Türk dilinin tarihî seyrini ortaya koyabilmek ve bu sayede modern şivelerde var olan birtakım problemlere açıklık getirmek olmalıdır. Hiç şüphesiz Türkçenin modern anlamda hazırlanmış ilk sözlüğü diyebileceğimiz Kâmûs-ı Türkî Türkçenin tarihî seyrini belirlemede önemli bir kilometre taşıdır. Maarif Vekaletinin izniyle 1901 yılında basılan Kâmûs-ı Türkî yaklaşık 30.000 madde başıyla zengin bir dil malzemesine sahiptir.

Kâmûs-ı Türkî'nin hareketli bir metin olması itibariyle art zamanlı bir inceleme sonucunda (söz varlığı ekseninde) fonolojik hadiselerin ortaya konulabilmesi diğer Osmanlı Türkçesi eserlerine nazaran daha mümkündür. Bu açıdan sözkonusu incelemenin Türkiye Türkçesinin tarihî seyrini ortaya koymada katkısı olacağı düşünülmektedir. Leksikolojik verilerin diyalektoloji açısından mühim bir yeri vardır. Şemseddin Sami'nin büyük bir Türklük şuuru ile hazırladığı ve Türkçemizin ilk modern sözlüğü olarak tanımlanan Kâmûs-ı Türkî üzerinde yapılacak art zamanlı bir incelemenin mahiyeti ortadadır.

Bu amaçla Kâmûs-ı Türkî'deki madde başları tek tek ele alınarak Derleme Sözlüğü yardımı ile bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında ortak olarak yaşayan kelimeler tespit edilmiş, kelimeler kökenlerine göre tasnif edilmiş ve fonolojik hadiseler üzerinde durulmuştur. Kâmûs-ı Türkî'de ağız malzemesi olarak nitelendirilebilecek söz varlığının Leyla Karahan'ın belirlediği ağız gruplarına göre Türkiye Türkçesi ağızlarındaki dağılımı da ortaya konulmuştur.

Çalışma alanımız içerisinde yer alan ortak söz varlığı, Kâmûs-ı Türkî esas alınarak Arap hurufatına göre sıralanmıştır. Bu nedenle çalışmacılara kolaylık sağlaması açısından çalışmamızın sonunda “*dizin*”e yer verilmiştir.

Çalışmamızın her aşamasında bizden ilgi ve desteğini esirgemeyen, derin bilgi ve tecrübeleriyle yanımızda olan danışman hocam Sayın Prof. Dr. Ahmet GÜNŞEN başta olmak üzere, manevi desteklerini esirgemeyen sevgili kardeşlerim Coşkun KARACA ve Cemal OKÇU'ya, varlığından her zaman güç aldığım ağabeyim Nazmi BAYIRLI'ya ve hiç şüphesiz aileme teşekkürü bir borç bilirim...

Ercan PETEK

Edirne, 2014

İÇİNDEKİLER

ÖZET	I
ABSTRACT	II
ÖN SÖZ	III
KISALTMALAR	VII
GİRİŞ	1
1. Türk Sözlükçülük Geleneği	1
2. Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğünde Kâmûs-ı Türkî'nin Yeri ve Önemi	1
3. Kâmûs-ı Türkî'den Hareketle Şemseddin Sâmî'nin Türk Dili Hakkındaki Görüşleri.....	2
4. Osmanlı Ağız Çalışmalarının Amaçları	3
5. Osmanlı Ağız Çalışmalarının Kaynakları Arasında Kâmûs-ı Türkî'nin Yeri.....	3
I. BÖLÜM: SÖZ VARLIĞI	5
II. BÖLÜM: FONETİK HUSUSİYETLER	155
II.1. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ.....	155
II.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi	156
II.1.2. Geniş Ünlülerin Daralması	156
II.1.3. Dar Ünlülerin Genişlemesi	157
II.1.4. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması	158
II.1.5. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi	158
II.2. ÜNLÜ TÜREMESİ.....	159
II.2.1. İç Ses Türemesi	159
II.2.2. Son Ses Türemesi	159
II.3. ÜNLÜ YİTİMİ	159
II.3.1. Son Ses Ünlü Yitimi.....	159
II.4. ÜNSÜZLER	160
II.4.1. g/ğ ünsüzleri	160
II.4.2. η ünsüzü.....	160
II.4.3. t ünsüzü.....	160
II.5. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	160
II.5.1. ÖN SES ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	160
II.5.1.1. k- > g-	160
II.5.1.2. k- > ğ-	160
II.5.2. İÇ SES ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	160
II.5.2.1. İç Seste Tonlulaşma.....	161
II.5.2.1.1. -t- > -d-	161
II.5.2.1.2. -k-/-k- > -g-/-ğ-	161
II.5.2.1.3. -p- > -b-	161
II.5.2.1.4. -ç- > -c-	161
II.5.2.2. İç Seste Tonsuzlaşma	161
II.5.2.2.1. -d- > -t-	161
II.5.2.2.2. -g-/-ğ- > -k-/-k-	162
II.5.2.3. İç Seste Sızıcılaşma	162
II.5.2.4. İç Seste Süreksizleşme	162
II.5.3. SON SES ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ	162

II.5.3.1. Son Seste Tonlulaşma.....	162
II.5.3.2. Son Seste Sızıcılaşma	163
II.5.3.3. Son Seste Tonsuzlaşma	163
II.5.4. İÇ SESTE ÜNSÜZ TÜREMESİ	163
II.5.5. SON SES ÜNSÜZ YİTİMİ	163
III. BÖLÜM: SAYISAL VERİLER	164
III.1. Ortak Söz Varlığının Leylâ Karahan'ın belirlediği ağız gruplarına göre dağılımı ve yüzdellik oranları.....	164
III.2. Kâmûs-ı Türkî ve Derleme Sözlüğü'nde Ortak Olarak Yer Alan Kelimelerin Köken Bilgisi	165
III.2.1. Farsça Kökenli Kelimeler	165
III.2.2. İtalyanca Kökenli Kelimeler	166
III.2.3. Fransızca Kökenli Kelimeler	167
III.2.4. Arapça Kökenli Kelimeler	167
III.2.5. Rumca Kökenli Kelimeler.....	167
III.2.6. Bulgarca Kökenli Kelimeler	167
III.2.7. Arnavutça Kökenli Kelimeler	168
III.2.8. Slav Kökenli Dillerden Geçen Kelimeler	168
SONUÇ	169
DİZİN	171
KAYNAKÇA/BİBLİYOGRAFYA	182

KISALTMALAR¹

age.	: adı geçen eser
BKd.	: Burhan-ı Katı‘ (Dizin)
bk.	: bakınız
C	: cilt
ev.	: Çeviren
DS	: Derleme Szl
DTCF	: Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
Fr.	: Fransızca
KT	: Kms-ı Trk
s.	: sayfa
TS.	: Tarama Szl
Yay.	: yayınları

---

¹ çalışmamızda yer alan il adlarının kısaltmaları, Derleme Szl’nde yer aldığı gerekçesiyle “*Kısaltmalar*” başlığı altında ayrıca verilmemiştir. Bundan başka Kms-ı Trk’de “nesih yazı ile mukta‘t” ve “rik’a yazı ile mukta‘t” başlıkları altında yer alan doğa bilimleri, kelime kökenleri, kelime türleri vb.nin kısaltmalarına da bu başlık altında ayrıca yer verilmemiştir.

GİRİŞ

1. Türk Sözlükçülük Geleneği

Türk sözlük biliminin temelleri şüphesiz Arap sözlükçülüğü prensiplerinde kaleme alınan Kâşgarlı Mahmûd'un *Dîvânu Lügâti't-Türk*'üne kadar uzanır. Türk Sözlükçülüğünün en eski kaynağı olan *Dîvân*'dan *Kâmûs-ı Türkî*'ye kadarki dönemde yazılı olan gerek manzum gerekse sözlük tertibindeki bütün yazma ve basma eserler ya Farsça-Türkçe ya da Arapça-Türkçe olup, Arap sözlükçülük geleneğinde düzenlenmiştir (Ölmez, 1994: 88; Erimer, 1999: 18; Aksan 1998: 115).

Türkiye Türkçesinin önemli sözlükleri özellikle 19. yüzyılın ortalarından sonra, bir başka terim ile Tanzimat'tan sonra dili bağımsız bir varlık olarak değerlendiren aydınlarımızın sayesinde gündeme gelmiş ve çalışmalar artmıştır (Parlatır, 1995: 4).

2. Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğünde Kâmûs-ı Türkî'nin Yeri ve Önemi

Paşa Yavuzarslan, "Türk Sözlükçülük Geleneği Açısından Osmanlı Dönemi Sözlükleri ve Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'si" adlı makalesinde, Namık Kemal'in "Lisân-ı Osmânînin Edebîyatı Hakkında Bazı Mülâhazâtı Şâmildir" başlıklı yazısından yaptığı çıkarımın ardından Kâmûs-ı Türkî'nin Osmanlı dönemi Türk sözlükçülüğündeki yerine ve önemine değiniyor:

*"Tanzimat'a kadar Eski Anadolu Türkçesi ve Osmanlı sahasında kaleme alınan sözlükler daha çok Arapça ve Farsça kelimelerin madde başı olarak verildiği Arapça-Türkçe; Farsça-Türkçe ya da Arapçadan ve Farsçadan Türkçeye tercüme sözlüklerdi. yani Arap dilinde ve Fars dilinde kaleme alınan sözlüklerin Türk diline tercümeleri şeklindeydi. Bunun yanı sıra bir de geç dönemlerde Türkçe kelimelerin madde başı olarak alındığı ve karşılıklarının Arapça ve Farsça olarak verildiği sözlükler yer almaktaydı ki bunların sayısı oldukça azdır (=Lehçetül-Lügat, 1999). Denilebilir ki; Tanzimat dönemine kadar olan sözlükler, Doğu dillerinden Osmanlı Türkçesine yapılan tercümelerdi. Türkçenin söz varlığı hiçbir dönemde ve eserde ciddiye alınmamış ve sözlüklere de girmemişti. Türkçe kelimelerin madde başı olduğu, bir başka deyişle Namık Kemal'in çerçevesini çizdiği tarzda bir sözlüğe Lehce-i Osmânî hariç tutulursa, Türk milleti, Kâmûs-ı Türkî'ye kadar sahip olamamıştır."*¹

¹ Paşa Yavuzarslan, "Türk Sözlükçülük Geleneği Açısından Osmanlı Dönemi Sözlükleri ve Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'si", Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi 44, 2 (2004), s. 185-202.

Osmanlı coğrafyasında Kâmûs-ı Türkî'ye kadarki dönemde kaleme alınan sözlüklerin adında Türkçe ibaresine rastlanmaz; bunun yerine söz konusu dilin *lisân-ı Osmânî* olarak adlandırıldığı görülür. Kâmûs-ı Türkî bu bakımdan da bünyesinde bir ilki barındırmaktadır.

Kâmûsü'l-A'lâm gibi ansiklopedik bir sözlüğü, Kâmûs-ı Fransevî gibi 2 ciltten oluşan bir lugatı kaleme alan Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'si hakkında pek çok türkolog Türkçenin yaşayan kelimelerini ihtiva eden böyle bir sözlüğün o güne dek kaleme alınmadığı kanaatini taşımaktadır. Bunlardan biri de Kâmûs-ı Türkî'nin eski harfli ofset baskısına önsöz hazırlayan F. Kadri Timurtaş'tır. Timurtaş görüşlerini şu şekilde dile getirmektedir:

“Yeni harflerle bu mahiyette bâzı sözlükler hazırlanmışsa da bir çok bakımlardan eksik oldukları için, Kâmûs-ı Türkî'yi geçememiş, hatta ona erişememişlerdir.” (Timurtaş 1996: 9).

3. Kâmûs-ı Türkî'den Hareketle Şemseddin Sâmî'nin Türk Dili Hakkındaki Görüşleri

Kâmûs-ı Türkî'nin “İfâde-i merâm” başlığını taşıyan önsöz mahiyetindeki bölümünde Şemseddin Sâmî'nin Türk diline hangi hassasiyetlerle yaklaştığını görmek mümkündür. Lugat kitabını bir dilin hizânesi hükmünde gören Şemseddin Sâmî; ifâde-i merâm'da “Osmanlıca” tabirini doğru bulmadığı gibi “Çağatayca” tabirinin kullanımını da doğru bulmaz ve ikisi arasındaki farkın İtalyanca ile Latince ve İspanyolca ile Fransızca arasındaki fark kadar yani kendi başına bir lisân sayılabilecek kadar olmadığını, aradaki farkın Mısır Arapçasıyla Mağrib Arapçası kadar olduğunu ileri sürer ve Osmanlıca'yı “Garp Türkçesi”, Çağatayca'yı da “Şark Türkçesi” olarak adlandırmanın doğru olacağını ifade eder.

Şark Türkçesi ile Garp Türkçesinin birbirine yaklaşmasıyla Türkçenin genişleyip daha güzel bir dil haline geleceğini savunan Şemseddin Sâmî'nin pantürkizm düşüncesiyle hemfikir olduğu görülmektedir.

Ayrıca Arapçadan kelime almak yerine Şark Türkçesinden kelime alınması taraftarıdır. Bazı Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin Türkçenin söz varlığına tamamen yerleşmediğini ve istenildiği zaman atılabileceğini dile getirir. Ancak Türkçeleşmiş ve herkesin bildiği kelimelerin atılmasına karşıdır. Tam da bu noktada büyük Türk mütefekkeri Ziya Gökalp'ın “*Lisân*” şiiirindeki “*Türkçeleşmiş Türkçedir*” dizesi akıllara geliyor. Osmanlı Türkçesinin Arapça, Farsça ve Türkçeden mürekkep bir dil olduğunu kabul etmez ve üstüne basa basa Türkçenin müstakil bir dil olduğunu ileri sürer. Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin Türkçenin gramer kaidelerine göre kullanılması gerektiğini belirtir. Bütün bunlardan hareketle

Şemseddin Sâmî için “Türk dili milliyetçisi” tabirini kullanmak herhalde yanlış olmaz.

4. Osmanlı Ağız Çalışmalarının Amaçları

Arap alfabesine dayalı Osmanlı alfabesinin ve imlasının birçok sesi net biçimde ortaya koyamaması Osmanlı ağız çalışmalarının en belirgin engellerini oluşturur.

Osmanlı dönemi ağız çalışmalarını 16. yüzyıldan sonra başlatmamız uygun olur, çünkü Eski Anadolu Türkçesi dediğimiz erken dönem Oğuzcası bu asırda belirli bir imlaya kavuşmuş, fonolojik değişimlerle önceki dönemden farklılaşmış, cümle yapılarında az çok bir geleneğe oturmuş ve kelime hazinesi göreceli bir istikrara ulaşmıştır. Bununla birlikte Osmanlı Türkçesinde esas değişim 17. yüzyılda meydana gelmiş ve yeni Türkçenin temeli olabilecek birçok değişimin arasında düzlük-yuvarlaklık uyumunun oluşmaya başlaması olayı ile genzel damak ünsüzü /ŋ/ de meydana gelen ve n, ğ ve y’ye dönüşen fonolojik olay bu değişimi hızlandırmıştır.

Fikret Turan’ın, “Osmanlı Ağız Çalışmalarında Amaçlar, Kaynaklar ve Problemler” başlığını taşıyan makalesinde Osmanlı ağız çalışmalarının amaçları şu şekilde sıralanmıştır:

“ a. Türkçenin tarihî şivelerinin tesbitiyle genel Türk dilinin varlığı, imkanları ve tarihî seyrini ortaya koymak,

b. Türkçenin belli başlı şivelerinin geçirdiği tarihî dilbilim tecrübelerini inceleyerek modern şivelerde varolan problemlere açıklık getirmek, mesela Evliya Çelebi’nin Kerkük ağzında gösterdiği ‘bere’ (kardeş) kelimesinin varlığı çeşitli araştırmacılar tarafından mere-bere kelimesi için Dede Korkut Oğuznameleri’nde yapılan açıklamalara değişik yorumlar getirecek özellikte olması gibi,

c. Şivelerin yapılarından o şiveyi kullananların hangi kültürlerle ne yönde ilişkide olduğunun belirlenmesi,

d. Ve en önemlisi şivelerde görülen gramer olaylarından hareketle dilbilimin evrensel kurallarının oluşturulmasına katkıda bulunmaktır.”²

5. Osmanlı Ağız Çalışmalarının Kaynakları Arasında Kâmûs-ı Türkî’nin Yeri

Bu dört asırlık Anadolu ve Rumeli ağızlarının kaynakları çoğunlukla Arap harfli Osmanlı alfabesiyle yazılmış edebî, folklorik, tarihî ve dilbilimsel metinlerdir. Bu

² Fikret Turan, “Osmanlı Ağız Çalışmalarında Amaçlar, Kaynaklar ve Problemler”, Türkbilg 2002/4, s. 125-135.

eserlerde fonolojik olayları tesbit etmek ve tarihî değişimleri gözlemleme olanağı sınırlıdır, çünkü alfabe sesleri belirlemede oldukça yetersiz kalır. Bununla birlikte bu eserlerde leksik tercihler, deyim, deyiş ve cümle farklılaşmaları açıkça görülebilir. Çalışmamızın temelini oluşturan Kâmûs-ı Türkî'nin yanında Cem Dilçin'in Tarama Sözlüğü'nden ve yer yer Mütercim Âsım Efendi'nin Burhân-ı Katı' isimli lügatından istifade edilmiştir.

Osmanlı ağızlarının kaynakları konusunda ikinci sırayı Avrupalıların yazdığı latin harfli gramer, sözlük, edebiyat, tarih ve folklor metinleri oluşturur. Bu eserler çoğunlukla İstanbul okur-yazar şivesine dayalı yapılmıştır, ancak gene de fonolojik varyantlar ve değişimleri gözlemlemek Arap harflerine göre daha kolaydır. Bu eserlerin en önemlileri şunlardır: 16. yy. Postel Grameri, 17. yy. Harsany'nin Dil Kılavuzu, 18. yy. Vigner Grameri, 19. yy. Redhouse Grameri vb.

Üçüncü sırada Kiril harfli metinler gelir. Mevcut eserler özellikle Rumeli ağızları için önemli fonolojik ve morfolojik veriler ortaya koyarlar. 19. yy. Radlov Sözlüğü vb.

Bunun dışında Yunan harfli metinler de sayıca azdır, ancak bu çalışmalar önemli ve tutarlı bilgiler verirler. 19. yy. Yanko Milyapolis'in Türkiye-yi Rumiye ve Rumiye-yi Türkiye isimli çalışması vb.

Şemseddin Sâmî, Kâmûs-ı Türkî'de kelimelerin doğru okunabilmesi için "işârât-ı mahsusâ" başlığı altında belirli işaretler kullanmış ve böylece Türkçe kelimelerdeki fonetik problemleri bir derece olsun halletmiştir. "و vav" harfine yeni işaretler eklemekle o-u, ö-ü seslerinin birbirinden ayrılmasını sağlayarak doğru telaffuzu sağlamıştır.

I. BÖLÜM: SÖZ VARLIĞI

ا elif

abaka (آباقا) *i.* emmi, amca. *mr.* [ihyâsı arzu olunur lüzûmlu kelimâttandır.]³

abca [**abaka -1**] **1.** Amca. (DS, C 1, s. 6)

[**abaka -1**]: (İz.; Kn.)

abamak (آبامق) *ft.* dirîğ ve men etmek, yapmamak, muhâlefet etmek. *fr. refuser. mr.* [yeri boş kalmış olduğundan ihyâsı arzu olunur.]⁴

abamak (II) 1. Menetmek, alıkoymak: Bu adamı işinden abadım. (Brs.) **2.** Muhalefet etmek, dayatmak. (İz.) (DS, C 1, s. 8)

abandırmak (آبانديرمق) *ft.* (deveyi) çökertmek, ihlamak.

abandırmak Deveyi çökertmek. (İz.) (DS, C 1, s. 8)

abanlamak (آبانلامق) *fl.* 1. büyük adım atmak. 2. adımları ziyâde açarak ölçmek.

abanlamak [**aban aban yürüme, abannamak (I) -1, abannemek -1, apannamak -1, appanlamak, arbanlamak, arbannamak**] **1.** Geniş adımlarla hızlı hızlı yürüme. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Ba.; Brs.; Mğ.) (DS, C 1, s. 8)

[**aban aban yürüme**]: (Çkl.) (DS, C 1, s. 8) // [**abannamak (I) -1**]: (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Çkl.; Mğ.) (DS, C 1, s. 8) // [**abannemek**]: (Ay.) (DS, C 1, s. 8) // [**apannamak -1**]: (Dz.; Ba.; Kü.; Çr.; Mğ.) (DS, C 1, s. 9) // [**appanlamak**]: (Ed.?) (DS, C 1, s. 9) // [**arbanlamak**]: (Af.; Dz. köyleri) (DS, C 1, s. 9) // [**arbannamak**]: (Af.) (DS, C 1, s. 9)

abanmak (آبانمق) *fl.* [*ar.* “آبا aba”dan] 2. sarkmak, eğilmek: pencereden abanı baktım.

abanmak (I) 4. Sarkmak, eğilmek: *Pencereden abanma.* (Bo.)

abanoz (آبانوز) *i.* [*fa.* “آبنوس âbnûs”dan] asıl Hind’den çıkan pek sert ve siyah bir ağaç...⁵

³ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

⁴ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

⁵ Kelime, 18. yy.da Mütercim Âsım Efendi tarafından Türkçeye tercüme edilmiş *Burhân-ı Katı*’da da “abanoz” biçimiyle yer almaktadır. bk. Elif Cora, *Burhân-ı Katı’da Yer Alan Türkçe Sözcükler ve*

abanuz [abanus] 1. Abanoz. (Sm.) (DS, C 1, s. 9)

[abanus]: (İç.) **2.** Melengiç (sakız) ağacının kökünden ve gövdesinden çıkan koyu kahverengi kereste. (Hat.)

âbdestlik (آبدستلك) *i.* asıl abdest alırken giyilen bir nev’i kısa cübbe.

abdestlik (II) Eski din adamlarının en üste giydikleri önü açık boy elbisesi (İst.) (DS, C 1, s. 17)

abrâş (آبراش) *i.* 1. [*ar.* “ibriş”den] alaca benekli. (at).

abraş (I) [apraş -3] 2. Yüzü, vücudu alaca benekli, lekeli hayvan veya adam. (İz.; Brs.; İst., Ama.; Tr.; Rz.; Sr.; Gaz.; Hat.; Ada.; Ed.; Krk.) (DS, C 1, s. 29)

[apraş -3]: (Zn.)

abli (آبلى) *i.* [*ita.* tavassutuyla *ar.* “habel”den] *bh.* elde tutulup onunla yelken kullanılan ip...

abli (II) [ablo, apli] Kayıkta yelken açıldığı zaman, yelkenin iki yana kaçmaması için serenin ucundan, dümene yakın kısmına bağlanan ipler. (Or.; Gr.; Rz.) (DS, C 1, s. 24)

[ablo]: (Çkl.; Rz.) // **[apli]:** (Or. kıyı köyleri)

abo (آبو) *hd. av.* “a bu ne!” tabirinden muhaffef olarak edat-ı taaccübdür.⁶

abo, abō (I) 1. Şaşma ve korku ünlemi. (Türkiye geneli) (DS, C 1, s. 24)

abe (آبه) *hd.* [“a” harf-i nidâsıyla Rumeli lisânlarında “be”, “bre”, “vire”, “more” sûretlerinde müsta‘mel bir edattan mürekkep olarak Rumeli’nde zebân-zeddir.] *eya,* *hey,* *behey:* “abe kardeş.” *av.*⁷

abe (I) [aba (IV), abey -2] Teklifsiz konuşmada seslenme ve dikkati çekme ünlemi. (Dz.; Mn.; Ba.; -Çkl; Brs.; Sk.; İst.; Tr.; Ar.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 1, s. 17)

[aba (IV)]: (Krk.) // **[abey -2]:** (Tk.)

aparmak (آپارماق) *mz:* aparır. *ft.* [Türkmân lüğatinde] 1. alıp götürmek: geçme nâmerd köprüsünden ko aparsın su seni. 2. aşırmaq, çalıp çarpmaq.⁸

Deyimler Dizini, Kocaeli 2007, s. 2, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

⁶ Ş. Sâmî, “عو av. (Avâm Lisânı)” tabiri ile söz konusu kelimenin halk ağzında kullanıldığına işaret etmiştir.

Ayrıca bk. “abu” YTS, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 2009, s. 13.

⁷ Ş. Sâmî, “عو av. (Avâm Lisânı)” tabiri ile söz konusu kelimenin halk ağzında kullanıldığına işaret etmiştir.

⁸

aparmak (I) [aparmağ -1, 2; apartmak (I) -1, 2, 3] 1. Çalmak, aşırarak, alıp kaçmak, habersiz götürmek, gizlice almak. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Brs.; Kü.; Es.; Sk.; Çkr.; Çr.; Sn.; To.; Or.; Rz.; Ar.; Kr.; Vn.; Dy.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Krş.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.)

[aparmağ -1]: (El.; Nğ.; Kerkük) // **[aparmak (I) -1]:** (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; Sk.; İst.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sm.; Ama. köyleri; To. ve çevresi; Or. ve köyleri; Gr.; Tr.; Rz.; Ml.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Nğ.; Kn.; İç.)

2. Götürmek, alıp götürmek. (Isp.; İz.; Mn.; Ama.; Gm.; Rz.; Kr.; Ezc.; Vn.; Bt.; Dy.; Mş.; Tn.; El.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.; Sv.; Kn.; Ada.; Kerkük)

[aparmağ -2]: (Kr.; Vn.; El. ve köyleri; Kerkük) // **[aparmak (I) -2]:** (Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Brs.; To.; Or.; Tr.; Ezc.; Bt.; Dy.; Ml.; Ur.; Gaz.; Sv.; Ank.; Mğ.)

apaz (آپاز) i. [galatlı: هاپاز hâpaz] 2. kapalı avuca sığan miktar: bir apaz buğday.

apas [apaz (II) -1] Avuç, avuç dolusu: *Bir apas şeker verdi.* (Brd.; Isp.; Dz.; Ks.; Sm.; Ant.; Mğ.)

[apaz (II) -1] (Mn.; Sn. ve çevresi; Ama.; Kn.; Mğ.)

apazlamak (آپازلامق) fl. (gemi) yelkenin ziyâde şişmesiyle rüzgârı avuçlamışçasına yavaş gitmek.

apazlamak (II) 2. Gemi rüzgârla yavaş yavaş gitmek. (Kn.) (DS, C 1, s. 286)

apazlama (آپازلامه) i. geminin bir istikâmet-i muayyenesinden gelen rüzgâr yelkeni ziyâde şişirerek yavaş gitmesiyle hâsıl olan hafif yalpa.

apazlamak (II) 1. Hafif yalpalamak. (Ks.) (DS, C 1, s. 286)

apansız (آپانسز) ve apansızın. ba: انسىز, انسىزىن. ⁹

apansız [apansa] Birdenbire. (Ba.; Kn.; Krk.) (DS, C 1, s. 283)

apalak (آپالاق) sıf. iri ve tombul (küçük çocuk)

apalak (I) [apak -2, apak topak, apal -1, apalak topalak, apalak] 1. Tombul, gürbüz, sevimli. (Brd.; Dz.; Mn.; Zn.; Ks.; To.; Or.; Tr.; Ml.; Gaz.; Mr.; Sv.; Ank.; Ky.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 1, s. 282)

apışak (آپشاق) sıf. 2. kuvvetten düşmüş, yürüyemez, tenbel.

apışak (II) [apşak (II)] Ağır eli, beceriksiz, tembel (Uş.) (DS, C 1, s. 287)

⁸ Kelime, 18. yy.da Mütercim Âsım Efendi tarafından Türkçeye tercüme edilmiş *Burhân-ı Katı* 'da da *götürmek, alıp götürmek* (perdâhten) anlamıyla yer almaktadır: bk. Elif Cora, age., s. 282.

Ayrıca bk. “*aparmağ*” YTS, s. 23.

⁹ Ayrıca bk. “*apansızda, [apansına, apansızda]*” YTS, s. 23.

apışmak (أپیشمق) *fl.* [apışmak ve apuşmak dahi yazılabilir] 2. bir yere dikilip durmak, ileriye gidememek.

apışmak (I) 2. Bacakları ayırarak durmak, dikilmek. (Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; İst.; Mğ.; Ed.; Krk.) **4.** Yorgunluktan bacakları tutulmak, yürüyememek. (Isp.; Brd.; Ky.; Krk.) (DS, C 1, s. 288)

apışık (أپیشیق) *sıf.* 2. yorulup âciz kalmış, şaşırılmış (adam).

apışık 1. Yorgun, güçsüz, şaşkın. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Mn.; Gm.; Dy.) (DS, C 1, s. 288)

apul (آپول) *h.* semiz kaz gibi iki yana sallanarak yürümeyi tasvir için mükerreren kullanılır: apul apul yürümek.¹⁰

abul abul [abal abal, abıl abıl, apal apal, apan apan, apçal apçal, apıl apıl -1, apınak apınak, apul apul]

[apul apul]: (Isp.; Mn.; Ba.; Çkl.; Ama.; Kn.)

2. İki yana sallana sallana yürümeyi anlatan bir zarf. (Af.; Isp.; Dz.) (DS, C 1, s. 32)

apiko (آپقو) ... = *sıf. mc* hazır, tetik, cüst ü çâlâk.

apik Atik, çevik. (Kn.) (DS, C 1, s. 289)

atalık (آتالیق) *sıf.* 1. peder yerini tutan, pederlik eden, babalık.

atalık (I) 1. Kayınbaba. (Af.; Brd.; Dz.; Ks.; Sm.) **2.** Babalık yapan herhangi bir kişi. (Isp.) **3.** Üvey baba. (Kr.; Kn.) (DS, C 1, s. 365)

atkı (آتقی) 1. nescde arişin üstüne gelen ve mekikle atılan argaç teli.

atgu (III) [atgu, atkı (II), atma (I)] Dokumacılıkta, halıcılıkta çözümler arasına gelen ip. (Isp.; Dz.; Ky.) (DS, C 1, s. 368)

[atgu]: (Ml.) // [atkı (II)]: (Ky.) // [atma (I)]: (Kc.; Zn.; Or.; El.)

atlangıç (آتلانغیچ) *i.* derenin ortasına geçmek için suyun içine mevzû' atlama taşı.

atlama (I) [atlangeç, atlangıç] 2. Tarlalarda geçen kestirme yollar üzerine rastlayan tarla sınırı ağlarına ters Λ şeklinde yapılan, 2-3 basamaklı merdiven geçit. (Kc.; Bo.; Zn.) (DS, C 1, s. 371)

[atlangeç, atlangıç]: (Kc.)

atılmak (آتلمق) *fl.* 4. tahta gibi çarpılıp bükülmek.

¹⁰ Ayrıca bk. "apul apul" YTS, s. 23.

atılmak Kapı, pencere keresteleri eğilmek: *Kapı pek fena atılmış, kapanmıyor.* (Brs.) (DS, C 1, s. 369)

atık (أْتِيق) *i.* süt ve yoğurt çalkalamaya mahsus küçük yayık.

atık (III) Yoğurt çalkalanan küçük yayık. (Mn.) (DS, C 1, s. 369)

ac (أَج) *sif.* 2. doymaz, tamahkâr, harîs: ne aç adam! 3. fakir, muhtaç: aç doyurmak.

aç: 1. Yoksul. (El.; Sv.; İç.) 2. Açgözlü. (El.; Sv.; İç.) (DS, C 1, s. 55)

acı (أَجِي) *sif.* ... || **acı elma** = yenmez bir elma. || ...

acalma [acamuk (II), accuk (II), acı ağaç -5, acı elma, acıh (II) -2, acık (III) -1, acuk (I) -1, açuk] Dağlarda yetişen bir çeşit yabani elma. (Bo. köyleri, Kn.)

[acı elma]: (Kc.)

acırak (أَجِيرَاق) *sif.* az acı, acıya çalar, acımsı, acımtrak.

acırak (I) Az acı, acımsı. (Uş.; Mn.; Kc.; Çr.; Sm.; To.; Mr.; Hat.; Ank.; Ky.; Kn.; İç.; Ed.; Krk.) (DS, C 1, s. 52)¹¹

acırga (أَجْرَغَه) *i.* Yaban turpu denilen bir cins nebât.

acırga Yabani turp. (Sv.) (DS, C 1, s. 53)

acık (أَجِيق) *i.* 1. keder, elem.¹²

acık (II) [acıh (I) -3, açuv] 1. Keder, ıstırap, elem. (Mn.; Çkl.; Brs.; Sv.; Ky.; Krk.) (DS, C 1, s. 48)

[acıh (I) -3]: (Kr.)

[açuv]: (Es. ve köyleri; To.; Kn.)

acıklanmak (أَجِيقْلَانْمَق) *ft.* mâtemde bulunmak, yaşlı olmak.

acıklanmak [acıksınmak (I)] 1. Üzölmek, acımak, müteessir olmak. (Çkr.; Mr.) (DS, C 1, s. 49)

açar (أَجَار) *i.* 1. anahtar, miftâh. [anahtar Rumc.a olup, asıl Türkçesi açardır.]

açar 1. [açacak (I) -1]

açacak (I) 1. Anahtar.

¹¹ Ayrıca bk. “acırak” YTS, s. 13.

¹² Ayrıca bk. “acıh, [acığ, açuk (I)]” YTS, s. 13.

[**açar -1**]: (Dz.; Mn.; Bil.; Sm.; Ama.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ağ.; Sv.; Ng.; Ada.) (DS, C 1, s. 56)

açkı (أچقى) *i.* cilâ, perdâht, lostra.¹³

açkı (IV) Cilâ, perdah. (Brs.) (DS, C 1, s. 60)

âhar (آهار) *i.* [“âk”dan müştak olup “آهار” imlâsıyla dahi geçmiştir.] 2. perdâht kolası.¹⁴

ahar (III) 1. Bir çeşit kâğıt ve bez cilâsı. (Gaz.; Kn.) (DS, C 1, s. 125)

âharlamak (آخارلامق) *ft.* perdâht kolası sürmek, cilâ etmek.

aharlamak Yumurta akı ile kağıdı cilâlamak. (Kü.) (DS, C 1, s. 125)

ahlat (أخلاق) *i.* 1. yabâni armut ki tanesi küçük olup iyi olmadıkça yenmez. 2. bu meyveyi veren ağaç.

ahlet, ahlet Ahlat, yaban armudu. (Gm.; Mğ.) (DS, C 1, s. 132)¹⁵

ahu (أخو) *sıf.* [“ak”dan] saç ve sakalı ak olup şâyân-ı hürmet ve ta‘zim olan: ahu baba. [yalnız bu tabirde müsta‘meldir.]

ahu (II) 1. Ak sakallı, saygı değer, yaşlı adam. (Mn.) (DS, C 1, s. 134)

ahur (أخور) *i.* [asıl Türkçe olup, Fârisîye dahi geçmiştir.] hayvânât yatırılan dam, istabl.

ahar, ahar (I) [ahur -2] 2. Hayvanların barındığı yer, ahır, tavla. (Isp.; Brd.; Dz.; Es.; Ar.; Kr.; Bt.; Ada.; Mğ.)

[**ahur -2**]: (Ks.; Çr.; Ama.; Or.; Gm.; Rz.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Vn.; Tn.; El. köyleri; Sv.; Kerkük) (DS, C 1, s. 125)

ahurlamak (أخورلامق) *fl.* (hayvan) ahırda çok yatıp hamlamak.

ahırlamak [ahurlamak -2] 3. Hayvan uzun zaman ahırda kalarak hamlamak: *Hayvana ara sıra bin ki ahırlamasın.* (Dz.; Gaz.; Ank.) (DS, C 1, s. 130)

[**ahurlamak -2**]: (Ks.; Mn.)

¹³ Ayrıca bk. “*açku I.*” YTS, s. 14.

¹⁴ Ayrıca bk. “*ahar*” YTS, s. 17.

¹⁵ Burada bir “*semantic restriction*” söz konusudur. Kâmûs-ı Türkî’de hem meyve hem de bu meyveyi veren ağaç için “*ahlat*” tabiri kullanılırken; Derleme Sözlüğü’nde yalnızca söz konusu meyve için “*ahlet, ahlet*” tabiri kullanılmıştır.

adlı (أدلى) *sıf.* ... || **adlı sanlı** = şöhret ve şân ve itibâr sâhibi.

adlım (I) [adlı sanlı] Meşhur, ünlü. (DS, C 1, s. 67)

[**adlı sanlı**]: (Sm.)

adım (أديم) *i.* [“atmak”dan] ... || **adım almak, adımı tek almak** = mülâhaza ve basîretle hareket etmek. || ...

adımını tek atmak Tedbirli davranmak. (Ba.) (DS, C 1, s. 66)

aralattmak (أرالاتمق) *ft.* arasını açmak, aralık etmek, seyrekleştirmek, dağıtmak.

aralattmak (I) 1. Seyrekleştirmek, arasını açmak. (Ay.; Dz.; İz.; Bo.; Sm.; To.; Or.; Tr.; Gm.; Rz. köyleri; Ar.; Ezc.; Sv.; Tk.) (DS, C 1, s. 296)

aralanmak (أرالانمق) *fl.* 2. seyrekleşmek.

aralanmak Seyrelmek. (Bo.) (DS, C 1, s. 296)

arpağ (أرپاغ) *i.* [muhafeffî “arpa”] 1. eski putperest Türk rüesâ-yı rûhânîsinin hastalara okudukları efsûn, rukye, sihir. ... [şarkî Türkçede efsûn etmek manasıyla “arpamak” fiili dahi müsta‘meldir.]

arpağ Sihir, üfürük, büyü. (Mn.) (DS, C 1, s. 330)

arpağan (أرپاغان) *i.* yulafa müşâbih bir nebât, yaban arpası.

arpagan Yabani arpa. (İz.; Ezm.) (DS, C 1, s. 330)

arpağcı (أرپاغجى) *i.* 1. efsûnger, sâhir, üfürükçü.¹⁶

arpağcı Üfürükçü, büyücü. (Mn.; Or.) (DS, C 1, s. 330)

arpacık (أرپهچق) *i.* 1. göz kapağının ucunda çıkan kabarcık.¹⁷

arpacuğ [arpacuk] Arpacık denilen göz hastalığı. (Ml.)

[**arpacuk**]: (Gr.)

arpalamak (أرپهلامق) *fl.* (hayvan) yemden hastalanmak.¹⁸

arpalama [arpalanma -1] Çok arpa yemekten ileri gelen bir hayvan hastalığı. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Es.; Kc.; Sk.; İst.; Ks.; Çkr.; Ama.; To.; Gm.; Or.; Tr.; Ar.; Ezm.; Kr.; Ur.; Gaz.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Krk.) (DS, C 1, s. 330)

¹⁶ Ayrıca bk. “**arpacı**” YTS, s. 25.

¹⁷ Ayrıca bk. “**arpacık**” Elif Cora, age., s. 41.

¹⁸ Mastar eki almış olan birinci örnekte “hasta olma durumu” söz konusu iken; ikinci örnekte “bu duruma verilen ad” söz konusudur.

[**arpanma -1**]: (Tr.)

arpalık (آرپلق) *i.* 1. hayvan dişlerinde yaşla silinen ve binâenaleyh sinnini gösteren nişan: arpalığı silinmiş at, pek yaşlı.¹⁹

arpalık (I) Hayvan dişlerinde yaş göstern belirti. (İz.; Çkl.; Hat.) (DS, C 1, s. 331)

art (آرت) *i.* [“آرت”si harekelenince “د”a tahvîl olunur. ...] ... || **ard aradan** = uzakdan, dolayısıyla. || ...

ardaradan 2. Dolayısıyla. (Uş.) (DS, C 1, s. 304)

artamak (آرتامق) *fl.* 1. arda kalmak, en son bulunmak. 2. eskiden bâkî ve zâid olmak. 3. evlâd fevtinden (ölümünden) sonra yaşamak.

artamak Artıp kalmak, bir aile efradından bir kaçı öldükten sonra sağ kalmak. (İz.) (DS, C 1, s. 333)²⁰

ard (آرد) değirmenin buğdayı azar azar döken hunisi.

ard (I) Buğdayı azar azar döken değirmen hunisi. (İz.) (DS, C 1, s. 302)

arda (آردا) *i.* 2. nişan için dikilen değnek.

arda (I) 1. Yere dikilen nişan değneği. (İz.) (DS, C 1, s. 302)

ardala (آرداله) *i.* [“آرت”dan] 1. katarın en gerisindeki deveye takılan büyük çan.

ardala (IV) 1. Kervanın en sonundaki deveye takılan büyük çan. (Mn.; Kn.) (DS, C 1, s. 303)

arda (آردا) *i.* çıkırıkçı kalemi.

arda (I) 2. Çıkırıkçı kalemi. (İz.) (DS, C 1, s. 302)

ardıc (آردیج) *i.* dağ servisi, ar‘ar. envâi çoktur: çalı ardıcı, dikenli, kara, kızılıardıç, hind ardıcı.

ardéç (II) Ardıç. (Dz.) (DS, C 1, s. 304)

ardın (آردین) *h.* mükerrer kullanılır: **ardın ardın** = arka arka, gerisin geri.

¹⁹ Ayrıca bk. “**arpalık (I)**” YTS, s. 25.

²⁰ Derleme Sözlüğü’nde yer alan anlam; söz konusu kelimenin Kâmûs-ı Türki’deki 1. anlamıyla örtüşmekle beraber, kelimenin 3. anlamı göz önüne alındığında bir “*extension of meaning*” görülmektedir. Kâmûs-ı Türki’de yalnızca “evlâdın ölümünden sonra arkaya kalma” durumu söz konusu iken; Anadolu ağızlarında “aile fertlerinden birkaçı öldükten sonra sağ kalma” durumu söz konusudur.

ardın ardın 1. Geriden geriye, ardı sıra: *Ardın ardın git bakalım, ne yaptıklarını öğrenirsin.* –Isp.) **2.** Geri geri: *Çocuk ardın ardın giderken kuyuya düşüvermiş.* (Isp.) (DS, C 1, s. 306)

arış (آرش) yahut آريش *ârîş i.* mensûcâtta boy ipliği, argaç mukâbili, târ.²¹

arış (I) 4. Eski dokumacıların kullandıkları bir ölçü. (Ba.; Kü.) (DS, C 1, s. 323)

arış (آرش) *i.* 1. kolun dirsekten aşağı kısmı, sâ'id. 2. öküz arbasının oku.

arış (I) [arış eki, arış -1] 1. Kolun dirsek ile bilek arasındaki kısmı. (İz.) **2.** Araba, kağrı oku. (İz.; Ba.; Çkl.; Brs.; Es.; Kc.; Sk.; İst.; Çr.; Ama.; To.; Gr.; Kn.; Ada.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 1, s. 323)

[arış eki]: (İst.) // **[arış]:** (İz.)

3. Düven oku. (Brs.; Kc.)

arşın (آرشين) veya آرشون *arşun. i.* 1. parmaklar ucundan omuza kadar olan kol boyundan me'hûz maruf ölçü, zirâ'. 2. bacak arası, adım: ...²²

arşın (I) 1. 40 cm.lik uzunluk ölçüsü. (Af.) **3.** 65 cm.lik uzunluk ölçüsü. (Af.) **4.** Büyük adım. (Af.) **5.** 12 karış. (Ba.) **6.** 75 cm.lik uzunluk ölçüsü. (Yz.) (DS, C 1, s. 333)

arşınlamak (آرشينلامق) *ft.* 3. açık adımlar atarak çabuk yürümek.

arşınlamak [arşımak] 1. Hızlı ve açık adımlarla yürümek. (Brs.; Ng.; İç.) (DS, C 1, s. 333)

[arşımak]: (Bo.)

argac (آرغاج) *i.* mensûcâtta enine atılan iplik, atkı, arış mukâbili, pod.²³

argaç (I) [argeç (I), argıç, arkaç (I)] 1. Dokumalarda çözüğü üzerine enliliğine atılan ip. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Bil.; Es.; Bo.; Ks.; Zn.; Çr.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Gm. ilçe ve köyleri; Ezc.; Kr.; Mr.; Sv.; Krş.; Ng.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Tk.; Krk.) (DS, C 1, s. 308)

[argeç (I)]: (Brd.; Dz.; Ba.; Kü.; Mğ.) // **[argıç]:** (Brd.) // **[arkaç (I)]:** (Isp.; Kü.; Ks.; Çr.; Gr.; Ank.; Krş.; Ky.; Kn.)

argalı (آرغالی) *i.* yaban koyunu, dağ koyunu, va'1.

argalı (II) Yaban koyunu. (Çr.) (DS, C 1, s. 311)

²¹ Ayrıca bk. "arış (I)" YTS, s. 24; "arış I." Elif Cora, age., s. 282.

²² Ayrıca bk. "arşın", Elif Cora, age., s. 15.

²³ Ayrıca bk. "argac, [arkaç]" YTS, s. 23; "argaç, argıç (dokuma ipi)" Elif Cora, age., s. 14, 282.

argıd (آرغید) *i.* dağ beli, geçit, boğaz. *mr.* [آرغیدال ârgıdâl ve آرغادال ârgâdâl dahi denilir.]

argadaal, argadal [argıt (II)] Dağ beli, geçit, boğaz. (İz.) (DS, C 1, s. 311)

[argıt (II)]: (Mn.; Kn.)

arıkmak (آریمق) *fl.* [“آریمق arıǵmak” ve “آرغیمق argımak” dahi denilir.] 1. eti yağı süzülüp zayıf ve lâgar olmak.²⁴

arıklamak (II) [arıǵlamaǵ, arıklanmak, arıklaşmak, arıkleşmak, arıkmak (II), aruklamak -1, aruklanmak] 1. Zayıflamak. (Isp.; Dz.; İz.; Ba.; Gr.; Or.; Kr.; Gaz.; Sv.; Kn.; Mğ.; Tk.) (DS, C 1, s. 311)

[arıǵlamaǵ]: (Kr. köyleri) // **[arıklanmak]:** (Nğ.) // **[arıklaşmak]:** (Af.) // **[arıkleşmak]:** (Kü.) // **[arıkmak (II)]:** (Dz.; Kr.) // **[aruklamak -1]:** (Ks.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Rz.) // **[aruklanmak]:** (Rz.)

argın (آرغین) *sıf.* [“آرغیمق argımak”dan. eski imlâsı: آرغون argûn.] zaîf, zebûn, düşkün, dermansız: argın mıdır, dargin mıdır.²⁵

argın (I) [argun (II)] 1. Yorgun, zayıf, bitkin. (Ezc.; Kn.) (DS, C 1, s. 311)

[argun (II)]: (Ar.)

ark (آرق) *i.* tarla ve bostana su akıtmak için açılan yol, hark, cedvel.²⁶

ark (I) [arĥ -1, 2; arıǵ (II) -1, 2; arıǵ (II), aruk (III)] 1. Su yolu, ark. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Kc.; Ks.; Tn.; Gaz.; Hat.; Sv.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Tk.) (DS, C 1, s. 315)

[arĥ -1]: (To.; Kr.; Mş.; Bt.; Vn.; Ur.) // **[arıǵ (II) -1]:** (Brd.) // **[arıǵ (II)]:** (Sv.) // **[aruk (III)]:** (Sv.)

arkuru (آرقوری) *sıf.* [gl: aykırı] eğri, bir yandan öbür yana geçen, hamaylı. || **arkuru adam:** ters adam. || ...²⁷

arkurî Aykırı, ters: *Sen arkurî gidisun, olar buyana gitti.* (Tr.) (DS, C 1, s. 327)

arkalık (آرقهلق) *i.* Belden yukarısını örten bir nevi libâs ki yeleşin üstüne giyilir.²⁸

arkalık (I) 2. Ceket. (İst.) **7.** Azerîlerin giydiği, pardesüye, cekete benzer bir giysi. (Ama.; Kr.) (DS, C 1, s. 326)

²⁴ Ayrıca bk. “arıklamaǵ, [aruklamaǵ]” YTS, s. 24; “ark” Elif Cora, age., s. 14.

²⁵ Ayrıca bk. “argun, [arĥın]” YTS, s. 23.

²⁶ Ayrıca bk. “arĥ, [arık (III)]” YTS, s. 24.

²⁷ Ayrıca bk. “arkuru, [arĥırı, arkurî]” YTS, s. 25; “arkuru” Elif Cora, age., s. 282.

²⁸ Ayrıca bk. “arkalık” Elif Cora, age., s. 282.

arkalıç (أرقعليچ) *i.* hamal semeri.²⁹

argalaç [arhaç (I), arhalanç, arhalıh -1, arhalık -1, arkaçlık -3, arkalaç, arkalık (I) -1, arkaluk, arkanaç, arkılaç] **1.** Hamal semeri, sırta yük alınacağı zaman konulan çul, çuval, keçe parçası, altlık. (Mğ.; Ed.) (DS, C 1, s. 310)

[arhaç (I)]: (Af.) // [arhalanç]: (Af.) // [arhalıh -1]: (Gm.) // [arhalık -1]: (Gm. ve köyleri) // [arkaçlık -3]: (İç.) // [arkalaç]: (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Uş.; Mn.) // [arkalık (I) -1]: (Af.; Isp.; Dz.; İz.; Mn.; Ba.; Sm.; Ama.; Or.; Gr.; Tr.; Gm. köyleri; Nğ.) // [arkaluk]: (Rz.) // [arkanaç]: (Af.) // [arkılaç]: (Ay.; İz.)

armuz (آرموز) *i.* [Rumc.adan?] gemi kaplamaları arasındaki çatlak.

armoz [armaz (I), armuz -1] **1.** Sandal veya kayık iskeletinin bir teki. (Ba.) **2.** Motör ve kayıkta iki kaplama arasındaki boşluk. (Tr.) (DS, C 1, s. 328)

[armaz (I)]: (İst.) // [armuz -1]: (Ks.; Or.)

arma (آرمه) *i.* [ita. arma.] **1.** geminin direk ve seren ve yelken gibi techîzâtı.

arma (II) Sandal veya gemi direğinin tepesindeki çapraz. (Ba.) (DS, C 1, s. 328)

arvana (آروانه) *i.* boz dişi deve.

arvana (II) Dişi deve. (Çkr.; Çr.; Nğ.) (DS, C 1, s. 337)

arı (آرى) *i.* [“arımak”dan] ... || **arı kuşu** = yeşilli sarılı çığırtgan bir cins kuş. || ...

arı kuşu, aru kuşu [arıcıl, arı guşu, arı kıran (I)] Bal arılarını yiyerek geçinen, serçeden az büyük, türlü renkli ve bağ bozumu zamanı gelen bir göçmen kuş. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; İst.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Tr.; Gm.; Rz.; Gr.; Ezc.; Ağ.; Mr.; Hat.; Sv.; Ky.; Kn.; Ant.; Mğ.; Ed.; Kıbrıs) (DS, C 1, s. 318)

[arıcıl]: (İç.; Ant.) // [arı guşu]: (Gaz.) // [arı kıran (I)]: (El.)

arıtmaç (آریتماق) *ft.* **1.** yıkamak, yumak, tathîr ve tanzîf etmek.³⁰

arılamaç [arılımaç, arıklamaç (I), arılaştırmaç -3, arımamaç (II), arındırmaç, arıtmaç (I) -1, arulamaç, arulamaç] **1.** Temizlemek. (Isp.; Ks.; Gm.; Nğ.; Yz.; Kn.; İç.; Ant.) (DS, C 1, s. 318)

[arılımaç]: (Brd.) // [arıklamaç (I)]: (Af.) // [arılaştırmaç -3]: (Brd.) // [arımamaç (II)]: (İz.; To.; Ed.) // [arındırmaç]: (Isp.; Brd.; Ba.; Kü.; Or.; Tr.; Nğ.; Ant.; Krk.) // [arıtmaç (I) -1]: (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; Sn.; Sm.; To.; Or. köyleri, Gr.; Tr.; Gm. ve köyleri; El.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.;

²⁹ Ayrıca bk. “arıkuluç” YTS, s. 25.

³⁰ Ayrıca bk. “arıtmaç” YTS, s. 24; “arıtmaç” Elif Cora, age., s. 14.

Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Ky.; Nğ.; İç.; Ant.; Mğ.; Krk.; Kıbrıs) // **[arulamah]**: (Gm.) // **[arulamak]**: (İst.; Ks.)

arık (أريق) *sf.* [“arımak”dan eskimiş ise de yerine kâim olan “zâif” kelimesinin manası büsbütün başka olup, yeri boş olduğundan isti‘mâli elzemdir.] 1. eti, yağı süzölmüş, zâif, lâgar.³¹

arık (II) [**arek (II)**, **argaz -2**, **arig**, **ariğ (I)**, **arih (I) -1**, **arık yavan**, **arız (II) -2**, **arkın**, **aruh (I)**, **aruk (I) -1, 2**] 1. Zayıf, cılız, sıska. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Çkl.; Ba.; Brs.; Kü.; Bil.; Es.; Sk.; Bo.; İst.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr. ve köyleri; Sm.; Sn.; Ama.; To.; Or. köyleri; Gr.; Tr.; Gm.; Ar.; Rz.; Kr. ve çevresi, Ezm.; Ağ.; Gaz.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Ky.; Krş.; Nş.; Nğ.; Kn. ve köyleri; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Krk.; Kıbrıs) (DS, C 1, s. 316)

[arek (II)]: (Ada.) // **[argaz -2]**: (Ant.) // **[arig]**: (Ba.) // **[ariğ (I)]**: (Kr.) // **[arih (I) -1]**: (Gm.; Ar.; Kr. ve köyleri; Sv.; Yz.; Ky.; Nş.) // **[arık yavan]**: (Ada.) // **[arız (II) -2]**: (Dz.) // **[arkın]**: (Kc.) // **[aruh (I)]**: (To.; Gm.; Kr.; Ezc.; Sv.) // **[aruk (I) -1]**: (Brs.; Zn.; Ks.; Sn.; Sm.; To.; Or.; Gr.; Tr. köyleri; Rz.; Sv.; Ant.)

arıklık (أريقلق) *i.* 1. etsizlik, lâgarlık, zayıflık.³²

arıklık Zayıflık. (İz.) (DS, C 1, s. 318)

arımak (أريمق) *fl.* 1. temizlenmek, pâk ve tâhir olmak.

arılamak [**arımak (II)**] 1. Temizlemek.

[arımak (II)]: (İz.; To.; Ed.)

arınmak (أرينمق) *ft.* 1. yıkanmak, temizlenmek. 3. islâh-ı nefis etmek. *mr.*³³

arınmak (I) [**arıkmak (I) -1**, **arılanmak**, **arınmah**] 1. Temizlenmek, yıkanmak. (Af.; Isp.; Brd. ve çevresi; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba. ve çevresi; Çkl.; Brs.; Kü.; Bil.; Es.; Bo.; Sk.; Zn.; Ks.; Çr. ve köyleri; Sm.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Gm. ve köyleri; Kr.; Ezc.; Ml.; Bt.; Sr.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz. ve köyleri; Ank.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Krk.; Tk.; Kıbrıs) (DS, C 1, s. 321)

[arıkmak (I) -1]: (Isp. köyleri) // **[arılanmak]**: (Isp.)

2. Sıyrılmak, kurtulmak, temize çıkmak: *Şu mahkeme işinden bir arınsam, sana ne istersen alacağım.* (Uş.; Isp.; İz.; Ba.; Brs.; Kü.; Tr.; Ml.; Hat.; Ank.; Nğ.; Ed.; Krk.)

³¹ Ayrıca bk. “**arık (II)**, [**ariğ**, **aruk**]” YTS, s. 24; “**arık**” Elif Cora, age., s. 14.

³² Ayrıca bk. “**arıklık**” YTS, s. 24.

³³ Ş. Sâmî, söz konusu kelimenin 3. anlamı için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**arınmak**” YTS, s. 24.

azacık (أزاجق) *stf.h.* [yahut azıcık ve doğrusu azcık] 1. pek az miktarda: bana azacık ekmek verin.³⁴

azacıḡ [**azacık, azacuḡ, azacuk**] Azıcık, biraz, birazcık. (Kr.) (DS, C 1, s. 434)

[**azacık**]: (Tr. ilçe ve köyleri; Gm.; Sv.) // [**azacuḡ**]: (To.; Gm.; Kr.) // [**azacuk**]: (Tr.; Kn.)

âzâdlamak (أزادلامق) *ft.* 2. (etfâli) mektepten salıvermek.

azadlamak (I) 1. Salıvermek. (Isp.; Dz.; Ay.; İz.; Gm.; Hat.; Ml.; Ur.; Sv.; Nğ.; Kn.; Mğ.) (DS, C 1, s. 434)

azdırmak (أزديرمق) *ft.* 2. yüz verip şımartmak. 3. yoldan çıkarıp idlâl ve iğvâ etmek, ayartmak, sapıtmak. // أزیتمق **azıtmak**: *fl.* 2. yoldan sapmak, tuğyan etmek

azdırmak, azdırmaḡ [**azdurmak, azılamak (II), azıtmaḡ, azıtmak -1,2**] ... 2. Yoldan çıkartmak, şımartmak, yoldan çıkmak, sapıtmak: *Ahmet efe benim oğlanı azdırmış.* (Brd.; Dz.; Brs.; Uş.; Es. köyleri; Ama.; To.; Tr.; Gm.; Rz.; Ar.; Kr.; Dy.; Gaz.; Hat.; Sv.; Yz.; Nş.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Kerkük, Kıbrıs) (DS, C 1, s. 437)

5. Yolu şaşırmak, şaşırtmak. (Ky.)

[**azdurmak**]: (Gm.) // [**azılamak (II)**]: (El.) // [**azıtmaḡ, azıtmak -2**]: (Or.; Yz.; Ky.; İç.)

azırganmak (أزرغنمق) *ft.* az vermek, esirgemek, dirîğ etmek. *mr.*³⁵ // أزمسامق **azımsamak**: أزیمسامق veya أزمسیمق azımsımak. *ft.* az görüp beğenmemek, istihfâf temek.

azınsamak [**azımsımak, azımsınmak, azınsımak, azırganmak, azırganmak -1, azırkanmak**] Az görmek. (Af.; Uş.; Isp.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Kü.; Kc.; İst.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Nğ.; Nş.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.) (DS, C 1, s. 439)

[**azımsımak**]: (Dz.; Çr.; Gaz.; Mr.; Yz.; Ank.; Nğ.; Kn.; İç.; Mğ.) // [**azımsınmak**]: (Bo.) // [**azınsımak**]: (Isp.; Brd.; Ay.; Es.; Bo.; Ks.; Ama.; Sn.; Or.; Gr.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Krş.; Nğ.; Kn.) // [**azırganmak**]: (Dz.; Bo.; Ar.; Gm.; Kr.; Kn.) //

³⁴ Söz konusu kelime bugün Standart Türkçede “azıcık” biçiminde kullanılırken; “*azacık*” formunun Derleme Sözlüğü’nde madde başı olarak yer alması ve Kamus-ı Türkî’de de aynı biçimde kullanılması, kelimenin çalışma sahamız içinde değerlendirilmesini sağlamıştır.

Ayrıca bk. “*azcuḡ*” YTS, s. 32.

³⁵ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da kelimenin Derleme Sözlüğü’nde “azımsamak” anlamında yer alması o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmadığına ancak Anadolu ağızlarında varlığını sürdürdüğüne işaret ediyor. Kelime, Derleme Sözlüğü’nde anlam değişmesine (*Fr. déplacement*) uğrayarak Ş. Sâmî’nin belirttiği üzere “*az vermek, esirgemek, dirîğ etmek*” anlamı yerine Anadolu ağızlarında “*az görmek*” anlamında kullanılıyor ve bu bağlamda “*azınsamak*” maddesiyle örtüşüyor.

Ayrıca bk. “*azırganmaḡ, [azırganmaḡ, azırkamaḡ]*” YTS, s. 33.

[azırganmak -1]: (Af. köyleri; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Bo.; Zn.; Ar.; Mr.; Ank.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) // **[azırkanmak]:** (Isp.; Brd.; Kn.; Ant.)

azvay (أزواى) yaban mersininin bir cinsi.³⁶

azvay [azvéy] Acı bir bitki, sarısabır. (Gaz.; Hat.; Ank.; Nğ.; Kn.) (DS, C 1, s. 443)

[azvéy]: (Gaz.)

azık (أزىق) yahut أزوق azûk. *i.* 1. yiyecek, yiyinti, taam, kût, gıda.³⁷

azık (I) [azığ, azığa, azıh, azıh, azuğ, azuk] Azık. (DS, C 1, s. 444)

[azığ]: (Brd.) // **[azığa]:** (Kr.) // **[azıh, azıh]:** (Kr.; Ezm.; Sv.; Yz.; Kn.) // **[azuğ]:** (Gm.; Sv.) // **[azuk]:** (Sn.; Tr.; Ar.; Sv.)

azıklı (أزىقلى) *sif.* muhtaçîne yiyecek veren, aç doyuran, mut‘im, mün‘im.

azıklı Aç doyuran. (İz.; Mn.) (DS, C 1, s. 438)

âstâne (آستانه) *i. fa.* 1. eşik, atebe. ...

asdana Eşik. (Kr.) (DS, C 1, s. 341)

aş (أش) *i.* ... || **aş yirmek (ve gl: aş ermek)** = gebe kadın yemekten titsinmek.

aşyerimek [aşarmak, aşirmek, aşiyirmek, aşvermek, aşyarmak, aşyirmek, ayyermek] Aşermek. (Brd.; Ay.; İz.; Mn.; Kc.; İst.; Ks.; Gm.; Rz.; Ezm.; Dy.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.) (DS, C 1, s. 364)³⁸

[aşarmak]: (Kr.) // **[aşirmek]:** (Hat.) // **[aşiyirmek]:** (Mğ.) // **[aşvermek]:** (Yz.) // **[aşyarmak]:** (Kn.) // **[aşyirmek]:** (Ml.) // **[ayyermek]:** (İç.)

aşağılamak (أشاعىلامق) *fl.* 1. inmek, düşmek, tenezzül etmek. 2. kıymet ve itibârdan düşmek, bayağılaşmak: ...

aşağılamak Düşmek, hakir olmak. (İz.) (DS, C 1, s. 349)

aşlık (أشلق) *i.* [“aş”dan] *tka.* yiyinti, me’kûlât, erzâk, zahîre [ç: aşığ.]³⁹

aşlık (II) [aşlıh, aşıluk] 1. Buğday, mısır gibi tahıl, bunlardan yapılan çorbalık, bulgur gibi yemeklikler. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Mn.; Ay.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; İst.;

³⁶ Ayrıca bk. “*azvay*” YTS, s. 33; “*azvay (otu)*” Elif Cora, age., s. 24.

³⁷ Ayrıca bk. “*azuk, [azık, azuğ]*” YTS, s. 33.

³⁸ Burada bir anlam değişmesi (*Fr. déplacement*) görülmektedir. Bu değişme aynı zamanda bir *anlam iyileşmesi (meliorative)* olarak da nitelendirilebilir. Kelime; Kâmûs-ı Türkî’de “gebe kadının yemekten tiksinişi” anlamında görülürken, Standart Türkçede anlam değişmesine uğrayarak tam tersi bir anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Arzu etme durumu söz konusudur.

³⁹ Ayrıca bk. “*aşlık*” YTS, s. 27.

Çkr.; Sm.; Ama. köyleri; Or.; Gr.; Gm. ve köyleri; Ar.; Ezc.; Ezm.; Kr.; El.; Hat.; Sv.; Yz.; Ky.; Ng. ve köyleri; Kn.; Ada.; Ant.; Ed.) (DS, C 1, s. 360)

[aşlıh]: (Gm.; Ml.; Ur.) // [aşluk]: (Tr.)

2. Yemeklik sebze. (Dz.)

aşlıkçı (أشلقچى) *i. tka.* erzâk müteahhidi. [ç: aşlıgıcı.]

aşlıkçı Yiyecek şeyler müteahhiti. (Mn.) (DS, C 1, s. 361)

aşmak (أشماق) ... = *fl.* (erkek hayvan) dişisine binmek, çiftleşmek: aygır kısrağa, boğa ineğe aştı.⁴⁰

aşmak (I) Hayvanlar çiftleşmek. (Af.; Isp.; Ay.; Kc.; Ks.; Sm.; Ama.; To.; Ar.; Sv.; Ng.; İç.; Mğ.; Kıbrıs) (DS, C 1, s. 361)

aşma (أشمة) *i.* aşmak fiili, ubûr, tecâvüz.

aşma (III) 1. Erkek hayvanın dişi hayvanla cinsi münasebette bulunması. (Isp.; -Brd. ve çevresi; Dz.; İz.; Mn.; Kc.; Or. köyleri; Gm.; Ar.; Sv.; Yz.; Ank.; Kn. ve köyleri; Ant.; Mğ.) (DS, C 1, s. 361)

aşırtma (أشیرتمه) *i.* 2. eyer bendi, kolan.⁴¹ / **aşırma:** *i.* 2. diğer bir şeyin üstünden atılan veya bağlanan şey.

aşırma (II) [aşırnalık, aşirtma (I) -1, aşirtmaç (I), aşirtmak (I), aşirtmeç, aşirtmik, aşırma (II) -2, 3; aşurtma (I), aşutma -1,2] 3. Semer paldımının aşağıya düşmemesi için sağrı üzerinden ve iki yandan paldıma bağlanan yün veya kayış kemer. (DS, C 1, s. 356)

[aşirtma (I) -1]: (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Kü.; Es.; Bo.; Çr.; Sm.; Ama.; To. köyleri; Or.; Gr.; Gm. köyleri; Ezm.; Ezc.; Mr.; Hat.; Sv.; İç.; Mğ.)

aşirmek (أشیرمق) *ft.* [“aşmaq” dan] 2. atlamak, geçirmek, savmak: bu kazayı da aşirdik.

aşirmek (II) 2. Savmak, atlatmak. (Kü.; Kn.) (DS, C 1, s. 356)

aşirmek (أشیرمق) *fl. tka.* acele ve şitâb etmek.⁴²

aşirmek Acele etmek. (İst.) (DS, C 1, s. 354)

aspur (أصپور) *i.* yaban zâğferânı ki kırmızı olur. || *mc* pek kırmızı boya.⁴³

⁴⁰ Ayrıca bk. “aşmak (II)” YTS, s. 27.

⁴¹ Ayrıca bk. “aşırma, [aşırma kolan, -kolan]” YTS, s. 27; “aşırma kolan (üst kolan)” Elif Cora, age., s. 17.

⁴² Ayrıca bk. “aşirmek, [aşirmek]” YTS, s. 27

aspur Sarı boya olarak kullanılan yabancı safran. (Çkl.; Çr.) (DS, C 1, s. 347)

askı (أصقى) *i.* [“أصمق” asmak” dan] 1. başlıca gelin odasında süs için asılan şeyler, perde, zâr, çiçek vesâire, donanma: askı asmak. 4. korumak veya muhâfaza olunmak için meyve vesâire hevengi. 6. başa sallandırılır zincirli mücevherât.

asğı [asgu, asğıç, asğu] **1.** Kadınların zincirle boyunlarına astıkları altınlar. (Isp.) **2.** İple bağlanıp duvara, tavana asılan sebze ve meyva. (Kü.) (DS, C 1, s. 341) // **askı** (II) **-3.** Üzüm, ayva, nar, mısır gibi yiyeceklerin iplere dizilerek tavana asılmış durumu. (Dz.; İz.; Gm.; Hat.) **5.** Çeyizi gelin odasına, gösterme amacıyla asma. (Mn.; Kü.; Ks.; Ky.; Ant.) (DS, C 1, s. 344)

[asğu]: (Gm.)

asıntı (أصنتى) *i.* bir işin sonraya terki, ta‘lîk, ta‘vîk, te’hîr: iş asıntıda kaldı.

asıntı (III) **1.** Sallantı: *Pazarlık asıntıda kaldı, bakalım sonu ne olur?* (Isp.; Kü.; To.; Gm.; Nğ.) (DS, C 1, s. 343)

ası (أصى) *i. tk.* fayda, kâr, temettu‘, nef‘. [ç. asığ] ⁴⁴

ası (III) [asıg, asığ, asık, assı (II)] Fayda. (Ank.) (DS, C 1, s. 342)

[asığ, asık]: (Mn.)

ağartmak (أغارتمق) *ft.* [“أق” dan] ⁴⁵ 1. beyazlatmak.

ağartmak **1.** Dokunan bezleri sığır, inek veya manda mayısına koyduktan sonra suda çalkalılarak beyazlatmak. (Brd.; Rz.; Ar.; Ezc.; El.; Ml.; Nğ.; Kn.; İç.) **2.** Yünden dokunmuş başörtülerini kükürt buhariyle beyazlatmak. (Ar.) **3.** Kumaş ve dokuma ipliğini kireç kaymağı ile beyazlatmak. (Brs.; İç.) **4.** Derileri sepiliyerek beyazlatmak. (Tn.; Ank.; Nğ.; Ant.; Mg.) (DS, C 1, s. 84)

ağalanmak (أغالانمق) *fl.* ağalık tavrını takınıp avurt satmak.

ağalanmağ Ağalık tavrı takınmak. (Yz.) (DS, C 1, s. 81)

ağalık (أغالق) *i.* 3. kibir, gurur, azamet.

ağalık taslamak Böbürlenmek. (Rz.) (DS, C 1, s. 81)

⁴³ Burada bir anlam değişmesi (*Fr. déplacement*) görülmektedir. Ayrıca bk. “*aspur çiçeği*” Elif Cora, *age.*, s. 16.

⁴⁴ Batı Türkçesinin Eski Anadolu Türkçesi döneminden itibaren iç seste ve son seste bulunan ön ve arka damak g’leri düzenli olarak düşer, bu durumda iç seste bir ünsüz ikizleşmesi görülebilir. Nitekim *asığ* kelimesinde de böyle bir ses hadisesi söz konusudur. Ayrıntılı bilgiye fonolojik hadiseler kısmında mukayeseli olarak yer verilecektir. Ayrıca bk. “*aş*” YTS, s. 26; “*assı*” Elif Cora, *age.*, s. 282.

⁴⁵ KT’de genel bir anlam söz konusu iken; DS’de *ağartma*’nın türlerine yer verilmiş ve bir sınıflama yapılmıştır. Burada bir anlam daralmasından (*restriction*) söz edilebilir.

ağırşak (أغرشاق) *i.* 1. iplik eğirmeye mahsus iğinin alt tarafında mantar gibi tahta veya kemikten ma‘mul tekerlek.⁴⁶

ağırşah [ağışah, ağırşak -1] **1.** Yün, iplik eğirilen iğın altına takılan yuvarlak ağaç parçası, ağırşak. (Ar.) (DS, C 1, s. 92)

[ağışah]: (Gm.) // [ağışak -1]: (Ar.)

ağırşaklanmak (أغرشاقلانمق) *fl.* 1. ağırşak gibi mantarimsı bir tümsek hâsıl etmek: çıban ağırşaklandı. 2. şişip yuvarlanmak: meme ağırşaklandı.⁴⁷

ağırşaklanmak [ağşaklanmak (I)] **1.** Çıban kızararak sertleşmek, katılaşmak. (Dz.; Es.; Nğ.)

[ağşaklanmak (I)]: (Nğ.; İç.)

2. Meme belirmeye, büyümeye başlamak: *Göğsü ağırşaklanmış.* (Nğ.; Dz.) (DS, C 1, s. 92)

ağırma (أغريمة) *i.* koyunların hastalık mevsimi.⁴⁸

ağrı (II) [ağırma] **4.** Sığır ve koyunlarda sıcak ve yağlılıktan ileri gelen bir hastalık.

[ağırma]: (Es.; Çkr.; Sm.; Sv.; Yz.; Ky.; Nğ.) (DS, C 1, s. 109)

ağız (أغز) yahut أغيز ağız. *i.* 1. yeni doğuran hayvanın ilk sütü, süt başı, lebâ'.⁴⁹

ağuz (I) **1.** Yeni doğurmuş bir hayvandan ilk günlerde sağılan, koyu yapışkan süt, ağız. (Brd.; Bo.; Zn.; Ks.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Rz.; Ar.; Kr. köyleri; Ezm. ve ilçeleri; Ezc.; Bt.; Dy.; Mş.; Tn.; El.; Ml.; Sv.; Ank.; Ky.; Ant.; Kerkük) (DS, C 1, s. 115)

ağızlık (أغزلق) *i.* 3. yemiş küfelerinin üzerine konulan dal ve yapraklar.

ağızlık (I) **11.** Sepet veya küfe ağzını kapatmak için konulan ot, dal. (Kc.; Gaz.) (DS, C 1, s. 98)

ağlamsamak (أغلامسامق) *fl.* ağlar gibi olmak, yalandan ağlamak, tebâkî etmek.⁵⁰

ağlamsamak Ağlıyacak gibi olmak, ağlamaklı olmak. (Ba.) (DS, C 1, s. 101)

ağlamsık (أغلامسيق) *sıf.* dâima ağlar gibi duran veya söyleyen.

⁴⁶ Ayrıca bk. “ağırşak” YTS, s. 15; “ağırşak” Elif Cora, age., s. 6.

⁴⁷ Ayrıca bk. “ağırşaklanmak” YTS, s. 15.

⁴⁸ DS’de hastalığa verilen bir isim söz konusu iken; KT’de bu hastalığın yaygın olduğu mevsime verilen bir isim söz konusudur.

⁴⁹ Ayrıca bk. “ağuz, [ağız (IV)]” YTS, s. 17; “ağız” Elif Cora, age., s. 6.

⁵⁰ Ayrıca bk. “ağlamsamak, [ağlamasamak, ağlamsınmak, ağlasamak]” YTS, s. 16.

ağlak (I) [ağlamsek, ağlamsuk]1. Vara yoğa ağlıyan, sulu gözlü: *Aman, ne ağlak çocuk.*

[ağlamsek]: (Ay.) // [ağlamsuk]: (Bo.; -Ama)

ağmak (أغمق) mz. ağar. *fl.* 1. yukarı kalkmak, yükselmek, yukarıya meyletmek: kıldan ağar terâzû-yı muhabbet.⁵¹

ağmak (I) 10. Yükselmek, yukarı çıkmak: *Gönülsüz namaz, göklere ağmaz, Sürü yamaca ağdı.* (Af.; Uş.; İsp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Kü.; Es.; Bo.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Tr.; El.; Ur.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ng.; Kn.; Ada.; İç. köyleri; Ant.; Mg.; Ed.) (DS, C 1, s. 102)

ağma: i. ["أغمق ağmak"dan] 1. kevkeb. 2. şihâb.

ağma (I) Akan yıldız. (Sm.) (DS, C 1, s. 102)

ağınmak (أغينمق) ve اغيلمق ağılmak. ba. اغيلمق âğılmak, اغينمق // اغيلمق **ağılmak:** ağınmak. *fl.* yere yatıp hayvan gibi debelenmek. *mr.* [ç: ağnamak]⁵²

ağınmak (I) Yuvarlanmak, debelenmek. (Mn.; Bo.; To.) (DS, C 1, s. 90)

ağu (أغو) i. zehir, semm. *mr.* ... || **ağu otu** = baldıran.⁵³

ağu (I) 1. Zehir. (İz.; Mn.; Ba.; Bo.; İst.; Ks.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Tr. ilce ve köyleri; Gm.; Rz.; Ar.; Kr. köyleri; Ezm. ve ilçeleri; Vn.; Bt.; Dy.; Mş.; Tn.; El.; Sv.; Yz.; Ank. ve çevresi; Ng.; Tk.) (DS, C 1, s. 114)

ağu otu Baldıran. (Ba.; Tr.) (DS, C 1, s. 115)

ağullanmak (أغيلانمق) fl. 2. (sürü) toplanıp topdurmak (toplu durmak), veya (hergele) o hâlde müdâfaa etmek.

ağullanmak (I) -2. Bir yere toplanmak, toplu halde bulunmak. (İsp.) (DS, C 1, s. 90)

âfatlatmak (أفاتلاتمق) ft. [ar. "âfet" den] sabrını tüketmek, bî-karar etmek. *av.*⁵⁴

âfatlatmak Sövmeğe, ağzını bozmağa mecbur etmek. (Dz.)

âfatlamak (أفاتلامق) fl. 3. ağzını bozmak, söğüp saymak. *av.*⁵⁵

⁵¹ Ayrıca bk. "ağmak" YTS, s. 16; "ağmak" Elif Cora, age., s. 281.

⁵² Ş. Sâmî, söz konusu kelime için "metruk" kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü'nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. "ağnamak" YTS, s. 16; "ağnamak" Elif Cora, age., s. 281.

⁵³ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için "metruk" kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü'nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor.

⁵⁴ Ş. Sâmî, "av. (Avâm Lisânî)" tabiri ile söz konusu kelimenin halk ağzında kullanıldığına işaret etmiştir.

afatlamak 1. Öfkeyle ağızına geleni söylemek, küfretmek, bağırıp çağırmak, paylamak. (Dz.; Ay.; Çkr.; Tr.; Kr.; Hat.; Ank.; Nş.) (DS, C 1, s. 71)

ak asma (أق أصمه) *i.* çardağa sarılır bir cins beyaz gül.⁵⁶

akasma Bir çeşit beyaz çardak gülü. (Ba.) (DS, C 1, s. 140)

ak balık (أق بالیق) *i.* kefale müşâbih bir cins göl balığı.

akbalık 1. Bir cins tatlı su balığı. (Af.; Isp.; İst.; Sm.; Hat.; Kn.) (DS, C 1, s. 141)

akıtma (أقتمه) *i.* Atın alnından burnuna doğru uzanan beyaz veya pembe leke, sabâhu'l-hayr.

akıtma (II) Hayvanların alnından burnuna doğru uzanan beyaz leke. (İz.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; Çkr.; Ama.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Yz.; Ank.; Ada.; İç.; Mğ.; Ed.) (DS, C 1, s. 153)

aktı (أقتی) *i.* Götürü iş için verilen ücret, el emeği.

aktı Götürü iş için verilen ücret, el emeği. (Mn.) (DS, C 1, s. 163)

akça ağaç (أقچه آغاج) *i.* bir cins orman ağacı.

akça ağaç 2. Dağlarda yetişen ve keçiler tarafından yenilen, beyaz gövdeli bir ağaç. (Dz.) **3.** Küçük yapraklı, gevrek ve içi beyaz bir çeşit ağaç. (Çkl.) **4.** Meyvasız bir çeşit orman ağacı. (Ant.) (DS, C 1, s. 145)

anarı (آغاری) *h.* öte yan.⁵⁷

anarı 5. Öteye, öte taraf, öte: *Anarı dur.* (Kr.; Ağ.; Ama.; Brd.) (DS, C 1, s. 252)

[aḡrı]: (Ama.; Kr.)

ansırmak (أكصيرمق) *mz:* ansırır, *ft.* [“أنك” dan *gl.* aksırmak.] beyinden gelir gibi görünen öksürüğe benzer bir şeyi burundan çıkarmak, atase vurmak.

angırmak [anksırmak, ansırmaḡ, ansırmak] Aksırmak, öksürmek. (Ay.; Tr. ilce ve köyleri) (DS, C 1, s. 267)

[anksırmak]: (Tr.) // **[ansırmaḡ]:** (Ar.) // **[ansırmak, aḡsırmak]:** (Af.; Brd.; Dz.; Ay.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Sk.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Tr. ilce ve köyleri; Gm. ve köyleri; Ar.; Rz. köyleri; Mr.; Sv.; Kn.; Tk.)

ansırık: *i.* [*gl.* aksırık] burundan gelen öksürüğe müşâbih bir hâl, atase.

⁵⁵ Ş. Sâmi, “عو av. (Avâm Lisâni)” tabiri ile söz konusu kelimenin halk ağzında kullanıldığına işaret etmiştir.

⁵⁶ Ayrıca bk. “*ak asma*” Elif Cora, age., s. 8.

⁵⁷ Ayrıca bk. “*aḡaru, [aḡarı]*” YTS, s. 21.

angırık [anısrık, ansırık] Aksırık. (Ay.) (DS, C 1, s. 267)

[anısrık]: (Brd.) // **[ansırık, anşırık]:** (Af.; Dz.; Ay.; Mn.; Ba.; Çkl.; Zn.; Çr.; To.; Gm. köyleri; Ar.; Mr.; Sv.; İç.; Tk.)

anız (آنز) *i.* ekin biçildikten sonra yerde köke bitişik kalan saman uçları.⁵⁸

anız, anız (I) [ağız (VI), an (II) -1, angız -2] 1. Ekinin biçildikten sonra tarlada kalan köklü sap kısmı. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs. ve çevresi; Kü.; Bil.; Es. ve köyleri; Kc.; Bo.; Sk.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Yz.; Ank. ve çevresi; Krş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Krk.; Tk.; Selânik) (DS, C 1, s. 271)

[ağız (IV)]: (Isp.; Dz.; Sn.) // **[ağ (II) -1]:** (İç.) // **[angız -2]:** (Es.; Bo.; To.)

al (آل) *iz. ar.* hîle, hud'a, mekr *ls.* // آل **al:** *sıf.* ... || 2. ekser lohusalara ârız olan bir nev'i yilancık: al bastı.⁵⁹

al (I) [...] 1. Hîle, tuzak: *Haydin arkadaşlar al oldu bize, Silanın dikenleri gül oldu bize.* (To.; Or.; Gr.; Tr.; Ks.; Çr.; Sm.; Ama.; Af.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Kü.; Bil.; Es.; Kr.; Ezc.; Mr.; Sv.; Ank.; Ky.; Kn.; Ant.; Mğ.) **2.** Lohusa kadınların üstüne çökerek onları boğduğu sanılan görüntü. (Gaz.; İç.) (DS, C 1, s. 165)

ala (آلا) *sıf.* karışık renkli, benekli, alaca, menkûş: ...⁶⁰ // **alaca:** *sıf.* karışık renkli, rengârenk: alaca kumaş. // **alacalı:** *sıf.* muhtelifü'l-levn, rengârenk. || **alacalı bulacalı** = nâ-matbû' sûrette rengârenk.

ala (I) 1. Siyahla beyaz karışık renk, siyahlı beyazlı. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Çkl.; Brs.; Es.; Bo.; Zn.; Ks.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Rz.; Kr.; Ezc.; Dy.; Tn.; Hat.; Sv.; Yz. köyleri; Ank.; Nğ.; Kn.; İç.; -Ant; Mğ.) (DS, C 1, s. 166)

[alaca (III) -2]: (Ay.; Es.; To.; Tr.; Gm.; Rz.; Sv.; Yz. köyleri; Mğ.) // **[alacalı -2]:** (Mr.) // **[alacalı bulacalı -2]:** (Or. ve köyleri)

alabalık (آلابالیک) *i.* akıntısı sert soğuk tatlı sularda bulunur bir cins lezîz balık.

alabalık Eti beyaz ve lezzetli, az kılçıklı, kırmızı ve siyah benekli sazan cinsinden tatlısu balığı. (Uş.; Isp.; Ba.; Brs.; Bo.; Kc.; Sk.; Zn.; Ks.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Rz. köyleri; Ar.; Kr. ve çevresi; Ezc.; Ağ.; Tn.; El.; Gaz.; Sv. ve çevresi; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 1, s. 172)

alarga (آلارغا) *i.* [ita. *alargo*] açık. *mc* açık deniz, engin: alargaya çekilmek. || **alarga etmek** = açığa çekilmek.⁶¹

⁵⁸ Ayrıca bk. "**anız (I), [anız]**" YTS, s. 22; "**anız**" Elif Cora, age., s. 12.

⁵⁹ Ayrıca bk. "**al (II)**" YTS, s. 18.

⁶⁰ Ayrıca bk. "**ala (II)**" YTS, s. 18.

alarga, alarğa (I) 1. Orman içindeki açıklık yerler. (Brd.; Kü.) ... **3.** Açıklık, düzlük, boşluk: *Öküzler boşanmış alargada geziyor.* (Ar.; Kn.) (DS, C 1, s. 197)

alarga etmek Çekilmek, kenara durmak: *Alarga edin kamyon geliyor.* (Ar.) (DS, C 1, s. 197)

alazlamak (آلازلامق) *ft.* 1. alevde kızartmak veya ütölemek.⁶²

alazlamak (I) [alazılamak, ...] 1. Bir şeyi ateşe tutup çekmek, alev yalamak, hafifçe yakmak: *Çocuk elbiseyi ateşe düşürmüş alazlamış.* (İz.; Mn.; Es.; İst.; Çkr.; Ar.; Kr.; Ezm.; Sv.; Yz.; Ank.; Ada.; İç.; Kerkük) (DS, C 1, s. 206)

[alazılamak]: (Af.)

alazlama (آلازلامه) *i.* yılancık denilen şeyin bir nev'i.⁶³

alazlama (I) -2. El, ayak ve yüzün kızarıp şişmesiyle meydana gelen hastalık, yılancık. (Mn.; Bil.; Bo.; Zn.; Çkr.; Sn.; Sm.; Ama.) (DS, C 1, s. 206)

alazlanmak (آلازلانمق) *ft.* 1. alevde kızarmak. 2. kan hararetinden kızılık peydâ etmek.

alazlanmak 1. Vücut sıcaktan kızarmak. (İz.; Brs.) **3.** Yanmak, kavrulmak. (Ar.; Kr.; Ank.; Ng.) (DS, C 1, s. 207)

alamana: *i.* 3. böyle kayıklara mahsus büyük ağ, ığrıb.⁶⁴

alamana, alaman 1. Seyrek örgülü balık ağı. (Gr.; Rz.) **2.** Gözleri aynı boyda olan, üç katlı palamut ve torik ağı. (Kc.; Gr.) (DS, C 1, s.193)

alavira (آلاويره) *i.* 1. karışıklık, kargaşalık, herc ü merc.

alavere 2. Karışıklık, kargaşalık. (Ba.) (DS, C 1, s. 202)

altun otu (آلتون اوتى) *i.* eğrelti otu nev'inden tıpta müsta'mel bir nebât, iskolopenderyon.⁶⁵

altun otu Kayalar üzerinde yetişen ve yaprağının bir yüzü yeşil, bir yüzü sarı olan bir ot. (Kc.; Ml.) (DS, C 1, s. 232)

⁶¹ Ş. Sâmi, kelimenin kaynağını *İtalyanca* olarak göstermiştir ki, o dönemde dilimize giren denizcilik terimlerinin çoğunun *İtalyanca* kökenli olduğu görülmektedir. Ancak Anadolu ağızlarında da kullanım alanı bulan söz konusu kelimenin geçtiği yerler denize kıyısı bulunmayan şehirlerdir. Bu nedenle de kelime “açık deniz, engin” anlamında kullanılmak yerine sadece “açık, açıklık” anlamlarında kullanılmaktadır. Ayrıca bk. “*alarga (uzak ol) < İt.*” Elif Cora, age., s. 10.

⁶² KT'de doğrudan “*yakma*” eylemi söz konusu iken, DS'de “*yakmaya teşebbüs etme*” durumu söz konusudur.

⁶³ Ayrıca bk. “*alazlama*” YTS, s. 19.

⁶⁴ DS'de yer alan ikinci anlamda balık türlerinin isimlerine yer verilerek “*özele inme durumu*” vardır. Dolayısıyla burada bir “*anlam daralması (restriction)*” söz konusudur.

⁶⁵ Ayrıca bk. “*altun otu*” Elif Cora, age., s. 12.

altı parmak (ألتى پارمق) *i.* 2. yol yol bir cins kumaş.

altı parmak (I) [**altı banak, altı bannak, altı barnak**] Sırma işlemeli, altı yol çizgili veya çiçekli ipek kumaş, bu kumaştan yapılan bir gelin elbisesi. (Dz.; Ay.; Çkl.; -rs.; Kü.; Bil.; Es.; Çkr.; Çr.; Ezc.; Sv.; Nğ.) (DS, C 1, s. 232)

[**altı banak**]: (Kn.) // [**altı bannak**]: (Nğ.) // [**altı barnak**]: (Isp.)

aldanç (ألدانچ) *sif.* çabuk aldanır, her şeye kolay inanır, muğfil.

aldanç Çabuk aldanan, uysal adam. (İst.) (DS, C 1, s. 209)

aldangaç (ألدانغیچ) *i.* iğfâl, hîle, oyun, firîb⁶⁶

aldanca [**aldangaç, aldangeç (II), aldangaç -2, aldanguç**] Avutacak, kandıracak, gönül alacak şey, söz: *Üzüntülü günlerimde bir aldanca bulamadım.* (DS, C 1, s. 209)

[**aldangaç**]: (Mr.; Mğ.; Tk.) // [**aldangeç (II)**]: (Brd.; Ay.) // [**aldangaç -2**]: (Ay.; Çkr.; Çr.; Ada.; İç.) // [**aldanguç**]: (Ama.)

alnlık (ألتلق) *i.* ... 2. ebniyenin cephesine takılan levha ve kitâbe.

alnlık 1. Kitabe, levha, tabelâ. (Sv.; Kn.) (DS, C 1, s. 219)

anaç (أناچ) *sif.* defe'âtla yavru yetiştirip kartlaşmış ve alışık (kaz hindi vesâire). ...

anaç (I) [**anac -1, anaş (I) -1, aneç (I) -1, aneş (I) 1.** Analaşmış, çok yavru doğurmuş, yaşlanmış, kümes hayvanı, kuş ve evcil memeli hayvan. (Af.; Uş.; Isp.; Brd. ve köyleri; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba. ve çevresi; Çkl.; Brs.; Kü.; Es. köyleri; Kc.; Bo.; Sk.; İst.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To. ve çevresi; Or. ve köyleri; Tr.; Gm. ve köyleri; Ar.; Kr.; Ezc.; El.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr. çevresi; Hat.; Sv.; Yz. köyleri; Ank. köyleri; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Kıbrıs, Kerkük) (DS, C 1, s. 245)

[**anac -1**]: (Gm.) // [**anaş (I) -1**]: (Brd.; Dz.; Zn.; Tr.; Ant.; Mğ.) // [**aneç (I) -1**]: (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Kü.; Zn.; To.; Mğ.) // [**aneş (I)**]: (Brd.; Ant.)

ancılayın (أنجیلین) yahut oncılayın. [aslı: أنجیلین ancılayın] öylece, o sûretle, o mertebede, o kadar. [ba'îde işâret için olup, garîbe mahsus olan "buncılayın" a mukabildir.] *mr.*⁶⁷

⁶⁶ Hem KT'de hem de DS'de bir "aldatma" durumu söz konusu olmakla beraber kelime DS'de anlam daralmasına (*restriction*) uğramış; KT'de her türlü aldatma, hîle, oyun "**aldangaç**" olarak adlandırılırken, DS'de sadece "söz" aldatma aracı olarak ele alınmıştır. Ayrıca bk. "**aldanguç**" YTS, s. 19.

⁶⁷ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için "metruk" kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü'nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu

ancılayın [ancıleyin -1] Öyle, onun gibi. (Çr.; Ama.) (DS, C 1, s. 255)

[ancıleyin -1]: (Çr.)

andız (آندیز) *i.* 1. ardıç nev'inden çalı. 3. fâhişeler mecma'ı olan nâ-pâk mahal. || **andız otu** = Arabîde kınıs ve zencebîlü's-şâm ve Fârisîde rasen denilen bir nebât-ı tıbbî.⁶⁸

andız (I) [...] **1.** Yaprakları dikenli olan bir çeşit ardıç (meyvasından pekmez yapılır). (Af.; Dz.; İz.; Ky.; Kn.; Gaz.; Mr.; Ada.; İç. köyleri; Ant.; Mğ.) (DS, C 1, s. 260) // **andız (III)** [**anduz (III)**] -**3.** Genelev. (Uş.; Isp.; Dz.; İz.; Mn.; Kü.) (DS, C 1, s. 261) // **andız otu** *İnula compositae.* (İst.) (DS, C 1, s. 261)

andık (آندیق) yahut آندوق anduk. *i.* sırtlanın bir nev'i.⁶⁹

andık (I) [**anduk, ...**] **1.** Sırtlan. (Af.; Uş.; Isp.; Dz.; İz.; Mn.; Ba. ve çevresi; Çkl.; Brs.; Kü.; Es.; Bil.; To.; Ng.; Kn.) (DS, C 1, s. 259)

[anduk]: (Dz.; Kn.)

angıç (آنجیچ) *i.* çitten döşemesiz araba.

angıç arabası Dört tekerlekli ve kenarlı, yük taşınan göçmen arabası. (Sm.) (DS, C 1, s. 265)

avadanlık (آوادانلق) *i.* sanatkâr âlât ve edevâtı, marangoz vesâire takımı.⁷⁰

avadan (I) [**avadamlık, avdanlık**] -**2.** Araç, aygıt. (Af.; Isp.; Ay.; Mn.; Ba. ve çevresi; Çkl.; Kc.; Çr.; Ank.; Ky.; Ng.; İç.) (DS, C 1, s. 374)

[avadamlık]: (Ky.) // [avdanlık]: (Kc.; Kn.)

avurt (آورت) yahut آوورت avûrt. || *mc* tefâhür, tekebbür; **avurt etmek, satmak** = tefâhür ve tekebbür etmek.

avurt etmek 3. Böbürlenmek, gururlanmak. (Sn.; Ama. köyleri) (DS, C 1, s. 396)

avgân (آوغان) *sıf.* gebe (inek). *mr.*⁷¹

avgan (II) Gebe inek. (İz.) (DS, C 1, s. 380)

avgın (آوغین) *i.* duvar dibinde su geçmeye mahsus delik.⁷²

---

ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. "**ancılayın**" YTS, s. 21; "**ancılayın**" Elif Cora, age., s. 12.

⁶⁸ Ayrıca bk. "**anduz, [andız]**" YTS, s. 21; "**andız**" Elif Cora, age., s. 12.

⁶⁹ Ayrıca bk. "**anduk, [andık, anduk]**" YTS, s. 21.

⁷⁰ Ayrıca bk. "**avadanlık (II)**" YTS, s. 28.

⁷¹ Ş. Sâmi, söz konusu kelime için "metruk" kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü'nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

avgın (I) -1. Üstü kapalı veya açık su yolu, ark, bahçe duvarlarında açılan su deliği. (İz.; Es.; Bo.; Çr.; Mş.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ed.) (DS, C 1, s. 381)

[**avgon**]: (Gm.) // [**avgun (I) -1**]: (Brs.; Ks.; Çr.; Sn.; Sm. ve çevresi; Ama.; To.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank. çevresi; Krş.; Nğ. ve çevresi; Kn.; Ant.) // [**avğın -1**]: (Mr.; Sv.; Ky.; İç.) // [**avğın (II) -1**]: (Çr.) // [**avkın -2**]: (Sv.; Ank.; Ky.; Kn.) // [**avkun**]: (Sv.; Ank.)

avkamak (أوقامق) yahut أوقيمق avkımak. *mz.* avkar, avkır. *ft.* sıkıp ufatmak, ovmak, ezmek ≡ *fl.* ufalanmak, dağılmak. *mr.*⁷³

avkamak [avkamak (I) -5. Çitilemek, avuç içinde sıkıştırmak, ovmak, ovalamak. (Af.; Uş.; Isp.; Brd. ve çevresi; Dz.; İz.; Mn.; Kü.; Es.; Kn.; Mğ.) (DS, C 1, s. 387)

[**avkamak (I)**]: (Isp.; Mn.; Mr.; Mğ.) // [**avkımak**]: (Ay.; Mn.; Kn.)

avınmak (أونمق) yahut أونمق avunmak. *ft.* 2. (inek) vesâire gebe kalmak.

avınmak (I) [avunmak -1] Dişi hayvan gebe kalmak, döl tutmak. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Or.; Sv.; Yz.; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 1, s. 383)

[**avunmak -1**]: (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Kü.; Ks.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gm. köyleri; Ar.; Kr.; Ezc.; Ml.; Sv.; Yz.; Ky.; Krş.; Nğ.; Ada.; İç.; Ant.; Krk.)

ayazlamak (أيازالامق) *fl.* 1. gece ayazında üşümek, gevremek. 3. üşümek, soğuk almak.

ayazlamak, ayazlanmak Serinlemek. (Kn.) (DS, C 1, s. 409)

ayazma (أيازمه) *i.* (*r. Αγίασμα*) Rumlar indinde mübârek nazarıyla bakılıp ziyâret edilen çeşme veya pınar.⁷⁴

ayazma (I) Kaynak, kutsal kaynak, maden suyu. (Brs.; Gm. ve köyleri; Tr.; Mğ.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 1, s. 410)

ayakdaş (أياقداش) *i.* 1. yol arkadaşı, yoldaş, hem-pâ.

⁷² Ayrıca bk. “*avğın*” YTS, s. 29; “*avgun (su yolu)*” Elif Cora, age., s. 20.

⁷³ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Derleme Sözlüğü’nün basım yılı göz önüne alındığında aradan geçen yarım asırlık zaman dilimine rağmen “*avkamak/avkımak*” fiili bugün mensubu olduğumuz *Muğla* yöresinde “*ufalamak, ovmak, ezmek*” anlamlarıyla varlığını sürdürmektedir.

⁷⁴ Ş. Sâmî, kelimenin kökenini *Rumc.a (r. Αγίασμα)* olarak göstermiştir ki, kelimenin Anadolu ağızlarında kullanım alanı bulduğu bölgelere bakıldığında Rumların yoğun olarak yaşadığı yerler dikkati çekmektedir.

ayakdaş [ayakdeş, ayaktaş -1] -3. Yol arkadaşı, yoldaş. (Or. ve köyleri; Tr.; Rz.) (DS, C 1, s. 402)

[ayakdeş]: (Kc.) // [ayaktaş -1]: (Ant.)

ayaklı (أياقلى) yahut أياقلى ayaklu. *sıf.* 2. yüksek (hayvan)

ayaklı (I) 1. Yüksek boylu, iri, bakımlı hayvan. (Dz.; Kü.; Bil.; Çkr.; Or.; Gr.; Tr.; Nğ.; Kn.; Ant.) (DS, C 1, s. 403)

ayıtmak (آيتمق) *ft.* söylemek, demek. *mr.*⁷⁵

ayıtmak (I) 1. Söylemek, anlatmak, nakletmek, konuşmak. (Af. ve köyleri; Ba. ve çevresi; Çkl.; İç.) (DS, C 1, s. 421)

ayranlık (أيرانلق) *i.* ... || **ayranlık şişmek** = hiddet etmek. *av.*⁷⁶

ayranlığı kabarmak Ayranı kabarmak, öfkelenmek, kızmak. (Or.) (DS, C 1, s. 430)

ayırtlamak (أيرتلامق) *ft.* [*gl:* ayıklamak] 1. tefrîk ve temyîz etmek, ayırmak.⁷⁷

ayıtlamak [ayırtlamak] 1. Ayıklamak, seçmek, temizlemek. (DS, C 1, s. 421)

[ayırtlamak]: (Kr. köyleri)

aygır (أبيغير) ya أبيغير aygır. *i.* ... || *mc* azgın adam. || ...

aygır (II) [ayğır -2] Azgın, arsız, edepsiz: *O aygır garı ile başa mı çıkılır?* (Nğ.) (DS, C 1, s. 413)

[ayğır -2]: (Hat.)

aylanmak (أيلانمق) *fmt.* dönmek, devr etmek. *mr.*⁷⁸

aylanmak 2. Dönüp dolaşıp aynı yere gelmek, fırlanmak, devir yapmak: *Güneş 365 günde aylanır.* (İz.; Kn.) (DS, C 1, s. 425)

ayık (أبيق) *sıf.* [“aymaq”dan] kendine gelmiş, sarhoşluktan veya bayılmaktan kurtulmuş, akli başında.⁷⁹

⁷⁵ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*eytmek, [ayıtmak, aytmak, etmek, eytmek, itmek (II)]*” YTS, s. 99.

⁷⁶ Ş. Sâmî; “*avam lisanı*” tabiri ile söz konusu kelime grubunun halk ağızlarında kullanıldığına işaret etmiştir.

⁷⁷ Ayrıca bk. “*ayırtlamak, [ayıtlamak, ayurtlamak]*” YTS, s. 31.

⁷⁸ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*aylanmak*” YTS, s. 32.

⁷⁹ Ayrıca bk. “*ayık, [ayığ]*” YTS, s. 31.

ayık [ayıh, ayuḥ -1, 2; ayuk (II)] 1. Ayılmış, uyanık, akli başında. (Isp.; Dz. köyleri; Ay.; İz.; Mn.; Çkl.; Es.; Bo.; To.; Gr.; Gm.; -Ar; Kr.; Ezc.; Ezm.; Vn.; Dy.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.) (DS, C 1, s. 417)

[ayıh]: (Gm.; Kr.; Vn.; Ur.) // [ayuḥ -1]: (Sn.) // [ayuk (II)]: (Zn.; Ks.)

ibrik (إبريق) *iz. ar.* [zebân-zedi: ibrik.] su dökmeye mahsus kulplu ve emzikli kap.⁸⁰

ibrik (I) Küçük su bardağı. (Isp.) (DS, C 7, s. 2503)

ablak (ابلق) *sıf. ar.* [“balak”dan sıfş.] alaca.

ablak (II) 2. Alabula, siyahlı beyazlı. (Hat.) (DS, C 1, s. 24)

eprimek (إبريمك) *mz: eprîr. fl.* gunne ile söylemek, burundan lakırdı etmek. *mr.*⁸¹

epirmek (II) [eperimek, eprimek (II)] Genziden konuşmak. (DS, C 5, s. 1763)

[eperimek]: (İz.) // [eprimek]: (İz.)

etek (اتك) *i. ...* || **etek bezi** = çocuk kundağının belden aşağı geleni. || ...

etek bezi Çocuğun kundak eşyalarından olup, içine pamuk konularak dikilmiş kalınca ve büyük bez. (Kc.) (DS, C 5, s. 1797)

etmek (اتمك) *i.* [ateşe gösterip pişirmek demek olan “ütmek”den. zebân-zedi: ekmek.] 1. hubûbât-ı muhtelif unundan ma‘mûl hamurun ateşte ya fırında veya tepside pişmesi ki insan gıdâsının esâsıdır, hubz, nân: buğday, mısır, arpa, çavdar ekmeği.⁸²

etmek [etmak, etmeḥ, etmeyh] Ekmek. (Bo.; Ar.; Ank.) (DS, C 5, s. 1799)

[etmak]: (İç.) // [etmeḥ]: (Kr.) // [etmeyh]: (Kr.)

er (ار) *s.* [aslı: “âr, irmek”den] 2. koca, zevc.⁸³

er Koca. (Kr.) (DS, C 5, s. 1764)

ırgalamak (ارغالامق) yahut ایرغالامق *ırgalamak fl.* ve: // ارغالانمق **ırgalanmak:** yahut ایرغالانمق *ırgalanmak. ft.* yerinde oynamak, kımıldamak, sallanmak.⁸⁴

⁸⁰ Burada bir anlam değişmesi –başka anlama geçiş- (*Fr. déplacement*) görülmektedir. Ayrıca bk. “**ibrik**” Elif Cora, age., s. 118.

⁸¹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor.

⁸² Ayrıca bk. “**etmek (I)**” YTS, s. 98.

⁸³ Ayrıca bk. “**er (I) 1.**” YTS, s. 95.

⁸⁴ Ayrıca bk. “**ırgalanmak, fırganmak, ırganmak, ırğanmak, ırkanmak**” YTS, s. 122; “**ırgalamak**” Elif Cora, age., s. 116.

irgalanmak [ıǵralamak, ırgalamah, ırkalamak, irgalamak] Sarsmak, sallamak. (Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Es.; Bo.; Ks.; Çkr.; Çr.; Ama. ve köyleri; To.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Ezm.; Mş.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Yz.; Ank.; Ky.; Kn.; Ant.; Mğ.; Tk.) (DS, C 7, s. 2483)

[ıǵralamak]: (Ky.; Nğ.) // [ırgalamah]: (Gm.; Kr.) // [ırkalamak]: (İz.; Çr.) // [irgalamak]: (Çr.; Gm.; Ar.; Gaz.; Mr.; Ada.)

irgandı (ارغاندى) yahut ایرغاندى ırgandı. *i.* yerinde oynama, kımıldama, sallanma.

irgantu Hafif sallantı. (Gm.) (DS, C 7, s. 2484)

irganmak (ارغانمق) yahut ایرغانمق ırganmak. *ft.* yerinde oynayıp durmak, kımıldanmak, sallanmak. [bu dört kelime eskiyip İstanbul’ca metrûk hâline geçmiştir.]⁸⁵

ıǵralanmak [ırganmak -1] Sallanmak. (DS, C 7, s. 2457)

[ırganmak -1]: (İz.; Sk.; Ks.; Tr. ve çevresi; Gaz.; Sv.; Kn.)

ergeç (ارگچ) *i.* [aslı: ایرکچ îrkeç. ç. irkeç] erkek keçi, teke, keçi aygırı.⁸⁶

erkeç (I) [ergeç -1, ergeş -2] 1. Üç ya da dört yaşlarında olan enenmiş erkek keçi. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn. ve çevresi; Ba.; Kü.; Es.; Bo.; Sk.; Zn.; Ks.; Sn.; Sm.; To.; Hat.; Ank.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 5, s. 1773)

[ergeç -1]: (Ay.; Kü.; İst.) // [ergeş -2]: (Brd.; Krş.; Nğ.)

erincik (ارينجك) *stf.* 1. üşenen, tenbel, keselân. *mr.*⁸⁷

erincek [erinceğ, eringeç] Tembel, üşenen (kimse). (Isp.; Dz.; Çr.; Ama.; Kr.; Gaz.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.) (DS, C 5, s. 1770)

[erinceğ]: (Gr.) // [eringeç]: (Af.; İz.; Es.; To.; Mr.; Hat.; Sv.; Ky.; Nş.; Kn.)

erilmek (ارينمك) *fl.* vüçûdu erimiş gibi gevşeyip tenbel olmak, tenbellikten esneyip gerinmek.⁸⁸

erilmek Üşenmek, tembellik etmek. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Es.; Bo.; Sk.; İst.; Ks.; Çkr. ilçeleri; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To. ve köyleri; Or.; Gr.;

⁸⁵ Ş. Sâmî, mezkur dört kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna (ki Ş. Sâmî buna işaret ediyor) ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**ırganmak** → **ırganlamak**” YTS, s. 122; “**ırganmak**” Elif Cora, age., s. 116.

⁸⁶ Ayrıca bk. “**erkeç, firkeç**” YTS, s. 96.

⁸⁷ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**erincek**” YTS, s. 96.

⁸⁸ Ayrıca bk. “**erilmek**” YTS, s. 96.

Tr.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Bt.; Mş.; Tn.; El.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Tk.) (DS, C 5, s. 1771)

ezgil (ازگیل) *i.* bir cins küçük taneli muşmula. [daha küçüğüne döngel derler.]

ezgil Muşmula. (Bil.; Kr.; Azerbaycan) (DS, C 5, s. 1829)

ispençiyar (اسپنچيار) *i.* [ita. Spezzero] eczacı, saydalânî; **ispençiyar dükkani** = eczahâne.

ispiçer Eczacı. (Brd.) (DS, C 7, s. 2558)

ispire (اسپيره) *i.* koyunu yüzerken deride kalan yağ çizizi: ispireli deri.

ispire 1. Gön ve derilerdeki bıçak yaraları. (Brd.) (DS, C 7, s. 2558)

ishak kuşu (اسحق قوشی) *i.* hak kuşu, مرغ شب اویز murg-ı şeb-âvîz.⁸⁹

ishak Baykuş. (Mr.; Hat.) (DS, C 7, s. 2555)

esrîk (اسريك) *sif.* [“اسریمك”den aslı اوسروك üsruk.] 1. sarhoş olmak.

esrek [esrik (II)] 1. Sarhoş. (Ank.) (DS, C 5, s. 1786)⁹⁰

[esrik (II)]: (Çr.; To.)

iskarça (اسقارچه) *i.* [ita.] *bh.* gemi hamûlesinin pek sıkı istif olması.⁹¹

iskarça Eşyaları üst üste düzgün bir biçimde koyarak yapılan yığın. (Bo.; Nğ.; İç.) (DS, C 7, s. 2492)

iskete (اسكته) *i.* [r.] yuvasını asılı ve pek mâhirâne yapan sarı kanatlı ve çok öter bir cins küçük kuş, *ar.* تنوط tennût.⁹²

iskete [isketi] Serçeden küçük bir çeşit kuş. (Kn.) (DS, C 7, s. 2557)

[isketi]: (Sm.)

iskemle (اسكمله) *i.* [fr. escabelle] 1. dört ayaklı ve üstü hasırlı oturulacak küçük ve arkasız kürsü.⁹³

iskembe [iskemli] Tabure. (Sv.) (DS, C 7, s. 2556)

⁸⁹ Ayrıca bk. “**ishak kuşu**” Elif Cora, age., s. 122.

⁹⁰ Ayrıca bk. “**esrük, [esirik, esrik]**” YTS, s. 98.

⁹¹ İtalyanca kökenli bir deniz terimi olan “**iskarça**” ile Derleme Sözlüğü’nde yer alan “**iskarça**” arasında müştereken bir “*istif etme*” durumu söz konusudur. Bu bakımdan anlamca bir yakınlık görülmektedir.

⁹² Ayrıca bk. “**isketi**” YTS, s. 129; “**isketi (kuşu) < R.**” Elif Cora, age., s. 122.

⁹³ Ayrıca bk. “**iskemli, [iskemli]**” YTS, s. 129.

[iskemli]: (Gm.)

esenlemek (اسنلمك) ya اسنلمك *esenlemek. ft.* [“اس es”den müştak olan “اسن esen”den] vedâ’ etmek, âfiyette kalın deyip bırakmak.⁹⁴

esen (II) Veda. (Çr.) (DS, C 5, s. 1779)

esenlemek 1. Hayır dua ile yolcu etmek, selâmetlemek. (Es.; Çkr.) ... (DS, C 5, s. 1779)

iştîr (اشتير) yahut kesre-i sakîle ile *i.* ispanak cinsinden maruf hüdâ-yı nâbit bir sebze. *fa.* serme, *ar.* sermek.

iştîr Sirken de denilen bir çeşit ot. (Ist.; Ant.) (DS, C 7, s. 2566)

ışkın (اشكين) yahut اوشقون *uşkun. i.* bahçe râvendî denilen nebât, revâsıl.⁹⁵

ışgın [ışkın -2] 2. Kayalık yerlerde ve dağlarda yetişen, yenilebilir bir çeşit ot. (Uş.; Gm.; Ağ.; Sv.) (DS, C 7, s. 2495)

[ışkın -2]: (Tn.)

eşek (اشك) ... || **eşek dikenî** = yaban enginarı. || ... || **eşek turpu** = bir cins nebât. ||⁹⁶
...

eşek dikenî 1. Kara lahana büyüklüğünde, yapraklarında toplu iğne gibi dikenler bulunan ve eşeklere yedirilen bir bitki. (Çkl.; Tr.) (DS, C 5, s. 1789)

eşek turpu Hardal denilen ot. (Çkr.) (DS, C 5, s. 1790)

eşkin (اشكين) *i.* 2. atın bir nev’i yürüyüşü ki fâsılasız ve muntazam bir adımla süratli yürümekten ibârettir, yorga.⁹⁷

eşgin (I) [eşgün, eşgin, eşkün (I)] Atın tırısra rahvan arası yürüyüşü. (Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn. ve çevresi; Ba. ve çevresi; Es.; Bo.; Çkr.; Çr.; Ama.; To.; Or. ve köyleri; Tr.; Gm.; Ar.; Kr. ve köyleri; Ezc.; Vn.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Ng.; Kn.; İç.; Mğ.) (DS, C 5, s. 1792)

[eşgün]: (Sv.) // [eşgin]: (Gaz.) // [eşkün (I)]: (Ar.; Sv.)

işmâr (اشمار) *i.* göz kırpma, remz, işâret.

⁹⁴ Ş. Sâmî’nin de ifade ettiği üzere söz konusu “*esenlemek*” fiili; “*esen*” ismi üzerine Türkçe’de işlek bir isimden fiil yapma eki olan *-la* ekinin getirilmesiyle genişletilerek *esenle-* fiili elde edilmiş ve bu yapı *-mAk* mastar eki ile isimleşmiştir. Ayrıca bk. “*esenlemek*” YTS, s. 97; “*esenlemek*” Elif Cora, age., s. 87.

⁹⁵ Ayrıca bk. “*ışkın*” Elif Cora, age., s. 117.

⁹⁶ Her iki kelime grubunun da Derleme Sözlüğü’nde yer alan formlarıyla birlikte birer nebat çeşidi olduğu açıkça görülmektedir ve bu hususta müşterek bir durum söz konusudur. Ayrıca bk. “*eşek turpu*” Elif Cora, age., s. 88.

⁹⁷ Ayrıca bk. “*eşkün, [eşkin]*” YTS, s. 98; “*eşkinli at*” Elif Cora, age., s. 88.

işmar 1. Kaş, göz işareti. (İz. ve köyleri; Brs.; Kc.; Sk.; Zn.; Ks.; Çr.; Sn. ve çevresi; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Rz.; Ar.; Kr.; Ezm.; Tn.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ky.; Ng.; Kn.; İç.; Krk.; Tk.) (DS, C 7, s. 2565)

eşme (اشمه) *i.* kumsal yerde nebe‘ân (kaynayan) eden su pınarı.

eşme (I) Kaynak, göze, pınar. (Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Çkl.; Kü.; Es.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gaz.; Yz.; Ank.; Ng.; Mğ.; Tk.) (DS, C 5, s. 1794)

eğreti (اگرتی) *sif.* [“اگمک” fiilinden – *ar.* “عاریتی” den olmamalı.] 1. ödünç alınmış, kullanılan kendi malı olmayan, müstear, âriyet: eğreti esvâb giymiş; ...

eğret Belirli bir zaman için başkasından alınan , ödünç eşya. (Dz.; Sm.) (DS, C 5, s. 1683)

eğrelti (اگرلتی) *i.* budakları kıvrık süren ve bazen ağaç gibi büyüyen bir cins ot: eğrelti otu. [serahsiye fasîlesinden]⁹⁸

eğrelti (II) 1. Yeşil ve parçalı yapraklı bir çeşit bitki. (İz.; Ks.; Rz.; Mr.; Ada.) **2.** Kökü toprağın derin tabakalarında bulunan bitki. (Bo.) **3.** Yüksek yerlerde yetişen ve yazın buzun erimemesi için kullanılan bir çeşit ot. (Ba.) (DS, C 5, s. 1683)

eğriçe (اگریچه) *i.* 1. baldır siniri, arkûb.⁹⁹ 3. bir cins sivri sinek.¹⁰⁰

eğrice (VI) Baldır siniri. (İz.; Çkl.) (DS, C 5, s. 1683)

eğrice (I) 2. Su sineği. (El.) (DS, C 5, s. 1683)

enser (اکسر) *i.* demir çivi, mismâr, mih: tablalı ensen. lofc.a enseri.

enser [eğser, eğseri (I), eğsı mihı, ekser (I), enkser, enseri, eseri (I), ěser mihı, eyser, eyseri (I)] 1. Döğme ya da köşeli büyük çivi. (–Af.; Brd.; Dz.; Ay.; Bo.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Es.; Kc.; Zn.; Sn.; Sm.; Or.; Gr.; Sv.; Ada.; Mğ.; Ed.; Krk.; Tk.; Yunanistan) (DS, C 5, s. 1760)

[eğser]: (Isp.; Brd.; Ay.; Es. ve köyleri; Sn.; Ng.; Ada.; Ant.) // **[eğseri (I)]:** (Isp.; Dz.; Mn.; Kü.; Es.; Ks.; Çkr.; Çr.; Ama.; Sv. ve çevresi; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Kn.) // **[eğsı mihı]:** (Brd.) // **[ekser (I)]:** (İz.; Tr.; Ant.; Mğ.) // **[enkser]:** (Dz.; İz.) // **[enseri]:** (Uş.; Dz.; Kü.; Es.; Bo.; Sk.; Çr.; Ank.; Kn.) // **[eseri (I)]:** (Isp.; Or.) // **[ěser mihı]:** (Dz.) // **[eyser]:** (Isp.; Brd.; Dz.) // **[eyseri (I)]:** (Es.; Ks.; Çkr. ve köyleri; Çr.; Ama.; Sv.; Ank. ve köyleri; Krş.; Kn.)

⁹⁸ Derleme Sözlüğü’nde yer alan “eğrelti (II)” kayıtlı madde başı bünyesinde izah edilen her üç anlamın da ortak noktası birer nebat çeşidi olmasıdır ki bu hususta Kâmus-ı Türkî’deki madde başıyla bir örtüşme görülmektedir. Ayrıca bk. “eğrelti” Elif Cora, age., s. 82.

⁹⁹ Ayrıca bk. “eğrice (II)” YTS, s. 91.

¹⁰⁰ Ayrıca bk. “eğrice (I)” YTS, s. 91; “eğrice” Elif Cora, age., s. 82.

enserlemek (اكسلمك) *yâ* اكسرلهمك *enserlemek. fl.* demir çivi kakmak, enserle mihlamak.

enserlemek Çivilemek. (Dz.; Kü.; Tk.) (DS, C 5, s. 1761)

eğleşmek (اگلشمك) *fl.* oturmak, meks ü ârâm etmek.¹⁰¹

eğleşmek (II) [egleşmek -1] 1. Oturmak, yerleşmek, kalmak. (Kn.) (DS, C 5, s. 1680)

[egleşmek -1]: (Es.)

eğlemek (اگلمك) *fl.* durdurmak, alıkomak, tevkîf ve ta'vîk etmek. *mr.* [bunun yerine eğlendirmek kullanılıyor.]¹⁰²

eğlemek (I) 1. İkrâm ederek alıkoymak. (Mn. ve çevresi). **2.** Durdurmak. (Tr.; Kr. ve köyleri; Ezc.; El.) (DS, C 5, s. 1680)

eğiç (اگیچ) *i.* yemiş koparmak için ağaç dalını vesâire şeyleri tutup eğmeye mahsus ucu eğri deynek, ağaçtan kanca.

eğiş (I) [eğiş (I) -1] 1. Ekmeği tandırdan almak için demirden yapılan bir ucu eğik, bir ucu yassı araç. (Rz.; Ezm. ve çevresi; Ezc.; El.; Sv.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.) (DS, C 5, s. 1679)¹⁰³

[eğiş (I) -1]: (Gm.; Kr. ve köyleri; Ezm.; Ezc.; El.; Sv.)

eğîn (اگین) *i.* [“اگمك”den] arka kemiğinin eğilir yeri: birinin eğnine binmek. [Avrupa lisânlarda yine bu mana ile müsta'mel *fr.* échine. *nkl.* chine. *ita.* schiena kelimeleriyle müşâbehet-i lafziyesi garîbdir.]

éyin (I) [eğil (I) -2, eğin (I) -1] 2. Sırt, arka. (Dz.; Ks.; Sn.; To.; Or.; Kr.; Ank.) (DS, C 5, s. 1821)¹⁰⁴

[eğil (I) -2]: (Ks.) // [eğin (I) -1]: (İz.)

el (ال) *i.* [aslı ve ç. ایل il.] **5.** bazı âletlerin vuracak ve dögecek kısmı, deste: havan eli. ...|| **el çekmek** = vazgeçmek, sarf-ı nazar etmek, fâriğ olmak, keff-i yed etmek. ||...

el (V) Havan tokmağı. (Tr.) (DS, C 5, s. 1702)

¹⁰¹ Ayrıca bk. “*eglenmek*” YTS, s. 90; “*eğlenmek*” Elif Cora, age., s. 82.

¹⁰² Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü'nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*eglemek*” YTS, s. 90.

¹⁰³ Söz konusu materyal; nitelik açısından Kâmus-ı Türkî ve Derleme Sözlüğü'nde farklılık arz etmektedir. Kâmus-ı Türkî'de aletin *ağaçtan* olduğuna işaret edilirken, Tarama Sözlüğü'nde ve Derleme Sözlüğü'nde *demirden* olduğuna işaret edilmiştir. Ayrıca bk. “*eğiş*” YTS, s. 90.

¹⁰⁴ Söz konusu kelime anlam itibarıyla Tarama Sözlüğü'ndeki madde başı ile tam bir örtüşme göstermektedir. Ayrıca bk. “*egin*, [*eyin*]” YTS, s. 90.

elçekmek Vazgeçmek. (Kr. ve köyleri) (DS, C 5, s. 1706)

elcek (الچك) *i.* eldiven.¹⁰⁵

elcek (I) 1. [→ **ellik (I) -1**]

ellik (I) [**elcek (I) -1, elcik (III) -2, elçek (V), elecek (II)**] -1. Eldiven. (DS, C 5, s. 1723)

[**elcek (I) -1**]: (Es.; Kr.; Ağ.; Vn.; Bt.; Mr.; Ank.; Krş.; Ky.; Kn.; Ada.) // [**elcik (III) -2**]: (Isp.; Es.; Kn.) // [**elçek (V)**]: (Çkl.; Mr.; Ank.) // [**elecek (II)**]: (Ank.)

eleğimsağma (الغم صاغمه) *i.* havada ince bulut buhar bulunduğu vakit ziyâ-yı şemsin bunun zerrâtından geçerken inkısârıyla bu ziyâyı terkîb eden elvânın ayrılmasından hâsıl olan rengârenk halka-i azîme ki kâh tek ve kâh çift olur, kavş-i kuzah.¹⁰⁶

ebeğimsağma [**eleğimsema, elemsame, elemzahman, elirzaman, emirsema, enegimsağma**] Gökkuşağı. (İst. ve köyleri) (DS, C 5, s. 1652)

[**eleğimsema**]: (Dz.) // [**elemsame**]: (Ank.) // [**elemzahman**]: (Bo.) // [**elirzaman**]: (Zn.) // [**emirsema**]: (Mn.) // [**enegimsağma**]: (Ama.)

elleşmek (اللتشمك) *fş.* 1. el ile itişerek şakalaşmak, el şakası etmek.

elleşme (I) 2. El şakası. (Rz. ve köyleri)¹⁰⁷

elvermek (الويرمك) *fl.* [el – vermek] 1. yetmek, kifâyet etmek, kâfi olmak: bu kadarı bana elverir.

el vermek 2. Kafi gelmek. (Brd.; Ama.) (DS, C 5, s. 1729)

em (م) *i.* [aslı medle olup, îhâm-ı kabîhinden dolayı meddi ıskât, ve nihâyet terk olunmuştur.] ilâc, devâ, müdâvât.¹⁰⁸

em (I) İlâc, merhem. (Af.; Kü.; Bo.; Ks.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Gm.; Ezc.; El.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 5, s. 1729)

emece (امجه) *i. sıf.* [aslı. امكجه yahut همهجه hemece] umûmun yardımıyla ve el birliğiyle görülen işe itlâk olunur: emece günü, emece iş. [“معى meci” sûretinde dahi yazılanlar vardır]¹⁰⁹

¹⁰⁵ Ayrıca bk. “*elcek*” YTS, s. 94.

¹⁰⁶ Ayrıca bk. “*elegimsağma, [elegimsağmal, elegimsağmalı, elegimsağma, enegimsağmal, enegümsağmal, inegimsağma, inegimsağmal, inegimşığmal]*” YTS, s. 94; “*eleğim sağma*” Elif Cora, age., s. 84.

¹⁰⁷ Söz konusu fiil Derleme Sözlüğü’nde *-ma* mastar ekini alarak isimleşmiş formuyla karşımıza çıkmıştır.

¹⁰⁸ Ayrıca bk. “*em, [-sem]*” YTS, s. 94.

imece [imeci, imerci] Birçok kimselerin toplanıp elbirliğiyle bir kişinin işini görmesi. (Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Es.; Sk.; Bo.; Çkr.; Çr.; Ama.; Tr. ve köyleri; Ar.; Gaz.; Sv.; Ank.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ant.; Mğ.) (DS, C 5, s. 2535)

[imeci]: (Isp.; Bo.; Ks.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Rz.; Ar.; Kr. ve köyleri; El.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) // **[imerici]:** (Or.)

emcik (امجيك) *i.* [“ammek”den] meme, südâ, bostan.¹¹⁰

emcek (I) [emcik -1, emçek -2, emicik] 1. Meme. (Es.; Çr.; Ama.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Vn.; Bt.; Ur.; Sv.; Ank.; Nş.; Nğ.; Kn.; Kerkük) (DS, C 5, s. 1730)

[emcik -1]: (Isp.; Dz.; İz.; To.; Sv.; Ky.; Kn.; Ant.) // **[emçek -2]:** (To.; Ada.) // **[emicik]:** (Gaz.)

emzikli (امزىكلى) *sıf.* 2. lüleli (ibrik veya diğer kap.)

emzikli Ağaçtan yapılmış su kabı. (Dz.) (DS, C 5, s. 1742)

entereso (انترسو) *i.* [ita. interesse] menfaat, istifâde. *ls.*

enterez Yarar, çıkar. (Krk.) (DS, C 5, s. 1761)

enetmek (انتمك) *mz.* enedir. *ft.* (bir erkek hayvanı) iğdiş ettirmek, husyelerini çıkararak erkekliğini gidermek, biri vâsıtasıyla enemek: piliçleri iyi semirtmek için enetmeli.

enetmek [eneltmek] Hayvanları iğdiş ettirmek. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Mn. ve köyleri; Bo.; Ks.; Çkr.; Or.; Sv.; Nğ.; Kn.; Ant.) (DS, C 5, s. 1751)

[eneltmek]: (Gaz.; Ml.)

enek (انك) *sıf.* [“enmek”den] enenmiş, iğdiş olmuş, burulmuş (erkek hayvan.)

enek (II) 1. İğdiş edilmiş, burulmuş koyun, keçi, at gibi hayvanlar. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mr.; Sv.; Kn.; Ant.; Mğ.) (DS, C 5, s. 1748)

eniklemek (انيكلمك) *yâ* انيكلمك *eniklemek. fl.* (yırtıcı dişi hayvan) doğurmak, yavrulamak.¹¹¹

eniklemek Kedi ya da köpek doğurmak. (Brd.; Dz.; Bo.; Ama.; Kr. ve köyleri; Gaz.; Hat.; Sv.; Kn.; İç.) (DS, C 5, s. 1758)

¹⁰⁹ Ayrıca bk. “imece, [imeci]” YTS, s. 127.

¹¹⁰ Ayrıca bk. “emc.ek, [emc.ik, emçek, emecek]” YTS, s. 94.

¹¹¹ Söz konusu madde başı Kâmûs-ı Türki’de “yırtıcı dişi hayvan”ın yavrulması olarak ifade edilirken; Derleme Sözlüğü’nde “kedi ve köpek” gibi ehilleştirilebilir hayvanların yavrulması biçiminde ifade edilmiştir. Ancak *Dîvânü Lugâti’-Türk*’te **enüklēdi** maddesi altında verilen örnekler dikkate değerdir. Burada hem ehil hem de yırtıcı hayvanların yavrulması durumu söz konusudur. Ayrıca bk. “eniklemek” YTS, s. 95.

öp (اوپ) *i. tk.* göğüs, sadr, sîne. *mr.*¹¹²

öpge 1. Karaciğer ve akciğer. (To.; Kn.) **2.** [→ **öpke**] (DS, C 9, s. 3343)

öpke Akciğer. (Kırım göçmenleri, Es.; İst.)

ot (اوت) *i.* [“te” hareketlendiği vakit dahi “dal”a kalb olunmaz.] **2.** ilaç, devâ: hekîm bir ot verdi; bir ot içtim. [tıbb-ı kadîmde ilaçların münhasıran nebâtî olmasındandır, fakat İstanbul lehçesinde müsta‘mel değildir.]

ot (I) 1. Göz hastalığını iyileştirmek için kullanılan ev ilacı. (Ur.; Gaz.) (DS, C 9, s. 3292)¹¹³

otarmak (اوتارمق) *ft.* [“ot”dan] otlatmak, ra‘y etmek, (çocuk) kuzu gezdirip otlatmak, beslemek.¹¹⁴

otarmak (I) [otarmağ] 2. Hayvanları otlatmak. (Brd.; Bo.; Gm.; Rz.; Kr.; Ezm.; Vn.; El.; Mr.; Krk.) (DS, C 9, s. 3293)

[otarmağ]: (Ml.)

utangan (اوتانغان) *sıf.* utanan, utangaç, mahcûb.¹¹⁵

utancak [utangan, utangan] Utangaç. (DS, C 11, s. 4045)

[utangan]: (Ml.) // **[utangan]:** (Bo.)

otlamak (اوتلامق) *ft.* [ateş demek olan “od”dan] ateş vurmak, yakmak, ihrâk etmek. *mr.*¹¹⁶

otlamak (III) Ateşlemek, yakmak. (Ks.; Or.) (DS, C 9, s. 3294)

otluk (اوتلق) *i.* [nebât demek olan “ot”dan] **2.** kuru otun yığıldığı mahâl, ot yığını.

otluk (I) 1. Kış için kurutulmuş ot yığını. (Dz.; Tr.) (DS, C 9, s. 3294)

ütülmek (اوتلمك) yahut اوتلمك *ütülmek. fc* 1. oyunda yenilmek, mağlûb olmak, kaybetmek.¹¹⁷

¹¹² Ş. Sâmî, söz konusu kelimenin kökenini *Türki-i Kadim* (Eski Türkçe) olarak gösterdikten sonra “metruk” kaydını düşmüş olsa da kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması hem o dönem İstanbul Türkçesinde kullanıldığına hem de Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Dönemin İstanbul’da yaşayan Kırım Türklerinin kelime (**öpke**)yi “*akciğer*” anlamında kullanmaları dikkat çekici bir husustur.

¹¹³ Burada bir anlam daralması (*restriction*) söz konusudur. Ayrıca bk. “**ot (II), [od (II), -yam, -yat]**” YTS, s. 176.

¹¹⁴ Ayrıca bk. “**otarmak**” YTS, s. 176.

¹¹⁵ Ayrıca bk. “**utangan**” YTS, s. 233.

¹¹⁶ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

ütülmek [udulmak, utulmak, üdülmek] Oyunda, kumarda yitirmek. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Brs.; Es.; Bo.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Ama.; Sv.; Krş. ve çevresi; Nğ.; Kn.; İç.; Varna, Bulgaristan) (DS, C 11, s. 4081)

[udulmak]: (Ank.) // **[utulmak]:** (Ay.; Çkr.; Dy.; El.; Sv.) // **[üdülmek]:** (-Sm.)

utmak (اؤتمق) *ft.* ve:

ötmek (اؤتمك) yahut اؤتمك *ft.* oyunda mağlûb etmek, yenmek, kazanmak.¹¹⁸

ötmek (VI) Oyunda kazanarak karşısındakinin elinde olanı almak. (Tr.; Kr.; Mğ.) (DS, C 9, s. 3358)

ütülenmek (اؤتولنمك) *fl. fc.* 4. (hayvan) kazâen tüylerini yakmak: bu kedi nerede ütülendi?

ütülenmek [ütülmek (II)] Tüyler, kıllar hafifçe yanmak. (Ay.; Es.; Çkr.; Çr.; Ama.; Or.; Gr.; Gaz.; Sv.; Kn.; Mğ.) (DS, C 11, s. 4080)

[ütülmek (II)]: (Isp.; Dz.; Yz.; Nğ.)

uca (اوجا) yahut اوجه *ûce. i.* kuyruk sokumu, mak‘adın üstündeki kemik, sa‘lebe.¹¹⁹

uca (I) 2. Oturak yeri. (Nğ.; Kn.) (DS, C 11, s. 4019)

ucrak (اجراق) *sf.* pek uçta ve kenarda bulunan: ücrâ bir yerdir. [Arabî zannıyla هجرء hicrâ‘ yazılması hatâdır.]

ucrak Issız yer. (İz.) (DS, C 11, s. 4019)

öcişmek (اؤجشمك) *fş.* biriyle bahs etmek, yâdes tutuşmak.¹²⁰

öceşmek 1. Lades tutuşmak. (Tr.) (DS, C 9, s. 3308)

uçkunmak (اؤچقونمق) *fl.* ürkmek, tevahhuş etmek.¹²¹

uçkunmak (II) [uçkumak] Korkmak, ürkmek: *Çocuk öyle uçkunmuş ki ak pak olmuş.* (Sm.) (DS, C 11, s. 4021)

[uçkumak]: (Brs.)

uçkurluk (اؤچقورلوق) *i.* 1. eski tarzda şalvar ve donun yukarı ucunda uçkur geçirmeye mahsus oluk.

¹¹⁷ Ayrıca bk. “*utulmağ, [utulmağ, üdülmek, üdülmek]*” YTS, s. 233.

¹¹⁸ Ayrıca bk. “*utmağ, [ütmeğ (II), yutmağ (I)]*” YTS, s. 233.

¹¹⁹ Ayrıca bk. “*uca*” YTS, s. 228; “*uca*” Elif Cora, age., s. 247.

¹²⁰ Ayrıca bk. “*öceşmek*” YTS, s. 178.

¹²¹ Ayrıca bk. “*uçıkmağ (II)*” YTS, s. 228.

uçkurluk (II) Pijama, don, şalvarın bele gelen uçkur geçirilecek yeri. (Ky.; Ng.) (DS, C 11, s. 4022)

uçunmak (اوچونمق) yâ اوچقنمق uçkunmak. *fl.* ürkmek.¹²²

uçunmak (I) 1. Sakınmak, çekinmek, korkmak: *Çocuk doktorun iğnesinden uçundu.* (Ay.; İz.; Bo.; Kn.; İç.) (DS, C 11, s. 4022)

ohşatmak (اوخشاتمق) *ft.* benzetmek, mislini yapmak, taklid etmek. || *fl.* benzemek, müşâbih olmak, andırmak.¹²³

ohşatmak Benzetmek, yansılama. (İz.) (DS, C 9, s. 3273)

ohşâş (اوשאش) *i.* benzeyiş, misil, mânend. *mr.*¹²⁴

ohşaş [okşak] Benzeyiş. (İz.) (DS, C 9, s. 3273)

[okşak]: (Ada.)

ohşamak (اوخشامق) *ft.* 1. sevmek, taltif ve nüvâziş etmek: çocukları çok ohşamak terbiyelerini bozar. 2. bir şeye cüz'ice benzemek, andırmak: muzun lezzeti kavunun lezzetini ohşar.¹²⁵

ohşamak (I) [okşamak] Benzemek, andırmak. (Mr.) (DS, C 9, s. 3273)

[okşamak]: (Çr.; Ar.)

ohşamak (II) Okşamak, sevmek. (İz.) (DS, C 9, s. 3273)

ödek (اؤدك) *i.* bir ziyânın bedelini te'diye etme, tazmîn.¹²⁶

ödek (II) 1. Zarar ödentisi. (İz.; Ml.; Sv.; Krş.; Ng. ve çevresi) (DS, C 9, s. 3311)

or (اور) *i.* *tk.* hendek, önü hendekli toprak tabya; ...¹²⁷

or (I) Hendek, düşman saldırısına karşı koymak için düzenlenmiş yer. (Kü.) (DS, C 9, s. 3287)

¹²² Ayrıca bk. “*uçunmak, [uçunmak]*” YTS, s. 228.

¹²³ Ayrıca bk. “*ohşatmak*” YTS, s. 172.

¹²⁴ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Derleme Sözlüğü’nde her ne kadar kelimenin kullanıldığı yöre olarak İzmir yöresine işaret edilse de 2012 yılında hazırladığımız “*Kemalpaşa ve Torbalı Yöresi Ağızları*” adlı lisans tezinde mensubu olduğumuz yörenin söz varlığında söz konusu kelimeye rastlamadığımızı da belirtmek isterim.

¹²⁵ Ayrıca bk. “*ohşamak, [okşamak]*” YTS, s. 172.

¹²⁶ Ayrıca bk. “*ödek (II)*” YTS, s. 178.

¹²⁷ Ayrıca bk. “*or, [oru]*” YTS, s. 175.

örek (اۆرك) *i.* yapı, binâ, mimarlığa müteallik iş vesvese || **örek ipi** = çırpı, hizâ ipi, duvarcı persesi.

örek (III) [örü (IV) -1] Duvar. (Ed.) (DS, C 9, s. 3344)

öreke (اۆركه) yahut اۆريكه örike. *i.* kadınların büktükleri yün ve keten vesâireyi taktıkları tepesi çatal değnek ki bellerine sokarak sol elleriyle o yünden birer parça çeker ve sağ elleriyle ikiye çevirerek bükler, müfettele.¹²⁸

öreke (II) Yün tarağı. (Ky.) (DS, C 9, s. 3345)

urmak (اورمق) *mz.* vurur. *ft.* 15. çalmak: çan urmak, davul urmak.

urmak (I) [urlamak] 2. Çalmak. (El.; Nğ.; Ant.) (DS, C 11, s. 4041)

[urlamak]: (Kn.)

evermek (اورمك) *ft.* evlendirmek, tezvîc etmek.¹²⁹

evermek [evemek (I), evenmek, evermeg] Evlendirmek. (Af.; Isp. ilçe ve köyleri; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Brs.; Es.; Kc.; Bo.; Sk.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Gr.; Or. ve köyleri; Tr.; Gm.; Ar.; Kr. ve köyleri; Ezm.; Ezc.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank. ilçe ve köyleri; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 5, s. 1805)

[evemek (I)]: (Dz.) // **[evenmek]:** (Ank.) // **[evermeg]:** (Brd.)

ören (اۆرن) *i.* 1. eski duvar. 2. şehir ve kale enkâzı, harâbe, vîrâne. [ihyâsı elzem metrûkâtandır.]¹³⁰

ören (I) [örene (I) -1, ören yeri] 3. Şehir ya da ev yıkıntısı, kalıntı. (Af.; Isp.; Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Kü.; Bil.; Es.; Ks.; Çr.; Ama.; To.; Or.; Gm.; Ezc.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn. ilçe ve köyleri; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 9, s. 3345)

[örene (I) -1]: (Ama.; Or.; Kn.) // **[ören yeri]:** (Isp.; Ank.)

uruk (اوروق) *i.* [gl. ırk, ılk.] müfreze, kısım, bölük, şûbe, kabîle şûbesi: bir ulusun urukları.¹³¹

uruk Oba, aile. (İst.) (DS, C 11, s. 4041)

¹²⁸ Ayrıca bk. “**öreke**” YTS, s. 181; “**öreke**” Elif Cora, age., s. 187.

¹²⁹ Ayrıca bk. “**evermek**” YTS, s. 99.

¹³⁰ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*ihyâsı elzem metrûkâtandır*” kaydını düşmüş olsa da kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Günümüzde Muğla ilinin Milas ilçesinde “**Ören**” adıyla bir belde bulunmaktadır. Ayrıca bk. “**ören**” YTS, s. 181.

¹³¹ Burada Ş. Sâmî, daha ziyade “**uruk**” kelimesinin “**boy**” anlamına işaret etmiştir. Ayrıca bk. “**uruk I.**” YTS, s. 232.

öründülemek (أوروندلمك) *ft. tk.* 3. seçmek, intihâb ve ihtiyâr etmek. *mr.*¹³²

öründülemek Seçmek, beğenmek. (Ank.) (DS, C 9, s. 3354)

örelmek (أورلمك) *ft.* [aslı: اوركلمك öreklemek] 2. kaba ve muvakkat ta‘mir etmek. *mr.*¹³³

örelmek (I) 3. Bir şeyi geçici olarak onarmak. (İz.) (DS, C 9, s. 3345)

üzerlik (اوزلك) evlerde ekseriya tütsü için kullanılan yabânî sedef tohumu.

üzerlik [üzellik, üzerik] 1. Tütsüsü nazara iyi geldiğine inanılan kokulu bir ot. (Af.; Isp.; Kc.; El.; Sv.; Ank.; Ky.; Ng.) (DS, C 11, s. 4085)

[üzellik]: (Tn.) // [üzerik]: (Vn.)

özek (اوزك) *i.* 1. çekirdek, göbek.

özek (VI) [özeyh] 1. Ağacın, bitkinin içi, özü. (To.; Ar.)

[özeyh]: (Kr.)

2. Bir şeyin içi, özü. (Es.) 3. Karpuzun ortası, göbeği. (Es.; Dy.) (DS, C 9, s. 3369)¹³⁴

özleşmek (اوزلشمك) *ft.* 3. koyulaşmak, pıhtılanmak, ağdalanmak.¹³⁵

özleşmek (II) Kaynayan sıvı koyulaşmak: *Şıra özleşmiş.* (Ank.) (DS, C 9, s. 3372)

üzülmek (اوزلمك) *fl.* 1. eskiyip büzülmek, fersûde olmak.¹³⁶

üzülmek (I) [üzünmek, üzümek] İncelmek, yıpranmak, eskimek, kopacak duruma gelmek (kumaş vb. için). (Isp.; Dz.; Mn. ve çevresi; Bo.; Çr.; Sn.; Sm.; Gr.; Ezc.; Gaz.; Mr.; Sv.; Ng.; İç.; Krk.) (DS, C 11, s. 4086)

[üzünmek]: (Bulgaristan göçmenleri İst.) // [üzümek]: (Sv.; Ed.; Bulgaristan göçmenleri –İst.)

üstelemek (اوستلمك) *ya* اوستلمك üstelemek. *fl.* [“üst”den] 1. bir şeyin üzerine zamm ve ilâve olunmak, artmak, izdiyâd etmek.

üstelemek 2. Artmak, yenilenmek (hastalık için)¹³⁷. (Bo.; Ng.) (DS, C 11, s. 4075)

¹³² Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

¹³³ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

¹³⁴ Burada bir “*anlam daralması (restriction)*” söz konusudur.

¹³⁵ Ayrıca bk. “*özlenmek*” YTS, s. 183.

¹³⁶ Ayrıca bk. “*üzülmek, füzülmek*” YTS, s. 238; “*üzülmek*” Elif Cora, age., s. 254.

üsküf (اوسكوف) *i.* [*r.* Σχούρια] tepesi devrik ve ucu püsküllü takke ki ekseriya Akdeniz adalıları giyerler, kırmızı yünden örme olup, fesin esâsıdır.¹³⁸

üsküf (I) 3. Yünden örme başlık. (Ky.) (DS, C 11, s. 4073)

oş (اوش) oşt *hd.* köpeği zecr ve def için kullanılır.

oş Köpek kovalama ünlemi, hoş. (Ank.) (DS, C 9, s. 3291)

üşürmek (اوشورمك) *ft.* 1. yağmak, toplamak, kalabalık biriktirmek: amele üşürmek.¹³⁹

üşürmek Başına toplanılmasına neden olmak. (To.) (DS, C 11, s. 4078)

uşkun (اوشقون) ya اوشقین aşkın. *i.* keçikulağı da denilen bir nebât.

uşgun (I) [uşkun] Salatası, turşusu, yemeği yapılan ve kıraç yerlerde yetişen otuz santim boyunda, ekşi bir bitki. (El.; Ml.; Dy.) (DS, C 11, s. 4045)

[uşkun]: (Vn.)

üşek (اوشك) *i.* küçük vaşak, kara kulak nev‘i.¹⁴⁰

üşek [üşşek] Vaşak. (Çkl.; Ama.) (DS, C 11, s. 4077)

[üşşek]: (Çkr.; Ank.)

üşmek (اوشمك) *fl.* yığılmak, toplanmak, tecemmu‘, tahaşşüd etmek.

üşmek (I) 1. Bir yere toplanmak. (Mn. ve çevresi; Sk.; Bo.; İst.; Çkr.; Ama.; Ank.) (DS, C 11, s. 4078)

üşengen (اوشنگن) *sif.* üşenen, tenbel, kâsil. *mr.*¹⁴¹ // اوشنج **üşenc:** *sif.* üşenen, tenbel, mütekâsil.

üşencek [üşenci, üşengen] Tembel. (Ks.; Çkr.; Yz.; Ank.) (DS, C 11, s. 4077)

[üşenci]: (Bo.) // **[üşengen]:** (Brs.; Ama.; Tk.)

oğan (اوغان) *i.* eski Türk müşriklerinin en büyük ma‘bûdu olup fezâ ve kâinâttan kinâye idi. el-yevm Çağataycacada Rabb ve Allah manasıyla müsta‘meldir.

¹³⁷ Burada bir “*anlam daralması (restriction)*” söz konusudur.

¹³⁸ Ayrıca bk. “*üsküf*” YTS, s. 236.

¹³⁹ Ayrıca bk. “*üşürmek*” YTS, s. 237.

¹⁴⁰ Ayrıca bk. “*üşek*” YTS, s. 236.

¹⁴¹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*üşengen*” YTS, s. 236; “*üşengen*” Elif Cora, age., s. 253.

oğan [ogun] Tanrı. (Ba.; Çkr.; Tr.; Ng.; Kn.) (DS, C 9, s. 3267)

[ogun]: (Gaz.)

uğru (او غرى) *i.* 2. uğrayıp vuran, hırsız, harâmi, sârik, düzd.¹⁴²

uğru (I) [ugri, ugru] Hırsız, yolkesen. (İz.; Ba.; Çkl.; Brs.; Bil.; Sk.; Bo.; Ks.; Çkr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Ur.; Mr.; Ank.; Krş.; Ky.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Kr.) (DS, C 11, s. 4027)

[ugri]: (Ama.) // **[ugru]:** (Çr.; Ank.; Ant.)

uğrulamak (او غرىلامق) *fl.* hırsızlık etmek. *mr.*¹⁴³

uğrulamak [uğurlamak] 1. Çalmak, aşırmaq. (Es.; Çkr.; Ama.; Sm.; Or.; Ng.; Tr.) (DS, C 11, s. 4027)

[uğurlamak]: (Gaz.; Ur.; Mr.; Ky.; Ada.)

uğrun (او غرين) *h.* hırsızcasına, yavaşça, duyulmamak takayyüdâtıyla, yâb yâb: uğrun uğrun yürüme. *mr.*¹⁴⁴

uğrun [ugrun, uğurun, urgun (I), urğun, ûrun] Gizli. (Af.; Isp.; İz.; Kü.; Çkr.; Çr.; Sm.; Ama.; Ur.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Nş.; Ky.; Ng.; Sv.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 11, s. 4028)

[ugrun]: (Çr.; Ama.) // **[uğurun]:** (Ml.) // **[urgun (I)]:** (Ur.; Gaz.; Ada.) // **[urğun]:** (Ezc.) // **[ûrun]:** (Ama.; Yz; Ada.)

oğulluk (او غللق) *i.* oğul sıfat ve hak ve vazîfesi, evlâdlık, bünüvvet.¹⁴⁵

oğulluk 1. Üvey oğul. (Isp.; Es.; Sk.; Ama.; Or.; Ar.; Ml.; Gaz.; Sv.; Ky.; Ng.; Kn.)
2. Erkek evlâtlık. (Ks.; Ank.; Kr.) (DS, C 9, s. 3270)

oğmac (او غماچ) ve

oğmak (او غماق) *i.* taze tarhana.¹⁴⁶

¹⁴² Ayrıca bk. “*uğrı, [uğru]*” YTS, s. 229.

¹⁴³ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*uğrulamak, [uğurlamak, uğurlamak]*” YTS, s. 229.

¹⁴⁴ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*uğrın, [uğrıladın, uğrınca, uğrun]*” YTS, s. 229.

¹⁴⁵ Ayrıca bk. “*oğullık, [oğulluk]*” YTS, s. 172; “*oğulluk*” Elif Cora, age., s. 182.

¹⁴⁶ Ayrıca bk. “*omaç (II), [oğmaç aşı, -aşı, ovmaç]*” YTS, s. 174.

oğmaç [oğumeç, omaç (II) -3, òmeç] 1. Elle ufalanmış hamurdan yapılan çorba. (Ba.; Brs.; Es.; Ks.; Tr.; Ar.) (DS, C 9, s. 3268)

[oğumeç]: (Kü.) // [omaç (II) -3]: (Mn. ve çevresi; Sv.) // [òmeç]: (Af.; Dz.; Ay.)

2. Tarhane. (İz.)

oğunmak (او غنمق) i. [“اغنمق”dan *gl.*] bayılmak, sıkılıp iç ezilmek.

oğunmak [ovunmak (I) -1] 2. Çok ağlamaktan güçsüz kalmak, bayılır gibi olmak, bayılmak. (Brd.; Dz.; Çkl.; Kc.; Ml.; Gaz.; Hat.; Sv.; Ng.) (DS, C 9, s. 3270)

[ovunmak (I) -1]: (Brd.; Çr.; Sv.; Krş.; Kn.)

ufatmak (اوفاتمق) ft. 1. daha ufak yapmak, küçültmek: kapak kaba büyük geliyor, biraz ufaltmalı.¹⁴⁷

uvatmak (I) [ufatmak] Ufaltmak. (Gaz.; Sv.; Hat.) (DS, C 11, s. 4047)

[ufatmak]: (Rz.)

ufarak (اوفاراق) sıf. 1. daha küçük, asgar, kihter. 2. küçücük. 3. az küçük, küçüğe.

ufârek [ufağrek, ufarak] Ufakça, az ufak. (Bo.; Sm.) (DS, C 11, s. 4024)

[ufağrek]: (Sm.) // [ufarak]: (Ba. ve köyleri)

ufanmak (اوفانمق) fl. küçük parçalara inkısâm etmek, dağılmak: bu kemik durduğu yerde ufanır.¹⁴⁸

ufanmak Ufalanmak, küçük küçük parçalanmak. (Isp.; İç.)

üfürölmek (اؤفؤرلمك) fl. hava ile dolup şişmek, kabarmak.

üfürölmek Şişmek, kabarmak. (Ar.; Ng.)

okramak (اوقرامق) fl. (at) su için kişnemek.¹⁴⁹

okramak 2. Yem isteyen at, koyun, keçi vb. hayvanlar bağırarak, kişnemek. (İç.) (DS, C 9, s. 3275)

ök (او ك) i. tk. göğüs, sîne, sadr. (bugün *gayr-ı müsta‘mel* ise de, öksürük, öksüz, önge gibi birçok müştakkâtı kullanılıyor.)¹⁵⁰

¹⁴⁷ Ayrıca bk. “*ufatmak*” YTS, s. 229.

¹⁴⁸ Ayrıca bk. “*ufanmak*” YTS, s. 229.

¹⁴⁹ Ayrıca bk. “*okramak I.*” YTS, s. 173; “*okrama*” Elif Cora, age., s. 182.

¹⁵⁰ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*gayr-ı müsta‘mel* (kullanım dışı)” tabirini kullansa da Derleme Sözlüğü’nde görüldüğü üzere kelime İstanbul’da yaşayan Rumeli göçmenleri tarafından isti‘mal olunmaktadır.

ök (IV) 1. Göğüs. (Rumeli göçmenleri, İst.) (DS, C 9, s. 3324)

onat (اَوَكَّات) *sıf. tka.* iyi, sâlih, münâsip, memdûh, ve mergûb. [“evet” bundan galattır.]¹⁵¹

oñat (I) 1. İyi, güzel, düzgün. (Bil.; Es.) **2.** İyi yaradılışlı, namuslu. (Çkl.) **3.** Doğru, uygun. (İç.) (DS, C 9, s. 3282)

onaltmak (اَوَكَّالْتَمَق) *ft.* iyi etmek, bür’ ve şifâ vermek.¹⁵²

oñarmak (II) [oñaltmak (II), onatmak (I) -2] Bozulmuş bir şeyi düzeltmek, işe yarar duruma getirmek. (DS, C 9, s. 3281)

[oñaltmak (II)]: (Brd.; Bo.) // **[onaltmak (I) -2]:** (Sv.)

onalmak (اَوَكَّالْمَق) *fl.* iyi olmak, şifâ bulmak, iltiyâm-pezîr olmak, geçmek: yarası onaldı.¹⁵³

onalmak İyileşmek, düzelmek. (Bo.; Gaz.) (DS, C 9, s. 3281)

öndüç (اَوَنْدُوچ) *i.* haber götürmek için önden giden, müjdecî, savacı.

öndüç (II) 1. Başta yürüyen. (İz.; Çkl.) **2.** Haberci, muştucu. (Rumeli göçmenleri – Brs.; To.) (DS, C 9, s. 3336)

öndül (اَوَنْدُوْل) *i.* 2. yarış mükâfâtı.

ödül (I) [öğdül (I) -1, öndül (II) -1, öydül (I) -2] 1. Güreşte, at yarışlarında, yarışmalarda kazananlara verilen armağan. (DS, C 9, s. 3311)¹⁵⁴

[öğdül (I) -1]: (Çkl.; Mr.; İç.; Ed.) // **[öndül (II) -1]:** (-Isp; Brs.; Bo.; Çkr.; Sn.) // **[öydül (I) -2]:** (Bo.; Çkr.)

ondurmak (اَوَكَّدِيرْمَق) *ft. ba.* onarmak. (onarmak: *ft.* iyiye döndürmek, iyiletmek, islâh etmek.)¹⁵⁵

oñarmak (I) [oñdurmag (I)] Hastalığı, yarayı iyileştirmek. (DS, C 9, s. 3281)

[oñdurmag (I)]: (Rumeli göçmenleri, Brs.)

ügez (اَوَكَّز) *üvez. i.* muşmulaya müşâbih maruf bir meyve ki ziyâde olmadıkça yenmez.

¹⁵¹ Ayrıca bk. “*oñat, [oñad, uñat]*” YTS, s. 174.

¹⁵² Ayrıca bk. “*oñultmaq*” YTS, s. 175.

¹⁵³ Ayrıca bk. “*oñultmaq*” YTS, s. 175.

¹⁵⁴ Ayrıca bk. “*ögdül, [öñdül]*” YTS, s. 178.

¹⁵⁵ Ayrıca bk. “*oñdurmaq, [uñdurmaq]*” YTS, s. 174.

üvez (II) Yumuşayıp kahverengileşince yenilen bir meyve. (Çkl.; Ar.; Ezm.; Ezc.; Yz.; Ng.; Krk.) (DS, C 11, s. 4083)

öksü (اوكسو) *i.* yarı yanmış odun, ölçer.

öğseği [öğsö, öğsü, ökse (I), öksi, öksü, öseğ, ösge, öske (II)] Ucu yanmış odun parçası. (-Ama; To.) (DS, C 9, s. 3318)

[öğsö]: (Or.; Gr.) // **[öğsü]:** (Ks.; Sn.; Sm.; Or.) // **[öksü (I)]:** (Sn. çevresi; To.; Gr.) // **[öksi]:** (Kn.) // **[öksü]:** (Sm.; Sn.; Or.; Gr.; Ant.) // **[öseğ]:** (Mr.) // **[ösge]:** (Mr.) // **[öske (II)]:** (Mr.)

öksü (اوكسه) *i.* [r. ...] Macar üzümü denilen bir meyvenin balından yapılan bir nevi macun ki kuşların ayakları yapışıp tutunmak için değneklere sürülür, dıbk.

öksü (VI) Çam sakızını balla karıştırarak kuşları yakalamak için yapılan tuzak. (Ada.) (DS, C 9, s. 3326)

öksimek (اوكسيمك) *fl.* [göğüs demek olan “اوك” den veya “öksüz” den] 1. gönül arzu etmek, arzu çekmek. ...

öksemek [öksimek, öksümek, ösgemek, öysemek, özkemek] Göreceği gelmek, özlemek, istemek. (Isp.; Sr.; Dy.; Ur.; Gaz.; Mr.; Sv.; Ng.; Kn.; Ada.; -İç; Tk.) (DS, C 9, s. 3327)

[öksimek]: (İz.) // **[öksümek]:** (İz.) // **[ösgemek]:** (Ml.) // **[öysemek]:** (Isp.) // **[özkemek]:** (Ks.; İç.)

öğgen (اوكگن) *öygen. i.* akciğer, ri'e. *mr.*¹⁵⁶

öyken [öğen (II), öyfe, öygen, öykün] 1. Akciğer. (Af.; Ba.; İst.; Ky.) (DS, C 9, s. 3365)

[öğen (II)]: (Ba.) // **[öyfe]:** (Kr.; Ağ.; Sv.) // **[öygen]:** (İz. ve çevresi; Ky.) // **[öykün]:** (Kn.)

ünlemek (اوكلمك) *ya* اوكلمك *ünlemek. fl.* 1. bağırmak, çağırarak, ses çıkarmak, nâra atmak. *mr.*¹⁵⁷

ünlemek (I) Seslenmek. (Isp.) (DS, C 11, s. 4066)

¹⁵⁶ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*öyken, [öygen]*” YTS, s. 182; “*öygen*” Elif Cora, age., s. 188.

¹⁵⁷ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*ündemek, findemek, ünlemek, ünnemek*” YTS, s. 235.

ünlenmek (اؤڭلنمك) *fl.* 1. seslenmek, yaygara etmek. *mr.*¹⁵⁸

ünnemek [ünlenmek (I)] Seslenmek, çağırarak. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn. ve çevresi; Ba.; Çkl.; Brs.; -Kü; Bil.; Es.; Kc.; Bo.; Çkr.; Ama.; Or.; Ml.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Ng.; Kn.; Ada.; Ant.; Mğ.; Ada.) (DS, C 11, s. 4066)

[ünlenmek (I)]: (Ay.; Mğ.)

onmak (اوڭمق) *fl.* [ve *gl:* vav-ı makbûza ile اوڭمق onmak] 1. iyi olmak, geçmek, şifâ veya iltiyâm bulmak. 2. ıslâh olmak, felâh bulmak.¹⁵⁹

oņmak [oņmag (I)] 1. Rahata kavuşmak, mutlu olmak. (Isp.; Dz.; Ay.; Bo.; Ks.; Sm.; Ama.; To.; Gr.; Tr.; Gaz.; Mr.; Ank.; Ant. çevresi; Mğ.) (DS, C 9, s. 3284)

[oņmag (I)]: (Brd.)

2. Adam olmak (mecaz): *Onmak için usanmadan çalışmak lâzımdır.* (Af.)

öğenderek (اؤڭندرک) *i.* ve:

öğendere (اؤڭندرە) *i.* sapan sürerken öküzleri dürtmek için kullanılan uzun ve ucu dikenli değnek. [küçüğüne bizlengeç ve daha uzununa mesistre ve arda derler.]¹⁶⁰

öğendere [oğendere, öendere, öfendire, ögrendre, öğenderek, öğendire, öğrende] Hayvanları dürtmekte kullanılan ucu bizli değnek, üvendire. (Bo.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Sv.; Kn.) (DS, C 9, s. 3315)

[oğendere]: (Yz.) // **[öendere]:** (Ama.; Sv.) // **[öfendire]:** (Dz.) // **[ögrendre]:** (Ed.) // **[öğenderek]:** (İz.) // **[öğendire]:** (Isp.; İz.; Ezc.; Ky.; Ng.; Kn.; İç.) // **[öğrende]:** (Ada.)

öğü (اؤڭو) *ya* ويڭو *viğü.* puhu kuşunun kedi başlı büyük nev‘i veya erkeği.

öğü Baykuş. (Isp.) (DS, C 9, s. 3319)

önüc (اؤڭوج) *sıf.* önde, ileride bulunan, sâbık, müterakkî.

önüç, öğüç [öğüç (I), önüş, önüt -1] 1. Önce, ilk önce, başta: *Önüç Ali gelsin, sonra sen gel.* (Kn.; İç.) (DS, C 9, s. 3342)

[öğüç (I)]: (Ada.) // **[önüş]:** (Isp.) // **[önüt -1]:** (Es.)

¹⁵⁸ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*ündemek, findemek, ünlemek, ünnemek*” YTS, s. 235.

¹⁵⁹ Ayrıca bk. “*oņmak, [oņmağ, uņmağ]*” YTS, s. 175.

¹⁶⁰ Ayrıca bk. “*ögendire*” YTS, s. 178.

öğürtlemek (اؤگورتلمك) *ft.* 1. seçmek, intihâb etmek, en güzîdesini ayırmak veya almak. *mr.*¹⁶¹

öğürtlemek (I) [övirtlemek, öyürtlemek] Ayırmak, ayıklamak, seçmek, temizlemek. (Çkl.) (DS, C 9, s. 3323)

[övirtlemek]: (Sv.) // [öyürtlemek]: (İz.)

ulaşık (اولاشيق) *sif.* 1. bitişik, muttasıl, mülâsık, peyveste. ...¹⁶²

ulaşık (III) Art arda gelen, ardından yetişen. (İz.) (DS, C 11, s. 4033)

ulamak (اولامق) *ft.* 1. bitıştirmek, kavuşturmak, ilsâk etmek, eklemek.¹⁶³

ulamak (I) Eriştirmek. (Bo.) (DS, C 11, s. 4033)

ulanmak (اولانمق) *fl.* bitişmek, muttasıl olmak, teselsül etmek, zincirleme birbirine sarılıp uzanmak.

ulanmak (II) Uzamak, yayılmak. (Brs.) (DS, C 11, s. 4033)

ölet (اولت) *i.* [“ölmek”den] salgın insan ve hayvan hastalığı: ölet yılı.¹⁶⁴

ölet 1. Öldürücü hastalık yılı, kıran. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mr.; Brs.; Ks.; Çr.; Bt.; El.; Ml.; Adı.; Ur.; Gaz.; Ank.; Ky.; Ng.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 9, s. 3331)

ölçer (اولچر) *i.* ateşi karıştıracak demir kol, gelberi.

ölçer (III) Ateşi karıştırmaya yarayan demir çubuk, gelberi. (Sm.; Mğ.) (DS, C 9, s. 3329)

ölçermek (اولچرمك) *ft.* (ateşi) ölçer ile karıştırıp parlatmak.¹⁶⁵ || *mc.* iğvâ, ifsâd etmek.¹⁶⁶

ölçermek (I) [olçarmak] Sönmeye yüz tutmuş ateşi, lambayı canlandırmak, alevlendirmek. (Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Çkl.; Kü.; Sm.; To; Gr.; Gaz.; Sv.; Ank.; Ky.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 9, s. 3329)

[olçarmak]: (Ant.)

ölçermek (II) 2. Kışkırtmak, ayaklandırmak, ara bozmak. (Brd.; Dz.; Ay.; Gaz.; Ank.; İç.; Mğ.) (DS, C 9, s. 3329)

¹⁶¹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

¹⁶² Ayrıca bk. “*ulaşık, [ulaşık], ulaşık, ulaşık*” YTS, s. 230.

¹⁶³ Ayrıca bk. “*ulamak*” YTS, s. 230.

¹⁶⁴ Ayrıca bk. “*ölet, [öled]*” YTS, s. 179.

¹⁶⁵ Ayrıca bk. “*ölçermek 1./2.*” YTS, s. 179; “*ölçermek*” Elif Cora, age., s. 187.

¹⁶⁶ Ayrıca bk. “*ölçermek 3.*” YTS, s. 179.

evlek (اولك) 2. beher dönümü dörde taksîm etmek üzere tarlada derin sürülen sapan yolu: çiftçi eylemeyince evlek doğru gitmez.

evlek [evlet (II)] 1. Tarlaya tohum ekmek için saban iziyle bölünen kısımlardan herbiri. (Dz.; Ay.; Ba.; Es.; Kc.; Bo.; Çkr.; Çr.; Ama.; To.; Or.; Kr.; Ezm.; Ezc.; El.; Ml.; Hat.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky. ve köyleri; Ng.; Kn.; Mg.; Krk.; Tk.) (DS, C 5, s. 1810)

[evlet (II): (Brd.)

ülgüc (اولگج) *i.* [aslı: يولگج yölgec “yölmek”den] traş âleti, ustura. *mr.*¹⁶⁷

ülgüc Ustura. (Ama.; Kafkasya, İran Türkleri) (DS, C 11, s. 4063)

ölker (اولكر) *i.* hâv, kadife ve şeftali gibi şeylerin ince tüyü. ...

ölker (II) Kadife, şeftali gibi şeylerin yumuşak tüyleri, hav. (İz.) (DS, C 9, s. 3332)

ululamak (اولولامق) *ft.* [“ulu”dan] tevkîr ve ta‘zîm etmek, ikrâm ve i‘zaz etmek. *mr.*¹⁶⁸

uluğlamak Saygı göstermek. (Türkistan göçmenleri –Kn.) (DS, C 11, s. 4034)

omaca (اوماجه) *i.* kesilen ağacın yerde kalan kütük dibi.¹⁶⁹

omaca (II) Asma kütüğü, kesilmiş ağaç kökü. (Isp.; İz.) (DS, C 9, s. 3279)

umacı (اوماجى) yahut اوماجى ummacı. *i.* küçük çocukları korkutmak için icat olunmuş muhavvif bir şahs-ı mev’hûm. [uma gibi.]

ummacı Korku verici yaratık, hayalet. (İz.) (DS, C 11, s. 4037)

umsanmak (اومسانمق) *fl.* ümîd etmek, ümîde düşmek, ümîdde bulunmak.¹⁷⁰

umsanmak Umutlanmak. (Sm.) (DS, C 11, s. 4038)

öngül (اونگول) *sif.* inâdcı, mu‘annid, musırr. *mr.*¹⁷¹

¹⁶⁷ Ş. Sâmi, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

¹⁶⁸ Ş. Sâmi, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**ululamak 1.**” YTS, s. 231.

¹⁶⁹ Ayrıca bk. “**omc.a, [omça]**” YTS, s. 174.

¹⁷⁰ Ayrıca bk. “**umşunmak, umsunmak**” YTS, s. 231.

¹⁷¹ Ş. Sâmi, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**öngül**” YTS, s. 181; “**önegü**” Elif Cora, age., s. 187.

öngül (II) İnatçı. (Ama.; Sv.) (DS, C 9, s. 3339)

öngüllik (اَوْنِغُولُوكْ) *i.* inâdcılık, mu‘annidlik, ısrâr.

öngüllük [öngünlük] İnatçılık. (Kr.) (DS, C 9, s. 3340)

[öngünlük]: (Af.)

öngüşmek (اَوْنِغِشْمَكْ) *fl.* inâda binmek, mu‘annidlik etmek, ta‘annüd ve ısrâr göstermek.

öngüşmek İnat etmek, inatlaşmak. (Ba.) (DS, C 9, s. 3340)

uyuğmak (اَوِيُوغْمَقْ) *fl. tka.* 1. (su) durmak, râkit olmak.¹⁷²

uyuğ Suyun durgun durumu. (Sv.) (DS, C 11, s. 4051)

oyulgamak (اَوِيُوغْلَامَقْ) *ft.* 2. muvakkat ve seyrek dikmek, iliştmek.

oyulgamak [oygalamak, oyğalamak, oyuhlamak, oyuklamak, oyulkamak -1, oyurgalamak, oyurgamak] 1. Seyrek seyrek, gelişigüzel dikmek. (Af.; Mn.; Çkl.; Kü.; Es.; Ks.; Ama.; Tr.; Sv.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.) (DS, C 9, s. 3304)

[oygalamak]: (İst.; Sm.) // **[oyğalamak]:** (Mr.) // **[oyuhlamak]:** (Nş.; Nğ.) // **[oyuklamak]:** (Es.; Ks.; Gaz.; Mr.; Hat.) // **[oyulkamak -1]:** (İç.) // **[oyurgalamak]:** (Sm.) // **[oyurgamak]:** (Isp.; Ks.; Sv.)

oyulga (اَوِيُوغْلَه) *i.* parçaları tutturmak için muvakkat ve seyrek dikiş.

oyulgama [oyulka (II)] Kalın, seyrek, gelişigüzel dikiş. (DS, C 9, s. 3304)

[oyulka (II)]: (To.)

oyumlamak (اَوِيُوغْلَامَقْ) *fl.* (ağaç) yerleşmek, kök salmak, tutmak.

oyumlamak Köklenmek: *Yeni dikilen fidanlar oyumlamaya başlamış.* (Mğ.) (DS, C 9, s. 3305)

uyundu (اَوِيُونْدِي) *stf.* uyur gibi duran, miskin, tenbel.¹⁷³

uyuntu (I) Kişiliksiz, onun bunun ardına takılan, serseri, tembel, uyuşuk (insan ve hayvan için). (Isp.; Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Çkl.; Brs.; Es.; Bo.; Çkr.; Sm.; Ama.; Or.; Gr.; Tr.; Ar.; Ezc.; Vn.; El.; Ml.; Ur.; Sv.; Yz.; Ank.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.) (DS, C 11, s. 4051)

ıblık (اَبِيلِيَقْ) *i.* [zebân-zedi imlik] erkek pilicin enenmiş.¹⁷⁴

¹⁷² Ş. Sâmî; uyuğ- fiilinin kökenini *Türki-i Kadim* (Eski Türkçe) olarak işaret etmiş, bu durumda Derleme Sözlüğü'nde yer alan “**uyuğ**” ise bir tür değişikliğiyle isim olarak kullanılmaya başlanmıştır.

¹⁷³ Ayrıca bk. “**uyundu, [uyundu, uyuntı]**” YTS, s. 234; “**uyuntu**” Elif Cora, age., s. 250.

ıblık (I) 2. Enenmiş horoz. (İz.) (DS, C 7, s. 2454)

ıplıklenmek (ایپلیکلنمک) *fl.* (kumaş) tel tel dağılmak, ıplıkları meydana çıkmak, bozulmak, didilmek.

ıplıklenmek Lifleri ayrılmak. (Çr.) (DS, C 7, s. 2546)

eyitmek (ایتمک) *ft.* [sahîhi “ایتمق”dan] demek, söylemek. *mr.*¹⁷⁵

eyitmek (I) Cevap vermek. (Ba.; Ank.) (DS, C 5, s. 1823)

iti (ایتی) *sıf.* [ve daha doğrusu: “ایتیک itik” yahut “ایگتی iğti”] keskin, bürrân, kâtı‘, sârim: iti kılıç, bıçak. *mr.*¹⁷⁶

iti (I) Keskin (bıçak için). (Ama.; Kr.; Vn.; Bt.) (DS, C 7, s. 2568)

itilemek (ایتیلمک) ya ایتیلیمک itelemek. *fl.* keskinleşmek, sertleşmek.

itilemek (I) [itiltmeyh] Bilemek, keskinletmek: *Usturayı taşa tuttu itiledi.* (Ama.) (DS, C 7, s. 2568)

[itiltmeyh]: (Kr.)

ıçkı (ایچقی) *i.* marangoz âlâtından bir âlet.

ıçkı [ıçki] Ağaç kesmeye yarayan iki saplı, testereli bıçak. (Sk.; İst.) (DS, C 7, s. 2455)

[ıçki]: (Brs.)

ıh (ایخ) *hd.* 1. deveyi çökertmek için kullanılır savttır.

ıh (II) Deve çöktürme ünlemi. (Isp.; Dz.; Mn.; Gm.; Mğ.) (DS, C 7, s. 2458)

ıhlatmak (ایخلاتمق) *ft.* ve

ıhlamak (ایخلامق) *ft.* ıh diyerek deveyi çökertmek.¹⁷⁷

ıharmak (I) [ıhlamak (II), ıhlatmak] Deveyi çöktürmek, oturtmak. (Ama.; Mr. ve çevresi; Sv.; Ng.; Kn.; İç.; Mğ.) (DS, C 7, s. 2458)

¹⁷⁴ Ayrıca bk. “ıblık” YTS, s. 121.

¹⁷⁵ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “eyitmek, [ayıtmaq, aytmaq, etmek, eytmek, itmek (II)]” YTS, s. 99.

¹⁷⁶ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “iti, [yiti]” YTS, s. 131.

¹⁷⁷ Ayrıca bk. “ıharmak” YTS, s. 121.

[ihlamak (II)]: (İz.; Nğ.) // **[ihlatmak]:** (Nğ.)

ır (اير) *i. tka.* lahn, nağme.¹⁷⁸

ır (I) Türkü, şarkı. (Ank.; Kn.) (DS, C 7, s. 2480)

ir (اير) iren, erken vesâire *ba.* ار vesâire.¹⁷⁹

ir Erken. (Kn.) (DS, C 7, s. 2546)

irak (ايراق) *sıf.* [bu kelimenin birinci hecesi hafif ve ikincisi sakıl olup, ahenge mugayir olması garâibdendir. Belki esâsen hemzenin esresi sakıl idi. – eski ve ç. imlâsı ايراق îrâğdır] uzakta bulunan, uzak, bâ'id, dûr: ...¹⁸⁰

irak [ırah, irag, irah, irak] Uzak. (Af.; Isp.; Dz.; Ay.; İz.; Bo.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; Or.; Gr.; Gm.; Ar.; Ezc.; Gaz.; Mr.; Sv.; Ank.; Krş.; Nş.; Ky.; Nğ.; Kn. ilçe ve köyleri, Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Krk.) (DS, C 7, s. 2480)

[ırah]: (Kr.; Sv.) // **[irag]:** (Ar.; Kr.) // **[irah]:** (Ar.; Kr.) // **[irak]:** (Isp.; Ur.; Ank.; Ky.)

iraklaşmak (ايراقلاشمق) *fl.* uzaklaşmak, tebâ'ud etmek.¹⁸¹

iramak [iraklaşmak] 1. Uzaklaşmak, uzamak, ara açılmak. (DS, C 7, s. 2481)

[iraklaşmak]: (İz.)

iraklık (ايراقلق) *i.* uzaklık, bu'd, mesâfe.¹⁸²

iraklık Uzaklık. (İz.; Ama.) (DS, C 7, s. 2481)

irkilmek (ايركلمك) *fl.* 1. (su) birikip durmak, birikip ta'affün etmek.¹⁸³

ilkilmek (I) [ilkimek, irikmek (I), irkilmek (I) -2] Su birikmek, toplanmak. (Isp.; Dz.; Ama.; Ank.; İç.; Ant.) (DS, C 7, s. 2529)

[ilkimek]: (İz.) // **[irikmek (I)]:** (Ba.; Kn.; Mğ.) // **[irkilmek (I) -2]:** (Dz.; -İz; Es.; Ank.)

ırlamak (ايرلامق) *fl.* şarkı ve türkü söylemek, tegannî etmek, nağme ile okumak.
*mr.*¹⁸⁴

¹⁷⁸ Ayrıca bk. “*ır, [ıru, yır]*” YTS, s. 122.

¹⁷⁹ Ayrıca bk. “*er (II), [ir]*” YTS, s. 96.

¹⁸⁰ Ayrıca bk. “*irak, [irag, irah, yirak]*” YTS, s. 122; “*irak*” Elif Cora, age., s. 116.

¹⁸¹ Ayrıca bk. “*iraklaşmak*” YTS, s. 122.

¹⁸² Ayrıca bk. “*iraklık*” YTS, s. 122.

¹⁸³ Ayrıca bk. “*irkilmek 1.*” YTS, s. 129.

¹⁸⁴ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü'nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak

ırlamak (II) 1. Şarkı, türkü söylemek. (İz.; Çkl.; Çr.; Sm.; Tr.; Gaz.; Mr.; Hat.; Ank.; Nş.; İç.) (DS, C 7, s. 2487)

irim: *i.* [“ایریمک”den] 2. erecek mesâfe.

ırım (I) [irim (IV) -2] Gözün görebildiği kadar uzaklık. (Ks.; Çr.; Ama.; Kn.) (DS, C 7, s. 2486)

[irim (IV) -2]: (İz.)

isik (ایسیک) *sıf.* çukurluk, engebelik, obruk.¹⁸⁵

isik (V) Çukur. (Kn.) (DS, C 7, s. 2555)

ışkırık (ایشقیریک) *i.* topraktan su düdüğü.

ışkırık (II) Topraktan yapılmış düdüklü testi. (İz.) (DS, C 7, s. 2497)

ıgrıp (اغرپ) *i.* [*r.* ...] büyük balık ağı ki envâi vardır.¹⁸⁶

ıgrıp (II) [ırıp (III)] İnce delikli balık ağı. (Rz.) (DS, C 7, s. 2458)

[ırıp (III)]: (Ba.)

ıklamak (ایقلامق) *fl.* 1. sıkıntı altında zahmet ile nefes almak.

ıklamak (I) [ıhlamak (I), ıklmak, ıkınmak -2] Yorgunluktan, hastalıktan ya da sıkıntıdan sık sık nefes almak, inlemek. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ba.; Es.; Çkr.; Ank.; Nğ.; Ant.; Mğ.) (DS, C 7, s. 2462)

[ıhlamak]: (Sk.; Sm.; Ank.; Ky.) // **[ıklmak]:** (Çkl.) // **[ıkınmak -2]:** (Bulgaristan)

ığdin (ایگدین) *sıf.* [koku demek olan “ایگ”den] kokmuş, bozuk, cılk (yumurta)¹⁸⁷

ığdin [idin] Bozuk, cılk yumurta. (İz.; Çkl.; Ky.; Kn.; Ada.; Tk.) (DS, C 7, s. 2509)

[idin]: (İz.; Brs.; Ed.)

ığnecik (ایگنهچک) *i.* *bh.* dümeni rabt eden sivri demirler.

ığnecik Deniz teknelerindeki dümen menteşesi. (İz.; Tr.; Rz.; Ant.) (DS, C 7, s. 2512)

ılgar (ایلغار) *i.* 2. ansızın hücûm, akın, düşman toprağına çapul için vuku bulan süvârî hücûmu.

Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “ırlamak, [ıyrlamak]” YTS, s. 122; “ırlamak” Elif Cora, age., s. 116.

¹⁸⁵ Ayrıca bk. “isik – yir” YTS, s. 129.

¹⁸⁶ Ayrıca bk. “ıgrıp” YTS, s. 121.

¹⁸⁷ Ayrıca bk. “ıyğdin, [ığdin, yiydün]” YTS, s. 260.

ılgar (I) [ılgama, ılgaz (II)] 3. Hücüm, akın. (İz.) (DS, C 7, s. 2466)

[ılgama]: (Krş.) // **[ılgaz (II)]:** (İz.)

ılgamak (ایلغامق) *fl.* 1. (at) başı boş olarak dörtleme gider gibi koşmak. *mr.*¹⁸⁸

ılgamak At dörtnala koşmak. (İz.) (DS, C 7, s. 2466)

ılgın (ایلغین) *i.* aslı “ییللق یılmق”dan yılğın enva‘-ı adîdesi olan bir nev‘i orman ağacı:

...

ılgın (I) [ılgın (II), ilgin] Dere ve çay kenarlarında biten, sepet örmeye yarayan bir çeşit söğüt ağacı. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Mn. ve çevresi; Brs.; Ba.; Çkl.; Mr.; Sv.; Yz.; Ky.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 7, s. 2468)

[ılgın (II)]: (Gm.) // **[ilgin]:** (Ar.)

ilmek (ایلمک) *i.* 2. rast gelmek, tesâdüf etmek, düş gelmek. *mr.*¹⁸⁹

ilmek (I) [..., ilme (V) -2, ilmeg -2] 1. Dokunmak, değmek, rastlamak: *Bir taş attım adamın kafasına ildi.* (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn. ve çevresi; Bo.; Zn.; Ks.; Sn.; Sm.; To.; Gr.; Kn.; Mğ.) (DS, C 7, s. 2532)

[ilme (V) -2]: (Uş.; Sn.) // **[ilmeg -2]:** (Brd.)

ilmekli (ایلمکلی) *sıf.* eğretiden bağlanmış, kolay çözülecek sûrette düğümlenmiş.

ilmekli Kolay çözülebilen düğüm: *İpi ilmekli yap.* (Brd.) (DS, C 7, s. 2533)

ilenc (ایلنچ) *i.* bedduâ, inkisâr, la‘net *mr.*¹⁹⁰

ilenc [ilenti, ilinç] Beddua. (Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Ba. ve çevresi; Brs.; Es.; Ks.; Sn.; Or.; Gr.; Ank.; Krş.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 7, s. 2519)

[ilenti]: (Kn.) // **[ilinç]:** (Ks.; To.; Or.)

ilindi (ایلندی) *i.* tutturma, ilişirme, dikişten evvel iki parçayı birbirine tutturmak.

ilinti (II) [ilıntı] Seyrek dikiş, teğel. (Dz.; Ay.; Sk.; Bo.; Çkr.; Ama.; To.; Or.; Tr.; Gm.; Ar.; Ezm.; Ezc.; Ml.; Sv.; Nğ.; Mğ.; Kerkük) (DS, C 7, s. 2526)

¹⁸⁸ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**ılgamak**” YTS, s. 121.

¹⁸⁹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

¹⁹⁰ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**ilenc, [yilenc] 1.**” YTS, s. 126; “**ilenc**” Elif Cora, age., s. 119.

[ilıntı]: (Kr. ve köyleri)

ilenmek (ايلنمك) *ft.* bedduâ etmek, inkisâr etmek, kargılamak, la‘net etmek.¹⁹¹

ilenmek Beddua etmek. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Bil.; Es.; Kc.; Bo.; Zn.; Ks.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Kr.; Sv.; Ank.; Krş.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mg.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 7, s. 2520)

ılı (ايلى) *sıf.* ılık, sıcakça, soğuğu kırılmış.¹⁹²

ılı (I) [ilıh, ili (I) -1] ılık. (Isp.; Brd.; Mn. ve çevresi; To.; Kn.; İç.; Ant.; Kıbrıs) (DS, C 7, s. 2470)

[ilıh]: (Gm.) // [ili (I) -1]: (Isp.; Kn.; İç.)

ılıcak (ايليجق) *ya* ايليجق ılıcak *sıf.* pek az sıcak, ılıkça.¹⁹³

ılıcak (I) [ılcacık, ılıcah, ılıcan, ımcık] 1. ılıkça. (Dz.; Mn.; To.; Or.; Gr.; Ml. ve çevresi) (DS, C 7, s. 2470)

[ılcacık]: (Bo.) // [ılıcah]: (To.; Gm.; Ml.) // [ılıcan]: (Sv.) // [ımcık]: (Gr.; Sv.; Kn.)

ımızganmak (ايميزغانمق) *fl.* yahut

ımızgenmek (ايميزگنمك) *fl.* 1. uyuklamak, uykuya galebe edip def edememekle yatmaksızın sallanıp durmak.¹⁹⁴

ımızganmak (I) [ımızgama, ımızgamag, ımızgamak, ımızkamak, ımızlanmak, ımızganmak] 1. Uyuklamak. (Dz.; İz.; Çkl.; Ks.; Zn.; Or.; Ml.; Gaz.; Mr.; Ank.; Krş.; Ng.; Ada.) (DS, C 7, s. 2475)

[ımızgama]: (Dz.) // [ımızgamag]: (Brd.) // [ımızgamak]: (Isp.; Brd.; Ant.; Ed.) // [ımızkamak]: (Sn.; Ant.) // [ımızlanmak]: (Kü.; Ks.; Krş.; Ada.) // [ımızganmak]: (Ama.)

imik (ايميك) *i.* başın tepesindeki yumuşak yer, bingıldak yâfuh.

imik (I) 2. Kafatasının üst kısmı, tepe. (Af.; Ay.; Çkl.; Kü.; El.) (DS, C 7, s. 2536)

incerek (اينجه رك) yahut اينجرك incerek *sıf.* nâzik, bârik, nârin, fidan gibi: incerek boy.¹⁹⁵

incerek 1. İncemsi, az ince. (İç.) **2.** Narin, nazik. (İz.) (DS, C 7, s. 2538)

¹⁹¹ Ayrıca bk. “ilenmek” YTS, s. 126.

¹⁹² Ayrıca bk. “ılı” YTS, s. 121.

¹⁹³ Ayrıca bk. “ılıcak” YTS, s. 121.

¹⁹⁴ Ayrıca bk. “ımızganmak, [ımızganmak]” YTS, s. 121; “ımızganmak” Elif Cora, age., s. 116.

¹⁹⁵ Ayrıca bk. “incerek” YTS, s. 128.

incik (اينچيك) *sif.* hafif surette vurulmuş veya kırılmış (uzuv): kolu inciktir. ...

incik (I) 2. İncinen yer. (Ml. ve çevresi.) (DS, C 7, s. 2538)

evdirmek (ايوديرمك) *ft.* koşturmak, acele ettirmek. *mr.*¹⁹⁶

evmek (ايومك) *fl.* koşmak, sürat ve acele etmek, şitâb etmek, şitâbân olmak. *mr.*¹⁹⁷

evmek [evdirmek] Acele etmek, acele ettirmek. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Ba.; Brs.; Es.; Bo.; İst.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; -Amaç; To.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Dy.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 5, s. 1811)

[evdirmek]: (Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Es.; Bo.; Çr.; To.; Gr.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; El.; Ml.; Gaz.; Mr. ve çevresi; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.)

ب be

babaküş (باباكوش) *i.* zehirsiz ve ıslık çalar bir cins yılan.¹⁹⁸

babaküş, babaköşü Başı kurbağa, bedeni dağarcık şeklinde çok zehirli siyah yılan. (Çkl.) (DS, C 2, s. 450)

batır (باتور) *yâhut* بطور *batır. i. sif.* bahâdır, kahramân, cesûr, battal. [“bahâdır”dan galat gibi görünüyorsa da, aslı “bahâdûr” olup, Fârisi “bahâdır”ın da bundan me’hûz olduğu mervîdir.]¹⁹⁹

bâtır (II) [batır] Yiğit, kahraman, cesur. (Dz.; Ba.; Çkl.; Tr.; Ada.)

[batır]: (İz.; Ba.; To.)

badi (بادى) *i.* [*fa.* “bat”dan *gl.*] ördek.

¹⁹⁶ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*ivdirmek, [evdirmek, evdürmek]*” YTS, s. 131.

¹⁹⁷ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor.

¹⁹⁸ Söz konusu madde başı KT’de “zehirsiz” bir yılan türü olarak izâh edilirken, DS’de “çok zehirli” olarak nitelendirilmektedir. Burada bir “anlam değişmesinden (*Fr. déplacement*)” söz edilebilir.

¹⁹⁹ Ayrıca bk. “*batır*” YTS, s. 40.

badi (I) 2. Ördek. (Brs.; Kü.; Bil.; Kc.; Sk.; İst.; Çr.; Sn.; To.; Ank.; Krş.; Ant.) (DS, C 2, s. 468)

badiya (باديا) *i.* ağzı yayvan topraktan büyük kap ki gerdel yerine kullanılır.²⁰⁰

badiye (I) [badiya, badiya, badya, batıya, bayda (I), bayde] 1. Büyük bakır kab, çorba tası, ağzı dar, dibi geniş yağ kabı, yemek kabı, büyük bakır tencere. (Gr.; Gm.; Rz.; Ar.; Kr.; Ezc.; Md.; Dy.; Yz.) (DS, C 2, s. 470)

[badiya]: (Kr.; Ezc.; Dy.; Gaz.) // **[badiya]:** (Ar.) // **[badya]:** (Vn.; Sv.) // **[batıya]:** (Hat.) // **[bayda (I)]:** (Ama.; Ar.; Kr.; Ağ.; Sv.) // **[bayde]:** (Ar.; Ezm.)

barak (باراق) *sıf.* uzun tüylü, uzun kıllı. (çuka, kebe yâhut av, av köpeği)

barak (I) 2. Çok tüylü köpek. (Af.; Isp.; Ama.; Sv.; Ky.; Ng.; Ada.) (DS, C 2, s. 524)

barçak (بارچاق) yâhut بالچاق balçak. *i.* kılıç kabzasının eli muhâfaza etmeye mahsus siperi.

barçak Kılıç kabzasının siperi. (İz.) (DS, C 2, s. 527)

barsam (بارسام) yâhut وارسام varsam. *i.* trahonya cinsinden ve ondan küçük bir cins balık ki şiddetle çarpıp acısına dayanılmaz.

barsam Küçük bir çeşit balık. (İz.) (DS, C 2, s. 535)

barsama (بارسامه) yâhut مارسمه marsama. *i.* [r.] güzel râyihalı ve limon yaprağı gibi geniş yapraklı bir nebât ki yerle beraber olup, dikildiği yerde tevessu‘ eder ve nane gibi bazı yemeklere konur.

barsamba Geniş ve yeşil yapraklı, hoş kokulu bir çiçek. (Dz.) (DS, C 2, s. 535)

bargam (بارغام) *i.* levreğe benzer bir cins balık.

bargam Levreğe benzeyen bir balık. (İz.) (DS, C 2, s. 530)

barımak (باريمق) *ft. tka.* korumak, muhâfaza ve himâye etmek [el-yevm barındırmak müsta‘meldir.]

barımak 1. Bakmak, korumak, hizmet etmek. (Isp.; İz.; Ed.; Krk.) (DS, C 2, s. 532)

bazlamac (بازلamac) yâhut بازلamac bazlambac. *i.* tatlısı bol kalın saç gözlemesi.²⁰¹

²⁰⁰ Ayrıca bk. “*badya, [batya]*” YTS, s. 34.

²⁰¹ Ayrıca bk. “*bazlamac, [bazlama, bazlambac]*” YTS, s. 41; “*bazlamaç*” Elif Cora, age., s. 31.

bazlama [**bazdamaç**, **bazlamaç (I)**, **bazlambaç**, **bazlanbaç (I)**, **bazlımaç**] Mısır, arpa, darı ve buğday unlarından yapılan mayalı, mayasız, yağlı, yağsız, şekerli, şekersiz, ince ve kalın pişirilen saç ekmeği. (DS, C 2, s. 587)

[**bazdamaç**]: (Kr.) // [**bazlamaç (I)**]: (Brd.; Ay.; İz.; Çkl.; Brs.; Es.; Kc.; Bo.; Sk.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; Or.; Tr.; Ur.; Gaz.; Ank.; Ada.) // [**bazlambaç**]: (Bo.; Çr.; Sn.; Sv.) // [**bazlanbaç (I)**]: (Sm.) // [**bazlımaç**]: (Es.)

başcığız (باشجغز) *i.* küçük çıiban ucu.

başciğez Çıiban başı. (El.) (DS, C 2, s. 555)

başmak (باشماق) *yâhut* باشماق **başmak** *i.* ayakkabı, haff, keşş, pâbûş.²⁰²

başmak (I) [**başmağh**, **başmağ -1**] 1. Ayakkabı. (İz.; Ks.; Tr.; Kr.; Ezm.; Vn.; Sv.; Ank.; Ky.) (DS, C 2, s. 564)

[**başmağh**]: (Kr.) // [**başmağ -1**]: (Kr.)

başmakçı (باشماقچی) *i.* ayakkabı yapan adam, haffâf.²⁰³

başmağçı [**başmağçı**, **başmakçı -1**] 1. Kunduracı. (Kr.) (DS, C 2, s. 564)

[**başmağçı**]: (Kr.) // [**başmakçı -1**]: (İz.)

başınmak (باشنماق) *fl.* [“baş”dan] karşı durmak, dik gelmek, mu‘annidlik etmek.

başınmak Dik gelmek, dikine gelmek. (İz.) (DS, C 2, s. 560)

basırganmak (باصر غنمق) *fl.* ağırlık basmakla muzdarib olmak, kâbûsa tutulmak.

basırganmak Uykuda korkup, sıçrayarak uyanmak. (Brs.) (DS, C 2, s. 541)

baskıç (باصقچ) *i.* nerdübân. (merdiven) basamak, süllem.²⁰⁴

basak (I) [**başcık**, **basgaç**, **baskıç**] 1. Merdiven, el merdiveni, merdiven basamağı, iskele. (DS, C 2, s. 536)

[**başcık**]: (Brs.) // [**basgaç**]: (Mğ.) // [**baskıç**]: (İz.)

bağan (باغان) *i.* 1. hadde ermeden düşen yavru, düşmek, cenîn-i sâkıt. *mr.*²⁰⁵

²⁰² Ayrıca bk. “**başmağ**, [**paşmağ**]” YTS, s. 40.

²⁰³ Ayrıca bk. “**başmağçı**, [**paşmağçı**]” YTS, s. 40.

²⁰⁴ Ayrıca bk. “**başcık**” YTS, s. 37.

²⁰⁵ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da kelimenin Derleme Sözlüğü’nde (-ak yapım ekiyle genişletilmiş bir form) yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca Kâmûs-ı Türkî’de ceninin düşmesine doğal bir olgu olarak yer verilirken; Derleme Sözlüğü’nde “insan eliyle yapma” durumu söz konusudur.

bağanak 1. Doğum vakti gelmeden hayvan karnından çıkarılan yavru. (Sm.) (DS, C 2, s. 474)

bağdalamak (باغدالامق) *fl.* güreşte hasmının bacağına kendi bacağıyla sarıp yıkmak.²⁰⁶

bağdalamak [bağda atmak -2, bağdamak] Çelme takmak. (Isp.; İz.; Sv.; Kn.; Tk.) (DS, C 2, s. 477)

[bağda atmak -2]: (Gaz.) // **[bağdamak]:** (Bo.)

bağırtlak (باغرتلاق) *i.* bir nev‘i yaban ördeği, kıtta, su çulluğu.²⁰⁷

bağırtlak (I) [baartlök, bağartlak (II), bağırtlağ (I), bağırtlaz, bağıtlak (I), bertlek (II)] Yabanî ördeğe benzeyen, gece çok öten, koyu kurşunî renkli bir av kuşu. (Af.; Isp.; Brd.; İz.; Gm.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Mğ.) (DS, C 2, s. 479)

[baartlök]: (Sv.) // **[bağartlak (II)]:** (Es.; El.; Sv.; Yz.; Ank.; Nğ.; Ada.; İç.) // **[bağırtlağ (I)]:** (Dy.) // **[bağırtlaz]:** (İç.) // **[bağıtlak (I)]:** (İz.) // **[bertlek (II)]:** (Kü.)

bağırdak (باغرداق) *i.* [aslı: باغرداق bağıldak] 1. beşikdeki çocuğun bağı üzerine kundağını bağlayan kumaştan enli bağ.²⁰⁸

bağırdak (I) [baardak, bagardak, bagartak, bagartlak, bagırdak, bağarcık (II), bağardak (I), bağartlak (I) -2, bağırtah, bağırtlak (III), bağıtlak (II), bardak (IV), bartlak (I) -1, bavıdak, bavırdak, boğırdak] 1. Çocuğun düşmemesi için beşiğe veya salıncağa bağlanan enli kuşak. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Es.; İst.; Ks.; Zn.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Tr.; Gm.; Rz.; Vn.; Bt.; Ank.; Kn.; Ed.; Kerkük) (DS, C 2, s. 478)

[baardak]: (Çr.; Gr.) // **[bagardak]:** (Sm.) // **[bagartak]:** (Çr.) // **[bagartlak]:** (Mğ.) // **[bagırdak]:** (Isp.; İz.; Çkr.; Ama.; Gm.; Ank.; Kn.) // **[bağardak (I)]:** (Brd.; Dz.; Çr.; Ama.; To.; Gr.; Rz.) // **[bağartlak (I) -2]:** (Ky.; Kn.; Ant.) // **[bağırtah]:** (Sn.) // **[bağırtlak (III)]:** (Isp.; Brd.; Dz.; To.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) // **[bağıtlak (II)]:** (Ky.) // **[bardak (IV)]:** (Zn.; Sn.; Sm.; To.; Gr.) // **[bartlak (I) -1]:** (Kn.) // **[bavıdak]:** (Ay.) // **[bavırdak]:** (Zn.) // **[boğırdak]:** (Tr.)

bağmak (باغمق) *ft.* 2. [baymak gibi] büyü ve sihir etmek, efsûnlemek: göz bağmak.

bağlamak (II) [bağmak] 1. Büyülemek, aldatmak. (DS, C 2, s. 483)

[bağmak]: (İz.)

²⁰⁶ Ayrıca bk. “*bağdamak, [bağdalamak]*” YTS, s. 34.

²⁰⁷ Ayrıca bk. “*bağırtlağ, [-kuşu, boğırtlak (I)]*” YTS, s. 34; “*bağırtlak kuşu*” Elif Cora, age., s. 25.

²⁰⁸ Ayrıca bk. “*bağırdak*” YTS, s. 34; “*bağırdak*” Elif Cora, age., s. 25.

bağa (باغه) *i.* 1. kurbağa ve kaplumbağa envâından hayvanât-ı muhtelifenin ism-i umûmîsidir: ...²⁰⁹

bağa (II) [baga (III)] 1. Kaplumbağa. (Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Ba.; Kü.; Es.; Bo.) (DS, C 2, s. 473)

[baga (III)]: (Mn.; Ba.)

bakanak (باقاناق) yâ باقاناق *bakanak. i.* koyun ve keçi ve sığır gibi hayvânâtın çatal tırnağı.²¹⁰

bakanak (I) [baḥanaḥ -3, baḥanak (I) -3, bakınak (I) -3, bıkanak -2] 3. Geviş getiren hayvanların tırnakları. (Af.; Çkl.; Kc.; Bo.; Gaz.; Mr.; Ank.; Krş.; Kn.) (DS, C 2, s. 490)

[baḥanaḥ -3]: (Sv.) // **[baḥanak (I) -3]:** (Gaz.) // **[bakınak (I) -3]:** (Af.; Dz.) // **[bıkanak -2]:** (Zn.; Ks.)

bakrac (باقراج) *i.* bakırdan kulplu kap: kova, küp, süt bakracı.

bakraç 1. Kulplu tencere. (Ky.; Ezm.) (DS, C 2, s. 495)

bakıldak (باقلداق) *i.* harmanda kabuktan çıkan çürük tâne: burçak bakıldıağı.

bakıldak (I) 3. Harmanda çıkan çürük tane: *Bu sene bakıldak çıkmadı.* (İz.; Brs.)

bala (بالا) *i.* yavru, peççe, çocuk. *mr.*²¹¹

bala 1. Çocuk, yavru, küçük. (İz.; Mn.; İst.; Brs.; Ama.; To.; Kr.; Vn.; Bt.; Sv.; Ank.; Kn.; Ada.; Tk.; Kerkük, Bulgaristan) (DS, C 2, s. 496)

balaban (بالابان) yâhut بلبان *balban. i.* [Bulgarcagan me'hûz olup lisân-ı mezkûrede ayıya derler.] 2. iri cüsseli insan veya hayvan: balaban adam, doğan.

balaban (II) [balaman (I)] 1. Şişman, gürbüz. (kimse, çocuk). (Isp.; Mn.; Bil.; Zn.; Ks.; Sn.; To.; Gr.; Gaz.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Nğ.) (DS, C 2, s. 496)

[balaman (I)]: (Ks.; Nğ.; Kn.; Ada.)

2. Büyük, iri. (Isp.; İz.; Mn.; Ba.; Brs.; Kü.; Es.; İst.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Ar.; Ank.; Kn.)

balabanlaşmak (بالابانلاشمق) *fl. ve:*

²⁰⁹ Ayrıca bk. “*bağa*” YTS, s. 34; “*baga*” Elif Cora, age., s. 25.

²¹⁰ Ayrıca bk. “*baḥanaḥ I.*” YTS, s. 35; “*bakanak*” Elif Cora, age., s. 26.

²¹¹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*bala (I)*” YTS, s. 35.

balabanlanmak (بالابانلنمق) *fl.* 1. irileşmek, şişmek, iri ve şişman olmak.

balabanlaşmak Şişmanlamak. (İz.) (DS, C 2, s. 497)

balçak (بالچاق) yâhut بارچاق barçak. *i.* kılıç kabzasının siperi.²¹²

balçak (I) 2. Kabzanın demir siperi. (Çkl.) (DS, C 2, s. 501)

balsara (بالصره) *i.* yaprakların üzerinde hâsıl olan bir nev'î kudret helvası ki eşcârın bir maraz-ı mahsusundan tevellüd eder.²¹³

balsara 1. Bilhassa meşe ağacında görülen bir çeşit yapışkan parazit bitki (arılar bu bitkiden bal alırlar). (Ba.) (DS, C 2, s. 511)

balıkçın (بالیقچین) *i.* balık yer bir cins küçük deniz kuşu.²¹⁴

balıkçın [balıkçın] Balıkçıl (kuş). (Es.; Kn.) (DS, C 2, s. 504)

[balıkçın]: (Dz.; Sv.)

balıklava (بالیقلاوه) ya بالیقلاغه balıklağa. *i.* deniz veya gölün balık yatağı olan ciheti, sâhili.

balık kulağı [balıklağı] 3. Kışın balıkların biriktiği ve çok olduğu yer: *Ben bir balık kulağı buldum.* (DS, C 2, s. 505)

[balıklağı]: (Kn.)

bandırma (بانديرمه) *i.* pekmez içinde bandırılmış ceviz sucuğu.

bandırma [bondırma] 3. Ceviz içi, badem ipliğe dizildikten sonra pekmezli veya şekerli nişastaya batırılarak yapılan sucuk, şeker sucuğu, pekmez sucuğu. (Brd.; Dz.; İz.; Ml.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 2, s. 518)

[bondırma]: (Sv.)

bay (باى) *i. fa.* [tr. “beğ”den me’hûz olması muhtemeldir.] zengin, ganî, mütemevvil, tüvânger: ...²¹⁵

bay (I) Zengin, ağa. (Dz.; To.; Or.; Kr.; Bt.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ky.; Kn.; Ada.; Kerkük) (DS, C 2, s. 574)

bayırcın (بايرچين) *i.* bayır kuşu.

bayırcın Bir cins tarla kuşu. (İz.)

²¹² Ayrıca bk. “*balçağ*” YTS, s. 35.

²¹³ Ayrıca bk. “*balşara, [balşıra]*” YTS, s. 36.

²¹⁴ Ayrıca bk. “*balıkçır, [balıkçın]*” YTS, s. 36.

²¹⁵ Ayrıca bk. “*bay I.*” YTS, s. 40.

bayırmak (بايرمق) *fl.* [“bayı”dan] zengin olma, vüs‘at ve kudret hâsıl etmek: yoksul baysa çanağı bayırmaz.²¹⁶

bayımak (I) [bayırmak] Zengin olmak: *Cingan göçmeyince bayımaz.* (Ks.; Yz.; Ank.; İç.) (DS, C 2, s. 579)

[bayırmak]: (İz.)

baylık (بايلىق) *i.* 1. zenginlik, vüs‘at ve kudret.²¹⁷

baylık (II) Zenginlik. (Çkl.; İç.) (DS, C 2, s. 582)

bırağındı (براغندى) *i.* 2. denizin sâhile attığı kum ve taş vesâire.

bırakıntı (I) Deniz ve kara sularının, kıyılarda bıraktığı birikinti. (Zn.; Ks.; Ama.) (DS, C 2, s. 668)

berkitmek (بركتمك) *ft. tka.* pekitmek, katılaştırmak, takviye ve tahkîm etmek.²¹⁸

bekıştirmek [beketmek (II), bekitmek (I) -1, berketmek (II), berkitmek (I) -1] Sağlamlaştırmak, pekiştirmek, sıkıştırmak, sertleştirmek, katılaştırmak. (DS, C 2, s. 603)

[beketmek (II)]: (Gr.) // **[bekitmek (I) -1]:** (Bo.; İst.; Ks.; Çr.; Sn.; Ama.; To.; Or.; Sv.; Nğ.; Kn.; İç.) // **[berketmek (II)]:** (Bo.) // **[berkitmek (I) -1]:** (Kü.; Kc.; Bo.; Or.; Gm.; Kr.; Ml.; Gaz.; Mr.; Sv.; Ank.; Nğ.; Ada.)

berkişmek (بركشمك) *fr. tka.* pekişmek, katılaşmak.²¹⁹

berkişmek [berkişmek] 1. Pekişmek, sertleşmek, katılaşmak, sıkışmak. (DS, C 2, s. 602)

[berkişmek]: (Gaz.; Ank.; Krş.; Nğ.)

berklik (بركلك) *i. tka.* peklik, katılık, sertlik.²²⁰

berklik (I) [beklik (II)] Katılık, sertlik. (Gm.; Ml.; Gaz.; Mr.; Ank.; Nğ.)

[beklik (II)]: (Or.)

bezek (بزك) *i.* [“bezemek”den] süs, zînet, ârâyiş, zîb.²²¹

bezek, bézek (II) [bezehy, bezenk (II), bezeyh] 1. Süs, ziynet. (Ba.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Vn.; Dy.; Gaz.; Mr.; Sv.; Krş.; Ant.; Tk.) (DS, C 2, s. 650)

²¹⁶ Ayrıca bk. “*bayımak*” YTS, s. 40.

²¹⁷ Ayrıca bk. “*baylık*” YTS, s. 40.

²¹⁸ Ayrıca bk. “*berkitmek, [perkitmek]*” YTS, s. 43.

²¹⁹ Ayrıca bk. “*berkimek, [berkişmek]*” YTS, s. 43.

²²⁰ Ayrıca bk. “*berklik, [perklik]*” YTS, s. 43.

²²¹ Ayrıca bk. “*bezek 1.*” YTS, s. 43; “*bezek*” Elif Cora, age., s. 34.

[**bezeyh**]: (Kr.) // [**bezenk (II)**]: (İz.) // [**bezeyh**]: (Kr.)

bezekci (بزكجى) *i.* gelinleri tezyîn edip giydiren kadın, meşşâta.

bezekçi Gelin süsleyen kadın. (İz.; Sv.) (DS, C 2, s. 650)

bızlamak (بزلامق) ya بيزلامق *bızlamak fl.* [aslı: buzağılmak] (inek ve emsâli) doğurmak, yavrulamak.

bızlamak (I) Doğurmak (İnek hakkında). (Dz.; Kü.; Es.; Bo.; Zn.; Ks.; Sm.; Sn.; To.; Mğ.) (DS, C 2, s. 676)

bızıkçı (بزيقجى) *sif.* [galatı = mızıkçı] oyunda hile yapan, hîle-bâz.

bızgıncı [bıcıkçı, bızıkçı] Mızıkçı. (Or.) (DS, C 2, s. 674)

[**bıcıkçı**]: (Mr.) // [**bızıkçı**]: (Or.)

bızılmak (بزيقمق) *fl.* 1. sıkılmak, darlıkta bulunmak. ...

bızılmak 1. Sıkılmak, sıkışmak, bunalmak. (Isp.; Ay.; İz.; Ks.; İst.; Çkr.; Gr.; Ml.; Sv.; Yz.; Kn.) (DS, C 2, s. 675)

belek (بلك) *i.* üzerinden yol geçen tepe.

belek (VIII) Üzerinden yol geçen tepe. (Ky.; Kn.) (DS, C 2, s. 609)

belleme (بللمه) *i.* atın belini örtmek üzere eğerin altına konulan fanila.

belleme, bélleme 1. Binek hayvanını soğuktan korumak için beline sarılan veya eyerin altına konulan keçe, meşinlenmiş keçe. (Af.; Dz.; Ba.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; Ks.; Çr.; Sn.; Ama.; To.; Or.; Tr.; Gm.; Ezc.; El.; Ml.; Gaz.; Hat.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Tk.) (DS, C 2, s. 621)

belinlemek (بليكلمك) yâhut بلينلمك *belinlemek. fl.* 1. gözleri açıp şaşkın şaşkın bakmak, şaşsa kalmak. 2. uykudan sıçrayarak kalkıp etrâfa şaşkın şaşkın bakmak.²²²

belinlemek, belinlemek [beğillemeh, beğillemek, belenglemek, belenlemek (I), belevünnemek, belinlemek, belinglemek, belinlenmek, belinnemek (I), belünlemek, bengillemek, benillemek] Şaşkınlıkla karışık korku duymak, irkilmek, ürmek, uykudan sıçrayarak korku ile uyanmak, afallamak, şaşırmak. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ba.; Çkl.; Kü.; Es.; Kc.; İst.; Çkr.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Ezc.; Sv.; Yz.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 2, s. 618)

[**beğillemeh**]: (Dz.) // [**beğillemek**]: (Ks.) // [**belenglemek**]: (Isp.) // [**belenlemek (I)**]: (Brd.; Dz.; Mn.; Çkl.; Kü.; Ama.; Sv.; Ank.; Kn.; Ant.; Mğ.) // [**belevünnemek**]: (Gm.) // [**belinlemek**]: (İç.) // [**belinglemek**]: (Krş.) //

²²² Ayrıca bk. “*belinlemek, [belünlemek]*” YTS, s. 42; “*belinlemek*” Elif Cora, age., s. 32.

[belinlenmek]: (İst.; Gr.) // [belinlemek (I)]: (Kü.; Gm.; Krk.) // [belünlemek]: (To.) // [bengillemek]: (Çkl.) // [benillemek]: (Dz.; Kc.; Bo.; Zn.; Ks.; Çkr.; Sm.; Ank.)

bübürdek (بؤبؤردك) *yâhut* بؤگؤردك böğürdek. *i.* bir cins bülbül.

bübürdek Bülbül. (İst.) (DS, C 2, s. 811)

bocurgad (بوجرقاد) *i.* ırgatların ağır şeyleri kaldırmak için manivela ile döndürdükleri bir alet.

bocurgat (I) 1. Yağ değirmenlerinde insan veya hayvan tarafından çevrilen ve döndükçe üzerine ip dolanan ve pres ödevini gören direk. (İz.; Hat.; Kn.) (DS, C 2, s. 716)

bor (بؤر) *i.* [aslı zamme-i makbûze ile Arabîdir] 1. işlenmeye gayr-i sâlih ve gayr-i müstevî yer, şûre-zâr, çorak yer.²²³ // بؤراق **borak:** *sif.* zirâata gayr-ı sâlih, şûre-zâr (yer).

bor (I) [borak (I), bur] 2. Taşlık, işlenmemiş, sert toprak, ekilmemiş tarla. (Af.; Isp.; İst.; Ama.; Tn.; Ml.; Mr.; Gaz.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Krş.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Kerkük) (DS, C 2, s. 737)

[borak (I)]: (İz.) // [bur]: (Tr.)

burtlak (بورتلاق) *sif.* taşlık, çalılık (yer).

burtlak Taşlık, çalılık yer. (Brs.) (DS, C 2, s. 801)

burçin (بورچين) *i.* geyik dişisi.

burçin Dişi geyik. (Vn.) (DS, C 2, s. 795)

burtmak (بورتقمق) *ft.* buruşturmak, somurtmak.

burtarmak (I) 1. Surat asmak. (Gr.; Sv.) **2.** Alın ve yüz buruşturmak. (İz.) (DS, C 2, s. 801)

burdırmak (بورديرمق) *ft.* (erkek hayvanı) enetmek, iğdiş ettirmek.

burmak (III) [burmaḥ] Hayvanların üreme organlarını burarak erkekliğini gidermek. (Bo.; Çr.) (DS, C 2, s. 801)

[burmaḥ]: (Kr.)

burgata (بورغاتنه) *i.* [ita.] *bh.* halatın kalınlığını ölçmeye mahsus delikli tahta.

burgata Bir çeşit halat. (İst.) (DS, C 2, s. 797)

²²³ Ayrıca bk. “*bor (I), [por]*” YTS, s. 49; “*bor*” Elif Cora, age., s. 37.

burnaz (بورناز) *sif.* büyük ve münkâri’ş-şekl, burnu olan (adam).²²⁴

burnaz Büyük burunlu. (Isp.; Ama.) (DS, C 2, s. 801)

burunduruk (بورندروق) *i.* ve

burunduk (بورندوق) *i.* sert atları tımar ederken zabt etmek için burunlarını sıkımağa mahsus tahta sıkıaç.²²⁵

burunduruk Hayvanların burunları üstüne takılan sıkıaç. (Or.; Kn.; İç.) (DS, C 2, s. 803)

burunsalık (بورنسالق) sığır ve develeri zabt için burunlarına vurdukları tahta sıkıaç.²²⁶

burunsalık (I) [buruncalık, buruntalık -2] Yularda, başlığın burun üstüne gelen parçası. (Çr.; Ml.; Ng.) (DS, C 2, s. 804)

[buruncalık]: (Krş.) // **[buruntalık -2]:** (Çr.)

buru (بورو) *i.* [“burmak”dan] bağırsakları kıvrırıp koparır gibi şiddetli karın ağrısı, buruntu, burma.²²⁷

buru (VI) [burru] Sancı. (Mr.; Ky.) (DS, C 2, s. 802)

[burru]: (Ks.)

bürüncek (بوزونجك) *i.* 1. ipek böceği kozasının teli, ham ipek.

bürüncük [bürümcek (I) -1] Ham ipekten dokunmuş bez. (Isp.; Ba.; Bo.; Gr.; Mğ.; Ed.; Tk.) (DS, C 2, s. 829)

[bürümcek (I) -1]: (Uş.; Ba.; İst.; Ng.; İç.; Mğ.)

bozumca (بوزومجه) *i.* bir cins kertenkele.

bozumca Kuyruğu uzun, başı küçük, siyah renkli ve sarı benekli iri bir kertenkele. (Çkl.) (DS, C 2, s. 753)

boğurtlak (بوغر تلاق) *i.* gırtlak ağzı, hencere.

boğurdak (I) [boğurtlak (III), bovartlak] Gırtlak. (Af.; To.; Kn.) (DS, C 2, s. 731)

[boğurtlak (III)]: (-Çkl; Ng.; Kn.) // **[bovartlak]:** (Or.)

boğunak (بوغناق) *sif.* boğuk, muhtebes, kesik, aralıklı, sağnak zıddı (yağmur vesâire).²²⁸

²²⁴ Ayrıca bk. “*burnaz*” YTS, s. 53.

²²⁵ Ayrıca bk. “*burunduruk*, [*burunduk*]” YTS, s. 53; “*burunduruk*” Elif Cora, age., s. 42.

²²⁶ Ayrıca bk. “*burunsalık*” YTS, s. 53.

²²⁷ Ayrıca bk. “*buru*” YTS, s. 53.

boğanak [boganak, boğnak (I), buanak] 1. Sağnak, şiddetli yağmur. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Es.; Ama.; Or.; Gr.; Ezc.; Dy.; Mr.; Ur.; Gaz.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Ky.; Nş.; Krş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Rumeli) (DS, C 2, s. 722)

[boganak]: (Gaz.) // [boğnak (I)]: (Çkl.; Gm.; Sv.; Ada.) // [buanak]: (Çr.; Yz.; Nğ.)

buğur (بوغور) yâhut بوخور buhur veya بوغور puğur. *i.* 1. deve aygırı.

buğur (II) 1. Damızlık deve. (Ağ.; Kn.) (DS, C 2, s. 781)

bukağı (بوقاغی) ya بوقاغو bukağı *i.* 1. köstek, zincir, pranga, bend, kayd: ... 2. atın ayağına vurulan bend, pâyvand.²²⁹

bıhağı [bıkağı, bokağı, buhağı, bukavu] Kaçmaması için hayvanların ayağına takılan zincir, demir köstek. (Hat.) (DS, C 2, s. 662)

[bıkağı]: (İz.; Sv.) // [bokağı]: (İz.) // [buhağı]: (Ml.; Ky.) // [bukavu]: (Kn.)

bukağılık (بوقاغیلق) *i.* atın art ayaklarının bileği ki bukağı vurulan yerdir.

bıhalık Hayvanların ayağına bukağı takılacak yer, bilek. (Çr.) (DS, C 2, s. 662)

böğürtmek (بۆگورتmek) *ft.* 1. eti muhâfaza için yarım pişirmek. 2. sebzeği ateş üzerinde biraz öldürmek.

börtlemek [böğürtmek, börtmek (I) -6, börtmek] Az haşlamak. (Af.; Dz.; Es.; Çr.; Ama.; To.; Ml.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Ky.; Krş.; Nğ.; Kn.; İç.) (DS, C 2, s. 771)

[böğürtmek]: (Mn.) // [börtmek (I) -6]: (Kü.) // [börtmek]: (Dz.; Ay.)

büğe (بۆگه) ve بۆگهلك bügelek. *i.* 1. sığır vesâire hayvânâtı sokup kudurmuşu döndüren bir cins sinek, mâvi sinek, na'ra; ...²³⁰

bögelek (I) [bögelek, bögelek, bügelek (I), bükelek, büvelek (I), büyelek -1] 1. Sığırları rahatsız eden bir çeşit sinek, gübre sineği. (Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Ba.; Kü.; Çkr.; Çr.; Ks.; Ama.; Or.; Ezm.; Ezc.; Mr.; Gaz.; Hat.; Sv.; Ank.; Nğ.; Ky.; Krş.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.) (DS, C 2, s. 760)

[bögelek]: (Af.; İz.; Çr.; Ama.; Ezm.; Kr.; Sv.; İç.) // [bögelek]: (Isp.; Dz.) // [bügelek (I)]: (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Ks.; Es.; Çr.; Ama.; Kr.; Sv.; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) // [bükelek]: (Bil.; İz.; Es.; Kc.; Bo.; Zn.; Sn.; To.; Or.; Gm.; Ezc.; Yz.; Kn.; Mğ.; Krk.; Tk.) // [büvelek (I)]: (Af.; Uş.; Isp.; Dz.; Ay.; Ba.; Çkl.; Brs.;

²²⁸ Söz konusu madde başı KT'de "sağanak zıddı" olarak nitelenirken, DS'de "sağanak" biçiminde ifade edilmiştir. Burada bir anlam değişmesinden (*Fr. déplacement*) söz edilebilir.

²²⁹ Ayrıca bk. "buğağı, [buğağı]" YTS, s. 51.

²³⁰ Ayrıca bk. "bügelek, [büvelek]" YTS, s. 54; "büvelek" Elif Cora, age., s. 43.

Kü.; Es.; İst.; Ks.; Çkr.; To.; El.; Gaz.; Mr.; Sv.; Krş.; Ky.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.; Krk.)
// **[büyelek -1]**: (Brd.; Ay.; Çkl.; Hat.)

bulak (بولاق) *i.* yerden bulana bulana çıkan su, ayn, kaynak, pınar.²³¹

bulak (I) [bulaḥ -1, buḡlek] 1. Kaynak. (Af.; İz.; Mn.; Ks.; Ama.; To.; Sm.; Or.; Gr.; Kr.; Ağ.; Vn.; Bt.; El.; Ank.; Krş.; Ky.; Ada.) (DS, C 2, s. 785)

[bulaḥ -1]: (Kr.) // **[buḡlek]**: (Sn.; Ky.)

bolalmak (بۆلالمق) *ft.* bollanmak, genişlenmek, tevessü‘ etmek.

bolaramak [bolalmak, bolamak (III)] Genişlemek, çoğalmak. (Uş.; Isp.; Brd.; İz.; Mn.; Ba.; Kü.; Es.; Çr.; Ama.; Gm.; Gaz.; Sm.; Or.; Sv.; Yz.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 2, s. 734)

[bolalmak]: (Dz.; İz.; Bo.; Nğ.) // **[bolamak (III)]**: (Uş.)

bulgu (بولغو) *i.* [“bulmak”dan] 1. akıl ile bir şeyi bulmak isti‘dâd ve iktidârı, idrâk: bu adamda oldukça bulgu vardır. 2. anlayış, irfan, vicdân. 3. keşif, ihtirâ‘, icat.

bulgu 1. Keşif, icat. (İz.; To.; Or.; Kn.) **2.** Anlayış. (Kn.) (DS, C 2, s. 788)

bölündü (بۆلۈندۈ) *i.* 1. bölünmüş şey, bölme, taksîmât.

bölüntü Oda gibi bölünmüş yer, bölük. (Kc.) (DS, C 2, s. 768)

buluşlu (بولۇشلى) *sif.* akıl erdirmeye muktedir, müdrik, ferâsetli.

buluşathı Akıllı, icat, keşif yeteneği olan. (Nğ.) (DS, C 2, s. 790)

bitirim (بیتیریم) *i.* 2. son, âhir, encâm, pâyân.

bitgen (I) [bitirim (I)] Son, uç. (DS, C 2, s. 710)

[bitirim (I)]: (Isp.; Ank.; İç.)

biti (بیتى) *i.* *tka.* yazı, tahrîr, kitâbet.²³²

biti (I) [bitgi (II), bitik (V) -2] 3. Kitap. (Çkl.; To.) (DS, C 2, s. 710)

[bitgi (II)]: (Çkr.) // **[bitik (V) -2]**: (Çkr.; Ks.; Vn.)

bitik (بیتیک) *i.* *tka.* mektup, yazılmış şey, muharrerât, nâme.

bitik (II) Zarf. (Isp.) (DS, C 2, s. 711)

²³¹ Ayrıca bk. “*bulak*” YTS, s. 51.

²³² Ayrıca bk. “*biti*, [*bitik (I)*]” YTS, s. 48.

bınar (بیکار) yâhut بونگار bunar. *i.* yerden nebe‘ân eden su, bir suyun çıktığı yer, menba‘: bınarbaşı.²³³

bunar, buñar [bınar, biñar, buğar, buvar -2] 1. Çeşme, pınar. (Isp.; Dz.; Bo.; Ank.; İç.; Yugoslavya) (DS, C 2, s. 792)

[bınar]: (İz.) // [biñar]: (Nğ.; Kn.; İç.) // [buğar]: (Zn.) // [buvar -2]: (Sv.)

bıldır (بیلدیر) yâhut بولدير buldır. *zz.* geçen sene, bir sene evvel: bıldır bu kadar sıcak olmadı; bıldır gittiydim.²³⁴

bildir [bıldırlayn, bıldır sene] Geçen yıl. (Af.; Bo.; Kr.; Ada.) (DS, C 2, s. 690)

[bıldırlayn]: (Ank.) // [bıldır sene]: (Kc.; Bo.; Kn.)

bilekce (بیلکجه) *i.* bileğe takılan bend, kelepçe, mukattara.²³⁵

bilekçek Kelepçe. (Gm.) (DS, C 2, s. 691)

bingişmek (بینگشمک) *fl.* (dişler) birbirine binmek, irticâm etmek.²³⁶

bingeşmek (I) [bengeşmek, bingemişmek] 1. Birbiri üstüne binmek, karışmak, kaynaşmak, damar damar üstüne binmek. (Uş.; Brd.; Dz.; İz.; Ay.; Ba.; Bo.; Ama.; Kn.; İç.; Mğ.) (DS, C 2, s. 696)

[bengeşmek]: (Mn.; İç.; Ed.) // [bingemişmek]: (Isp.; Brd.; Ba.; Mğ.) // [bingemişmek - 2]: (Dz.; Ed.)

پ pe

pat (پات) *i.* 1. astar envâından yassı çayır çiçeği.

pat (II) Kasımpatı. (Mn.) (DS, C 9, s. 3406)

patlangıç (پاتلانغیچ) *i.* kamıştan veya bükülmüş kâğıttan tüfenk gibi patlar çocuk oyuncuğu.²³⁷

patlangaç (III) [patlangıç (IV)] Çamurdan yapılan ve patlatılan bir çeşit oyuncak. (Dz.) (DS, C 9, s. 3412)

²³³ Ayrıca bk. “*biñar, [buñar]*” YTS, s. 44.

²³⁴ Ayrıca bk. “*bıldır, [buldur]*” YTS, s. 44; “*bıldır*” Elif Cora, age., s. 34.

²³⁵ Ayrıca bk. “*bilekçek*” YTS, s. 45.

²³⁶ Ayrıca bk. “*bingemişmek 1.*” YTS, s. 46.

²³⁷ KT’de ve DS’de müşterek madde başlarından biri olan söz konusu kelime nitelik açısından farklılık gösterse de “*bir çocuk oyuncuğu*” olması itibarıyla ortaktır.

[patlangıç (IV)]: (Dz.)

paçarız (پاچارز) *ya* پاچارز paçarız. ... *sıf.* [“چاپارز” dan maklûb, ...]

paçarıs 2. Karışık, çapraşık. (Dz.) (DS, C 9, s. 3376)

palyuş (پالیوش) *i.* [...] kısa ve iki tarafı keskin doğru kılıç veya şış, kasatura.

palyoş İki yanı keskin kısa kılıç, kasatura, şış. (Brs.) (DS, C 9, s. 3387)

pambuk (پاموق) *ve* پاموق pamuk. [aslı *fa.* “penbe” den “پنبق panbık” veya “پنبوق panbuk”.] *ba.* پنبوق panbuk.

pambık [pambuğ, pambuk, pamık, panbığ, panbıh] Pamuk. (Gaz.; Hat.; Nğ.; Ant.) (DS, C 2, s. 3387)

[pambuğ]: (Vn.) // [pambuk]: (Isp.; Sm.; Gaz.; Nğ.; İç.) // [pamık]: (Dz.) // [panbığ]: (Kr.) // [panbıh]: (Kr.)

pepelemek (پپلمک) *fl.* kekelemek, telaşla lakırtıyı kekeleyip söyleyememek.

pepelemek (III) Kekelemek. (Bo.; Hat.) (DS, C 2, s. 3427)

pepe (پپه) *sıf.* dili tutuk, kelimeleri söyleyemeyip ilk harflerini tekerrür ettiren, lüknet-i lisânı olan.²³⁸

pepildek [pepe (I) -2, pepeği, pepeme, pepere, pepi, pepil (I), pepül, pepir (II)] Kekeme. (Dz.; Mn.; Çr.; Or.; Sv.) (DS, C 9, s. 3427)

[pepe (I) -2]: (Ml.) // [pepeği]: (Isp.) // [pepeme]: (Bo.) // [pepere]: (Dz.) // [pepi]: (Dz.) // [pepil (I)]: (To.) // [pepül]: (Sv.) // [pepir (II)]: (Ay.; Mğ.)

pırlak (پرلق) *i.* doğan vesâir yırtıcı kuşları celb edip tutmak için kafesle dışarı bıraktıkları kuş, mostra. Küçüğüne çığırtkan ve değneğe bağlısına patalya derler.²³⁹

pırlak (II) Avcıların kuş avlamak için kullandıkları avcı kuş. (Çkl.) (DS, C 9, s. 3442)

pırlangıç (پرلانغیچ) *i.* kamçilandıkta öterek döner fırıldak, delikli topaç.²⁴⁰

pırta [pırlangıç (II), pırlankaç] Topaç. (DS, C 9, s. 3442)

[pırlangıç (II)]: (Çkr.; Or.) // [pırlankaç]: (Çkl.)

pesek (پسک) *i.* diş kiri, diş pası.

²³⁸ Ayrıca bk. “pepegi, [pepeyi]” YTS, s. 185.

²³⁹ Ayrıca bk. “pırlak” YTS, s. 185; “pırlak” Elif Cora, age., s. 193.

²⁴⁰ Ayrıca bk. “pırlağuş, [parlağuş, pırlağuş, pırlağuş, pırlanğuş, pırlanğuş, pırlanğuş, pırlanğuş]” YTS, s. 185; “pırlağuş” Elif Cora, age., s. 193.

pesek (II) 2. Diş kiri, pas. (İz.; Brs.; Ng.) (DS, C 9, s. 3433)

pekitmek (پيکتّمك) *ft.* 1. sertleştirmek, katılaştırmak. 2. sıkılamak, perçîn etmek, tahkîm ve tarsîn etmek.²⁴¹

pekiştirmek [pekitmek (III)] 1. Sıkıştırarak sağlamlaştırmak, düzeltmek, onarmak. (DS, C 9, s. 3421)

[**pekitmek (III)**]: (Ks.; Sm.; Gr.)

plaçka (پلاچقه) *i.* [Arnavudca'dan, eşya demektir.] çapul, ganîmet, yağma.

pılaçka [pılıçka (I), pılışga -1] Yağma, soygun. (Ank.) (DS, C 9, s. 3440)

[**pılıçka (I)**]: (Nş.) // [**pılışga -1**]: (Isp.)

pupla (پوپله) *i.* bazı ördeklerin ince tüyü ki şilte ve yastık doldurmakta kullanılır.

pupla Yastık. (Ay.; To.; Gr.) (DS, C 9, s. 3486)

potlamak (پوتلامق) *fl.* [asıl: putalamak, zîrâ eski Türkçede bute ve budâğ yavru demektir.] (dişi deve) doğurmak, yavrulamak.²⁴²

potlamak (I) [portlamak (I)] 2. Deve yavrulamak. (Af.; Isp.; Çkl.; Hat.; Ng.; Ada.) (DS, C 9, s. 3474)

[**portlamak**]: (İz.; Ky.; Ng.; Kn.)

poduk (پودوق) *i.* yeni doğmuş deve yavrusu.

potuk (II) [paduk (I) -1, poduh, poduk -1, potak (I) -2, potik (III) -1, potok, puduk, putuh (II), putuk] 1. Deve yavrusu. (Af.; Brd.; Dz.; Ay.; Es.; Çr.; Ama.; To.; Ezc.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Nş.; Ky.; Kn.; Ada.; Ant.) (DS, C 2, s. 3474)

[**paduk (I) -1**]: (Mr.) // [**poduh**]: (Sv.) // [**poduk -1**]: (Krş.; Kn.) // [**potak (I) -2**]: (Gr.) // [**potik (III) -1**]: (Ama.) // [**potok**]: (Çkl.) // [**puduk**]: (İz.) // [**putuh (II)**]: (Ml.; Ky.) // [**putuk**]: (Ank.)

püfkürmek (پؤفکرمك) *ft.* püflemek, sesle su üflemek, üfleyerek püskürmek.²⁴³

püfkürmek Püskürmek. (Ba.; Brs.; Kc.; Çr.) (DS, C 9, s. 3494)

pul (پول) *i.* 4. vida ve cıvata sıkıştırılacak somun: perçîn pulu.

pul (II) Küçük ayakkabı çivisi. (Ed.) (DS, C 9, s. 3484)

²⁴¹ Ayrica bk. “*pekitmek, [bekitmek, pek etmek]*” YTS, s. 184.

²⁴² Ayrica bk. “*botlamak, [bortlamak, potlamak]*” YTS, s. 49.

²⁴³ Ayrica bk. “*püfkürmek*” YTS, s. 186.

pülüskün (پولوسکون) *i.* çoban süzeği denilen nebat.

pülüskün Dağlarda yetişen güzel kokulu bir ot. (Bo.) (DS, C 9, s. 3494)

ت te

tatar (تاتار) *i.* mektup nakl eden serîu'l-hareke sâî, posta, kâsîd, berîd.

tatar (II) Postacı. (İz.) (DS, C 10, s. 3842)

tatari (تاتاری) *sif.* 1. pişmemiş veya pek az pişmiş (et.)²⁴⁴

tatari [**tatarıca**, **tatari**] Tam pişmemiş, yarı pişmiş. (Sm.; Tr.; Ezc.; Gaz.; Nğ.) (DS, C 10, s. 3843)

[**tatarıca**]: (Çkl.; Sm.; Sv.) // [**tatari**]: (Kr.; Ezm.)

tacanmak (تاجانمق) *ft.* tâc giymek, resm-i tetvîci icrâ etmek.

tacanmak Törenle taç giymek. (İz.) (DS, C 10, s. 3798)

talaz (تالاز) yâhut طالاس talas. *i.* [...] 1. dalga, mevc.²⁴⁵

talaz (I) 2. Kabarık dalga. (İz.) (DS, C 10, s. 3814)

talazlanmak (تالازلانمق) veya طالاسلانمق talaslanmak. *fl.* 1. (deniz vesâire) dalgalanmak, temevvüc etmek.²⁴⁶

talazlanmak [**talaz vurmak**] Deniz kabarmak, dalgalanmak. (İz.) (DS, C 10, s. 3814)

[**talaz vurmak**]: (Vn.)

tavsamak (تاوسامق) *fl.* [aslı: تاوصامق tavsavmak] tavı geçmek. revac ve rağbetine veya germi ve inhimâkine hâlel gelmek, soğumak: pazar tavsadı.

tavsamak [**tavsamak**, **tavsımag**, **tavsınmak (I) -1**, **tavsumak**] Hızını yitirmek, tavı geçmek, gevşemek. (Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Bo.; Gaz.; Ank.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 10, s. 3847)

[**tavsamak**]: (Dz.; Kü.; Es.; Kn.) // [**tavsımag**]: (Brd.) // [**tavsınmak (I) -1**]: (İç.) // [**tavsumak**]: (İsp.)

²⁴⁴ Ayrica bk. “*tatari*” YTS, s. 217; “*tatari*” Elif Cora, age., s. 233.

²⁴⁵ Ayrica bk. “*talaz*, *talaz*” YTS, 213.

²⁴⁶ Ayrica bk. “*talazlanmak*, *talazlanmak* [*talaslanmak*]” YTS, s. 213.

tebel (تبل) *i.* kıvrım, kat, buruşuk.

tebel Kıvrım, kat. (İz.) (DS, C 10, s. 3854)

tepir (تپير) *i.* [fa. “پتکیر petkir”den *gl.*] kıl elek.²⁴⁷

tepir [**tebir -3**, **tephür**, **tepur (I)**, **tepür -1**] **1.** Buğday, bulgur vb. tahılları elemeye yarayan ağaçtan yapılmış büyük elek. (Or.; Ezm.; Ezc.; Dy.; Ml.; Ur.; Gaz.; Kn.; Ada.) (DS, C 10, s. 3884)

[**tebir -3**]: (Yz.) // [**tephür**]: (El.) // [**tepur (I)**]: (Gr.; Tr.; Ar.; Gm.) // [**tepür -1**]: (Gr.; Sm.; Ezm.; Sv.)

tepirlemek (تپيرلمك) *ft.* ince elemek. [asıl manası: kıl elekle elemek olacaktı.]

tepirlemek Tahılın taşını ayırmak, elemek. (İz.; Brs.; Ezc.; El.; Sm.; Ank.; Ada.) (DS, C 10, s. 3884)

tetik (تتيك) *sıf.* 1. çabuk davranır, tez hareketli, cüst ü çâlâk: pek tetik adamdır; tetik davranmak.

tetik (I) [**tedik -2**] **2.** Çabuk davranan çevik. (Uş.; Isp.; Dz.; İz.; Bil.; Es.; Bo.; Sk.; Çkr.; Ezc.; Ank.) (DS, C 10, s. 3898)

[**tedik -2**]: (Bil.; Bo.)

tarator (تراطور) *i.* fındık veya ceviz içi ezmesiyle ekmek içi ve sirke ve sarımsaktan yapılan salça ki bazı yemeklere ve salatalara ilâve olunur.

tarato **2.** Sarımsak ve sirkeyle yapılan bir çeşit yiyecek. (Gr.; Sv.) (DS, C 10, s. 3833)

tirsi (ترسى) lüfer kadar bir cins balık, tirhoş azmanı.

tirsi Lüfere benzer, ince, yassı bir balık. (İst.; Sm.; Or.; Gr.; Tr.; Rz.) (DS, C 10, s. 3939)

turşumak (ترشيمق) *fl.* turşu olmak, tuzlu su veya sirke içinde ekşimek.

turşumak Ekşimek: *Yoğurt turşudu.* (Ama.; Bt.; Ank.) (DS, C 10, s. 3995)

terki (تركى) *i.* eyerin arkasında bağlanan şey; fitrâk; **terki bağı** = terkiyi bağlamaya mahsus tokalı kayışlar; ...

terki **2.** At vb. hayvanlara yüklenen eşya, yük. (Es.; Tr.; Gm.; Ar.; İç.) (DS, C 10, s. 3891) // **terki bağı** Terki heybesini bağlayacak şerit ya da ip. (Ml.) (DS, C 10, s. 3892)

²⁴⁷ Ayrıca bk. “tepir” YTS, s. 218.

terkişmek (ترکیشمک) *fl.* ve

terkimek (ترکیمک) *fl.* [“terki”den] birbirinin ardından gelmek, te‘âkub etmek.

terkişmek Birbirinin ardından gelmek: *Bir kalabalık terkişmektedir.* (İz.) (DS, C 10, s. 3892)

terme (ترمه) *i.* bir cins yaban turpu.

terme Yabanıl turp. (İz.) (DS, C 10, s. 3893)

tirildemek (تیریلدهمک) ya da تیریلدهمک *fl.* titremek, üşüme: soğukta tirilideyip duruyordu.

tirildemek Titremek. (Bo.; Es.; Nğ.) (DS, C 10, s. 3938)

tasımlamak (تصیلامق) *ft.* [ar. “تصمیم”den galat] niyetlenmek, ölçüp biçmek.²⁴⁸

tasımlamak (II) [tasımlamak, tasmalamak] Ölçmek biçmek, tasarlamak. (İz.; Bo.; Sm.; Nğ.) (DS, C 10, s. 3837)

[tasımlamak]: (İz.; Bo.) // [tasmalamak]: (Ba.; Or.)

teğelti (تگلتی) *i.* eğerin altında hayvanın sırtına örtülen keçe ki pamuklu gibi teğellenmiş olur, ...²⁴⁹

teğelti [teğelti, teğaltı, teğeltü, tekelti, teyelti (I) -1] Binek hayvanlarında eğerin altına konulan keçe. (Ay.; Es.; To.; Ml.; Nğ.; Kn.; İç.) (DS, C 10, s. 3859)

[teğelti]: (Ky.) // [teğaltı]: (Sv.) // [teğeltü]: (Ama.) // [tekelti]: (Çkl.; Kr.) // [teyelti (I) -1]: (Af.; Kc.; Ama.)

tekelenmek (تکلمنمک) *fl.* 1. erkek (keçi) hüçüm etmek, azgınlık etmek.

tekelenmek Keçi çiftleşmek. (Sv.) (DS, C 10, s. 3863)

teltik (تلتیک) *i.* eksik, noksan, kusur: teltik doldurmak.

teltik (I) 2. İvedi yapıldığından yanlış ya da eksik (iş için): *Teltik iş böyle olur.* (Nğ.) (DS, C 10, s. 3873)

teltiksiz (تلتیکسن) *sf.* eksiksiz, noksansız, kusursuz, tam: teltiksiz iş.

teltiksiz Eksiksiz, tam. (İz.) (DS, C 10, s. 3873)

tellenmek (تئلنمک) *fc* tel ile tezyîn olunmak, süslenmek: tellenip pullandı.

²⁴⁸ Ayrıca bk. “*tasımlamak*” YTS, s. 216.

²⁴⁹ Ayrıca bk. “*teğelti, [teğeltü]*” YTS, s. 218; “*teğelti*” Elif Cora, age., s. 236.

tellenmek (IV) Süslenmek (kadın için). (Tr.) (DS, C 10, s. 3872)

tentene (تنتنه) *i.* [fr. dentelle] dantele. mendil, esvâb ve sâire etrafına dikilen tezyînât-ı hayyâtiye.

tentene Dantel. (Bo.; Ks.; Or.; Ar.; Kr.; Md.; El.; Sv.; Nş.; Nğ.; Krk.) (DS, C 10, s. 3881)

tütünlemek (توتونلمك) *ft.* dumana asmak, dumanda kurutmak, tütsülemek.

tütünmek Tütsülenmek. (Ama.) (DS, C 10, s. 4016)

tozak (توزاق) *i.* 1. toz halinde şey.

tozak (II) [tozağ (I)] 1. Toz gibi ince ince ve hafif yağın kar. (Isp.; Kü.; Es.; Çkr.; Sm.; Gr.; Gm.; Rz.; Ar.; Ezm.; Ezc.; Bt.; El.; Sv.; Nğ.) (DS, C 10, s. 3976)²⁵⁰

[tozağ (I)]: (Vn.)

tozamak (توزامق) *fl.* toz kaldırmak, toz etmek.²⁵¹

tozamak (I) Toz havaya kalkmak, tozlamak. (Dz.; İz.; Mn.; Ed.) (DS, C 10, s. 3977)

töskürtmek (توسكرتمك) *ft.* düşmanın hücumunu red ve defetmek, geri püskürtmek.

töskürtmek Karşısındakini yıldırarak kavgadan kaçtırmak. (Brs.; Kü.; Bo.; İst.; Sm.; Ama.) (DS, C 10, s. 3984)

töksemek (توكسهمك) *fl.* bir şeye çarpıp sürçmek, kayıp aksamak.²⁵²

tökecimek [tökesemek, tökesimek] Ayağı engele takılıp sendelemek, düşer gibi olmak. (DS, C 10, s. 3978)

[tökesemek]: (Ba.; Çr.) // **[tökesimek]:** (Af.; Brd.; Ada.)

tülemek (تولهمك) *fl.* (kuş) bahar mevsiminde tüy dökmek, tüyleri dökülüp cavlak kalmak.²⁵³

tülemek (I) Kuş, tavuk vb. kanatlı hayvanlar tüy değiştirmek. (Isp.; Es.; Çr.; Tr.; Sm.; Gm.; Ezc.; Ur.; Gaz.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; İç.) (DS, C 10, s. 4007)

tombaz (تومباز) *i.* duba.²⁵⁴

²⁵⁰ Burada bir “*semantic restriction*” söz konusudur. KT’de “toz halinde (olan) herşey” söz konusu iken DS’de yalnızca “kar”ın “toz halinde yağma” durumu söz konusudur.

²⁵¹ KT’de “*dış etken, bir şey vasıtası ile olma*” söz konusu iken DS’de “*kendiliğinden olma*” durumu söz konusudur.

²⁵² Ayrıca bk. “*tökezimek*” YTS, s. 224; “*tökezimek*” Elif Cora, age., s. 243.

²⁵³ Ayrıca bk. “*tülemek*” YTS, s. 227; “*tülemek*” Elif Cora, age., s. 245.

tombaz (I) Yük taşımak ya da köprü yapmak için kullanılan altı düz bir çeşit deniz aracı, duba. (İz.; Mn.; Kc.) (DS, C 10, s. 3956)

tümselmek (تومسلمك) *fl.* yamrı yumru olmak, kamburlaşmak, sathı tehattüb etmek: tümseldi.

tümselemek Kamburlaşmak. (İz.) (DS, C 10, s. 4011)

tümmek (توممك) *fl.* şişmek, urlanmak, tümseklenmek.²⁵⁵

tümmek (I) 1. Sivilce kabarıp şişmek. (İz.; Çkl.; Gaz.) (DS, C 10, s. 4011)

tirpid (تيرپيد) *i.* küçük bahçıvan kazması.

tirpit Küçük çapa. (Nğ.) (DS, C 10, s. 3939)

tire (تيره) *i.* pamuk iplik: ...

tire (I) [tile] İplik. (İz.; Çkr.; Sm.; Md.; Ank.; Kn.) (DS, C 10, s. 3937)

[tile]: (Nğ.; İç.)

tiril (تيريل) *sif.* züğürt, kokuz, parasız.

tiril (I) 3. Parasız, züğürt. (Af.; Brd.; İz.; Kc.; Ks.; Çr.; Sm.; Nğ.) (DS, C 10, s. 3919)

tıglamak (تيجلامق) *fl.* (yara) keskin keskin bir ağrı ile ağrımak.

tıglamak (IV) Yara çok ağrımak. (İz.) (DS, C 10, s. 3908)

tike (تيكه) *i.* parça, yama, lime: tike tike, parça parça. [sıfat gibi de kullanılır.]

tike [tiği (I), tika, tiki, tiyi] 1. Parça, lokma, dilim. (genellikle et, ekmek, peynir vb. için.) (Es.; Ama.; Or.; Gr.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Vn.; Bt.; Sv.; El.; Gaz.; Mr.; Sv.; Krş.; Ky.; Nğ.; Ada.) (DS, C 10, s. 3929)

[tiği (I)]: (Gaz.; Mr.; Ada.) // **[tika]:** (Ar.) // **[tiki]:** (Sm.) // **[tiyi]:** (Ama.)

ج cim

car (جار) *i.* [“izâr”dan] kadınların büründükleri değirmi çarşaf: bir ipekli cara bürünmüş.

²⁵⁴ Ayrıca bk. “*tombaz*” YTS, s. 222.

²⁵⁵ Ayrıca bk. “*tümmek*” YTS, s. 227.

car (I) [çar (V) -1] 1. Çarşaf, siyah üstlük. (Af.; Isp.; Dz.; İz.; Kü.; Bo.; Ks.; İst.; Gm.; Ezm.; Mr.; Kn.; İç.) (DS, C 3, s. 859)

[çar (V) -1]: (Çkr.; Çr.; Krş.)

carci (جارجى) *i.* dellâl, münâdî.

carci [carçı] 1. Tellâl. (Brs.; To.; Ky.) (DS, C 3, s. 860)

câris (جارس) *sif.* yaygaracı, geveze, terbiyesiz gürültücü.

caris [caris -1, cariş, cırıs] 1. Arsız, terbiyesiz. (Af.; Isp.; Or.; Gr.; Rz.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ada.; İç.; Kerkük) (DS, C 3, s. 862)

[caris -1]: (Brd.; Dz.; Ay.; Mn.; Ba.; Kü.; Es.; Bo.; Gr.; Gaz.; Sv.; Krş.; Nğ.; İç.; Mğ.) // [cariş]: (Nğ.) // [cırıs]: (Ur.)

carlık (جارلق) *i.* 1. dellâl vasıtasıyla olunan ilân.

carlık Tellâl ile yapılan çağrı. (İz.) (DS, C 3, s. 863)

cağıldamak (جاغلامق) *fl.* kalabalık uğultu etmek: ...

cağıldamak (I) [cığıldamağ, cığıldamağ] 1. Gürültü etmek. (Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Zn.; İst.; To.; Tr.; Mğ.) (DS, C 3, s. 844)

[cığıldamağ]: (Kerkük) // [cığıldamağ]: (Kr.)

cavmak (جاومق) *fl.* (ok) nişandan şaşmak.²⁵⁶

çavmak (II) [cavmak (I)] Amaçtan şaşmak, yol değiştirmek. (Çkl.; Brs.; İst.; Çr.; Gaz.; Sv.; Yz.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1095)

[cavmak (I)]: (Çr.; Kn.)

cırboğa (جربوغه) *i.* 2. *mc* cılız çocuk.

cırbağa (I) [cırba (II), cırbağu, cırbala (I), cırbana (I)] 2. Gelişmemiş, cılız çocuk. (Ar.; Ezm.) (DS, C 3, s. 925)

[cırba (II)]: (Brs.; Ed.) // [cırbağu]: (Tr.) // [cırbala (I)]: (Mğ.) // [cırbana (I)]: (İst.)

cıga (جغا) *i.* sorguç, çelenk, gelin çelengi. *mr.*²⁵⁷

²⁵⁶ Ayrıca bk. “çavmak (I), [cavmak (I)]” YTS, s. 64.

²⁵⁷ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

cığa (I) 1. Gelinlerin ve genç kızların düğünlerde başlarına süs olarak taktıkları parlak renkli tel veya tüy. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Es.; Kr.; İç.) (DS, C 3, s. 899)

cılık (جلق) sıf. 1. bozuk ,kokmuş, çalkanmış, ikdîn. (yumurta.)

çılık (II) [cılğ (I), cılğh, cılğ -1, cılık (I), cılık (VII), çılğ, çılık (III)] Bozuk, çürük, kokmuş. (Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Ba.; Kü.; Gm.; Ezm.; Mr.; Yz.; Ed.; Krk.) (DS, C 3, s. 1174)

[cılğ (I)]: (Brd.) // **[cılğh]:** (Ezc.) // **[cılğ -1]:** (To.; Gm.; Kr.; Ezc.; Ml.; Gaz.; Ky.; Krş.) // **[cılık (I)]:** (Brd.; Ay.; İz.; Mn.; Ks.; Sn.; Tr.; Ml.; Kn.; Mğ.) // **[cılık (VII)]:** (Isp.) // **[çılğ]:** (Gm.) // **[çılık (III)]:** (Isp.)

corpadak (جورپداق) mh. birden bire çamura batmayı tasvîr eder: corp corpadak bataklığa saplandı.²⁵⁸

corpudak Bıçak, iğne gibi sivri şeylerin bir şeye ansızın battığını anlatan zarf. (Ama.) (DS, C 3, s. 1002)

corum (جوروم) i. toplanıp gelme: balık corumu.

corum Uskumların büyük balıklardan korkarak sahile sığınması hali. (Kc.; İst.) (DS, C 3, s. 1003)

چ çim

çaparız (چاپارز) i. [fa. ...] engel, mani‘, hâil, âik: sizin gecikmeniz işimize çaparız verdi.

çaparız (I) 2. Engel. (İst.) (DS, C 3, s. 1074)

çapari (چاپاری) i. [r.] çok iğneli olta.

çapara [çapari] Bir çeşit olta, çok iğneli olta. (Ba.; İst.) (DS, C 3, s. 1074)

[çapari]: (Ks.)

çapanak (چاپاناق) yâhut چپاناق çapanak. i. kaçırılmış mal, kaçak mal.

çapanak (I) Kaçak mal. (İz.; Gaz.) (DS, C 3, s. 1073)

çaprak (چاپراق) veya şabrak. i. asker eğerinin örtüsü. *mr.*²⁵⁹

²⁵⁸ Her iki kelime de “batma” eylemi itibari ile müşterektir. Bu sebeple söz konusu kelime listemize dâhil edilmiştir.

²⁵⁹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak

çaprak Eğer örtüsü. (İz.) (DS, C 3, s. 1077)

çapkı (چاپقى) *i.* yağma kastıyla düşman toprağına atla girip her tarafına hücûm etme, akın. *mr.*²⁶⁰

çapkı (II) Bir şeyi yağmalamak için yapılan akın. (İz.; Brs.; Mr.) (DS, C 3, s. 1076)

çapkılamak (چاپقىلامق) *fl.* akıncılık etmek, yağma niyetiyle her tarafa at oynatmak.²⁶¹

çapkılamak Akın etmek. (İz.) (DS, C 3, s. 1076)

çapmak (چاپمق) *fl.* 1. koşmak, süratle öteye beriye salmak.²⁶²

çapmak (I) Koşmak, ivmek. (Af.; Isp.; Dz.; Ay.; Mn.; Kü.; Bo.; İst.; Ks.; Çkr.; Sn.; Sm.; To.; Gr.; Tr.; Kr.; Ezm.; Vn.; Bt.; Dy.; Mş.; El.; Ml.; Ur.; Sv.; Ank.; Ky.; Kn.; Ada.) (DS, C 3, s. 1077)

çaput (چاپوت) *i.* “te”si harekelenince “-dal” olur. 1. libâs parçası, donun ağına ve gömlek ve entârinin peşine eklenen müsellesü’ş-şekl parça: don çapudu. 2. paçavra, yama, palaspâre.²⁶³

çapıt (I) [capıt, çapurt, çaput] 1. Eski bez parçası. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; Çr.; Ama.; Tr.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; El.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1075)

[capıt]: (Ank.) // **[çapurt]:** (Sv.) // **[çaput]:** (Af.; Dz.; İz.; Ba.; Kü.; Es.; Bo.; İst.; Zn.; Ks.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Tr.; Gm.; Rz.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Md.; Dy.; Tn.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Sv.; Ank.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.)

çatkın (چاتقین) *sıf.* bir zengin veya büyükçe adama intisâb etmiş olan: filâna çatkındır.

çatkın (I) Büyük, zengin bir aileye giren. (İz.; Kn.) (DS, C 3, s. 1091)

çatmak (چاتمق) *fl.* 3. düş olmak, rast gelmek, tesâdüf etmek: bir mîrâsyediye çattım.

çatmak (II) 1. Rast gelmek. (To.) (DS, C 3, s. 1092)

çatık (چاتیق) *sıf.* 1. uçlarından mülâsık, kavuşuk.

çatık (I) 1. Birleşik. (İz.; Es.; Sk.; Çkr.; Ama.; Mr.) (DS, C 3, s. 1089)

çaşıt (چاشیت) yâhut چاشوت *çâşut. i.* câsus.²⁶⁴

Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Burada bir “*extension of meaning*”den bahsedilebilir. Derleme Sözlüğü’nde genel bir durum söz konusudur.

²⁶⁰ Ş. Sâmi, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

²⁶¹ Ayrıca bk. “[*çapkun*] –*itmek*” YTS, s. 62.

²⁶² Ayrıca bk. “*çapmak 2*” YTS, s. 62.

²⁶³ Ayrıca bk. “*çapıt*” YTS, s. 62.

çaşıt (I) [çaşıt, çaşut (I) -2, çavşut] 1. Casus. (Isp.; Dz.; Ay.; İz.; Kü.; Bo.; Tr.; Gm.; Ar.; Kr.; Ky.; Kn.) (DS, C 3, s. 1085)

[çaşıt]: (Kr.) // [çaşut (I) -2]: (Bo.; İst.; Ama.; Ar.; Kr.; Ezm.) // [çavşut]: (Çkr.)

çaşıtlamak (چاشیتلامق) *fl.* câsusluk, teccüs etmek.²⁶⁵

çaşıtlamak Casusluk yapmak. (Dz.; Ay.; Tr.; Gm.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1086)

çağırğan (چاغیرغان) *sıf.* çok çağırın, yaygaracı.²⁶⁶

çağırğan (III) 1. Çok bağıran (kimse). (Ba.) (DS, C 3, s. 1037)

çakır (چاقیر) *i.* şarap, hamr, mey, sâde. *mr.*²⁶⁷

çakır (VII) Karışık içki, şarap. (Kn.; Kerkük.) (DS, C 3, s. 1044)

çakım (چاقیم) *ve:*

çakım (چاقین) *i.* şimşek, berk.

çakıntı (I) [çakım (II), çakın (I)] Şimşek. (DS, C 3, s. 1044)

[çakım (II)]: (İz.; Tr.) // [çakın (I)]: (Çkl.; To.)

çalağan (چالاغان) *sıf.* 1. ısırın. ... || **çalağan otu** = ısırğan otu. *mr.*²⁶⁸

çalağan (II) [çalağan otu] Isırğan otu. (İz.; İst.) (DS, C 3, s. 1048)

[çalağan otu]: (Kn.)

çalkar (چالقار) *i.* 2. müshil.

çalkar (I) Müshil ilacı. (İst.) (DS, C 3, s. 1058)

çalkamak (چالقامق) *ft.* 1. sallayıp karıştırmak, savurmak: buğdayı kalburun içinde çalkamak. 7. (kuluçka tavuk) yumurtayı oynatıp üstlerine oturmak.

çalkamak (I) 1. Tahıl elemek. (Isp.; Brd.; Ks.; Çr.; Ama.) // **çalkamak (II)** Kuluçkaya yatan tavuk yumurtalarını ısıtmak için sağa sola dönmek. (Mğ.) (DS, C 3, s. 1057)

²⁶⁴ Ayrıca bk. “çaşut, [çaşıt]” YTS, s. 63.

²⁶⁵ Ayrıca bk. “çaşıtlamak” YTS, s. 63.

²⁶⁶ Ayrıca bk. “çağırğan” YTS, s. 60.

²⁶⁷ Ş. Sâmi, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

²⁶⁸ Ş. Sâmi, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

çalık (چالیق) *sıf.* [“çalmak” dan] 1. bir tarafa mâil, çarpık: ağzı, burnu çalık.

çalık (IX) 1. Çarpık, yamuk. (Es.; Kn.) (DS, C 3, s. 1054)

çalın (چالین) *i.* çakmak. *mr.*²⁶⁹

çalın Çakmak. (İz.) (DS, C 3, s. 1055)

çamçak (چامچاق) yâhut چمچاق çamçak. *i.* ağaçtan kulplu su kabı.²⁷⁰

cambardak [çamça -2, çamçak (I) -1, çapçak (I) -1, çapşak] Çamdan oyularak yapılmış su kabı. (DS, C 3, s. 1063)

[çamça -2]: (Dz.; Mn.; Çr.; Md.) // **[çamçak (I) -1]:** (Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Brs.; Bo.; Çr.; Sn.; Ama.; Or.; Gm.; Kn.; Ada.; Krk.) // **[çapçak (I) -1]:** (Ay.; Mn.; Çkl.; Kc.; Sk.; İst.; Ank.; Ed.; Krk.) // **[çapşak]:** (İst.)

çamiç (چامیچ) *sıf.* 1. ufak tefek.

çamiç (II) Küçük tipli (kimse). (İz.) (DS, C 3, s. 1065)

çangal (چانغال) *i.* 2. ölmüş koyunun diğer koyuna emdirilen yavrusu.

çangal (III) 1. Kuzusu ölmüş sağmal koyun. (İz.; Ba.; Çkl.; İst.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 3, s. 1069)

çavlı (چاولی) *i.* terbiye olmamış şâhin ve doğan yavrusu. [terbiye olmasına bavlı derler.]

çavlı Şahin kuşu. (İz.) (DS, C 3, s. 1094)

çepreşik (چپرشیك) yâhut چاپرشیك çapraşık. *sıf.* birbirine geçmiş, dolaşık, girift, pîç-â-pîç.²⁷¹

çelbeşik [çepreşik, çerpeşik (II), çerpeşük (II)] Karışık, bozuk: ... (DS, C 3, 1117)

[çepreşik]: (Uş.; Isp.; Dz.; İz.; Mn.; Ama.; To.; Gm.; Ezm.; Sv.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.) // **[çerpeşik (II)]:** (Gr.; Gm.; Rz.; Ar.; Kr.; Ezc.; Mğ.) // **[çerpeşük (II)]:** (Gm.)

çipil (چپیل) *sıf.* gözleri çapaklı çipil adam.

çipil (I) Gözleri çapaklı olan (kimse). (Af.; Dz.; Mn.; Es.; Bo.; To.; Ezc.; Mr.; Ng.; Ada.; İç.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1232)

²⁶⁹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ancak bununla birlikte mensubu olduğumuz İzmir ilinin Kemalpaşa ve Torbalı yörelerinde gerçekleştirdiğimiz ağız araştırmasında söz konusu kelimeye rastlanılmamıştır.

²⁷⁰ Ayrıca bk. “çamçak, [çapçak]” YTS, s. 62.

²⁷¹ Ayrıca bk. “çepreşik” YTS, s. 65; “çerpeşik” Elif Cora, age., s. 54.

çıtak (چتاق) *i.* lisânı çetrefilce olan Rumeli Türklerine verilen isimdir.

çıtak (II) 4. Yabancı, göçmen. (Ba.; Brs.; Ks.) (DS, C 3, s. 1192)

çıtlık (چتلق) *i.* sakız ağacının verdiği kırmızı meyve, bir nevi merlengiç.

çıtlık (I) 2. Sakız ağacının meyvesi, menengiç. (Af.; Dz.; Ay.; Sv.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 3, s. 1196)

çeç (چچ) *i.* hubûbât yığını, zahîre kümesi: nisan yağar sap olur, mayıs yağar çeç olur.²⁷²

çeç [cej, ceş, çeş (I)] 1. Savrulularak samanından ayrılmış tahıl yığını. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Brs.; Es.; Kc.; İst.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; To.; Ama.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Ezc.; El.; Ml.; Gaz.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1103)

[cej]: (Kr.) // [ceş]: (Mr.) // [çeş (I)]: (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Kü.; Es.; Ama.; To.; Tn.; Ml.; Kn.; Mğ.)

çırakman (چراقمان) *i.* [aslı: çırağman] 2. balıkçıların su kenarında kurdukları pile.

çırakman (VII) 2. Balıkçı meşalesi. (Brs.) (DS, C 3, s. 1185)

çıralamak (چرالامق) *ft.* 1. çıra koymak, tutuşturmak, yakmak, alevlendirmek.

çıralamak Tutuşturmak, kızıştırmak. (Ay.; İz.; Ba.) (DS, C 3, s. 1185)

çırçır (چرچر) yâhut چیرچیر *i.* 2. ince bir sesle çağlayarak akan su.

çırçır (V) 1. Yüksekten akan su, küçük çağlayan. (Vn.; Ml.; Sv.) (DS, C 3, s. 1186)

çerge (چرگه) *i.* Çingenelerinki gibi iki direkli hafif oba; ...²⁷³

çerge (II) [cerge (I) -1, cergi (I), çergi (II)] Göçebe çadırı, tente. (Dz.; İz.; Çkl.; Es.; Ama.; Krş.; Ank.; Ant.; Ed.) (DS, C 3, s. 1146)

[cerge (I) -1]: (Sv.; Ank.) // [cergi (I)]: (Es.; Kc.) // [çergi (II)]: (Af.; Isp.)

çırnik (چرنیق) *i.* [Bulgarcadan] iki başı çalılık dalyan veya zahîre kayığı.²⁷⁴

çırnik (I) [cırnik (I), cirnik (I)] İki başı eğri balıkçı veya tahıl kayığı. (Çkl.; Bo.; İst.; Sm.; Rz.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1188)

[cırnik (I)]: (Brs.; Sm.; Mğ.) // [cirnik (I)]: (Isp.)

çift (چفت) *i.* maşa ve cımbız gibi iki saplı alet: kuyumcu, saatçi çifti.

²⁷² Ayrıca bk. “çeç, [cec]” YTS, s. 64; “çeç” Elif Cora, age., s. 52.

²⁷³ Ayrıca bk. “cerge, [cerge]” YTS, s. 57.

²⁷⁴ Ayrıca bk. “çırnik” YTS, s. 67.

çift Saatçilik ve matbaacılıkta kullanılan kısaç, pens. (İst.; Hat.) (DS, C 3, s. 1205)

çekçek (چك چك) *i.* dört tekerlekli el arabası.

çekçek (III) Dört tekerlekli el arabası. (İz.) (DS, C 3, s. 1108)

çekmek (چكمك) *ft.* 17. (hayvanı) dişiyeye aşımak: ...

çekmek (I) Hayvanlar çiftleşmek. (Gaz.; İç.) (DS, C 3, s. 1115)

çekmen (چکمن) *i.* 2. yağmurluk.

çekmen (I) [çeğmen] Kıl ve yün örgüsü, su geçirmez çuldan yapılmış, çobanların giydiği yağmurluk: ... (Gr.) (DS, C 3, s. 1116)

[çeğmen]: (İz.)

çekik (چکیک) *i.* **çekik kuşu** = tarla kuşu.²⁷⁵

çekik (I) Serçe büyüklüğünde tarla kuşu. (Dz.; Mr.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1112)

çekin (چکین) *i.* omuz başıyla boyun arası, âtik; ...

çiğın [cegin, cıgın, çeğin, çekin (III), çeyin] 1. Omuz. (Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Brs.; Kü.; Ks.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Gr.; Kr.; Ezc.; Bt.; Dy.; Adı.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Kerkük) (DS, C 3, s. 1207)

[cegin]: (İst.) // [cıgın]: (Ky.) // [çeğin]: (Çr.) // [çekin (III)]: (Kn.) // [çeyin]: (Sm.; Gr.; Kr.)

çeleb (چلب) yâhut چالاب çalab. *i.* ma‘bud, mevlâ, hudâ.²⁷⁶

çelep (I) [çelap] Tanrı. (Sr.; Kn.) (DS, C 3, s. 1120)

[çelap]: (İz.)

çemrenmek (چمرنمك) *fl.* suya girmek üzere paçaları sığayıp hazırlamak: ...²⁷⁷

çemremek [çemirmek, çemirenmek, çemirmek, çemirrenmek, çemrenmek (I), çermenmek] 1. Kolunu veya paçalarını sıvamak, eteğini toplamak. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Es.; Kc.; Bo.; Sm.; Çr.; Ama.; Kr.; Dy.; Ur.; Gaz.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1132)

[çemirmek]: (Brd.) // [çemirenmek]: (Dz.) // [çemirmek]: (Mn.) // [çemirrenmek]: (Vn.) // [çemrenmek (I)]: (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Kü.; Es.; Bo.; Ama.; To.; Or.; Gm.; Sv.; Yz.; Krş.; Ky.; Nğ.; Ada.; Ant.; Mğ.)

²⁷⁵ Ayrıca bk. “çekük, [çekik]” YTS, s. 64.

²⁷⁶ Ayrıca bk. “çalap” YTS, s. 61.

²⁷⁷ Ayrıca bk. “çemrenmek, [çermenmek]” YTS, s. 64; “çemremek” Elif Cora, age., s. 53.

çimmek (چمىمك) *fl.* 1. suya dalıp çıkmak, suya girip yıkanmak.²⁷⁸

çimmek [çimmek (I), cummaḥ, çummak, çümmek (II)] Yıkanmak. (Af.; Uş.; İsp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Bil.; Es.; Kc.; Bo.; Sk.; İst.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Ağ.; Vn.; Bt.; Dy.; Tn.; El.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Tk.) (DS, C 3, s. 1224)

[çimmek (I)]: (İsp.; Ay.; Ba.; Çr.; Sv.; Krş.; Kn.) // **[cummaḥ]:** (Kr.) // **[çummak]:** (İz.; Ar.) // **[çümmek (II)]:** (İz.; Tr.; Sv.; Ada.)

çintmek (چىنتىمىك) *fl.* 2. ince doğramak: soğanı çentip kavurdu.

çintmek (I) [centmek -2, çintmak, çintmak] 1. Bir şeyi ufak parçalara bölmek, doğramak, kesmek: *Kabağı çintte kavuralım.* (İsp.; Brd.; Ay.; Mn.; Ba.; Es.; Sk.; Krş.; Ng.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1230)

[centmek -2]: (Brd.) // **[çintmak]:** (İst.) // **[çintmak]:** (Ba.)

çöpleme (چوپلىمه) *i.* boynuz otu, danakıran; **ak, kara çöpleme** = bu nebâtın cinsleri.

çöpleme (II) Dügün çiçeğigillerden kökleri iç sürdürücü olan, beyazına ak çöpleme, siyahına kara çöpleme denen bir çeşit bitki. (Çkl.) (DS, C 3, s. 1289)

çotra (چوتره) veya چوتوره çotura. *i.* 1. ağaçtan yassı bardak.

çotara 1. Ağaçtan yapılmış küçük su kabı. (Bo.; Zn.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1274)

çörtün (چورتون) *i.* 1. üstü kapalı ağaç oluk.²⁷⁹

çörten (I) [cörten, çortan, çortum, çortun -1, çөгerten, çölten, çörtür, çövürten] 1. Pınar veya damdan su akıtan ağaç veya teneke oluk. (Af.; Ay.; İz.; Mn.; Brs.; Es.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sm.; Ama.; Gr.; Ur.; Gaz.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Ng.; Kn.; İç.; Ed.) (DS, C 3, s. 1293)

[cörten]: (İst.; Ama.; Ank.; Ant.) // **[çortan]:** (Brs.; Es.; Ml.; Sv.) // **[çortum]:** (Ezc.) // **[çortun -1]:** (Dy.; El.; Ml.; Ur.; Kn.; Ada.) // **[çөгertlen]:** (Brs.) // **[çölten]:** (Ada.) // **[çörtür]:** (Kn.) // **[çövürten]:** (Kn.)

çor-çar (چورچار) *sıf.* beyhûde sarf olunan, zâyi‘, telef, heder, yazık: ...

çorçar Boşuna sarfedilen, çarçur olan. (İz.) (DS, C 3, s. 1271)

çördük (چوردوك) *i.* münebbih ve mukavvî addolunan güzel kokulu bir ot: çördük otu.

²⁷⁸ Ayrıca bk. “çimmek” YTS, s. 68.

²⁷⁹ Ayrıca bk. “çörley” YTS, s. 71.

çördük (II) [çördük -2, çörtük (III) -1, çövürdük, çöyür otu] 1. Ekinler arasında yetişen, kökü yenilebilen bir çeşit kokulu ot. (Isp.; Gaz.; Ky.; Kn.; İç.; Ant.) (DS, C 3, s. 1292)

[çördük -2]: (Af.; Isp.) // [çörtük (III) -1]: (Brd.; Dz.; İz.; Ba.; Sm.; Mr.; Ng.; Kn.)
// [çövürdük]: (Dz.) // [çöyür otu]: (Brd.)

çevrinti (چورندى) *i.* 1. suların dönüp devir etmesi, gardab, girîvend.²⁸⁰

çağlak (II) [çevrinti, çevrinti (II)] 2. Suyun akıntılı yeri, su çevirisi. (DS, C 3, s. 845)

[çevrinti]: (Sv.) // [çevrinti (II)]: (Ky.)

çoğan (چوغان) *yâhut* چوگن *çoğen. i.* ağdayı ve esvâbı ağartmak için kullanılan ve reçel ve helvaya konan bir nevi kök.²⁸¹

çoğan [cöven (II), çoğen, çovan (I), çuvan] Kökü ve dalları sabun gibi köpüren hem helvacılıkta, hem de temizlik işlerinde kullanılan bir bitki, çöven. (Af.; Isp.; Dz.; Kü.; Çr.; Sv.; Kn.; Kerkük) (DS, C 3, s. 1256)

[cöven (II)]: (Brd.) // [çoğen]: (Çkr.; Sv.) // [çovan (I)]: (Ky.; Kn.) // [çuvan]: (Sv.)

çöğürtme (چوگرتمه) *sif.* denizin dibine indirilip üstüne balıklar geldikten sonra köşelerinden tutulup birden kaldırılan ağa vasf olur: çökertme ağ.

çökürtme Bir çeşit balık ağı. (Or.) (DS, C 3, s. 1282)

çöküç (چوکوج) *i.* çekiç dediğimiz âletin ism-i aslîsidir.

çöküç [çökiç] Çekiç. (Brs.; Bo.; Zn.; Ks.) (DS, C 3, s. 1282)

[çökiç]: (Ks.)

çögür (چوگر) *i.* 2. gâyet iri keman.²⁸²

çögür (II) [cükür (II), çöör (II), çuğur, çükür (II)] Bir çeşit saz, tambur. (Kü.; Çr.; Ama.; Or.; Ur.; Sv.) (DS, C 3, s. 1280)

[cükür (II)]: (Ada.) // [çöör (II)]: (Sm.) // [çuğur]: (Çkr.) // [çükür (II)]: (İç.)

çullama (چوللامه) *sif.* üstü hamurla örtülerek pişen yemeklere itlâk olunur.

çullama (I) 7. Tavşan ve kuzu etile kızartılmış hamur yemeği. (Ay.; İz.; Kn.; Mğ.) (DS, C 3, s. 1303)

²⁸⁰ Ayrıca bk. “çevrinti, [çevrindi] 1.” YTS, s. 66; “çevrinti” Elif Cora, age., s. 54.

²⁸¹ Ayrıca bk. “çoğan” YTS, s. 69; “çoğan” YTS, s. 58.

²⁸² İki maddenin müşterek olduğu nokta “bir çalgı aleti” olması sebebiyle; söz konusu kelime, listemize dâhil edilmiştir. Ayrıca bk. “çögür (II)” YTS, s. 70.

çölmek (چولمك) *sf.* çömlek dediğimiz şeyin aslı ve sahîhidir.²⁸³

çölmek 1. Çömlek. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Es.; Sm.; Ama.; To.; Vn.; Sv.; Ank.; Nğ.) (DS, C 3, s. 1283)

çöngül (چونگول) *i.* ufak bataklık, çamurlu küçük göl.

çöngül (II) Ufak bataklık yer. (Brs.) (DS, C 3, s. 1288)

çitişmek (چيتشمك) *fş.* birbirine geçip pekişmek, kilitlenmek, çit gibi sarmaşmış.

çitişmek İp, saç vb. birbirine dolaşmak ve çözülmez hale girmek. (Mn.; Bo.; Sm.; Nğ.; Krk.) (DS, C 3, s. 1246)

çitmik (چيتميك) *i.* üzüm salkımının küçük dalı, fer‘i.

çitim [çitmik (II)] Küçük üzüm salkımı. (DS, C 3, s. 1244)

[çitmik (II)]: (Brs.)

çiçe (چيجه) yâhut چيجه çice. *i. tk.* peder hemşiresi, hala. [hatırda tutulması elzem metrûkâtandır, ...²⁸⁴

cice [cici (I) -2, çice -3, çiçe (I) -3] 3. Hala. (İst.; Ks.; Ada.) (DS, C 3, s. 957)

[cici (I) -2]: (Ada.) // **[çice -3]:** (İz.; Kn.) // **[çiçe (I) -3]:** (Brs.; Kn.; Ada.)

çeyreklemek (چيركلمك) *ft.* yeni doğan çocukların kollarını, bacaklarını karşılıklı çekmek.

çeyreklemek Çocuğu yüzüstü yatırıp sağ elini sol ayağı, sol elini sağ ayağı uçlarına dokundurmak. (Kc.)

çığirtma (چيغرتمه) *i.* dilsiz bir nevi ufak düdük.²⁸⁵

çığirtma (II) Flüt gibi bir çeşit çalgı. (İst.; Kü.)

çığirmek (چيغرمق) *ft.* 1. davet etmek, celb ve ihzâr etmek: ...

çığirmek (I) 1. Çağirmek, seslenmek. (Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Kü.; Bo.; To.; Ar.; Kr.; Vn.; Hat.; Ank.; Nğ.; Kn.; İç.) **2.** Davet etmek. (İz.; Gr.; Nğ.) (DS, C 3, s. 1161)

çığit (چيغيت) yâhut چيگيت çigit. *i.* 1. kabuklu çekirdek, pamuk vesâire tohumu.²⁸⁶

²⁸³ Ayrıca bk. “çölmek” YTS, s. 70; “çölmek” Elif Cora, age., s. 59.

²⁸⁴ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*Hatırda tutulması elzem metrûkâtandır.*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

²⁸⁵ Ayrıca bk. “çığirtma” YTS, s. 66.

²⁸⁶ Ayrıca bk. “çığit (II)” YTS, s. 66.

çiğit (I) [cığıt (I), cigit (II), ciğit (I), civit, cığıt (I), çigit, çiğid, çiiit] Çekirdek. (Dz.; Ba.; Çkl.; Brs.; Bil.; Ks.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Bt.; Tn.; El.; Ml.; Ur.; Gaz.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 3, s. 1209)

[cığıt (I)]: (Çr.) // [cigit (II)]: (Çr.; El.) // [ciğit (I)]: (Ba.; Gm.) // [civit]: (Tr.; Sv.) // [cığıt (I)]: (Dz.; Mn.; Ba.; Mr.) // [cigit]: (Ar.) // [çiğid]: (Kr.) // [çiiit]: (Ba.; Ama.)

çiğsemek (چيگسه مک) yâhut چيگسيمک çığsimek. *fl.* 2. çiğ gibi pek ince yağmur yağmak, tozarmak.

çiçelemek (I) [çiğselemek, çığsemek (I)] Yağmur çiselemek. (DS, C 3, s. 1203)

[çiğselemek]: (Or.; Nğ.) // [çığsemek (I)]: (İz.)

çiğnemik (چيگنه مک) *i.* bazı vâlîde ve dadıların kendi ağızlarında çiğnedikten sonra çıkarıp küçük çocuklarına verdikleri yemek: ...

çiğnemik Ağızda çiğnenip çocuğa verilen yiyecek. (Kc.) (DS, C 3, s. 1211)

çımbar (چيمبار) yâhut چيمبار çımbar. *i.* [fa. ...] çulhaların dokudukları bezi gerip düzeltmek için kullandıkları alet ki iki ucu tırnaklı yassı bir demir sopadan ibarettir.

çımbar [cımbar (V), cınbar, cimbar (III), cimbir, cumbar, çınbar, çimbar (II), çınbar, çumbar] Dokuma tezgâhlarında bezi gerdirmek için kullanılan iki tarafı dişli bir aygıt. (Af.; Dz.; Brs.; Ba.; Bo.; İst.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 3, s. 1175)

[cımbar (V)]: (Krş.) // [cınbar]: (Sm.) // [cimbar (III)]: (Çr.; Sn.; Çkl.; Kn.; İç.) // [cimbir]: (Çkl.) // [cumbar]: (Çr.; Sm.; Mr.; Kn.; İç.; Mğ.; Kıbrıs) // [çınbar]: (Çkl.; Kn.; Bulgaristan) // [çimbar (II)]: (Bo.; İst.) // [çınbar]: (Ed.) // [çumbar]: (Mğ.)

çıvgar (چيوغار) *i.* zirâat çifti, toprağı işlemeye mahsus öküz çifti.

çıvgar (I) [çıvkar (I)]: Boyunduruğa koşulmuş öküzlerin arkasına yardım olarak koşulmuş bir çift öküz. (Ba.; Çkl.; Kü.; Bil.; Kc.; Bo.; İst.; Kn.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 3, s. 1199)

[çıvkar (I)]: (Krk.)

çıvmek (چيومك) *fl.* (ok) hedeften şaşmak.

çıvmek (I) [çıvmak (I) -3] 4. Atılan mermi hedeften aşmak. (Es.; Zn.) (DS, C 3, s. 1200)

[çıvmak (I) -3]: (Es.; Ama.)

خ hı

haliçe (خالیچه) veya خلیچه haliçe ve قالیچه kaliçe. *i.* küçük halı, ülkerli kilim, seccâde.

haliçe Küçük ipek halı. (Çr.) (DS, C 7, s. 2260)

harâza (خرازه) *i.* sığır ödünde hâsıl olan boncuk gibi katı şey ki sarılığa ilaç zu‘m olunur.²⁸⁷

haraza (III) 1. Büyük baş hayvanların iç organlarından çıkarılan ve sarılık hastalığına iyi gelen bir madde. (Bo.; Sn.; Tr.) (DS, C 7, s. 2285)

horasan (خراسان) *i.* tuğla tozuyla kireçten mürekkep sağlam bir harç ki çimentonun icadından evvel onun yerine kullanılırdı.

horasan (I) [horsane] 1. Bir çeşit harç, beton. (Kc.; Sm.; To.; Rz.; El.; Dy.; Ant.; Mğ.) (DS, C 7, s. 2409)

[horsane]: (Ay.)

harpušta (خرپوشته) *i.* [fa. eşek sırtı demek olan “خرپشت harpušt”dan] balık sırtı şeklinde çatı.

harpišta [hargišta, harpišta, harpišto, harpušta -1] Evlerin önünde asmaların yayılması için yapılan çardak. (Kn.) (DS, C 7, s. 2294)

[hargišta]: (Kn.) // [harpišta]: (Kn.) // [harpišto]: (İç.) // [harpušta -1]: (Ky.; Kn.)

hartlab (خرتلاب) *i.* [ar. “katlab”dan galat] koca yemişi.

hartlap (I) 2. Kocayemiş ağacı ve meyvesi. (Ba.; Ada.) (DS, C 7, s. 2296)

hatıl (خطیل) *i.* taş duvarı takviye için her bir iki arşın irtifânda çekilen kereste veya tuğla tabakası.

hatıl (II) 3. Duvar örülürken araya konulan kalın yuvarlak ağaç. (Dz.; Ky.) (DS, C 7, s. 2306)

hımhım (خمخم) *sif. i.* burundan söyleyen, burnu sakat olmakla sesi hımhım eder gibi çıkan.

hımhım (II) 1. Sakat burunlu (kimse). (Sm.) (DS, C 7, s. 2361)

hodan (خودان) *i.* lisân-ı sevr nevinden bir nebât ki kökü sebze gibi yumurta ile yenir.

²⁸⁷ Ayrıca bk. “haraza” YTS, s. 117.

hodan 1. Zembil çiçeği, *Borrigo orientalis* Borra ginaceae. (İst.) **2.** Sebze. (Ks.) (DS, C 7, s. 2392)

horata (خوراطه) *i.* (r. ...) şaka, eğlence, latîfe, mîzâh.²⁸⁸

horata [harata, horantı, hota (IV)] 1. Şaka: *Arkadaşlar horatadan döğüştü.* (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Mn.; Kü.; Bo.; Çkr.; Ama.; Ezc.; El.; Ml.; Hat.; Sv.; Krş.; Ky.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 7, s. 2409)

[harata]: (İç.) // **[horantı]:** (İz.) // **[hota (IV)]:** (Brd.; Dz.; Ba.)

horyat (خوریات) ve galatı خویرات hoyrat. *i.* [r. ...] köylü, kaba: eli bir şeye yakışmayan, bir şeyi güzel muhâfaza etmeyi bilmeyen.²⁸⁹

horyat (II) 1. Kaba, hoyrat. (Kr.) (DS, C 3, s. 2415)

د Dal

debe (دبه) *i. sif.* bir nevi fitıka mübtelâ.²⁹⁰

debbe (II) [debe -2, debeli -2] Fitıklı insan. (Sv.; Nğ.; Kerkük) (DS, C 4, s. 1391)

[debe -2]: (Ar.; Bt.) // **[debeli -2]:** (Ar.; Kr.)

debelenmek (دبلنمك) *fl.* arka üstü yatıp iki yana çabalamak.

debelenmek [debellenmek, debenlemek -1, debilenmek -2] 1. Tepinmek, çırpınmak, kımıldamak, hareket etmek. (Af.; Isp.; İz.; To.; Kr.; Ant.) (DS, C 4, s. 1392)

[debellenmek]: (Bo.; Ezc.; Nğ.) // **[debenlemek -1]:** (Isp.; Ba.) // **[debilenmek -2]:** (Dz.)

depreşmek (دپرشمك) *fl.* kımıldanmak, oynamak, harekete gelmek, çabalamak.

debreşmek 2. Kımıldamak, oynamak. (Isp.; Dz.; İz.; Bo.; Yz.) (DS, C 4, s. 1396)

deprenmek (دپرنمك) *fl.* kımıldanmak, harekete gelmek, ihtizâz etmek, çabalamak.

debrenmek Kımıldanmak: *Ne yerinde debrenip duruyorsun?* (Yz.) (DS, C 4, s. 1396)

²⁸⁸ Ayrıca bk. “*horata, horağa*” YTS, s. 119; “*horata*” Elif Cora, age., s. 113.

²⁸⁹ Ayrıca bk. “*horyad, [horyat]*” YTS, s. 120.

²⁹⁰ Ayrıca bk. “*debe (I)*” YTS, s. 73; “*debe*” YTS, s. 65.

dızman (دیزمان) yâhut دیزمان dizman. *sif.* kocaman, iri ve kaba, zıpır.

dızman (I) [dızman (I)] 1. Uzun boylu, iri yapılı, kocaman, şişman (kimse). (Ay.; Brs.; İst.; Ama.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Bt.; Bn.; Ky.; Tk.) (DS, C 4, s. 1477)

defe (دفعه) *i.* [zebân-zedi: tefe] 3. çulha destgâhının tarağın kurulduğu yayı. 4. ipekçi dolabı, çarkı.²⁹¹

defe Dokuma tezgâhlarında mekiği hareket ettiren, argaç atıldıktan sonra da bunu sıkıştıran tezgâhın ana kısımlarından biri. (Ama.) (DS, C 4, s. 1399)

den (دنگ) *i.* 2. miktar, derece, mertebe.

den (III) Derece. (Ks.) (DS, C 4, s. 1420)

dudu (دودو) yâhut دودی dudud. *i.* hanım, kadın.

dudu (III) 1. Hanım. (Ed.; Şumnu, Bulgaristan) (DS, C 4, s. 1595)

dürtlengeç (دورتنکچ) *i.* hayvanları dürtmeye mahsus kısa öğündere.

dürtlenğiç Üvendire. (Ed.) (DS, C 4, s. 1635)

düzetmek (دوزتمک) *ft.* 1. düz ve müstevî etmek, pürüzünü kaldırıp doğrultmak, düzlemek: bahçeyi, yolu, tahtayı düzetmek. 2. yoluna koymak, tanzim ve tertip etmek, düzeltmek: şu odayı düzeltmeli.²⁹²

düzetmek Düzeltmek. (Kc.; Çkr.) (DS, C 4, s. 1646)

döş (دوش) *i.* kaburga altı, boş böğür: döş eti.

döş (V) 4. Karın boşluğu. (Ezm.) (DS, C 4, s. 1589)

döğüç (دوگچ) yâhut دوگچ döğüç. *i.* soğuk su ile ve sabunsuz yıkadıkları çamaşırı döğdükleri tokmak, çamaşır taktakı (tokaç).

döğec [dögeç, döğgeç (II) -2, döğüç] 2. Çamaşırı döğerek yıkamaya yarayan ağaç tokaç. (Sn.; Sm.; Ezc.; El.; Kerkük) (DS, C 4, s. 1569)

[dögeç]: (Kerkük) // **[döğgeç (II) -2]:** (Mn.) // **[döğüç]:** (Ed. göçmenleri)

döğdü (دوگدی) *i.* vurmaya ve dövmeğe mahsus tokmak veya çekiç. 2. keser ve balta gibi âlât-ı cârihanın arkalarındaki tokmak: nacak döğdüsü.²⁹³

²⁹¹ Ayrica bk. “*defe, [tefe]*” YTS, s. 73.

²⁹² Ayrica bk. “*düzetmek*” YTS, s. 89.

²⁹³ Ayrica bk. “*düğdü, [dögdü]*” YTS, s. 86.

düğdü (I) [döğdü, düğdi, düğdü, düğdi (II), düvdü (II), düydü] 1. Balta, kazma, keser vb. aygıtların çivi, kazık çakmaya yarayan kısmı. (Isp.; Dz.; Çkl.; Brs.; Ks.; Es.; Ama.; To.; Ar.; Ml.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Mğ.) (DS, C 4, s. 1619)

[**döğdü**]: (Af.; Ama.; Rz.; Gaz.) // [**düğdi**]: (Ar.) // [**düğdü**]: (Sv.) // [**düğdi (II)**]: (Tr.) // [**düvdü (II)**]: (Af.; Kn.) // [**düydü**]: (Dz.; Sm.; Gm.; Ar.; Kr.)

döğü (دوکی) *i.* dibekte dövülmüş pirinç, [dövülmemişine çeltik denir, pirinç ise Fârisîdir.]²⁹⁴

döğü [düğü (I) -3] Değirmende çekilerek kırılmış mısır. (Sm.) (DS, C 4, s. 1572)

[**düğü (I) -3**]: (Sm.)

döleğeç (دولنگج) veya دیولنگج divleğeç: *i.* toygar ve kuyruk salan cinsi.

döleğeç Çaylak. (Yugoslavya göçmenleri, İst.; Kn.) (DS, C 4, s. 1578)

dönüşün (دونشین) *zz.* dönerken, avdette: kalemden dönüşün size uğrarım.

dönüşün Dönünce: *Dönüşün size de uğrayacağım.* (Nğ.) (DS, C 4, s. 1587)

döngel (دونكل) *i.* muşmula denilen meyve ki ezgilden büyük ve beşbüyüktan küçüktür.

döngel (I) [döngāl] 1. Muşmula. (Af.; Isp.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Brs.; Bil.; Kc.; Bo.; Zn.; Ks.; Çr.; Çkr.; Sn.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Ar.; Ank.; Yz.; Kn.; Mğ.; Ed.) (DS, C 4, s. 1585)

[**döngāl**]: (To.)

dönüm (دونوم) *i.* 3. kere, defa, nöbet.

dönüm Defa, sefer: *Bu dönüm gel.* (Ağ.; Ur.) (DS, C 4, s. 1586)

didirgin (دیدیرگین) *sıf.* yerini beğenmez, kendi yerini kaybedip diğer mahalleri yadırgayan: ...

dedirgin [didirgin] Rahatsız, dirliksiz. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Mn.; Ba.; Kü.; Es.; Kc.; İst.; Çkr.; To.; Ezc.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ant.; Kıbrıs) (DS, C 4, s. 1398)

[**didirgin**]: (Nğ.)

dirilmek (دیرلمك) *fc* [derilmek] toplanmak, devşirilmek, cem‘ ve tahşîd edilmek, iktitâf olunmak: ...²⁹⁵

derilmek 1. Toplanmak. (İç.) (DS, C 4, s. 1434)

²⁹⁴ Ayrıca bk. “*düğü, [dügi]*” YTS, s. 86.

²⁹⁵ Ayrıca bk. “*dirilmek (I), [derilmek]*” YTS, s. 81.

dermek (ديرمك) *ft.* [ديرمك dermek] toplamak, cem‘ etmek, devşirmek.²⁹⁶

dirmek (II) Toplamak, derlemek. (Çr.) (DS, C 4, s. 1519)

derinti (ديرندى) *i.* [ديرندى derinti] 1. öteden beriden derilip devşirilmiş âdî şeyler, derme çatma şey.²⁹⁷

derinti [derintü] 2. Şurdan burdan toplanmış (eşya, şey, insan). (Ay.; Çr.; To.; Ama.; Ur.; Ky.) (DS, C 4, s. 1434)

[derintü]: (Ama.)

diren (ديرن) yâhut دڭرن diğren. *i.* harman savurmaya mahsus kalın yaba.

dirgen [deyren, dırgen, dirgan, dirğen, dirkan, divren, diyren] 1. Harmanda sapları yaymaya yarayan demir ya da tahtadan yapılmış ucu çatallı tarım aygıtı. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Es.; Bo.; İst.; Ks.; Çkr.; Çr.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Ml.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Krk.) (DS, C 4, s. 1515)

[deyren]: (Brs.; Krk.) // [dırgen]: (Ar.; Hat.; Yz.; Ank.; Nğ.; Kıbrıs) // [dirgan]: (Ar.; Kr.) // [dirğen]: (Af.; Ama.) // [dirkan]: (Gm.) // [divren]: (İç.) // [diyren]: (Ba.; Brs.; Es.; Kc.; Bo.; İst.)

dirim (ديريم) *i.* hayat, yaşayış: ölüm dirim dünyası.

dirimlik (I) Hayat, sağlık. (Mn.; Es.; Sm.; Ant.) (DS, C 4, s. 1517)

dizge (ديزكه) *i.* diz bağı, dizin üst veya alt tarafında bağlanan çorap bağı. *mr.*²⁹⁸

dizge (I) 4. Çorap bağı. (Gm.) (DS, C 4, s. 1530)

din (ديك) *i.* 1. sükûn, rahat.

din (II) Dinlenme, durgunluk. (Kerkük) (DS, C 4, s. 1500)

dinilmek (ديكلمك) *fl.* durmak, hareket etmemek.²⁹⁹

dinilmek, diñelmek [digelmek, diğelmek -1, diyelmek] 1. Ayakta durmak, ayağa kalkmak, dik durmak. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Gr.; Tr.; Rz.; Kr.; Dy.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.; Ed.; Tk.) (DS, C 4, s. 1501)

²⁹⁶ Ayrıca bk. “*dirmek, [dermek]*” YTS, s. 81.

²⁹⁷ Ayrıca bk. “*dirinti, [derinti]*” YTS, s. 81.

²⁹⁸ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

²⁹⁹ Ayrıca bk. “*diñelmek*” YTS, s. 80.

[**digelmek**]: (Hat.) // [**diğelmek -1**]: (Ama.; Gaz.; Ank.; Ky.) // [**diyelmek**]: (Or.)

dikici (ديکيجی) *stf. i.* eski ve bilhassa eski kundura dikmekle geçinen yamacı.

dikici ustalığı Ayakkabıcılık. (İst.) (DS, C 4, s. 1487)

dılak(ديلاق) *i.* inâsın tenâsül uzvanı içindeki dılcık, bızır.³⁰⁰ // ديلجك **dılcık**: *i.* 2. dılak, bızır.

dılak [**dılbağ**, **dılağ**, **dılcık -4**, **dıllak**] Kadının cinsiyet organının üst kısmında bulunan pek uygun küçük bir organ, bızır. (Çkl.) (DS, C 4, s. 1457)

[**dılbağ**]: (Kerkük) // [**dılağ**]: (Dz.) // [**dılcık -4**]: (Dz.) // [**dıllak**]: (Nğ.)

dılmaç (ديلماج) *i.* tercümân.³⁰¹

dılmaç [**dılmanç**] Çevirmen. (Dz.; İz.; To.; Tr.; Kr.; Ezm.; Vn.; Bn.; Sv.; Nğ.; Kn.) (DS, C 4, s. 1497)

[**dılmanç**]: (Kr.)

dimi (ديمی) *i.* [r.] verevliğine dokunmuş pamuk veya yün kumaş veya bez ve şayak vesâire.³⁰²

dimi (II) Dokumacılıkta kullanılan bir aygıt. (Sv.) (DS, C 4, s. 1499)

ر ر

rişme (ريشمه) *i.* zincirden gem.³⁰³

reşme Hayvanın başlığı, yuları ve gemi. (Kc.; Or.; Hat.; Nğ.; Kn.; Ant.) (DS, C 9, 3506)

ز ze

zağlamak (زاغلامق) *ft.* kılıç ve bıçağa bilemekle cilâ vermek, kılağlamak.³⁰⁴

³⁰⁰ Ayrıca bk. “**ılak**, [**dılak**]” YTS, s. 219.

³⁰¹ Ayrıca bk. “**dılmaç**, [**dılmeç (I)**]” YTS, s. 80.

³⁰² KT’de söz konusu madde başı “*dokuma işi*”ne verilen bir isim iken; DS’de “*bu işi yapan alet*”e verilen bir isim olarak görülmektedir.

³⁰³ Ayrıca bk. “**reşme**” YTS, s. 187.

zağlamak (II) Bilemek. (İz.; Ama.; El.; Ml.; Gaz.; Nğ.; Krk.) (DS, C 11, s. 4342)

zibil (زبل) *iz. ar. süprüntü. n.*³⁰⁵

zibil (I) [zebil (IV)] 1. Çöp, süprüntü, pislik, gübre. (Dz.; Mn.; Ba.; Brs.; Gr.; Tr.; Gm.; Ar.; Ezm.; Ezc.; Vn.; Dy.; Bt.; Tn.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Kıbrıs.) (DS, C 11, s. 4384)

[zebil (IV)]: (Ama.; İç.)

zırpadak (زړپادق) *mh.* birdenbire, ansızın, münâsebetsiz ve gayr-i me'mûl bir vakitte: zırp çıktı, zırpadak giriverdi. *av.*³⁰⁶

zırpada [zarpadak] Birdenbire. (İç.) (DS, C 11, s. 4379)

[zarpadak]: (Sm.)

zirzop (زړزوب) *sif.* delişmen, münâsebetsizlik, zorlak.

zirzop (I) 1. Delidolu. (Isp.; Ama.; Ar.; Ant.) (DS, C 11, s. 4381)

zağar (زغار) *yâhut* زاغر **zağar. i.** av köpeği, avı bulup çıkarmaya mahsus köpek.

zağar (I) 4. Çoban köpeği. (Tr.) (DS, C 11, s. 4341)

ziftlenmek (زفتلنمك) *fl.* [tahkîr ve beddua makâmında] harâm yemek.

ziftlenmek Bir işten yolsuz kazanç sağlamak. (Dz.; Nğ.) (DS, C 11, s. 4386)

zülâm (زلام) *sif.* züğürt, parasız.

zülâm 1. Yoksul. (Ed.) (DS, C 11, s. 4401)

zılgıt (زلغيد) *i.* korkutma, tahvîf, tehdit, tazir: ...

zılgıt (I) [zilkıt -2, zıngıt] 2. Korkutma, gözdağı verme. (İz.; Çkr.; Ama.; Gr.; Tr.; Ar.) (DS, C 11, s. 4368)

[zilkıt -2]: (Es.; Sm.; Tr.; Gaz.; Mr.; Ank.; İç.) // [zıngıt]: (Nğ.)

zilve (زلوه) *yâhut* زيو له **zivle. i.** çift öküzünün boyunduruktan çıkmaması için takılan çomak.³⁰⁷ // زوله **zivla: i. ba.** زله **zelve.**

zilve [zelbe, zelfe, zelvi (II), zevle (I), zevli, zilve (I), zivle, zövle] Öküzün boyunduruktan çıkmaması için, boyunduruğa geçirilmiş eğri değnek. (Af.; Dz.; İz.;

³⁰⁴ Ayrıca bk. “zâğlamak” YTS, s. 269.

³⁰⁵ Ayrıca bk. “zibil” YTS, s. 269.

³⁰⁶ Ş. Sâmî, “عو av. (Avâm Lisâni)” tabiri ile söz konusu kelimenin halk ağzında kullanıldığına işaret etmiştir.

³⁰⁷ Ayrıca bk. “zevle (I), [zivle]” YTS, s. 269; “zelve” Elif Cora, age., s. 277.

Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Bil.; Es.; Sk.; Kc.; Bo.; Ks.; Zn.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Gm.; Ml.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.; Krk.) (DS, C 11, s. 4358)

[**zelbe**]: (Ks.; Mr.; Sv.; Nğ.) // [**zelfe**]: (Ada.) // [**zelvi (II)**]: (Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Çkr.; Or.) // [**zevle (I)**]: (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Kü.; Zn.; Çkr.; Ks.; Sn.; Gr.; Dy.; Ky.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Krk.) // [**zevli**]: (Tr.; Rz.) // [**zilve (I)**]: (İz.; Ank.; Nş.) // [**zivle**]: (Kn.; Ant.) // [**zövle**]: (Zn.; İç.)

zibka (زيبقه) *i.* Karadeniz sevâhili ahâlîsinin giydikleri Laz poturu.

zıpka [zı**z**ga, zı**z**ka, zık**z**va, zı**z**ga, zı**z**ka, zı**z**ka, zı**z**ka, zı**z**ga, zı**z**ka (I)] Ağı geniş, paçaları dar bir çeşit şalvar. (Çkl.; Kc.; Bo.; Ks.; Zn.; Çkr.; Sn.; Or.; Gr.; Tr.; Rz.; Sv.) (DS, C 11, s. 4375)

[zı**z**ga]: (Gr.) // [zı**z**ka]: (Bil.; Ks.; Zn.; Çr.; Ama.; Sm.; Rz.; Ar.; Ezc.; Ank.) // [zık**z**va]: (Ezc.) // [zı**z**ga]: (İz.; Çr.; Ama.; To.; Sv.; -Kıbrıs) // [zı**z**ka]: (Çr.; Ama.; To.; Ank.; Ky.) // [zı**z**ka]: (Çr.) // [zı**z**ka]: (Zn.; Ks.; Tr.) // [zı**z**ga]: (Çr.) // [zı**z**ka (I)]: (Ank.)

zeyrek (زيرك) *sif. fa.* zekî, fatîn, anlayışlı, uyanık.

zeyrek (III) 2. Akıllı. (To.; Gaz.) (DS, C 11, s. 4363)

س Sin

santur (سانطور) *i.* kânûna benzer bir nevi telli çalgı.

santur [san**t**ır (I)] Bir çeşit çalgı, kanun. (Sv.; Nğ.) (DS, C 10, s. 3539)

[san**t**ır (I)]: (Dz.)

sepetlik (سپتلك) *i. fa.* **karın sepetliği** = karının göbek ciheti.³⁰⁸

sepetkemiği [sep**e**tlek (I), sep**e**tlig, sep**e**tlük (II)] Kaburga kemiği, göğüs kafesi. (DS, C 10, s. 3584)

[sep**e**tlek (I)]: (Sv.) // [sep**e**tlig]: (Ağ.) // [sep**e**tlük (II)]: (Çkl.; Kc.; Ks.; Çr.)

serpken (سرپکن) yâhut سپکن serpken. *i.* serpilerek azar azar yağan yağmur ve kar; ...

serpkin [ser**p**ken -1] 1. Karla karışık yağın yağmur. (İz.; Es.; Sk.; Çr.; Mr.; Sv.; Ank.; Ky.) (DS, C 10, s. 3585)

³⁰⁸ Ayrıca bk. “*sepetlik*” YTS, s. 196.

[serpken]: (Ks.; Sv.)

serkele (سرکله) *i.* bir nevi şahtere, seytrec kökü, bücterek-i hindî.

serkile Mavi çiçeklerinden, kara boya çıkarılan ot. (Nş.) (DS, C 10, s. 3590)

sere (سره) *i.* büyük parmağın ucundan şahâdet parmağı ucuna dek olan mesâfe ve ölçü ki karıştan küçüktür: bir arşın dört seredir.³⁰⁹

sere Başparmakla işaret parmağı arasındaki uzaklık (ölçü için). (Isp.; İz.; Çkl.; Ks.; Ar.; Mğ.) (DS, C 10, s. 3586)

seslemek (سسلمك) veya سسله مك seslemek. *fl.* dinlemek, kulak vermek.

seslemek Dinlemek. (İz.; Ba.; Çkl.; Brs.; Çkr.; Mr.; Ank.; Ng.; Ada.; Ed.; Krk.) (DS, C 10, s. 3592)

siftimek (سفتمك) *fl.* miskin miskin kaşınmak, kıpırdanıp durmak.

siftimek 4. Kaşınmak. (Ng.) (DS, C 10, s. 3629)

seki (سكى) *i.* 2. atın ayağındaki beyaz: sağ art ayağında sekisi vardır.³¹⁰

seki [seki (V), sekü (IV), sekül -1, sökül] At, eşek ve sığırların ayaklarındaki ak leke. (Isp.; Kr.; Ar.; Hat.; Ky.; Kn.; İç.; Ant.) (DS, C 10, s. 3570)

[seki (V)]: (Ay.; Çkl.; İst.; Krş.; Ng.; Mğ.) // [sekü (IV)]: (Sv.) // [sekül -1]: (Sm.; Ama.; Or.; Gr.; Tr.; Ar.; Sv.) // [sökül]: (Sn.; To.; Ar.)

selindi (سلندى) *i.* 1. bol akan yağmur suyu, sokaklarda dere gibi akan yağmur seli.³¹¹

selinti [selenti, selüntü] 1. Sel sularının sürüklediği çerçöp. (Brd.; Dz.; Ay.; Ba.; Çkl.; Es.; Bo.; Sk.; Sm.; Tr.; Rz.; Ml.; Hat.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 10, s. 3576)

[selenti]: (İz.) // [selüntü]: (Ezc.; El.)

seme (سمه) *sif.* sersem, serâsîme.³¹²

seme [semek] Aptal, sersem, budala. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Ba.; Brs.; Uş.; Kü.; Bil.; Es.; Bo.; İst.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 10, s. 3578)

[semek]: (Sm.)

³⁰⁹ Ayrıca bk. “sere (I), [sele (II)]” YTS, s. 196.

³¹⁰ Ayrıca bk. “sekil, [seki (II)]” YTS, s. 195.

³¹¹ Ayrıca bk. “selindü, [selindi]” YTS, s. 195.

³¹² Ayrıca bk. “seme” YTS, s. 196; “seme” Elif Cora, age., s. 208.

sintine (سنتينه) ya سينتينه *sintine. i. (ita.)* geminin dâhilen en aşağı kısmı; ...³¹³

sintina [sintine -1] **1.** Kayığın oturulup kürek çekilen yeri. (Gr.) **2.** Kayıklarda başaltı ile ikinci sıra arasında kalan boşluk. (Rz.) (DS, C 10, s. 3644)

[**sintine -1**]: (Tr.; Rz.)

sunkur (سنقور) *i. şâhin.*³¹⁴

sungur (IV) Doğana benzer bir çeşit avcı kuş. (Nğ.) (DS, C 10, s. 3696)

sübek (سوبك) *i. çocuğun idrarı akmak için beşiğin deliğine alttan bağlanan şişe ki bir şekl-i mahsusta olur.*

sibek (I) [sübek (I)] **1.** Küçük çocukların yataklarını kirletmemeleri için beşiğe takılarak sidiği oturağa götüren tahta boru, kamaş. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Mn.; Kc.; Sk.; Ama.; Sm.; Tr.; Nğ.; Kn.; Mğ.) (DS, C 10, s. 3629)

[**sübek (I)**]: (Dz.; Çkl.; Brs.; Ks.; Sn.; Sm.)

söbü (سوبي) *sif. üstüvânî, boru şeklinde mustatîl, yassı ve müdevver zıddı: söbü kavun.*³¹⁵

söbü (I) [sübü] **1.** Uzun, dar, ince. (Isp.; Brd.; Ay.; İz.; Ba.; Bil.; Es.; Ama.; Nğ.; Kn.; Mğ.) (DS, C 10, s. 3673)

[**sübü**]: (Çkl.)

sücü (سوجى) *i. şarap, hamr, bâde, mey. mr.*³¹⁶[asıl manası süçük gibi leziz şey demektir.]

süci [sici, sücü] Şarap. (Çkl.) (DS, C 10, s. 3704)

[**sici**]: (To.; Kn.) // [**sücü**]: (İz.)

sürek (سورك) *i. 2. kesretli hayvan sürüsü, büyük sürü, celeb malı.*

sürek (I) **1.** Satmak için pazara götürülen hayvan sürüsü. (Çkr.; Ama.; To.; Or.; Gaz.; Sv.; Ank.; Ada.) (DS, C 10, s. 3718)

sürgünlük (سورگونلك) *i. 3. amel, ishâl: bu şurup sürgünlük verir.*

³¹³ Söz konusu kelimeler “*gemiciliğe ait ortak tabirler*” oldukları gerekçesiyle kelime listemize dâhil edilmiştir.

³¹⁴ Ayrıca bk. “*sunğur, [suğnur, sunğar, şunğur, sunğur]*” YTS, s. 206; “*sunkur*” Elif Cora, age., s. 220.

³¹⁵ Ayrıca bk. “*söbek (I), [...]*” YTS, s. 203; “*söbü*” Elif Cora, age., s. 217.

³¹⁶ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*süci, [sücü, süçif]*” YTS, s. 207.

sürgün [sürgünlük] İshal. (DS, C 10, s. 3720)

[**sürgünlük**]: (Rz.; İç.)

sürmek (سورمك) *fl.* 3. (karın) ishâle dûçâr olma: karnı sürüyor. 4. bitmek, topraktan çıkmak veya dal budak peydâ etmek, neşv ü nemâ bulmak: ...

sürmek (IV) Sürgün olmak. (İç.) (DS, C 10, s. 3721) // **sürmek (V)** Filizlenmek. (Ay.; Mğ.) (DS, C 10, s. 3722)

süsmek (سوسمك) *ft.* tos vurmak, itip yere düşürmek.³¹⁷

süsmek (I) 1. Toslamak, boynuz vurmak. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Çkl.; Kü.; Bil.; Es.; Kc.; Bo.; Zn.; Ks.; Çr.; Sm.; Ama.; Or.; Ezc.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 10, s. 3725)

söğündürmek (سوگنديرمك) *ft.* yanan bir şeyin yanmasına hitâm vermek, itfâ etmek: âteşi, mumu söğündürdü.³¹⁸

sövündürmek Söndürmek. (İç.) (DS, C 10, s. 3682)

söğünmek (سوگنمك) *fl.* 1. yanmakta olan şey artık yanmamak, itfâ olunmak: âteş, mum, yangın söğündü.³¹⁹

sövünmek (I) [söğünmek (I), sönmek, söyünmek (II)] Sönmek. (İç.) (DS, C 10, s. 3682)

[**söğünmek (I)**]: (Nğ.) // [**sönmek**]: (İç.) // [**söyünmek (II)**]: (Nğ.)

sökün (سوكون) *i.* birden bire zuhûr: sökün etti.

sökün (I) 3. Birdenbire uzaktan görünme (topluluk için). (Sk.; Sn.) (DS, C 10, s. 3676)

sölpük (سولپوك) *sif.* [*nk.* “sülpüme”den] gevşek, sarkık, müsterhî: sölpük et, yanak.³²⁰

sölpük (I) [sölbük -2, sörpük -2] 3. Gevşek, pörsük, sarkık. (Ay.; Mn.; Brs.; Bo.; Çr.; Sm.; Sv.; Nğ.; İç.) (DS, C 10, s. 3677)

[**sölbük -2**]: (Yz.; Ank.) // [**sörpük -2**]: (Dz.; Ay.; Ks.; Sn.; Sv.; Ank.; Krk.; Ed.)

sölpüme (سولپيمك) *fl.* gevşemek, sarkmak, kesb-i istirahat etmek. *mr.*³²¹

³¹⁷ Ayrıca bk. “*süsmek*” YTS, s. 208.

³¹⁸ Ayrıca bk. “*söyündürmek*” YTS, s. 204.

³¹⁹ Ayrıca bk. “*söyünmek, [söğünmek, sövünmek]*” YTS, s. 204.

³²⁰ Ayrıca bk. “*sölpük*” YTS, s. 203; “*sölpük*” Elif Cora, age., s. 217.

sölpümek [sörpümek (I) -2, sörpürmek, sülpümek] 2. Gevşemek, pörsümek (meyve, sebze vb. için). (DS, C 10, s. 3678)

[sörpümek (I) -2]: (Ks.; Sn.) // [sörpürmek]: (Kü.) // [sülpümek]: (Isp.)

sülgü (سولگی) *sıf.* gevşek, sarkık, soluk, pejmürde, buruşuk: sülgü bez, sülgü adam.

sülgi Yumuşayıp kendini salma, uzama. (Çkl.) (DS, C 10, s. 3708)

sümter (سومتر) *i.* bir nevi hafif buğday.³²²

sümter Kırmızımtırak, küçük taneli, sert buğday. (Isp.; Kü.; Bil.; Es.; Ks.; Gaz.; Ank.) (DS, C 10, s. 3712)

söygenmek (سویگنمک) *fl.* yan üzere dayanmak, yasadnmak.³²³

söykenmek (I) [sevkenmek, söfkenmek, söğkenmek (I) -1, söğkünmek, sövkenmek (I), sövkünmek, söykünmek] 1. Uzanmak, yatmak, yaslanmak. (Af.; Isp.; Dz.; Kü.; Çkl.; Çkr.; Çr.; Sm.; Or.; Gr.; Gaz.; Mr.; Ank.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.) (DS, C 10, s. 3683)

[sevkenmek]: (İz.; Sv.; Ada.) // [söfkenmek]: (Dz.; Bil.) // [söğkenmek (I) -1]: (Af.; Dz.; İz.; Es.; Sm.; Or.; Sv.; Ada.; İç.; Mğ.) // [söğkünmek]: (Dz.) // [sövkenmek (I)]: (Brd.; Dz.; Es.; Bo.; Ama.; To.; Mr.; Hat.; Ada.; İç.) // [sövkünmek]: (Ank.; Ada.) // [söykünmek]: (Bil.; Mr.)

sipsi (سپسی) *i.* 1. gemici düdüğü.³²⁴

sipsi (I) [sibsi, süpsübü] 1. Ağaç dallarından yapılan düdüğü. (Dz.; Ay.; Kc.; Çkl.; Brs.; Bil.; İst.; Or.; Tr.; Sv.; Ank.; Kn.; Mğ.; Tk.; Krk.) (DS, C 10, s. 3645)

[sibsi]: (Kn.) // [süpsübü]: (Ml.)

sirkmek (سیرکمک) *ft.* sirkmek fiilinin aslı ve doğrusudur.

sirkelemek (I) [sırkalamak] Silkelemek, sallamak. (Bo.; Hat.) (DS, C 10, s. 3646)

[sırkalamak]: (Ng.)

sin (سینک) *i.* çukur, delik, kabir. *mr.*³²⁵

³²¹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

³²² Ayrıca bk. “*sünter*” YTS, s. 208.

³²³ Ayrıca bk. “*söykenmek, [söykegilenmek, söykelenmek, söykünmek]*” YTS, s. 204.

³²⁴ Ayrıca bk. “*sipsi*” YTS, s. 200.

³²⁵ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak

sin (I) Ölü gömülen yer, kabir. (Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Brs.; İst.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; Or.; Gr.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.; Sv.; Ank.; Yz.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; Ant.; İç.) (DS, C 10, s. 3637)

sinirmek (سيكرمك) *ft.* 2. hazm etmek.³²⁶

sinirmek (I) [siğirmek (I), sinğirmek] Sindirmek, hazmetmek. (İz.; Gaz.; Krş.; Kn.; Ada.; İç.; -Kıbrıs) (DS, C 10, s. 3641)

[**siğirmek (I)**]: (Or.; Mr.; Yz.) // [**sinğirmek**]: (To.; Gaz.)

sinlemek (سكلمك) *ya* سكلمك *sinlemek. fl.* (vahşî hayvan) derinden inlemek.³²⁷

sinlemek 5. Canı yanan köpek inler gibi ses çıkarmak. (Çkl.) (DS, C 10, s. 3643)

siğmek (سكمك) *fl.* (hayvan) 1. yerin gayrı şeye, duvara işemek.

siymek (I) [s mek, sivmek(II)] 1. Hayvan işemek, sidiklemek. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Brs.; Bil.; Es.; Bo.; Ks.; Çkr.; Çr.; To.; Or.; Ezc.; Gaz.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Nş.; Nğ.; İç.; Mğ.) (DS, C 10, s. 3652)

[**s mek**]: (Ank.) // [**sivmek (II)**]: (İst.)

sinarit (سيناريت) *i.* orkinoz balığının küçüğü.

sinari [sinarit] Bir çeşit balık. (Nğ.) (DS, C 10, s. 3638)

[**sinarit**]: (Sm.)

sivrimek (سيورمك) *fl.* 2. boy atmak, uzamak, ince ve uzun olmak: şu çocuk pek sivridi.

sivrilmek [sivrimek] Uzamak. (DS, C 10, s. 3649)

[**sivrimek**]: (İz.)

sıvışık (سيوشيق) *stf.* 2. yapışır, ayrılmaz, muciz: pek sıvışık bir adamdır.

sıvışık [sıvaşık] Usandırıcı, sırnaşık, yılışık: *Çok sıvışık bir adamdır.* (İz.) (DS, C 10, s. 3623)

[**sıvaşık**]: (Bo.)

sivil (سيويل) *sivilce.*

Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*sin (I)*” YTS, s. 200; “*sin*” Elif Cora, age., s. 213.

³²⁶ Ayrıca bk. “*siğirmek, [siğürmek]*” YTS, s. 200.

³²⁷ Ayrıca bk. “*siğilemek, [siğildemek, siğlemek, sinlemek]*” YTS, s. 200.

sivil 2. Sivilce. (Ay.; Sm.) (DS, C 10, s. 3648)

ش Şın

şayak (شایاق) *i.* dokunması verev ve dîmi sûretinde ince ve kabaca çuka: ...

şayak Kaba dokunmuş yünlü ya da pamuklu kumaş. (Dz.; Md.; Ank.) (DS, C 10, s. 3754)

şebes (شېش) *i.* yük hayvanına takılan gem.³²⁸

şebes Bir çeşit gem. (Isp.; Sk.; İst.; Çkr.; Çr.; Ama.; Sv.; Krş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ed.; Kıbrıs) (DS, C 10, s. 3755)

şartlamak (شرطلامق) *ft.* gayr-ı tâhir bir kabı iki üç kere yıkamak.

şartlamak Temiz olmadığına inanılan şeyin üstünden 3, 5, 7, 40 kez su dökerek yıkamak. (Af.) (DS, C 10, s. 3751)

şırlağan (شرلاغان) *i.* sisam (susam) yağı.³²⁹

şırlanyağı [şırlağan (I), şırlan, şırlık (I), şırlıkyağı] Susamyağı. (Af.; Dz.; Kü.; Bil.) (DS, C 10, s. 3773)

[şırlağan (I)]: (Hat.) // **[şırlan]:** (Ba.; Ur.) // **[şırlık (I)]:** (Nğ.; Ada.) // **[şırlıkyağı]:** (Nğ.)

şırlağanlı (شرلاغانلى) *sıf.* akan, akıntılı: şırlağanlı göz.

şırlağanlı Gözünden sürekli yaş akan (kimse). (Kn.) (DS, C 10, s. 3773)

şaltak (شلتاق) *sıf.* kavgacı, çapras. *av.*³³⁰

şaltakçı [şaltakçı, şaltağ, şaltak (I), şaltağ, şiltak] Yaygaracı. (Mr.; Sv.; Yz.; Ky.) (DS, C 10, s. 3768)

[şaltakçı]: (Sv.) // **[şaltağ, şaltak (I)]:** (Çkl.; To.; Ezm.; Kr.; Ml.) // **[şaltağ]:** (Vn.) // **[şiltak]:** (Ama.)

şallak (شلاق) *sıf.* çıplak, ârî, bürehne: ...

³²⁸ Ayrıca bk. “şebes” YTS, s. 209.

³²⁹ Ayrıca bk. “şırluğan, [şırlağan, şırlığan]” YTS, s. 210; “şırlağan” Elif Cora, age., s. 228.

³³⁰ Ş. Sâmî, “عو av. (Avâm Lisânı)” tabiri ile söz konusu kelimenin halk ağzında kullanıldığına işaret etmiştir. Ayrıca bk. “şiltak” YTS, s. 210; “şaltak eylemek” Elif Cora, age., s. 225.

şallah, şallak (II) [şellek (I)] 3. Çıplak. (Çkr.; Çr.; Sn.; Ama.; Yz.; Ank.; Ky.) (DS, C 10, s. 3740)

[şellek (I)]: (Es.; Kn.)

şubara (شوباره) *i.* [İslavca'dan] çuhadan yuvarlak tepeli ve dilimli bir nevi baş kisvesi.

şubara (I) [şubare] 1. Başlık, takke. (Bo.; Çkr.; Sn.; Dy.; Nğ.; Mğ.) (DS, C 10, s. 3793)

[şubare]: (Dy.)

şor (شور) *i.* 1. tuzlu ve çorak yer.

şor (II) [şur (IV) -2] 1. Tuzlu. (Brs.; Zn.; Gr.; Tr.; Ar.; Kr.; Vn.; Bt.; Dy.; El.; Ank.; Kn.) **3.** Tuzlu, beyaz toprak. (Ezc.) (DS, C 10, s. 3790)

şişek (شيشك) *i.* iki yaşında kuzu.³³¹

şişek [şişak, şişek, şüşek] 1. 1-2 yaşında koyun. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Ba.; Brs.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Tr.; Gr.; Gm.; Rz.; Ar.; Ağ.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Bt.; Dy.; El.; Adı.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.; Tk.; Krk.) (DS, C 10, s. 3786)

[şişak]: (İç.) // [şişek]: (Ur.) // [şüşek]: (El.; Sv.)

şinik (شینیک) *i.* memlekete göre istîâbı değişik bir hubûbât ölçęi ki kilenin taksîmâtından olup birkaç kutudan mürekkeptir; ...³³²

şinik [şınık, şinig] Tahıl ölçęi. (Isp.; Dz.; Ay.; Brs.; Kü.; Es.; Bo.; Sk.; İst.; Ks.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; Ezc.; Dy.; Sv.; Yz.; Nğ.; Kn.; İç.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 10, s. 3780)

[şınık]: (İç.) // [şinig]: (Brd.)

ص Sad

satan (صاتان) *i.* 1. *tka.* bacak, fahz, rân.

satan 2. Bacak. (Ağ.) (DS, C 10, s. 3550)

satı (صاتی) *i.* satış, bey', fûruht: ...³³³

³³¹ Ayrıca bk. "şişek" YTS, s. 210.

³³² Ayrıca bk. "şinik" YTS, s. 210; "şinik" Elif Cora, age., s. 229.

satı (II) 2. Satılık mal. (Isp.) (DS, C 10, s. 3550)

saçı (صاچی) i. 1. gelinin başına sürülmesi mu'tad olan akça ve darı ve sâire. 2. taşrada geline verilen hediye.³³⁴

saçı 1. Düğün armağanı. (İz.; Brs.; Es.; Çr.; Sm.; Ama.; Gr.; Kr.; Ezm.; Sv.; Ank.; Ky.; Kn.)

2. Gelinin başına saçılan şeker, arpa ve para gibi şeyler. (İz.; Mn.; Çkr.; Ama.; Or.; Nğ.; Kn.; Varna, Bulgaristan) (DS, C 10, s. 3508)

saraka (صاراقه) i. eğlence, istihzâ, maskaralık: ...

saraka Alay, eğlence: *Beni her gün sarakaya alıyorlar.* (İz.; Sm.; Nğ.) (DS, C 10, s. 3542)

sarpon (صارپون) i. 1. zahîre hıfzı i.in kazılıp üstüne depme toprak çekilen çukur, gündüc, tepengü.³³⁵

sarpın [sapın -1, sarpun, serpin -1] 1. Un ve tahıl ambarı. (Af.; Dz.; Kü.; Ba.; Es.; Ant.; Ky.) (DS, C 10, s. 3548)

[**sapın -1**]: (Dz.) // [**sarpun**]: (İz.) // [**serpin -1**]: (Isp.; Brd.; Dz.; Çr.; Sn.; Nğ.; Kn.; Ant.)

sarpa (صارپه) i. [*ita.*] karagöz balığının ufak nev'i.

sarpabalığı Genişçe, sırtı beyaz ve sarı çizgili bir çeşit balık. (Çkl.) (DS, C 10, s. 3548)

sası (صاسی) sıf. (ç. ساسیغ sasığ) nemden küf ve çürük kokan: sası sası kokuyor.³³⁶

sasık (III) [sası (IX), sassı] Kokmuş, bayatlamış. (Bo.; Brs.; Ky.) (DS, C 10, s. 3549)

[**sası (IX)**]: (Mr.) // [**sassı**]: (Vn.)

sağalmak (صاغالماق) fl. iyileşmek, îade-i sıhhat etmek.³³⁷

sağalmak (I) [sağılmak (I), sağmak (II)] 1. Hastalık ya da yara iyileşmek. (Bo.; Ks.; Ama.; Gm.; Hat.; Sv.; Ada.) (DS, C 10, s. 3512)

[**sağılmak (I)**]: (Çr.; Gr.; Tr.; Sv.) // [**sağmak (II)**]: (Çkr.; Ank.; Nğ.)

³³³ Ayrıca bk. “*şatu, satu, [şatı]*” YTS, s. 193.

³³⁴ Ayrıca bk. “*şaçu, saçu, [şaçı, saçı]*” YTS, s. 188; “*saçı*” Elif Cora, age., s. 199.

³³⁵ Ayrıca bk. “*şarpun, sarpun, [şarpın]*” YTS, s. 193; “*sarpon*” Elif Cora, age., s. 206.

³³⁶ Ayrıca bk. “*sası, sası*” YTS, s. 193.

³³⁷ Ayrıca bk. “*şağalmağ, sağalmağ*” YTS, s. 188.

sağucu (صاغوجى) *i.* ücretle ağlayan erkek veya kadın. *mr.*³³⁸

sağıcı Parayla tutulan ve ölünün arkasından yüksek sesle ağlayan kadın, ağıtçı. (Çkl.) (DS, C 10, s. 3513)

sakağı (صاقاغى) *ya* صقاغى **sakağı**. *i.* atlara ârız olan öksürük: ...

sakağı (II) Atın soğuk alması. (Mr.) (DS, C 10, s. 3517)

sakırğa (صاقرغه) *i.* koyun ve köpek gibi hayvanlara yapışıp kanlarını emen ve yapıştığı yerden ayrılmaz küçük bir böcek, kene.³³⁹

sakırğa (I) [sağırtlak, sağra, sakırğa -1, sakırtlak] Kene. (Isp.; Çkl.; Es.; Kc.; Sm.; Hat.; Ky.; Ng.; İç.; Krk.) (DS, C 10, s. 3519)

[sağırtlak]: (Gr.) // [sağra]: (Bo.) // [sakırğa -1]: (Çkl.; Hat.; Ant.) // [sakırtlak]: (Or.; Gr.)

san (صانك) *i.* ekinlere ârız olup sarartan bir maraz, sarılık: ekine san vurmuş.

san (I) [sanğ (I)] **1.** Tahılların başak tutmamasına neden olan hastalık. (Af.; Dz.; Brs.; Bil.; Bo.; Ks.; Ama.; To.; Ky.; Ng.; Kn.) (DS, C 10, s. 3534)

[sanğ (I)]: (Dz.; Bil.; Kn.)

salacak (صالاجق) *i.* ölü yıkadıkları kerevet, teneşir.³⁴⁰

sal (II) [salaca -2, salacak (II), salağacı] **5.** Tabut. (DS, C 10, s. 3521)

[salaca -2]: (Es.; Sn.; Ar.; Vn.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Kn.) // [salacak (II)]: (İz.; Çkr.) // [salağacı]: (Ama.)

salaş (صالاش) *i.* meyve vesâire satmak üzere baraka halinde muvakkat dükkân: ...³⁴¹

salaş 1. Dört direkle kurularak üstü saz ya da yaprakla örtülmüş gölgelik yer, çardak. (Bo.; Sm.; Tr.) (DS, C 10, s. 3523)

salkı (صالقى) *sıf.* 1. sarkık, sölpük, porsuk.³⁴²

salkı (II) Gevşek, yumuşak. (Isp.; Çkl.; Ng.) (DS, C 10, s. 3526)

salyar (صاليار) *i.* akan ağız suyu, salya. *mr.*³⁴³

³³⁸ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*şağucu, [şağıcı, şağu, sağıcı]*” YTS, s. 189.

³³⁹ Ayrıca bk. “*şakırğa, şakırğa*” YTS, s. 190.

³⁴⁰ Ayrıca bk. “*şalaca, [şalaça]*” YTS, s. 190.

³⁴¹ Ayrıca bk. “*şalaç*” YTS, s. 190.

³⁴² Ayrıca bk. “*şalkı (II), [şalkık]*” YTS, s. 191.

salvar Salya, tükürük. (Af.; Isp.; Kü.; Es.; İç.) (DS, C 10, s. 3529)

salık (صاليق) *i.* haber, peygâm. [“صالمق salmaq”dan. - ç. salık. – metrûk ise de şâyân-ı ihyâ kıymetdâr lûgat-i cinsiyemiz cümlesindedir. ...]³⁴⁴

salık (II) [salgı (III), salğ, salıh] 1. Haber, bilgi. (Isp.; Bil.; İst.; Ar.; Bt.; Ur.; Gaz.; Mr.; Ank.; Kn.; Ada.) (DS, C 10, s. 3524)

[**salgı (III)**]: (Çkl.) // [**salğ**]: (Vn.) // [**salıh**]: (Vn.)

sanamak (صانامق) *ft.* 1. saymak, saygı etmek, hürmet ve itibâr eylemek: insan kendinden büyüğünü sanamalıdır.³⁴⁵

saysınmak [sanamak -2, sanımak] Tanımak, saymak. (Af.; Dz.; Kü.; Ng.; Kn.; Krk.) (DS, C 10, s. 3561)

[**sanamak -2**]: (İst.; Kn.) // [**sanımak**]: (Ama.)

sangı (صانغی) *sıf.* vurgun gibi sersem, şaşkın, sergerdân: başı, beyni sangı; sangı adam.³⁴⁶

sangama [sangı (I), sankı] Aptal, sersem, şaşkın. (DS, C 10, s. 3536)

[**sangı (I)**]: (Isp.; Mn.; Kü.) // [**sankı**]: (İz.; El.)

sangılık (صانغيلق) *i.* sersemlik, şaşkınlık.

sangılık Sersemlik, ağırlık, rahatsızlık: *Başımda bir sangılık var.* (Çkl.) (DS, C 10, s. 3537)

savat (صاوات) *i.* [ar. “سواد sevâd”dan] gümüş üstüne kurşunla ve bir tarz-ı mahsûsda yapılan karakalem nakışlar.

savat (III) Gümüş üstüne yapılan çizgiler, süsler. (Çkr.; Kr.; Hat.) (DS, C 10, s. 3553)

savatlı (صاواتلى) *sıf.* gümüş üstüne kara kalem nakışlarla müzeyyen: savatlı kutu.

³⁴³ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin küçük bir fonetik değişiklikle (-y- > -v-) Derleme Sözlüğü’nde yer alması, muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**salyar**, **salyar**” YTS, s. 191; “**salyar**” Elif Cora, age., s. 203.

³⁴⁴ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “Metrûk ise de şâyân-ı ihyâ kıymetdâr lûgat-i cinsiyemiz cümlesindedir.” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**salık (III)**” YTS, s. 190; “**salık**” Elif Cora, age., s. 202.

³⁴⁵ Ş. Sâmî, bu madde altında “**sanımak**” fiiline de yer vermiş olmakla birlikte bu formun eskimiş olduğuna işaret etmektedir. Ancak DS’de de kelimenin “**sanımak**” formunun kullanıldığı görülmektedir.

³⁴⁶ Ayrıca bk. “**şankı, şankı, [şanğı]**” YTS, s. 192; “**sankı**” Elif Cora, age., s. 204.

savatlı Altın suyuna batırılmış nesne. (Nğ.) (DS, C 10, s. 3553)

savak (صاواق) *i.* suyun taksîm olunduğu yerdeki örtülü ve lüleli havuz, su maksemi, taksîm.³⁴⁷

savak (X) 2. Suyolu. (Isp.; Brd.; Ay.; Zn.; Sv.; Ada.; İç.) **3.** Değirmen oluğu, havuz. (Af.; Ks.; Ar.; Sv.; Ky.; Nş.; Kn.) (DS, C 10, s. 3552)

savsalamak (صاوسه لاق) *ft.* avutmak, te'hîr etmek, bir işi leyte le'alle ile geçirip yapmamak: savsalayıp duruyor.

savsaklamak [savsalamak (I) -2] İşî ağır almak, geciktirmek, oyalamak. (DS, C 10, s. 3555)

[savsalamak (I) -2]: (Af.; Brs.; Es.; Sv.)

sava (صاوه) *i.* küçük örs, bileği örsü.

savak (VI) [sava (IV) -1] Küçük örs. (Sm.) (DS, C 10, s. 3552)

[sava (IV) -1]: (Mr.)

sayru (صايرو) *sif.* ya:

sayrı (صايرى) *sif.* hasta, merîz, nâ-mizâc, keyifsiz, üzgün [metrûk ise de yeri boş kalmış müstahikk-ı ihyâ lûgat-ı mahsusamızdandır.]³⁴⁸

sayru [soyru] Hasta. (İz.; Brs.; Çr.; Ank.; Ant.) (DS, C 10, s. 3561)

sayrılık (صايرىلق) *i.* hastalık, maraz, nâ-mizâclık, keyifsizlik, üzgünlük.³⁴⁹

sayruluk Hastalık. (Ank.) (DS, C 10, s. 3561)

sıpa (صپا) *i.* [*fa.* “sepa”dan galat.] 1. üç ayaklı iskemle.

sıpa 1. Üç ayaklı merdiven. (Brs.; Yz.) (DS, C 10, s. 3613)

sandıklı (صندىقلى) *i.* 2. eski zînet altınlarından bir nev'î.

sandıklı Altın liranın ¼ oranında küçüğü, çeyrek altın. (Nğ.) (DS, C 10, s. 3536)

soruk (صوروق) *i.* suâl, pürsiş; ...

soruk (II) Soru. (Sv.) (DS, C 10, s. 3666)

sorutmak (صورتىق) *fl.* dudaklarını uzatarak ve çehresini buruşturarak abûs durmak, yüz ekşitmek.³⁵⁰

³⁴⁷ Аугіца bk. “*savaq*, [*şavacaq*]” YTS, s. 193.

³⁴⁸ Аугіца bk. “*sayru*, *sayru*, [*şayrı*]” YTS, s. 194; “*sayrı*” Elif Cora, age., s. 207.

³⁴⁹ Аугіца bk. “*şayruluk*, *sayruluk*, [*şayrılık*, *şayruluk*]” YTS, s. 194.

sorutmak (II) Somurtmak, suskun durmak. (Isp.; Bo.; Gaz.; Hat.; Ank.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 10, s. 3667)

soğum (صوغوم) *i.* doyma, göz tokluğu, kanâat.

soğumsuz Açgözlü. (Brd.; Çkl.; Or.; Sv.) (DS, C 10, s. 3656)³⁵¹

sokman (صوقمان) *i.* uzun bir cins Türkmen çizmesi.

sokman Çizme. (Kn.) (DS, C 10, s. 3658)

sokur (صوقور) *sif.* 1. kör, görmez, abanmış, kapanmış: sokur göz.³⁵²

sokur (I) Kör. (Çkl.; Bo.; Kn.; Şumnu, Bulgaristan) (DS, C 10, s. 3660)

soluğan (صولوغان) *sif.* cüz'i hareketle nefesi darlaşan, bir nevi nefes darlığı illetine dûcâr: soluğan adam; soluğan at.³⁵³

solugan (I) 1. Nefes darlığı çeken. (Isp.; Dz.; İz.; Mn.; Es.; Ks.; Or.) (DS, C 10, s. 3661)

somat (صوماط) *i.* [*ar.* "سُمَات" sümât'dan] 1. sıra ile konmuş taâm sofrası. 2. ziyâfet.

somat (I) 1. Şölen, düğün sofrası. (Sm.; Gr.; Kr.; Bt.; Ant.) (DS, C 10, s. 3662)

sontur (صونطور) 2. *mc.* gürültü, patırtı, şa'şa'a, debdebe.

sontur 1. Gürültülü, patırtılı. (Brs.) (DS, C 10, s. 3664)

soymuk (صويموق) *i.* çam ağacının yenen iç kabuğu.

soymuk [saymuk] 1. Çam ağacının dış kabuğu altındaki yenilebilen bölüm. (Kü.; Bo.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.) (DS, C 10, s. 3670)

[saymuk]: (Ks.)

sıgın (صيغين) *i.* geyiğin iri ve benekli bir cinsi.³⁵⁴

sıgın (I) [sığı] 1. Bir çeşit geyik, karaca. (Isp.; İz.; İst.; Ada.; Ant.) (DS, C 10, s. 3603)

[sığı]: (Tr.)

sıklamak (صيقلامق) *fl.* 1. sıkılarak zorla ağlamak.³⁵⁵

³⁵⁰ Ayrıca bk. "sorutmak" YTS, s. 202.

³⁵¹ Ayrıca bk. "soğumsuz" YTS, s. 201.

³⁵² Ayrıca bk. "şokur" YTS, s. 201.

³⁵³ Ayrıca bk. "soluğan" YTS, s. 202.

³⁵⁴ Ayrıca bk. "şıgın, sıgın, [-geyik, -geyigi]" YTS, s. 197.

sıklamak Çok ağlamak: *Ne sıklayorsun?* (Brs.) (DS, C 10, s. 3606)

sıklık (صیقلق) *i.* ıslık, sesi dil ile sıkarak çalınan safir.³⁵⁶

sıklık (I) [sıhık (II), sıtlık] Islık. (İz.; Ada.; Krk.) (DS, C 10, s. 3606)

[sıhık (II)]: (Ezc.) // **[sıtlık]:** (Ant.)

sımak (صیقمق) *ft.* bozmak, kırmak, kesmek, basıp mahvetmek. *mr.*³⁵⁷

sıdırmak [sımak (III)] 2. Kırmak (yumurta vb. için). (DS, C 10, s. 3601)

[sımak (III)]: (Nğ.)

sınar (صینار) *sif.* bildik, tanıdık, bir soydan olan, hem-cins: hayvan sınırına çeker.³⁵⁸

sınar, sınar [sığar -3, sığnar, sığnar] 1. Akriba, yakın. (Ay.; Çr.; To.; Sv.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 10, s. 3609)

[sığar -3]: (Kn.) // **[sığnar]:** (Ada.) // **[sığnar]:** (Krş.; Nş.)

sındı (صیندی) *i.* büyük makas, terzi makası.³⁵⁹

sındı [sındu, sindi, sundu] Makas. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Bil.; Es.; Kc.; Bo.; İst.; Zn.; Ks.; Çr.; Sn.; Ama.; To.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Nş.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Tk.) (DS, C 10, s. 3610)

[sındu]: (Ks.) // **[sindi]:** (Isp.; Kc.; Ank.; Kn.) // **[sundu]:** (Ks.; Sn.; Kr.)

sınmak (صینمق) *fl. fc.* 1. kırılmak, bozulmak, şikeste olmak. 3. bozulmuş, mağlup.³⁶⁰

sınmak (I) Kırılmak. (Es.; Ama.; To.; El.; Ky.; Nğ.; Azerbaycan) // **sınmak (II) 2.** Yenilmek, geri çekilmek. (Bo.; Bt.; Hat.; Krş.; Ada.) (DS, C 10, s. 3612)

sınık (صینیق) *sif.* 1. kırık, bozuk, şikeste.³⁶¹

sınık (I) Kırık, çikık. (Brs.; Ama.; Gr.; Kr.; Ezc.; Vn.; Dy.; Ur.; Gaz.; Mr.; Krş.; Nğ.; Kn.; Ant.) (DS, C 10, s. 3611)

³⁵⁵ Ayrıca bk. “*sıklamak*” YTS, s. 198.

³⁵⁶ Ayrıca bk. “*sıklık, sıklık, [sışlık, sıtlık]*” YTS, s. 198.

³⁵⁷ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*sımak, sımak*” YTS, s. 198.

³⁵⁸ Ayrıca bk. “*sınarı, sınarı*” YTS, s. 198.

³⁵⁹ Ayrıca bk. “*sındu, sındu, [sındı, sındı]*” YTS, s. 198.

³⁶⁰ Ayrıca bk. “*sınmak, sınmak*” YTS, s. 198.

³⁶¹ Ayrıca bk. “*sınık, sınık, [sınık, sınık]*” YTS, s. 198.

ض dad

zarta (ضرطا) *is. ar.* yellenme: zarta çekmek.

zarta Yellenme. (Es.) (DS, C 11, s. 4350)

ط tı

tapıştırmak (طاپشديرمق) *ft.* 2. ısmarlamak, sipâriş etmek. *mr.*³⁶²

tapşirmek (IV) [tapıştırmak -2] 1. Aktarmak, ısmarlamak. (Ama.; Kr.) (DS, C 10, s. 3829)

[tapıştırmak -2]: (İz.; Brs.)

tarlakoz (طارلاقوز) *i. bh.* alamanadan küçük iki çiftte balıkçı kayığı.

tarlagoz [tarlakoz] Her çeşit balık tutmaya yarayan ağ. (Kc.) (DS, C 10, s. 3834)

tâz (طان) [belki *ar.* “tas”dan. *ba:* طاس tas.] baş, tepesinin saçsız olması, saçın dökülmesi, sal.³⁶³

tazlak [taz] Çıplak, saçsız baş. (DS, C 10, s. 3854)

[taz]: (İz.)

daz (I) [dız (I)] 2. Saçsız baş, kel. (Ba.; Bo.; Sn.; Ama.; To.; Kr.; Vn.; Gaz.; Sv.; Ank.; Ky.; Nğ.; Ada.; Tk.) (DS, C 4, s. 1390)

[dız (I)]: (Bo.)

takavcı (طاقاوجی) *i.* nal-bend (nalbant). *mr.*³⁶⁴

takav Nalbant. (İz.) (DS, C 10, s. 3807)

taktak (طاقاطاق) *i.* çamaşır döğmeye mahsus yassı tokmak.

³⁶² Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor.

³⁶³ Ayrıca bk. “*taz, [daz]*” YTS, s. 218; “*taz*” Elif Cora, age., s. 235.

³⁶⁴ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor. DS’de yer alan kullanım esas itibarıyla meslek ehlinin iştiğal ettiği alet ismini teşkil etmektedir. Ancak burada söz konusu alet ismi “meslek ehli, zanaatkâr” ismi için kullanılır olmuştur. Ayrıca bk. “*tağavcı*” YTS, s. 213.

tokuç (I) [taktak (IV)] Kirli giysileri yıkamaya yarayan tahta tokmak. (DS, C 10, s. 3949)

[taktak (IV)]: (Kn.)

takıldak (طاقلداق) *i.* değirmen deliğine dâne veren tahtadan oynak bir âlet ki dâimâ gürültü eder.

takıldak (I) Un değirmenlerinde, tanelerin değirmen taşına düzenli akmasını sağlayan tahta çubuk. (Brs.; İç.; Kn.) (DS, C 10, s. 3808)

tanlamak (طانكلامق) *fl.* taaccüb etmek, şaşakalmak, hayrete düşmek. // طانمق **tanmak:** *fl.* taaccüb etmek, hayrette kalmak.³⁶⁵

tanlamak [tanmak -2] 4. Şaşırmak. (Ank.; Krş.; Nş.) (DS, C 10, s. 3821)

[tanmak -2]: (İst.; Sv.)

dal (طال) *sif.* çıplak, ârî, düz, sâde, yalın: ...

dal (IV) Çıplak. (Kü.; Mn.; Mş.; Kn.) (DS, C 10, s. 1333)

talazlık (طالازللق) veya تالازللق *talazlık. bh.* filikaların küpeştesine baştan kıça kadar boyuna vaz‘ olunan tahta.³⁶⁶

talaz (II) [talazlık (II)] Motor ve kayıkların yan tahtaları. (Or.; Rz.) (DS, C 10, s. 3814)

[talazlık (II)]: (Bosna göçmenleri –İst.)

talaşman (طالاشمان) *sif.* [belki “telaş”dan] hiddetli, bed-hûy, kavgacı, herkese sataşan.³⁶⁷

talaşman Kavgacı. (İz.) (DS, C 10, s. 3814)

talika (طاليقه) *i.* [Lehceden] dört tekerlekli, beygirle çekilir kısa yük arabası.

talaka [talaha, talıka (I), taliga, talika (I)] 1. Çeşitli biçimlerde at arabası. (Es.; Bo.; Çkr.; Çr.; Ama.; Yz.; Ank.; Krş.; Nş.; Ky.; Kn.) (DS, C 10, s. 3813)

[talaha]: (Çr.) // **[talıka (I)]:** (Tr.) // **[taliga]:** (Ba.; Çkl.; Bil.; Kc.; Mğ.; Krk.) // **[talika (I)]:** (İz.; Kc.; Bo.; Sk.; Sm.; Tr.; Krk.)

tamu (طامو) *i.* [aslı تاموق tâmûk] cehennem: ...

³⁶⁵ Ayrıca bk. “*taçlamağ, daylamağ*” YTS, s. 214.

³⁶⁶ Ayrıca bk. “*talazlık*” Elif Cora, age., s. 213.

³⁶⁷ Ayrıca bk. “*talaşgan*” YTS, s. 213.

tamu [tama, tamo, tamuğ] Cehennem. (İz.; Mn.; Sm.; Ama.; Tr.; Vn.; Ank.; Nş.; İç.) (DS, C 10, s. 3818)

[tama]: (Krş.) // [tamo]: (Çkl.; Çr.) // [tamuğ]: (İz.; Zn.)

tavuş (طاوش) *i.* ayak sesi, yürüyüş sesi, tıpış.³⁶⁸

tavuş [tauş, tavişti -2] Ses, hafif gürültü, tıktırtı: *Keçinin tavuşu geliyor.* (To.) (DS, C 10, s. 3850)

[tauş]: (Kn.) // [tavişti -2]: (Çkl.)

tavuşmak (طاوشمق) *fl.* ayaklar pek az patırtı edecek şekilde yürümek, tıpış tıpış yürümek.

tavuşmak: Sessiz ve yavaş yürümek. (Brs.) (DS, C 10, s. 3850)

tay (طای) *i.* [asıl *tka.* طایمق taymak = kaymak] 1. hayvan yükünün bir tarafı, denk.³⁶⁹

tay (II) 1. Hayvanın bir yanındaki yük: ... (İz.; Ba.; Ama.; To.; Tr.; Gm.; Ar.; Ezm.; Dy.; Tn.; El.; Ml.; Mr.; Sv.; Ky.) (DS, C 10, s. 3850)

dayaklamak (طایاقلامق) *ft.* destek komak, destekle takviye etmek: kapıyı arkadan dayaklamak.

dayaklamak Kapıyı bir destekle arkasından kapamak, sürgülemek. (Dz.; Es.; Çr.) (DS, C 4, s. 1384)

dayangaç (طایانغاچ) *i.* oturlan yerde dayanmaya mahsus kısa değnek, ukkâz.

dayak [dayangaç] 4. Kalınca, uzun sopa, baston, asa. (DS, C 4, s. 1384)

[dayangaç]: (Ml.)

taylak (طایلاق) *i.* iki yaşında deve civeleği.³⁷⁰

taylak (I) 2. Biniye gelmiş iki yaşında at yavrusu. (Gaz.; Nğ.) 7. Deve yavrusu. (İsp.; İz.; Çkl.; Nğ.) (DS, C 10, s. 3852)

tarâzlanmak (طرازلانمق) *fl.* (ipeğin) tel tel pürüzleri çıkmak, pürtükleri kalkmak.

tarazlanmak (I) Kumaş eskiyerek atkısı seyrekleşmek. (Kc.; Sm.; Gr.) (DS, C 10, s. 3833)

tırkaz (طرقاز) *i.* kapının arkasına sürülen odun veya demir sürgü: kapıya tırkazı sürmek.³⁷¹

³⁶⁸ Ayrıca bk. “*taviş*” YTS, s. 217.

³⁶⁹ Ayrıca bk. “*tay, tay*” YTS, s. 217; “*tay*” Elif Cora, age., s. 235.

³⁷⁰ Ayrıca bk. “*taylak*” YTS, s. 218.

tırkaz (I) [tırgaz, tırka (I), tırkı (I), tırkıs -1, tırkız (I), tırtız] 1. Kapı sürgüsü, dayığı, mandalı. (Af.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Brs.; Bil.; Es.; Çkr.; Sm.; Ank.; Ed.) (DS, C 10, s. 3921)

[tırgaz]: (Brs.; Ada.) // [tırka (I)]: (İz.; Çkl.) // [tırkı (I)]: (Dz.; Ay.; İz.) // [tırkıs -1]: (Ank.) // [tırkız (I)]: (Zn.) // [tırtız]: (Ks.)

tırkazlamak (طرقاز لامق) ft. kapının tırkazını sürmek, sürmelemek: kapıyı tırkazlayıp yattım.³⁷²

tırkazlamak [tırkalamak, tırkaslamak, tırkılamak] Kapıyı arkasından sürgülemek, dayaklamak, mandallamak. (Af.; Mn.; Kü.; Es.; Bo.; Çkr.; Ank.) (DS, C 10, s. 3922)

[tırkalamak]: (Dz.; Kn.; Mğ.) // [tırkaslamak]: (Kü.; Ada.) // [tırkılamak]: (İz.)

dokurcın (طوقرجين) i. 1. dokuzar, yani on sekiz taşla oynanılan dama gibi maruf bir oyun ki üçleme dahi denilir.³⁷³

dokurcun (I) [dokurcum (III)] 1. Dokuztaş oyunu. (Uş.; Isp.; Es.; Ezc.; Kn.; Ada.; İç.; Ed.) (DS, C 10, s. 1541)

[dokurcum (III)]: (Isp.; Or.; Gaz.)

tutar (طوتار) ve طوتاریق tutarık. i. [“tutmak”dan] 1. vakitli vakitsiz ve habersiz tutan hastalık, sara: tutarı vardır. // طوتاریق **tutarık: i. ba:** طوتار tutar.³⁷⁴

tutalga (I) [tutar (II), tutarı, tutarık] Sara hastalığı. (DS, C 10, s. 3998)

[tutar (II)]: (Es.; Or.; Krş.) // [tutarı]: (Dz.; Kü.; Ama.; Kn.; İç.) // [tutarık]: (İz.)

tutamaksız (طونامقسز) sıf. mesleksiz, devamsız, sebâtsiz, ittirâdsız.

tutamaksız Eli işe yatkın olmayan, beceriksiz. (İz.) (DS, C 10, s. 3999)

tor (طور) i. ağ, örgü.³⁷⁵

tor (II) 1. İnce örgülü balık ağı. (Af.; İst.; Ama.; Rz.; Ar.; Ezm.; Kr.; Vn.; Bt.; Dy.; El.; Ml.; Gaz.; Sv.; Ada.; Kerkük ve çevresi) (DS, C 10, s. 3967)

tor (طور) sıf. kemal bulmamış, acemî, ham, toy (genç adam yâhut hayvan).³⁷⁶ // طورلاق **torlak: sıf.** 1. genç ve hovarda acemî: torlak adam.

³⁷¹ 2012 yılında lisans tezi olarak hazırladığımız “Kemalpaşa ve Torbalı Yöresi Ağızları” adlı çalışmamızda da “kapı sürgüsü” anlamında “turke” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca bk. “tırkaz, tırkaz, [tırkaç, tırkas]” YTS, s. 219; “tırkaz” Elif Cora, age., s. 240.

³⁷² Ayrıca bk. “tırkazlamak” YTS, s. 219.

³⁷³ Ayrıca bk. “toğurcun, [doğurcun, toğurcın]” YTS, s. 221.

³⁷⁴ Ayrıca bk. “tutarık, tutarık, [dutalğa, dutarak, ...,tutar]” YTS, s. 226.

³⁷⁵ Ayrıca bk. “tor, for (II)” YTS, s. 223.

tor (I) [torlak (I) -1] 1. Toy, işe alışkın olmayan (insan ya da hayvan için). (Isp.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Kü.; Es.; Çr.; Ama.; Or.; Kr.; Ezm.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.; Krk.) (DS, C 10, s. 3966)

[**torlak (I) -1**]: (Af.; İz.; Çkl.; Ks.; Çkr.; Or.; Ar.; Gaz.; Sv.; Ng.; Kn.; Tk.)

turgay (طورغای) *i.* bir nevi büyük çayır kuşu, toygar nev'i.³⁷⁷

turgay Serçe. (İst.; -Ezc) (DS, C 10, s. 3994) // **torgay** Serçe. (Brs.; Kırım göçmenleri -Es.) (DS, C 10, s. 3968)

torlamak (طورلامق) *ft.* toplamak, devşirmek, boğçalamak, paket yapmak. *mr.*³⁷⁸

torlamak (I) Derleyip toplamak, düzenlemek anlamında derlemek sözcüğüyle birlikte kullanılır. (Ezm.; Mr.; Hat.; Ng.; İç.) (DS, C 10, s. 3968)

torluk (طورلوق) *i.* 1. toprak kulübe.

torluk (I) 1. Dağdaki çoban kulübesi. (İst.) (DS, C 10, s. 3969)

doruklamak (طوروقلامق) *ft.* tepeleme ve kümeleme sûretinde doldurmak, tepe ve küme teşkil edecek kadar doldurmak: ölçüğü doruklamak.

doruklamak Tepeleme doldurmak. (Ay.; Ba.; Es.; Bo.; Ks.; Sn.; Ama.) (DS, C 4, s. 1566)

doruklama (I) Tepeleme, tıka basa (dolma). (Ba.; Çkl.; Es.; Bo.; Ks.; Çr.; Sn.; Sm.; Tr.; Krk.) (DS, C 4, s. 1565)

dokurcın (طوقورجين) *i.* 1. buğday demetleri yığını, çeç.³⁷⁹

dokurcun (II) [dokurcum (II)] Çeşitli sayılardaki ekin demetlerinden yapılmış yığın. (İz.; Ba.; Kc.; Gaz.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 4, s. 1541) // **tokurcun (I)** Başakları iç yana gelerek dokuz ya da on üç bağlamdan yapılmış ekin yığınları. (Ba.; Çkl.; Brs.; Bil.; Es.; Sm.; Krk.) (DS, C 10, s. 3951)

[**dokurcum (II)**]: (Gaz.; Ed.)

dolak (طولاق) *i.* ayağa tozluk yerine doladıkları çuka kenarı veya ensiz şayak ve aba.

dolak (III) [dolah -3] 3. Çobanların çarık giymeden önce bacaklarına sardıkları bez ya da yün sargı, tozluk. (Af.; Isp.; Dz.; Mn.; Ba.; Ks.; Çr.; Ama.; To.; Ml.; Sv.; Yz.; Ky.; Ng.; Kn.; Ada.; Mğ.) (DS, C 4, s. 1542)

³⁷⁶ Ayrıca bk. “*tor, tor (I)*” YTS, s. 223.

³⁷⁷ Ayrıca bk. “*turgay*” YTS, s. 225.

³⁷⁸ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

³⁷⁹ Ayrıca bk. “*toğurcun, [doğurcun, toğurcun]*” YTS, s. 221.

[**dolah -3**]: (Kr.; Sv.; Ky.)

dolama (طولامه) *i.* 1. çuhadan entâri gibi önü açık olarak kavuşturulur ve üstüne kuşak bağlanır eski bir libâs: tatar dolaması.³⁸⁰

dolama (I) 4. Entari. (Bil.; Kc.; Sn.; Sm.; Mr.) (DS, C 4, s. 1542)

tolun (طولون) *i.* 1. şakağın kulak tozuna doğru olan muhaddebce tarafı.

duluk (I) [dulum (I) -1, dulun (I) -1] 3. Şakak. (DS, C 4, s. 1598) // **tolun** Kulak ile kaş arasındaki bölüm. (Çkl.) (DS, C 10, s. 3953)

[**dulum (I) -1**]: (Gaz.) // [**dulun (I) -1**]: (Es.; Krş.; Kn.; İç.)

toman (طومان) *i.* bol ve kısa iç donu.³⁸¹

tuman (I) [tıman, toman -1, tumman, tümen (IV)] 1. Don, şalvar. (Isp.; Ay.; İz.; Ba.; Çkl.; Bil.; Kc.; Ks.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Gr.; Tr.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Ağ.; Vn.; Bt.; Dy.; El.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; Ant.; Ed.; Krk.; Tk.; Kerkük) (DS, C 10, s. 3990)

[**tıman**]: (Ba.; Gr.) // [**toman -1**]: (Dz.; İz.; Çkr.; Or.; Mğ.) // [**tumman**]: (Çkl.; Ba.; Sk.; Çr.; Ama.; Ank.; Ky.) // [**tümen (IV)**]: (Ky.)

tombaz (طومباز) *i.* 1. çaylarda işler altı düz ve güvertesiz kayık. 2. köprü altına konur veya şamandıra gibi kullanılır fiçî resminde küçük duba: köprü, vapur tombazı.³⁸²

tombaz (I) Yük taşımak ya da köprü yapmak için kullanılan altı düz bir çeşit deniz aracı, duba. (İz.; Mn.; Kc.) (DS, C 10, s. 3956)

tombay (طومبای) *i.* su sığırı dişisi, dişî manda.³⁸³ // **tonbay**: *i.* ba. طومبای tombay.

tombay Manda. (İz.; Ba.; Ed.) (DS, C 10, s. 3956)

tıkız (طيقيز) *sıf.* 2. pek sıkı ve katı doldurulmuş: tıkız dolma.³⁸⁴

tıkız (I) [tıkıç (II), tırkaz (III)] 1. Çok dolu, sıkı, sıkışık. (Ba.; Çkl.; Brs.; Es.; Bo.; Ks.; Çr.; Çkr.; Or.; Sm.; Sv.; Nğ.; Ada.; İç.; Mğ.) (DS, C 10, s. 3911)

[**tıkıç (II)**]: (To.) // [**tırkaz (III)**]: (Ank.)

tınaz (طيناز) *i.* kış için hıfzolunmak üzere tepe sûretinde yığılan ot, ot yığını.³⁸⁵

³⁸⁰ Ayrıca bk. “*tolama*, [*dolama*]” YTS, s. 221; “*dolama*” Elif Cora, age., s. 74.

³⁸¹ Ayrıca bk. “*tuman*, *şuman (I)*, [*tumman*]” YTS, s. 224

³⁸² Ayrıca bk. “*tombaz*” YTS, s. 222

³⁸³ Ayrıca bk. “*tonbay*, [*dombay*]” YTS, s. 222; “*tombay*” Elif Cora, age., s. 242

³⁸⁴ Ayrıca bk. “*tıkaz*” YTS, a.g.e, s. 219

tınar [tınas, tınır, tınıs] Harman dövüldükten sonra savrulmak için yapılan yığın. (Zn.; Ks.; Sn.; Sm.) (DS, C 10, s. 3914)

[tınas]: (Brd.; Krş.; Ada.) // [tınır]: (Sn.) // [tınıs]: (Ada.)

غ Gayn

gabya (غابيه) *i.* [ita.] *bh.* üç parçadan mürekkep gemi direğinin ikinci, yani ortadaki kısmı. Bu kısma ait her bir takım dahi bu isme izâfetle diğerlerinden tefrîk olunur: gabya sereni, çubuğu, yelkeni vesâire.

gabye [gabya] Bir çeşit yelken. (Bo.) (DS, C 6, s. 1886)

[gabya]: (Gr.)

gaytan (غيطان) *i.* panbuk (pamuk) veya ipekten sicim, bükme, o tirenin kalını: ipek gaytan, panbuk gaytan ...

gaytan (I) [gayten] İnce, sağlam ip. (Bo.; Sm.) (DS, C 6, s. 1951)

[gayten]: (Mr.)

ف Fe

farımak (فاريمق) *fl.* [ar. “fâriğ”den olması maznûndur.] 1. fâriğ olmak, vazgeçmek: gönül fârımaz. 2. fütûr getirmek, bıkmak, usanmak, bezmek.³⁸⁶

farımak (III) [farimek (II) -1, 2] 1. Bıkmak, usanmak. (To.; Sv.; Ank.; Ada.; İç.; Mğ.; Krk.) (DS, C 5, s. 1836)

[farimek (II) -1]: (Nğ.)

2. Vazgeçmek, caymak. (Sv.; Kıbrıs)

[farimek (II) -2]: (Brs.; Nğ.)

³⁸⁵ Ayrıca bk. “tınas, [tınaz]” YTS, s. 219

³⁸⁶ Ayrıca bk. “farımak” YTS, s. 101.

fan fan (فانك فانك) *sif.* 1. ihtiyârlıktan dişleri dökülüp sözü anlaşılmaz: fan fan bir ihtiyâr.

fan fan [fag fag] Eskimiş, ihtiyarlamış. (Çkr.; Kn.) (DS, C 5, s. 1833)

[fag fag]: (Kn.)

fart (فرط) *iz. ar.* hadden ziyâde olma, mübâlağa, vefret, ifrât, aşırı derece: fart-ı muhabbet, fart-ı zekâ, fart-ı tahassür.

farta Abartılmış yalan. (Isp.; Dz.; Ks.; Or.) (DS, C 5, s. 1837)

fermene (فرمنه) *i.* 1. harçla işlenmiş dar ve yuvarlak, yanlı yelek.³⁸⁷

fermana (I) [fermane, fermaniye, fermen, fermene] 1. Kadınların giydiği üzeri işlemeli yelek. (Isp.; Ba.; Bo.; Bil.; Es.; Gaz.; Mr.; Ank.; Krş.; Ng.; Kn.; İç.) (DS, C 5, s. 1847)

[fermane]: (Isp.; İz.; Çkr.; Ank.; Ky.; Ng.; Kn.) // **[fermaniye]:** (Çr.; Ky.) // **[fermen]:** (Ks.) // **[fermene]:** (Isp.; Brs.; Or.; Gm.; Kn.; Tk.)

fere (فره) yâhut فريك ferik. *i.* çil ve bildircin gibi kuşların pilici.³⁸⁸

ferik (I) [firig (I), firik (II) -1] 1. Kümes hayvanlarının civcivlikten çıkmış yavruları, piliç. (Isp.; Ba.; Çkl.; Es.; Kc.; Bo.; Sk.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Tr.; Gm.; Rz.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Ağ.; Vn.; Dy.; Tn.; El.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Kerkük) (DS, C 5, s. 1846)

[firig (I)]: (Ank.) // **[firik (II) -1]:** (Isp.; Ng.)

fışkılık (فشكيلي) *i.* 1. taze gübrenin atıldığı yer.³⁸⁹

fışkılık Gübrelik. (Af.) (DS, C 5, s. 1860)

fışkın (فشكين) *i.* ağacın kökünden çıkan sürgün.

fışkan [fışkıl] 1. Sürgün, filiz. (Ay.; Ba.; Brs.; Zn.) (DS, C 5, s. 1860)

[fışkıl]: (Isp.; Mr.)

fışnamak (فشنامق) *fl.* ekşiyip kaynamak, mayalanıp kabarmak, ihtimâr etmek.

fıkramak (I) [fışnamak] 1. Herhangi bir yiyecek maddesi ekşimek. (DS, C 5, s. 1851)

³⁸⁷ Ayrıca bk. “fermele (İt.)” YTS, s. 101.

³⁸⁸ Ayrıca bk. “ferik” YTS, s. 101; “ferik” Elif Cora, age., s. 92.

³⁸⁹ Ayrıca bk. “fışkılık” YTS, s. 101; “fışkılık” Elif Cora, age., s. 93.

[fişnamak]: (Ba.; Kü.; Çkr.; El.)

fakı (فقى) *i.* [ar. “fakîh”den galat] Anadolu’da okumuş adamlara yani köy imâmı ve mekteb-i sıbyân muallimi gibi adamlara derler: fakıya danışmalı, fakının oğlu. *av.*³⁹⁰

fahı Hoca, imam. (Gr.) (DS, C 5, s. 1831)

fılar (فلار) *i.* eski bir cins hafif terlik.

fılar Ökçesiz erkek ayakkabısı. (Çr.) (DS, C 5, s. 1852)

fılık (فلیق) *i.* tiftiğin beyaz ve a’lâ cinsi.

fılık Yumuşak tüylü keçi. (Tr.) (DS, C 5, s. 1852)

futa (فوطه) *i.* bir iş işlerken veya hamamda vesâir ahvâlde, bele bağlanan ipek peştamal: ipek futa.³⁹¹

fita [**fita (III) -1, fite, fota**] **1.** Hamam havlusu. (Af.; Isp.; Brd.; Ama.; Ank.; Kn.) (DS, C 5, s. 1861)

[fita (III) -1]: (Kn.) // **[fite]:** (Kr.) // **[fota]:** (Sm.; Md.)

ق Kaf

kabran (قابران) *sif.* üşenç, tembel, gevşek, batî’. *mr.*³⁹²

kabran (IV) Tembel, haylaz. (Isp.; Hat.) (DS, C 8, s. 2584)

kartalmak (قارتالمق) *fl. ba:* قارتالمنق kartlanmak.

kartalmak [...] İhtiyarlamak, kartlaşmak. (Bo.; Gr.; Gaz.) (DS, C 8, s. 2670)

kargılık (قارغیلق) *i.* fişenk kamışlarının merbût buldukları meşin kuşak, fişenklik.

kargı (II) [kargılık (II)] Deriden yapılmış bir çeşit fişeklik. (DS, C 8, s. 2659)

[kargılık (II)]: (Isp.; Brd.; Dz.; Ant.)

kargımak (قارغیمق) *ft.* lanetlemek, lanet ve nefrîn okumak. *mr.*³⁹³

³⁹⁰ Ş. Sâmî, “عو av. (Avâm Lisânı)” tabiri ile söz konusu kelimenin halk ağzında kullanıldığına işaret etmiştir.

³⁹¹ Ayrıca bk. “[*futa* (← *Far. fūta*)]” YTS, s. 101.

³⁹² Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*kabran*” YTS, s. 133.

kargamak [kargımak, karğamak] İlenmek. (Dz.; Çr.; Ama.; To.; Kr.; Ur.) (DS, C 8, s. 2658)

[kargımak]: (İz.; Azerbaycan) // [karğamak]: (Ama.; Kr.; Kn.)

kargın (قارغین) *i.* bir nevi büyük rende.

kargın (III) Bir çeşit büyük rende. (İz.) (DS, C 8, s. 2660)

karlık (قارلق) *i.* su ve şerbet vesâireyi soğutmaya mahsus olarak ortasında kar vaz'ına mahsus yeri olan kap ki hasırlı camdan ya bakırdan ya billûr vesâireden olur: karlıkta su kalmamış.

karlık (I) 1. Yazın kullanmak için kışın kar depo edilen kuyu, çukur. (Ay.; Mn.; İst.; Ama.; Tr.; Gaz.; Hat.; Sv.) (DS, C 8, s. 2664)

karmuk (قارموق) *i.* büyük kanca.

karmuk [karmık (III)] Kanca, çengel. (İz.; Brs.; Sm.) (DS, C 8, s. 2666)

[karmık (III)]: (Kn.)

karmık (قارمیق) *i.* çay ağzında balıkçı seti.

karmık (II) Çay ağzında balıkçı seti. (İz.) (DS, C 8, s. 2665)

karık (قاریق) *i.* kara bakmaktan hâsıl olan göz karartısı.

karık (II) [karığ] 2. Bir göz hastalığı. (Rz.) (DS, C 8, s. 2661)

[karığ]: (Bt.)

karımak (قاریمق) *ft.* hayvanın karnını yoklayıp semizliğine bakmak: kuzuyu karımak.

karımak (II) Yoklamak. (İst.) (DS, C 8, s. 2662)

kaşandırmak (قاشاندیرمق) *ft.* atı durdurup işetmek, tebevül ettirmek: orada hayvanlarımızı kaşandıracak kadar birkaç dakika durduk.³⁹⁴

kaşandırmak Yorulmuş hayvanı durdurarak işetmek. (İz.; Ks.) (DS, C 8, s. 2678)

kaşanmak (قاشانمق) *fl.* (hayvan) durup işemek, tebevül etmek: bu at bugün hiç kaşanmadı.³⁹⁵

³⁹³ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**karğamak 2.**” YTS, s. 139.

³⁹⁴ Ayrıca bk. “**kaşandırmak**” YTS, s. 141.

³⁹⁵ Ayrıca bk. “**kaşanmak**” YTS, s. 141.

kaşanmak [kaşanmaḥ, koşanmak] At, eşek işemek. (Dz.; Kü.; Kc.; Bo.; Sk.; Sm.; Ama.; Gr.; Tr.; Ar.; Vn.; Mr.; Hat.; Gaz.; Sv.; Ky.; Krş.; Nğ.; İç.; Krk.) (DS, C 8, s. 2678)

[kaşanmaḥ]: (Vn.) // [koşanmak]: (Tr. ve çevresi)

kağşamak (قاغشامق) *fl.* 2. müşrif-i harap olmak, çok eskimek. 3. çok kocayıp fertût olmak, ihtiyarlamak.

kağşamak (I) [kağşamak, kakşamak -2, kavşamak (II), koğşamak] 1. Eskimek, yıkılmağa yüz tutmak (yapı için). (Brd.; Kü.; Es.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; Or.; Sv.; Nğ.) (DS, C 8, s. 2596)

[kağşamak]: (Ama.) // [kakşamak -2]: (Rz.) // [kavşamak (II)]: (Sn.) // [koğşamak]: (Gaz.)

kağşamak (II) 1. İhtiyarlamak. (Dz.; Çr.) (DS, C 8, s. 2596)

kakaç (قاقاچ) *i.* manda etinden döğme kaba pastırma.

kakaç (I) 1. Pastırma, kurutulmuş et. (Isp.; Çkl.; Brs.; Kü.; Es.; Bo.; Ks.; Çkr.; Sn.; Sm.; Ama.; Ar.; Ky.; Nğ.; İç.; Ant.) (DS, C 8, s. 2599)

kakımak (قاقیمق) *ft.* azarlamak, paylamak, ta‘zîr etmek.³⁹⁶

kakımak [kakınmak -2] Öfkelenmek, darılmak, kızmak. (Isp.; Ba.; Çkl.; Kc.; Ist.; Çr.; To.; Or.; Mr.; Kn.; Ada.; Ant.; Ed.) (DS, C 8, s. 2602)

[kakınmak -2]: (Ba.; Ant.)

kantarma (قانتارمه) veyâhut قانتارمه kantarma. *i.* azılı atları zabt etmek için gem ile beraber vurulan ve dudakların uçlarını sıkkan demir.

kantarma (I) 1. Dizgin. (Ks.) **2.** At başlığı. (Isp.; Ar.) (DS, C 8, s. 2627)

kalak (قالاق) *i.* hayvanın burun deliği, hayvanât menharı.

kalak (III) 3. Hayvan burnu. (Af.; İz.; Çkl.; Kc.; Kn.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 8, s. 2608)

kalkımak (قالقیمق) yâhut قالقیمق kalkımak. *fl.* sıçramak, fırlamak, hoplamak, şaha kalkmak: at, balık kalkıdı.³⁹⁷

kalgımak Öfkeyle kalkmak. (Ank.) (DS, C 8, s. 2609)

kamamak (قامامق) *ft.* ekserin (demir çivi) ucunu perçin etmek.³⁹⁸

³⁹⁶ Ayrıca bk. “*kaşımak* [kaşımak] 1., 3.” YTS, s. 134.

³⁹⁷ Ayrıca bk. “*kalkımak*, [kalgımak]” YTS, s. 135; “*kalkımak*” Elif Cora, age., s. 128.

kamamak (I) 3. Perçinlemek, tutturmak, pekiştirmek. (Isp.; İz.; Ks.) (DS, C 8, s. 2612)

kanara (قناره) i. etleri yenecek hayvanları kesip yüzdükleri yer, selh-hâne.³⁹⁹

kanara (II) [kanare (I), kanra] 1. Hayvan satılan ve kesilen yer, mezbaha. (Kc.; Zn.; Ks.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Mr.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.) (DS, C 8, s. 2618)

[**kanare (I)**]: (Uş.; Brd.; Dz.; Mn.; Çkl.; Kü.; İst.) // [**kanra**]: (Mn.)

kanıkmak (قانتقمق) fl. doğan ve atmaca gibi avcı kuşu ava alıştıırıp terbiye etmek.

kanıkmak 1. Tazı, kurt kovalamaya alışmak. (Kü.; Sv.) (DS, C 8, s. 2623)

kankımkamak (قانتقمق) fl. 2. (kazlar) bağrıışmak.

kankıldamak Ötmek, gıdaklamak. (Kn.) (DS, C 8, s. 2625)

kavara (قواراه) i. yellenme, carta. *av.*⁴⁰⁰

kavara (I) Yel, gaz. (İz.; Bo.; Ama.; Gm.; Rz.; Ar.; Hat.; Sv.; Ky.; Nğ.) (DS, C 8, s. 2687)

kavata (قواطه) ya قواطه kavata. i. yek-pâre ağaçtan oyulmuş kap, tekne.⁴⁰¹

kavata 3. Çinko, bakır ya da ağaçtan şu maşrapası. (Isp.; Brd.; Ank.; Ant.; Mğ.) (DS, C 8, s. 2688)

kavut (قاوت) i. kavrulmuş un envâından yemek ki göçebe halkın en başlı yemeğidir, sevîk, bâzine, asîde. *mr.*⁴⁰²

kavut (I) [kavit (I) -1] 1. Kavrulmuş ve dövülmüş tahıl ununun şeker ya da tatlı yemişle karışımı, helva. (Af.; Dz.; Brd.; Brs.; Kü.; Bo.; Ks.; Sm.; To.; Or.; Gm.; Ar.; Tr.; -Ezm.; Ezc.; Vn.; Ağ.; Dy.; Tn.; Gaz.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Nğ.; Kn.; Ada.; Ant.; Kerkük) (DS, C 8, s. 2694)

kavkaz (قواقاز) i. danatabanı dikenî.

kavkazlık Dikenlik, otluk yer. (Krk.) (DS, C 8, s. 2689)

kay (قاي) i. yağmurlu hava, mezlaka. *mr.*⁴⁰³

³⁹⁸ Ayrıca bk. “*kamamak*” YTS, s. 135.

³⁹⁹ Ayrıca bk. “*kanara*” YTS, s. 136.

⁴⁰⁰ Ş. Sâmî, “*عو av. (Avâm Lisânî)*” tabiri ile söz konusu kelimenin halk ağzında kullanıldığına işaret etmiştir.

⁴⁰¹ Ayrıca bk. “*kavaða, kavata*” YTS, s. 142; “*kavata*” Elif Cora, age., s. 138.

⁴⁰² Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*kavut, kavuð, [havut, kavud]*” YTS, s. 142; “*kavut*” Elif Cora, age., s. 139.

kay (I) 1. Yağmur, yaz yağmuru. (İz.; Es.; Or.) (DS, C 8, s. 2695)

kayağan (قياغان) ya قياغان kayağan. *i.* yapraklı, yani tabakalara münkasim bir nevi taş ki döşeme için ve yazı taşı yerine kullanılır. *fr. artoise.*⁴⁰⁴

kayağan Düz taş. (Es.) (DS, C 8, s. 2698)

kayan (قايان) *sif.* süratli, şiddetli. = *i.* dağdan ve sürat ve şiddetle inen seylâb.

kayan (II) Akarsu, sel. (İz.; Sn.) (DS, C 8, s. 2696)

kaypak (قايپاق) *sif.* 1. kayar, bir yerde durmaz, sıvışık, sivişik.

kaypak (I) [kaypek (I)] 1. Kaygan. (Dz.; İz.; Ba.; Çkl.; Sk.; İst.; Zn.; Ks.; Ng.) (DS, C 8, s. 2705)

[kaypek (I)]: (Gaz.)

kayran (قايران) *i.* orman arasında vâsi'ce boş yer, büyük alan.

kayran (I) 6. Orman içindeki ağaçsız alan, düzlük. (İz.; İst.) (DS, C 8, s. 2707)

kaygana (قايغنه) *i.* çalkanıp yağda pişen yumurta. *fr. omlette.*

kayağına [kaygama, kaygana] Omlet. (Rz.) (DS, C 8, s. 2696)

[kaygama]: (İz.) // **[kaygana]:** (Brs.)

kaballamak (قبالامق) *ft.* [*ar.* “kabâle”den] toptan satmak, bir şeyi teferruât ve mülhakâtıyla beraber götürü fûrûht etmek.

kabal almak Götürü almak, tümüne pazarlık edip almak. (Ama.; Hat.; Sv.; Ng.; - Kıbrıs) (DS, C 8, s. 2580)

kabala (قباله) *is. ar.* 2. bir şeyin teferruâtıyla beraber toptan ve götürü satılması.

kabala [kabal (I), kabalayı] Toptan, götürü, hepsi birden. (İsp.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Tr.; Kr.; Ezm.; Md.; Tn.; Mr.; Hat.; Sv.; Krş.; Ky.; Nş.; Ng.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 8, s. 2579)

[kabal (I)]: (Sn.; Ama.; Gr.; Tr.; Gm.; Ezc.; El.; Ml.; Vn.; Bt.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Nş.; Ng.; Kn.) // **[kabalayı]:** (Ks.)

kapança (قپانچه) *i.* [Fârisî zu'm olunarak “چه چه” edât-ı Fârisiyyesiyle teşkil olunmuş galat bir lûgattır] küçük kuş kapanı.

⁴⁰³ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü'nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*kay, [kayı (I)]*” YTS, s. 143.

⁴⁰⁴ Ayrıca bk. “*kayağan*” YTS, s. 143.

kapanca (V) [kapança] Tuzak, kapan. (Çr.; Sm.) (DS, C 8, s. 2630)

[kapança]: (Tr.)

kıtır (قتر) *i.* [ar. “hetir”den] yalan, uydurma söz: kıtır atmak.

kıtır (III) [kıtırım] Yalan söz: *Bırak şu adamı, durmadan kıtır atıyor.* (Isp.; Mn.; Ba.; Es.; Kc.; Sk.; Bo.; Ks.; Ky.; Nğ.; Kn.) (DS, C 8, s. 2847)

[kıtırım]: (Brd.)

kıtık (قتیق) *i.* [aslı: قرتیق kırtık = kabuk veya kırmak demek olan “قرتیق kırtmak”tan] keten ve kendir kabuğu ki minder vesâire doldurmaya vesâireye yarar: kıtık doldurmak.

kıtık (II) Mısır ekmeğinin kabuğu. (Or.) (DS, C 8, s. 2847)

karacı (قراچی) *i.* haydut. *mr.*⁴⁰⁵

karacı 1. Haydut. (İz.) (DS, C 8, s. 2639)

karacağı (قراغی) *ya* قاراغی *i.* ucu eğri karıştırarak demir çubuk.⁴⁰⁶

karacağı (I) 1. Ağaçtan meyve toplamakta kullanılan ucu eğri sopa. (Af.; Mr.; Hat.; Ada.) (DS, C 8, s. 2644)

karamuk (قراموق) *i.* 1. buğday içinde biten bir ot ki onu bozan siyah bir habbe verir. 2. mezkûr otun habbesi: bu buğdayda çok karamuk vardır.⁴⁰⁷

karamuk (I) 3. Bir çeşit ekin hastalığı. (Tk.) (DS, C 8, s. 2651)

karavaş (قراواش) *i.* câriye, halâyık. [el-yevm bizce metrûk hâlis Türkçe bir lûgat olup, karnak dahi denilir.]⁴⁰⁸

karavaş [karaveş] Cariye, odalık. (Brs.; Kr.; Ank.) (DS, C 8, s. 2653)

[karaveş]: (Çkl.; Sv.; Kn.)

⁴⁰⁵ Ş. Sâmi, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Derleme Sözlüğü’nde her ne kadar kelimenin kullanıldığı yöre olarak İzmir yöresine işaret edilse de 2012 yılında hazırladığımız “*Kemalpaşa ve Torbalı Yöresi Ağızları*” adlı lisans tezinde mensubu olduğumuz yörenin söz varlığında söz konusu kelimeye rastlamadığımızı da belirtmek isterim. Ayrıca bk. “*karacı, [karacı]*” YTS, s. 138.

⁴⁰⁶ Söz konusu materyal; nitelik açısından Kâmus-ı Türkî ve Derleme Sözlüğü’nde farklılık arz etmektedir. Kâmus-ı Türkî’de aletin demirden olduğuna işaret edilirken, Derleme Sözlüğü’nde “sopa” ve Tarama Sözlüğü’nde “değnek” tabir olunarak ağaçtan olduğuna işaret edilmiştir. Ayrıca bk. “*karacağı*” YTS, s. 138.

⁴⁰⁷ Ayrıca bk. “*karamuk 1.*” YTS, s. 138.

⁴⁰⁸ Ayrıca bk. “*karavaş*” YTS, s. 139.

karavida (قراويده) *i.* [r. ...] küçük bir cins istakoz veya yengeç ki göllerde bulunur.

karavida Yengeç. (İz.; Çkl.) (DS, C 8, s. 2654)

karakuş (قروهقوش) *i.* yırtıcı kuşlardan kartaldan az küçürek bir cins maruf kuş.

karakauş (II) 1. Kartal. (Isp.; Ks.; Gaz.; Krş.; Nğ.; Ant.) **2.** Çaylak. (Isp.; Ama.; Ezc.) (DS, C 8, s. 2648)

karakulak (قره قولاك) *i.* 1. çakala benzer bir cins hayvan ki, arslanın yediğinin artığıyla beslenmek için, bu hayvanın arkası sıra gezdiği zu‘m olunur. siyah-gûş.⁴⁰⁹

karakulak (V) Çakala benzer etoburlardan bir hayvan. (Af.; Çkl.; İç.; Mğ.) (DS, C 8, s. 2648)

kazel (قزل) *i.* ağaç üzerinde kuruyan yaprak.

gazal 3. Kuruyup dökülen ağaç yaprağı. (Af.; Brd.; Ay.; Or.; Kn.) (DS, C 6, s. 1953)

kastâr (قستار) *i.* [ar. “kasâret”den galat] pamuk ipliğinin ağartılması.

kasar (V) [kaser (I), kastar] 1. Kumaşı beyazlatma, ağartma işi. (Or.; Rz.; Mr.) **2.** Bezi beyazlatmakta kullanılan madde, kireç kaymağı. (Ks.; Kn.) (DS, C 8, s. 2673)

[kaser (I)]: (Ks.; Ml.; El.) // [kastar]: (Ama.)

kastârlamak (قستارلامق) *ft.* (pamuk ipliğini vesâireyi) ağartmak.

kasarlamak [kaserlemek, kastarlamak (II)] 1. Bezi beyazlatmak, ağartmak. (Ks.; Gaz.; Nğ.; Kn.)

kaltaban (قالتبان) *sif. fa.* pezevenk, deyyûs, nâmussuz, rezîl.

kaltaban 1. Kof, korkak, tabansız kimse. (Bo.) (DS, C 8, s. 2610)

kalya (قاليه) *i.* yağda kavrulduktan sonra etsiz pişmiş sebze: patlıcan kalyası.

kalle (III) [kalye] 1. Sebze yemeği musakka. (Ks.; Çkl.; Ank.) (DS, C 8, s. 2609)

[kalye]: (Kü.)

kınamsık (قنمسيق) *sif.* 1. zemm ve takbîh eden, tenkitçi, münekkîd.

kınamsık (I) Ayıplayıcı. (Or.) (DS, C 8, s. 2807)

kantara (قنطره) *is. ar. cm:* kanâtır, köprü, kârgir ve kemerli köprü, cısr, pül.

kantarma (III) [kantara] Taş kemer. (Hat.; Ank.; Nğ.) (DS, C 8, s. 2627)

⁴⁰⁹ Ayrıca bk. “*karakulak 1.*” YTS, s. 138; “*karakulak*” Elif Cora, age., s. 134.

[kantara]: (Hat.)

kıvanmak (قوانمق) *fl.* kendine güvenmek, öğünmek, tefahhur ve tefâhur etmek, koltuklar kabarmak.⁴¹⁰

kıvanmak (I) 2. Övünmek. (Ba.; Brs.; Ank.; Nğ.; Bulgaristan Tuna boyu) (DS, C 8, s. 2849)

kopça (قوپچه) *i.* düğme ve iplik yerine telden, erkekli dişili çengel: tozluk kopçası; bir çift kopça.

kopça (I) [kapça -2, kopca] Düğme. (Af.; Isp.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Zn.; Ks.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Tr.; Gm.; Rz.; Ar.; Ezm.; -Ezc; Ağ.; Bt.; Mş.; Gaz.; Ank.; Krş.; Nğ.; Kn.; İç.) (DS, C 8, s. 2920)

[kapça -2]: (Dz.; Rz.) // [kopca]: (Ks.; Ezm.; Ank.)

kutsuz (قوتسنز) *sıf.* uğursuz, meymenetsiz, menhûs.⁴¹¹

kutsuz 1. Uğursuz. (Bo.; Ank.) (DS, C 8, s. 3018)

kocalmak (قوجالمق) *fl.* ihtiyarlamak, pir olmak: o memleket halkı çabuk kocalmaz.

kocalmak İhtiyarlamak. (Bo.) (DS, C 8, s. 2892)⁴¹²

kocmak (قوجمق) *ft.* sarmak, sarılmak, der-âğûş, der-ber etmek, bağra basmak. // قوجشمق **kocuşmak:** *fş.* birbirine sarılmak, birbirini der-âğûş etmek, mu‘ânaka eylemek.⁴¹³

koçmak [kocmak, koçuşmak, kucmak, kucuklamak] 1. Kucaklamak, kucaklaşmak, sarılmak. (Çkl.; Çr.; Ur.; Gaz.; Mr.) (DS, C 8, s. 2895)

[kocmak]: (Ar.; Dy.) // [koçuşmak]: (Çkl.) // [kucmak]: (Zn.) // [kucuklamak]: (Isp.)

koçaç (قوچاچ) *i.* 2. arabacı, at koşmasını bilen adam.⁴¹⁴

koçaç (II) [koçaş (I)] Arabacı. (İz.) (DS, C 8, s. 2893)

[koçaş]: (İz.)

koçkar (قوچقار) *i.* döğüş için terbiye olunmuş iri koç.

koçhar [koçgar] 3. Koç. (To.; Kn.) (DS, C 8, s. 2894)

⁴¹⁰ Ayrıca bk. “*kıvanmak*” YTS, s. 151.

⁴¹¹ Ayrıca bk. “*kutsuz, [kudsuz]*” YTS, s. 161.

⁴¹² Ayrıca bk. “*kocalmak*” YTS, s. 153; “*kocalmak*” Elif Cora, age., s. 154.

⁴¹³ Ayrıca bk. “*koçmak, [kocmak, koşmak (II)]*” YTS, s. 154.

⁴¹⁴ Ayrıca bk. “*koçaş*” YTS, s. 154.

[koçgar]: (Kn.)

koçi (قوچی) *i.* [aslı: “koşmak”tan koşu] 1. oda gibi her tarafı pencereleli eski bir nevi araba.⁴¹⁵

koçu (I) [koço (I)] Gelin arabası. (İz.; Çkl.; Brs.; İst.; Ky.; İç.) (DS, C 8, s. 2895)

[koço (I)]: (Nğ.)

kodes (قودس) *i.* 1. tavuk yeri, kümes. 2. *mc.* dar mahal, mahbes: kodestedir.

kodes Kümes, dar yer. (İz.) (DS, C 8, s. 2898)

kodoş (قودوش) *i.* pezevenk, deyyûs.

godoş (II) [godaş (II), godeş] 1. Ahlaksız adam, pezevenk. (Dz.; Mn.; Ba.; Brs.; Kü.; Ks.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; Kr.; Ezc.; El.; Sv.; Nğ.; Ant.) (DS, C 6, s. 2092)

[godaş (II)]: (Dz.; Ant.) // [godeş]: (Brd.; Dz.; Mğ.)

kodok (قودوق) *i.* eşek yavrusunun küçüğü, küçük sığa.⁴¹⁶

kodak (I) [kadak (VIII) -3, kaduk, kodığ, kodik (I) -1, kodok (I), koduk (I) -1, kotik -2, kuduk (III) -2] 1. Eşek yavrusu, sığa. (Çkl.; Kc.; Bo.; Sk.; İst.; Zn.; Ks.; Sn.; Sm.; To.; Tr.; Bt.; Ank.) (DS, C 8, s. 2896)

[kadak (VIII) -3]: (İst.) // [kaduk]: (Ant.) // [kodığ]: (Kerkük) // [kodik (I) -1]: (Mn.; Brs.; Bil.; Kc.; İst.; Krk.; Tk.) // [kodok (I)]: (Kc.; Bt.) // [koduk (I) -1]: (Dz.; Brs.; İst.; Ks.; Ama.; Ağ.; Vn.; Bt.; Ank.; Ant.; Ed.; Krk.; Tk.) // [kotik -2]: (Brs.) // [kuduk (III) -2]: (Brs.)

kurada (قوراده) *sıf.* kuruyup zayıflamış veya eskiyip yıpranmış, işe yaramaz, bitmiş: kurada beygir, kılıç, ev.

kurada (I) İşe yaramaz, yıpranmış, eskimiş, bozulmuş eşya. (Ks.; Or.; Ama.; Çr.; Tr.; Gm.; Ml.; Gaz.; Mr.; Sv.; Krş.; Ky.; Nğ.; İç.; Ant.) (DS, C 8, s. 3004) // **kurada (II)** 1. Gelişmemiş, zayıf, cılız (insan ve hayvan). (Isp.; Es.; Zn.; Ama.; Or.; Ar.; Mr.; Nğ.; İç.; Krk.) (DS, C 8, s. 3004)

kurbağacık (قورباغهچق) 2. *tıb.* iltihâb-ı verîd kabîlinden olarak dil altında hâsıl olan şiş.

kurbağacık (I) [kurbacık (I) -2] 2. At, eşek vb. hayvanlarda görülen, dil altında çıkan ve damaktan kan alınarak iyileştirilen kabarcıklar. (Brs.; Ed.; Tk.) 3. Küçük çocukların dil ve damaklarında olan kabarcıklar. (Yz.; Krş.; Nğ.) (DS, C 8, s. 3005)

[kurbacık (I) -2]: (Ky.)

⁴¹⁵ Ayrıca bk. “koçu” YTS, s. 154.

⁴¹⁶ Ayrıca bk. “koduk, [kodak]” YTS, s. 154; “koduk” Elif Cora, age., s. 154.

kursaklı (قورساقلى) *sıf.* gerdanında uru olan, urlu, goşalı, cedre sâhibi.

kursaklı (I) Boğazında ur olan kimse. (Bo.) (DS, C 8, s. 3009)

kurşak (قورشاق) ... *ba:* قوشاق kuşak, ...⁴¹⁷

kurşak Kadınların arkadan bellerine bağladıkları işlemeli kuşak. (Ar.) (DS, C 8, s. 3009)

kurgaz (قورغاز) *sıf.* pek zayıf ve kuru.

kurgaz (II) [kurunaz, kuruvaz, kuruyaz (II)] Kuru, zayıf, cılız. (Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Brs.; Kü.; Bo.; Gm.; Yz.; Nş.) (DS, C 8, s. 3007)

[kurunaz]: (Or.) // [kuruvaz]: (İst.; Sm.; Or.) // [kuruyaz (II)]: (Ay.)

kurlak (قورلاق) *i.* kurulur âlet, silah, tuzak.

kurlak Silâh, tuzak, kapan gibi kurulacak araçlar. (İz.) (DS, C 8, s. 3008)

kurut (قوروت) *i.* süt kurusu, durup koyulaşmış süt.⁴¹⁸

kurut (I) 1. Kurutulmuş süzme yoğurt. (Bo.; Ks.; Gr.; Sm.; Ama.; Tr.; Rz.; Ar.; Ezm.; Ezc.; El.; Ml.; Ur.; Sv.; Ky.) (DS, C 8, s. 3012)

kurudan (قورودان) *i.* hayvanlarda mühlik bir illet ki burunlarında kemik hâsil eder.

kurudan (I) Atların burunlarının iki tarafında çıkan kemik. (Es.) (DS, C 8, s. 3011)

kurum (قوروم) *i.* 2. yaratılış, hilkat, âferîniş: dünyanın, göklerin kurumu; *dünya kurumundan beri* = ibtidâ-yı hilkatten itibâren.⁴¹⁹

kurum (I) Yaradılış, biçim, yapı: *Yüzünün kurumu tıpkı bizim Süreyya'ya benziyor.* (Çkl.; Ama.; Ml.; Ur.; Gaz.; Ky.) (DS, C 8, s. 3012)

kurumsak (قورومساق) *i.* deyyûs, pezevenk, kaltaban. [eskimiştir.]⁴²⁰

kurumsak 2. Alçak, onursuz, arsız. (İz.; Çkl.; Kn.) (DS, C 8, s. 3012)

koz (قوز) *i.* 1. ceviz: koz helvası. (ceviz Arabî olduğundan asıl Türkçesi kozdur.)⁴²¹

koz (I) 1. Ceviz. (İsp.; Dz.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Bil.; Kc.; Bo.; İst.; Ks.; Çr.; Tr.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Ky.; Nğ.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Tk.; Kerkük) (DS, C 8, s. 2944)

kozak (قوزاق) *i.* 1. çam fıstığı ve kayın ağacı gibi eşcârın tohumlarını hâvî top.⁴²²

⁴¹⁷ Ayrıca bk. “*kurşak*” YTS ,age., s. 160.

⁴¹⁸ Ayrıca bk. “*kurut*, [kurud]” YTS, s. 161; “*kurut*” Elif Cora, age., s. 163.

⁴¹⁹ Ayrıca bk. “*kurum*” YTS, s. 161.

⁴²⁰ Ayrıca bk. “*kurumsak*” YTS, s. 161.

⁴²¹ Ayrıca bk. “*koz*” YTS, s. 158; “*koz*” Elif Cora, age., s. 157.

kozak (I) 1. Çam, meşe, haşhaş vb. ağaçların, bitkilerin meyvesi, kozası. (Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Ama.; To.; Gr.; Sv.; Ky.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 8, s. 2945)

kuskun (قوسقون) *i.* atın eğerine bağlı olup, kuyruğunun altından geçirilen kayış.⁴²³

kuskun 1. Şalvarın arkasında bulunan ve kuşağa bağlanan ip. (İz.; Es.) (DS, C 8, s. 3013)

koşun (قوشون) *i.* koşulmuş, birlikte sevk edilmiş halk, asker.⁴²⁴

koşun (I) Asker. (Kr.) (DS, C 8, s. 2935)

koskoslanmak (قوصقوصلانمق) *fl.* şişmek, kabarmak, tefahhur etmek.

koskoslanmak Böbürlenmek, kibirlenmek. (Ama.; Sv.; Ng.; Ada.) (DS, C 8, s. 2930)

kutan (قوطان) *i.* müteaddit demirli büyük pulluk.

kutan (I) 2. Saban. (Or.) (DS, C 8, s. 3017)

kotra (قوטרه) *i.* koyunların mesela erkeğini, dişisini ve yavrularını bi't-tefrîk ayrı ayrı bulundurmak için mandra bölüğü, parmaklık veya çitle ayrılmış küçük mandra.

kotara (II) Hayvan kümesi, bölük. (İst.) (DS, C 8, s. 2936)

koğalık (قوغالق) *i.* saz nevinden bir cins hasır otu, tüylü saz.⁴²⁵

kovalık (I) 2. Sazlık yer. (Dz.; Ay.; Mn.; Bil.; İst.; Ng.; Kn.; İç.) (DS, C 8, s. 2938)

kukumav (قوقوماو) *i.* [*r.* isim, sesinden me'hûz isim.] baykuş cinsi.

kukumav Baykuş. (Af.; Ba.; Brs.; Bil.; Ed.) (DS, C 8, s. 2992)

konur (قوگور) *sıf.* 1. boz renginde, toprak renginde: **konur al** = boz ile al arasında, kumral.⁴²⁶

konur (I) 2. Açık sarı, boz, bozla sarı arası (öküz için): *Konur öküzü koş.* (Ay.; Çr.; Ama.; Ky.; Ng.; Kn.; Ant.) (DS, C 8, s. 2918)

kolak (قولاق) *sıf.* kolu sakat (deve) [koluk da denir.]⁴²⁷

⁴²² Ayrıca bk. “**kozak**” YTS, s. 158.

⁴²³ Söz konusu kelimenin anlam itibarıyla Tarama Sözlüğü, Burhân-ı Katı’ ve Kâmûs-ı Türkî ile örtüştüğü görülmektedir. Üç kaynakta da “eyer takılan hayvanların kuyruğu altından geçirilen kayış” anlamında kullanılan kelimenin, Derleme Sözlüğü’nde farklı bir anlam taşıdığı görülse de, çağrışım yoluyla insana özgü bir araç gereç ismi olarak kullanılmıştır. Ayrıca bk. “**kuškun, kuşkun, [kušgun]**” YTS, s. 161; “**kuskun**” Elif Cora, age., s. 163.

⁴²⁴ Ayrıca bk. “**koşun, [koşun]**” YTS, s. 157.

⁴²⁵ Ayrıca bk. “**koğalık, [koğal]**” YTS, s. 154; “**koğalık**” Elif Cora, age., s. 154.

⁴²⁶ Ayrıca bk. “**koşur**” YTS, s. 156.

kolak (I) Çolak. (Brd.; İz.; Es.; Ank.; Ant.; Mğ.) (DS, C 8, s. 2907)

kolan (قولاڭ) yâhut قولان . *i.* 1. enli örme, kuşak, yassı ip.

kolan 1. Yünden ya da ipekten yapılmış üzeri işli ince kuşak. (Brd.; Dz.; Bo.; Es.; Sv.) (DS, C 8, s. 2907)

kolçak (قولچاق) *i.* bileğe takılan yünden örme eldiven.

kolçak (I) [kolcak (II) -1, kolçağ, kolçah, kolkaç] 1. Ceket, gömlek, elbise kollarının kirlenmesine engel olmak için bilekten dirseğe kadar geçirilen eğreti kolluk. (İz.; Çkl.; Kr.; Ezm.; Ezc.; El.; Ml.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; Krk.) (DS, C 8, s. 2908)⁴²⁸

[**kolcak (II) -1**]: (Dz.; Es.; Mr.; Sv.; Ky.; Nğ.) // [**kolçağ**]: (Kerkük) // [**kolçah**]: (Vn.) // [**kolkaç**]: (İst.)

komar (قومار) *i.* dağ gülü ve “rododendron” denilen bir cins ağaç ki kerestesi kırmızı olup makbûldür: komar ağacı.

komar Fundalıkta yetişen, iki üç metre boyunda, kışın yapraklarını dökmeyen, iri ve mor çiçekleri olan bir çeşit ağaç (Rododendrum Pontikum. (Tr.; Rz.) (DS, C 8, s. 2913)

kontuş (قونتوش) *i.* Tatar beylerinin giydikleri yüzü harçlı, dar kollu üstlük elbise, kapaniçenin bir nevi.⁴²⁹

kontuş 1. En üste giyilen elbise. (Kn.) (DS, C 8, s. 2918)

kıçın (قچین) *h.* arkaya doğru, gerisin geri: kayık kıçın kıçın yanaştı; etek öptükten sonra arkasını çevirmeyip kıçın kıçın döndü; ...

kıçın kıçın 2. Geri geri, arka arka. (Bo.) (DS, C 8, s. 2785)

kırılağan (قیرلاغان) *i.* yumrucak, tâ‘ûn uru. || *mc.* **kırılağan sürüsü** = zararlı şahıslar gürûhu.⁴³⁰

kırılağan Gerici, tutucular topluluğu: *Kubilay’ı şehit eden kırılağan sürüsü layık oldukları cezayı gördüler.* (İz.) (DS, C 8, s. 2831)

kızalak (قیزالاق) *i.* gelincik çiçeği. *mr.*⁴³¹

⁴²⁷ Ayrıca bk. “**kolak**” YTS, s. 154.

⁴²⁸ Ayrıca bk. “**kolçağ, [kolçağ]**” YTS, s. 155.

⁴²⁹ Ayrıca bk. “**kontuş**” YTS, s. 156.

⁴³⁰ Kelimenin mecaz anlamı dikkate alınmıştır.

⁴³¹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

kızalak Gelincik çiçeği. (El.; Ml.) (DS, C 8, s. 2860)

kızgırmak (قیز غیرمق) *fl.* 1. (yılan) ıslık çalmak. 2. (doğan) ava inerken bir sadâ-yı mahsûsla bağırarak. *mr.*⁴³²

kızkırmak At kişnemek. (Dz.) (DS, C 8, s. 2868)

kısırganmak (قیصیر غانمق) *ft.* esirgemek, dirîğ etmek. *mr.*⁴³³

kısırganmak [...] Esirgemek, bir şeyi vermekten çekinmek: *On lira ödünç istedim de benden parayı kısırgandı.* (Bo.; Gaz.; Nğ.; Mğ.; Krk.) (DS, C 8, s. 2842)

kığ (قینگ) *i.* 1.koyun tersi 2.kuru gübre.⁴³⁴

kıh [kığ, kığı, kıhak, kıkı -1] **1.** Koyun, keçi gübresi. (Brd.; Krş.; Kn.) (DS, C 8, s. 2790)

[kığ]: (Sv.; Nğ.) // [kığı]: (Bt.; Sv.; Ky.) // [kıhak]: (İç.) // [kıkı -1]: (Ml.; Sv.; Ky.)

kığırdanmak (قیگردانمق) *fl.* ürümek, pek sızlanmak. (köpekler) çığırmak.⁴³⁵

kığırdamak: Köpek soğuktan sızlanmak. (Çkl.) (DS, C 8, s. 2790)

kığlamak (قیغلامق) *fl.* (koyun) terslemek.⁴³⁶

kığlamak (II) Koyun pislemek. (Nğ.) (DS, C 8, s. 2790)

ك Kef

gebre (گیره) at tımarı kesesi ki çuldan olur.

gebre (I) [gepre, gerbe -1] **1.** Hayvan, tımar edildikten sonra tozunu silmeye yarayan kıl kese. (Af.; Dz.; İz.; Mn.; Kc.; Ks.; Or.; Ezc.; Vn.; Hat.; Sv.; Ank.; Kn.; Mğ.) (DS, C 6, s. 1957)

[gepre]: (Kn.) // [gerbe -1]: (To.; Ada.)

⁴³² Ş. Sâmi, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ancak burada sesi çıkaran hayvanlar arasında tür farklılığı söz konusudur.

⁴³³ Ş. Sâmi, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor.

⁴³⁴ Ayrıca bk. “*kığ (I)*” YTS, s. 148; “*kığ*” Elif Cora, age., s. 146.

⁴³⁵ Ayrıca bk. “*kığırdanmak*” YTS, s. 148.

⁴³⁶ Ayrıca bk. “*kığlamak*” YTS, s. 148.

gebş (گبش) *sıf.* [*ar.* “kebş”den galat] erbaşı, yiğit, pehlivan: kebşoğlu.

gebeş 4. Cesur (kimse). (Ada.) (DS, C 6, s. 1956)

kebe (كبه) *i.* [*r. kápa*] çobanların ve köylülerin giydikleri ve yere serdikleri yünden kaba aba: ...

kebe (I) 2. Kaba kumaştan yapılmış ceket, palto, aba. (Isp.; Ay.; Ba.; Es.; Zn.; Or.; Gr.; Mr.; Hat.; Sv.; Nğ.; Ant.; Krk.; Tk.) (DS, C 8, s. 2713)

gedişmek (گدشمک) *fl.* gicişmek, kaşınmak: avuç, yara gedişiyor.

gicişmek [gedişmek, gidişmek (I)] 1. Kaşınmak. (DS, C 6, s. 2072)

[**gedişmek**]: (İz.) // [**gidişmek (I)**]: (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Kü.; Kc.; Bo.; Sn.; Ama.; Or.; Gr.; Gaz.; Hat.; Ank.; Nğ.; Kn.; Mğ.; Ed.; Tk.)

gedmek (گدمک) *ft.* oymak, çentmek, kertmek, diş diş etmek, gedik ve rahne-dâr eylemek.⁴³⁷

gedmek (I) [getmek] Gedik açmak, delmek. (Dz.; Kr.; İç.; Mğ.) (DS, C 6, s. 1967)

[**getmek**]: (Dz.; Es.; Çr.; Ar.; Nğ.; Mğ.)

gedeliç (گدملج) *i.* yivli, büyük ok kubûru.⁴³⁸

gedeleç (II) Ok kuburu, sadak. (Nğ.) (DS, C 6, s. 1965)

gidi (گدی) *sıf.* 1. pezevenk, kaltaban.⁴³⁹

gidi (I) Ahlaksız, pezevenk. (Isp.; Brd.; İz.; Es.; Zn.; Çkr.; Çr.; Sm.; Mr.; Ky.; Nğ.; Kn.) (DS, C 6, s. 2074)

gerdel (گردل) *i.* üstü altı bir genişlikte kısa ağaç kap ki, başlıca koyun, sığır vesâire sağmaya ve ahırda su vaz'ına ve sefâinde su taşımaya kullanılır: bir gerdel dolusu süt, su.⁴⁴⁰

gerdel [gerdele, gerder -1] 1. Süt vb. şeyler koymaya ya da hayvanlara yem vermeye yarayan kova şeklinde tahta kap. (İz.; Mn.; Ba.; Brs.; Kü.; Kc.; Zn.; Or.; Gm.; Rz.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 6, s. 1995)

[**gerdele**]: (Mn.; Tk.) // [**gerder -1**]: (Brs.)

kirde (گرد) *i.* pek ince bir nevi pide, acem pidesi.⁴⁴¹

⁴³⁷ Ayrıca bk. “*gedmek*” YTS, s. 102.

⁴³⁸ Ayrıca bk. “*gedeleç*” YTS, s. 102; “*gedeleç*” Elif Cora, age., s. 96.

⁴³⁹ Ayrıca bk. “*gidi*” YTS, s. 106.

⁴⁴⁰ Ayrıca bk. “*gerdel*” YTS, s. 104; “*gerdel*” Elif Cora, age., s. 97.

kirde (II) Mayasız hamurdan yapılan içi haşhaşlı ya da peynirli pide. (Kü.) (DS, C 8, s. 2876)

kerki (كركى) *i.* büyük balta.

kerki (II) Keser. (To.; Kr.; Ağ.; Vn.; Kn.) (DS, C 8, s. 2755)

kerkinmek (كرکينمک) *fl.* 1. şiddetle basmak: horos tavuğa kerkinmek.

kerkinmek 2. Erkek hayvan dışisine karşı çiftleşme istediğini belirten hareketler yapmak. (Ezm.; Kn.) (DS, C 8, s. 2755)

kirmân (کرمان) *i.* 1. ağaçtan yün eğirecek başlı iği. *mr.*⁴⁴²

kirman (I) [kırman (II), kırmən, kirmen, kirmeni] Elde yün eğirmeye yarayan ağaç. (Af.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Es.; Bo.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Ama.; Or.; Gr.; Ar.; Sv.; Ank.; Kn.; Ant.; Mğ.; Tk.) (DS, C 8, s. 2880)

[kırman (II)]: (Ks.; Gm.; Sv.) // **[kırmən]:** (Or.) // **[kirmen]:** (Af.; Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Brs.; Bil.; Çr.; To.; Ml.; Ur.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) // **[kirmeni]:** (Sv.)

kerempe (کرمپه) *i.* karadan denize uzanan taşlık burun.

kerempe Karadan denize doğru uzanan burun. (İz.) (DS, C 8, s. 2753)

gerimşik, germişik (گرمشیک) *i.* yabânî kızılıcık.

germişek Kırmızı meyvesi olan ince köklü bir çeşit ağaç. (Ky.) (DS, C 6, s. 2005)

geren (گرن) *i.* kuruyunca çatlayan, balçıklı, gayr-i münbit toprak.

geren (I) 1. Verimsiz, tuzlu, çorak toprak. (Af.; Isp.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Kü.; Es.; İst.; Kn.; Ant.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 6, s. 1998)

gerim (گرم) *i.* [“germek”ten] 2. tezgâhın gerilmesiyle öne gelen miktar.

gerim (I) Dokumacılıkta tezgâha gerilen çözümlü iplikleri: *Günde kaç gerim bez dokursun.* (Isp.; Dz.; Ba.; Brs.; Kc.; Ks.; Çr.; Ama.; Kn.; İç.; Mğ.) (DS, C 6, s. 2002)

kizir (کزیر) *i.* köy muhtarının yamağı hükmünde olan köy kethüdâsı.

kizir (I) Muhtar, köy bekçisi, köy kahyası. (Brd.; Dz.; Ay.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Tr.; Ezm.; Ezc.; Kr.; Ml.; Gaz.; Sv.; Ky.; Yz.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 8, s. 2888)

⁴⁴¹ Ayrıca bk. “*kirde*” YTS, s. 153; “*kirde*” Elif Cora, age., s. 153.

⁴⁴² Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor.

kesek (كسك) *i.* 1. bel, kazma veya sapanın çıkardığı büyük toprak parçası, kerpiç, tezek.⁴⁴³

kesek [kemsek, kerek, kersek, keseyh, kesseyh, kezek (I) -1, kezzek] **1.** Belin ya da çapanın çıkardığı sıkışmış kuru, iri toprak parçası. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Mn.; Çkl.; Kü.; Es.; Zn.; Çkr.; Sn.; Ar.; Kr.; Ezm.; El.; Dy.; Tn.; Ml.; Ur.; Gaz.; Sv.; Yz.; Ank.; Ky.; Nğ.; Kn.; Krk.) (DS, C 8, s. 2761)

[kemsek]: (Brd.; Vn.) // [kerek]: (Isp.) // [kersek]: (Gm.; Vn.; Hat.) // [keseyh]: (Kr.) // [kesseyh]: (Kr.) // [kezek (I) -1]: (Sk.; Bo.; Çr.; Ama.; To.; Sv.) // [kezzek]: (Hat.; Ada.)

keseğen (كسگن) *i.* elbiseyi kesen ufak bir cins fare.⁴⁴⁴

keseğen (I) [keseğen (I) -1, kesen (III), keseyen, kesgen, kesiyen] **1.** Fare: *Kedi kesegeni yakaladı.* (Ba.; Ama.; Ezc.; Sv.; Ank.) (DS, C 8, s. 2760)

[keseğen (I) -1]: (Çr.; Çkr.; Ama.; Sv.) // [kesen (III)]: (Ama.) // [keseyen]: (Çr.) // [kesgen]: (Ba.) // [kesiyen]: (Azerbaycan)

kesmelik (كسمه لك) *i.* 1. taş ocağı.

kesmelik Taşocağı. (Gaz.) (DS, C 8, s. 2767)

kesmik (كسميك) *i.* 1. başak samanı, ince ve kırık saman. 2. harmanda toprağa karışıp tekrar döğülen başak parçası.⁴⁴⁵

kesmük (I) [kevsek (II) -2, kevsik] Başaklı iri saman. (Mn.; Zn.; Ks.; Çkr.; Sm.; Gr.; Gm.; Ar.; Ezc.; El.; Ml.; Mr.; Sv.) (DS, C 8, s. 2767)

[kevsek (II) -2]: (Dz.; İz.) // [kevsik]: (Ant.)

kesinmek (كسنمك) *fmt.* 1. kendine elbise yaptırmak: bir kat esvâb kesinmiş.

kesinmek Elbise biçirmek, dikinmek: *İki yıldır elbise kesindiğim yok.* (Nğ.) (DS, C 8, s. 2765)

kesi (كسى) *i.* [“kesmek”ten] bezden biçilmiş roba, çamaşır. *mr.*⁴⁴⁶

kesi (II) 1. Çamaşır. (İz.; Çkl.; Mğ.) **2.** Giysi, elbise. (Mğ.) (DS, C 8, s. 2763)

keş (كش) *i.* yoğurt peyniri, yağsız âdî peynir.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Ayrıca bk. “*kesek 2.*” YTS, s. 147; “*kesek*” Elif Cora, age., s. 144.

⁴⁴⁴ Ayrıca bk. “*keseğen*” YTS, s. 147.

⁴⁴⁵ Ayrıca bk. “*kesmik, [kesmük]*” YTS, s. 147; “*kesmik*” Elif Cora, age., s. 145.

⁴⁴⁶ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

keş (I) [keşlik] 1. Yağı alınmış yoğurttan ya da süttten yapılan peynir. (Brd.; Bo.; Ks.; Çr.; Sm.; To.; Or.; Gaz.; Sv.; Nğ.; Kn.; Ant.; İç.) (DS, C 8, s. 2769)

[keşlik]: (Ay.)

kişir veya hışır (کشیر) *i.* havuç. *mr.*⁴⁴⁸

keşir (I) [keşşir, keşür, kişir] Havuç. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Brs.; Bil.; Kc.; Bo.; Sk.; Kr.; Ur.; Ank.; Ky.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Ed.) (DS, C 8, s. 2771)

[keşşir]: (Hat.) // [keşür]: (Bo.; Çkr.; Bt.; Mş.) // [kişir]: (Ank.)

kefne (كفنه) *i.* bizle ve büyük iğne ile işleyenlerin, avucu bu âletlerden incinmemek için ele geçirdikleri demirli kayış: mutaf kefnesi.

kefne İğne ve bizin batmaması için ele geçirilen demirli kayış araç. (İz.) (DS, C 8, s. 2720)

keke (ككه) *i.* eğri uçlu deynek, çevgân, savlecan, ukkâz.⁴⁴⁹

gege (I) 1. Meyve dallarını eğmek ya da davarları yakalamak için kullanılan ucu çengelli uzun sırk. (Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; İst.; Gr.; El.; Sv.; Ank.; Mğ.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 6, s. 1968)

gegelemek (كگه لمك) 2. gagalamak: horozlar gegelemiş (gagalamış).

gegelemek 2. Tavuk, kuş gagalamak. (Es.) (DS, C 6, s. 1969)

kilte (كلته) *is. ar.* demet, deste. *n.*

külte (I) [kultem -2, kültem -1, kürtel] 1. Bağlam, demet, düzine. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Mn.; Ba.; Çkl.; Çkr.; Çr.; Ama.; Hat.; Sv.; Ky.; Ant.; İç.; Mğ.) (DS, C 8, s. 3031)

[kultem -2]: (Nğ.) // [kültem -1]: (Dz.; İz.; Kü.; Es.; Ks.; To.; Nş.; Nğ.; Mğ.) // [kürtel]: (-Sm)

keler (كلر) *i.* 1. yılan gibi ve ancak daha kalın, dört ayaklı ve ma‘a-hâzâ yürürken yere sürülür hayvanât envâi ki en marufu kertenkeler dediğimiz cinsidir; ...⁴⁵⁰

keler (I) [kelez (III)] 1. Kertenkele. (Isp.; Brd.; Dz.; -Ay; Mn.; Or.; Nğ.; Kn.; Ant.; Mğ.) (DS, C 8, s. 2729)

⁴⁴⁷ Ayrıca bk. “*keş*, [keşk]” YTS, s. 147; “*keş*” Elif Cora, age., s. 145.

⁴⁴⁸ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*keşür*, [keşir, kişür]” YTS, s. 148.

⁴⁴⁹ Ayrıca bk. “*keke*, [kege]” YTS, s. 144.

⁴⁵⁰ Ayrıca bk. “*keler*” YTS, s. 144; “*keler*” Elif Cora, age., s. 142.

[**kelez (III)**]: (Ank.)

kelek (كلك) *i.* nehirlerde ve ale'l-husûs Dicle'de işler bir nevi sal ki üfürülmüş tulumlar üzerinde durur: Musul'dan Bağdat'a kelek ile gittik.

kelek (VII) Sal, kayık. (Or.; Gr.; Mr.; Gaz.) (DS, C 8, s. 2727)

kelem (كلم) *i.* lahana, kapuska. [Anadolu'da müsta'meldir.]

kelem [kelam, kellem (II)] Lahana. (Isp.; Ba.; Kü.; Brs.; Bil.; Es.; Bo.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Gr.; Kr.; Vn.; Bt.; Ml.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Nğ.; Kn.; Ada.; Mğ.) (DS, C 8, s. 2727)

[**kelam**]: (Ks.; Ank.) // [**kellem (II)**]: (Ur.)

gelmic (گلمج) ya گلمیج *gelmîc*: *i.* iri balık kılıçığı, büyük balıkların kılıçık makamında olan kemiği.

kelmiç Balığın büyük kılıçıkları. (Ed.) (DS, C 8, s. 2734)

kiliz (کلین) *i.* saz, kamış. *mr.*⁴⁵¹

kiliz Saz, kamış. (Ed.) (DS, C 8, s. 2872)

kemhâ (كمخا) *i. fa.* bir çeşit ipek kumaş.

kemha (I) Çizgili yerli dokuma. (Ml.) (DS, C 8, s. 2738)

kemirtlik (کمرتلك) *i.* ve // کمرجک **kemircik**: *i.* burun, göz ve kulak kıkırdağı.⁴⁵²

kümürtlek [kemertlek, kemirtek, kemirtlek (I) -1, kemirtlik, kimirtlek (I) -2, kümürdek (II)] Kıkırdak. (Af.; Isp.; Es.; Kn.; İç.) (DS, C 8, s. 3035)

[**kemertlek**]: (Çkl.) // [**kemirtek**]: (Bt.) // [**kemirtlek (I) -1**]: (Ama.; Ur.) // [**kemirtlik**]: (Ur.) // [**kimirtlek (I) -2**]: (Ank.) // [**kümürdek (II)**]: (İç.)

kenger (کنگر) *i.* yaban enginarı, eşek dikenini.⁴⁵³

kengel [kengir (II) -1, kenker] Eşek dikenini denilen, kırlarda biten, kökünden süt çıkan dikenli bir ot, kenger. (Dz.; Sv.; Ky.; Nğ.) (DS, C 8, s. 2743)

[**kengir (II) -1**]: (Brs.) // [**kenker**]: (Ay.; Dz.)

göbel (گوبل) *sıf.* [belki *r.* ...] bacaksız çocuk.

⁴⁵¹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü'nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor.

⁴⁵² Ayrıca bk. “*kemirdek, [kemirtek, kemirtlek, kemirtlik, kemürdek, kemürtlik]*” YTS, s. 145.

⁴⁵³ Ayrıca bk. “*kenger*” YTS, s. 146; “*kenger*” Elif Cora, age., s. 143.

göbel (I) [gobel (I), gober, göbül (IV) -1] 2. Çocuk. (Ba.; Ay.; İst.; Ks.; Çr.; Sn.; Yz.; Ank.; Ky.; Ng.; Ada.; Mğ.) (DS, C 6, s. 2114)

[gobel (I)]: (Bo.; Ks.; Çr.; Ank.; İç.) // [gober]: (İç.) // [göbül (IV) -1]: (Bo.; İst.; Ky.; Ada.)

göbelez (گوبلز) *i.* küçük ve genç zağar.

gölbez [goblez, golbez, goplez, göbelez, göbles, göblez, göğelez, gölbeş, görbez (I), gövlez (I) -1, göylez] 1. Köpek yavrusu. (Bo.; Sk.; İst.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Ank.; Ant.; Ed.) (DS, C 6, s. 2140)

[goblez]: (İst.) // [golbez]: (Ks.) // [goplez]: (İst.) // [göbelez]: (Zn.) // [göbles]: (Brs.) // [göğelez]: (Ank.) // [gölbeş]: (Ks.) // [görbez (I)]: (Çkr.; Çr.; Sm.) // [gövlez (I) -1]: (Bo.; Zn.; Ks.; Çkr.; Sm.; Ank.; Ed.) // [göylez]: (Ank.)

köpelemek (کوپکلمک) *fl.* yorgunluk veya korku ve pişmanlıktan köpek gibi solumak veya zebûnlemek.

köpelemek 2. Yorulmak. (Af.) (DS, C 8, s. 2960)

götlük (گوتلك) *i.* eyer ve palanın arkasına kaplanan meşin.

götlük (I) At, eşek gibi hayvanların arkasına örtülen kilim ya da çul parçasından yapılan örtü. (Çkr.; Çr.) (DS, C 6, s. 2165)

götün (گوتين) *h.* arkaya doğru, gerisin geri, ric'at-ı kahkarî ile. [ekseriya mükerrer kullanılır] götün götün döndü.

götün götün Geri geri, geriye doğru. (Bo.; Ng.) (DS, C 6, s. 2166)

güçsünmek (گوجسينمک) *fl.* güçleşmek, zor olmak, güce sarmak, müşkil olmak.

güçsünmek Bir şeyi güç saymak, zoruna gelmek. (Dz.; Çkl.; Bo.; Es.; Hat.; Ng.; Mğ.) (DS, C 6, s. 2211)

gücü (گوجو) *i.* 2. bez tarağı arkasında ağız açan iplikten tarak: gücü deyneği

gücü [gücü ağacı] Tezgâhta ipliği ayarlayan tezgâh tarağı. (Isp.; Ba.; Mn.; Çkl.; Kc.; Gm.; Ant.) (DS, C 6, s. 2208)

gücük (گوجوک) *sif.* kuvvetsiz, zayıf, gevşek. || **gücük ay** = şubat ayı.⁴⁵⁴

gücük (III) [gucuk (III), güçük (II) -1] 1. Şubat ayı. (Af.; Dz.; Ba.; Brs.; Kü.; Es.; Kc.; Ks.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Ar.; Kr.; Ezc.; Ml.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Ng.; Kn.; İç.; Ed.; Krk.) (DS, C 6, s. 2209)

[gucuk (III)]: (Ks.) // [güçük (II) -1]: (İst.; Sv.)

⁴⁵⁴ Ayrıca bk. "gücük (II)" YTS, s. 113.

güce (گوجه) *i.* kaynatılmamış burgul (bulgur), döğülmüş buğday: güce tarhanası.

güce (I) 1. Kırılmış buğday, yarma. (Af.; Çkl.) **2.** Yarılmış mısır, burçak. (Brd.) (DS, C 6, s. 2207)

köçek (كوچك) *i.* 2. deve yavrusu [“köşek” de denir]⁴⁵⁵

köşek (I) [koşak (II), koşsek, köçek (I) -1, köşsek, küçek] Deve yavrusu. (Isp.; Dz.; Ay.; Mn.; Ağ.; Gaz.; Ada.; Ant.; Mğ.) (DS, C 8, s. 2979)

[koşak (II)]: (Kn.) // **[koşsek]:** (İç.) // **[köçek (I) -1]:** (Çkl.; Brs.; Mğ.; Ed.) // **[köşsek]:** (Af.; Dz.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) // **[küçek]:** (Mğ.)

göden (گودن) *i.* kalın bağırsağın bir kısmı, kör bağırsak: göden bumbarı.⁴⁵⁶

güden (IV) Kalınbağırsak. (Dy.; Krş.) (DS, C 6, s. 2212)

görsitmek (گورسیتmek) *ft.* göstermek. *mr.*⁴⁵⁷

görsedmek [görsetmek] Göstermek. (Ank.) (DS, C 6, s. 2162)

[görsetmek]: (Kr.)

gözer (گوزر) *i.* büyük delikli, deriden kalbur, harman kalburu.⁴⁵⁸

gözer [gozal (I), gozel (I), gozer -1, gözal, gözar, gözel (I)] Buğday, toprak vb. şeyler elenen iri gözlü büyük kalbur. (Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Gm.; Ezc.; Mr.; Sv.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Krk.; Tk.; -Kıbrıs) (DS, C 6, s. 2180)

[gozal (I)]: (Sv.) // **[gozel (I)]:** (Nğ.) // **[gozer -1]:** (Krş.; İç.) // **[gözal]:** (Yz.) // **[gözar]:** (Ar.) // **[gözel (I)]:** (Mn.; Ba.; Bo.; Sv.; Ank.; Ky.)

gözgi (گوزگی) *i.* ya: // **gözgi:** ayna, âyine. [metrük ise de, yerine geçen âyine Türkçe olmadığından ihyâsı arzu olunur.]⁴⁵⁹

gözü [..] Ayna. (Af.; Isp.; Ay.; İz.; Brs.; Kü.; Es.; To.; Gr.; Mr.; Ml.; Ur.; Ank.; Ky.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 6, s. 2181)

⁴⁵⁵ Ayrıca bk. “**köşek, [köçek]**” YTS, s. 159; “**köşek**” Elif Cora, age., s. 159.

⁴⁵⁶ Ayrıca bk. “**[göden]**” YTS, s. 107.

⁴⁵⁷ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**görsetmek**” YTS, s. 110.

⁴⁵⁸ Ayrıca bk. “**gözer**” YTS, s. 112; “**gözer**” Elif Cora, age., s. 102.

⁴⁵⁹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**gözgi, [gözigi, gözügü, gözüngü]**” YTS, s. 113; “**gözgi**” Elif Cora, age., s. 102.

küsgü (کوسگی) *i.* 2. taş kırmaya ve duvar delmeye ve bunun gibi işlere yarayan, bir ucu sivri ağır demir sopa: taşçı, demirci küsküsü.

küskü (I) [küsek (II) -2, küsgi, küsgü, küski (I) -1, küssük, küsük (IV)] 1. Taş kaldırmakta kullanılan uzun demir çubuk ya da ağaç, basit kaldıraç. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Mn.; Ba.; Kc.; Sk.; Bo.; Zn.; Çkr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Tr.; Ar.; El.; Ur.; Gaz.; Mr.; Sv.; Ank.; Ky.; Ant.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 8, s. 3050)

[küsek (II) -2]: (Ky.) // **[küsgi]:** (Vn.) // **[küsgü]:** (Brd.; Ks.; Kr.) // **[küski (I) -1]:** (Ar.) // **[küssük]:** (Ky.; Nş.; İç.) // **[küçük (IV)]:** (Isp.; Dz.; Kn.)

kösem (گوسمن) *i.* 2. sürünün önüne düşüp onu sevk eden alışık koç, sürü kılavuzu: koyunlar sokaklarda kösemensiz yürümez.

kösem [kösem- 1] Çobana alışkın ve sürünün önünden giden dört yaşında keçi, ya da koyun. (Af.; Isp.; Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Brs.; Kü.; İst.; Ml.; Ant.; Mğ.; Krk.) (DS, C 8, s. 2972)

[kösem -1]: (Mn.; Brs.)

kösnük (کوسنیک) *sıf.* erkeğe tâlip olup kızmış (dişi); kızgın, azgın: kösnük kısrak, koyun.⁴⁶⁰

kösnük (I) [kösmük (IV), kösnek, küsnek, küsnük] 1. Çiftleşmek isteyen at, eşek vb. hayvan. (Uş.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Bil.; Es.; Kc.; Bo.; Zn.; Ama.; Or.; Mr.; Sv.; Nğ.; Ada.; Mğ.; Ed.; Krk.) (DS, C 8, s. 2975)

[kösmük (IV)]: (Af.) // **[kösnek]:** (Brd.) // **[küsnük]:** (Çkl.; Bil.) // **[küsnük]:** (Kn.)

kösnüme (کوسنیمک) *fl.* (dişi hayvan) erkeğine tâlip olup kızmak, azmak: kısrak, koyun kösnüme.⁴⁶¹

kösne (کوشنه) *i.* karaburçak.⁴⁶²

kösne (I) [kösnemek, kösnüme] At, eşek vb. hayvanlar çiftleşme istemek. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Çkl.; Sm.; Ank.; Mğ.; Tk.) (DS, C 8, s. 2974)

[kösnemek]: (Yz.) // **[kösnüme]:** (Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Brs.; Çkl.; Es.; Kc.; Ks.; Ank.; Nğ.; Mğ.; Ant.; Krk.; Tk.)

küşne [köşne -2, kuşne] Burçak. (Ama.; Gm.; Kr.; Ezc.; Ağ.; Tn.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Krş.; Ada.) (DS, C 8, s. 3052)

[köşne -2]: (Çkr.) // **[kuşne]:** (Gr.; El.; Sv.)

⁴⁶⁰ Ayrıca bk. “kösnük” YTS, s. 158.

⁴⁶¹ Ayrıca bk. “kösnüme, [kösnemek]” YTS, s. 158.

⁴⁶² Ayrıca bk. “küşne” YTS, s. 163.

köfter (كوفتر) *i.* üzüm şirasından yapılan kalın pestil.⁴⁶³

köfter (I) [köftür -1, kövter, köyter] 1. Üzüm şirasıyla nişasta kaynatılarak yapılan ve dilim dilim kesilerek kurutulan bir çeşit tatlı, pestil. (Af.; İz.; Kü.; Bil.; Çr.; Ank.; Nğ.; Ky.) (DS, C 8, s. 2949)

[köftür -1]: (Yz.; Krş.) // [kövter]: (Zn.) // [köyter]: (Ank.)

köftün (كوفتون) *i.* sığırlara yedirilen susam ve kinin posası, küspesi.

ködün [köftün] Hayvanlara yem olarak verilen, yağı alınmış tohum posası. (Ky.) (DS, C 8, s. 2948)

gevgeç (گوگج) ya گيوگج *gıvgeç: sıf.* kulakları düşük miskin (hayvan): gevgeç beygir, keçi.⁴⁶⁴

gevgeç (II) [gevgeş (II)] 1. Düşük kulaklı hayvan. (İz.; Or.; Hat.; Ada.) (DS, C 6, s. 2010)

[gevgeş (II)]: (Gaz.; Krş.; Ada.)

gökçek (گوکچک) *sıf.* güzel, şirin, latîf, hüsn, hûb. *mr.*⁴⁶⁵

gökçek (I) [göğçek (I) -1, göğçek, gökcek, göyçeyh] 1. Güzel (insan için). (Mn.; Kü.; Zn.; Çr.; Sm.; Or.; Gr.; Gm.; Kr.; Dy.; Ml.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Kn.; Ada.) (DS, C 6, s. 2136)

[göğçek (I) -1]: (Ama.; Kr.; Sv.) // [göğçek]: (Kr.) // [gökcek]: (Bil.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Gm.; Mr.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Kn.; Ada.; Mğ.) // [gökçeyh]: (Kr.)

göğeri (گوگری) *i.* yeşil mahsul veya meyve, yeşillik.

göğerti (I) [goğeri, goğerti, göğertü (I), göverti (I), göyeri, göyerti, güverti] Yeşillik, yeşerti, sebze (bitki hakkında). (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Mn.; Kc.; Bo.; Çkr.; Çr.; Ama.; Or.; Kr.; Ar.; Vn.; El.; Ml.; Hat.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Mğ.) (DS, C 6, s. 2130)

[goğeri]: (Brd.) // [goğerti]: (Nğ.; İç.) // [göğertü (I)]: (Ama.) // [göverti (I)]: (Dz.; Bo.; Sm.; Ama.; Ar.; Gaz.; Mr.; Nğ.; Ada.) // [göyeri]: (Kü.) // [göyerti]: (Kr.) // [güverti]: (Af.; Ama.; Ur.)

göğez (گوگر) *sıf.* [zebân-zedi: güvez] koyu ve az mora çalar kırmızı: güvez çuha;
...

⁴⁶³ Ayrıca bk. “*köfter* (← *Far. küfter*)” YTS, s. 158; “köftür” Elif Cora, age., s. 158.

⁴⁶⁴ Ayrıca bk. “*[gevgeç]*” YTS, s. 105.

⁴⁶⁵ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*gökçek, [göğçek, gökcek]*” YTS, s. 108; “*gökçek*” Elif Cora, age., s. 100.

gögez (II) Koyu mor (renk). (İz.) (DS, C 6, s. 2131)

gölük (گولوك) *i.* yük hayvanı.⁴⁶⁷

gölük (I) [golük, görük (III)] 1. At, eşek, beygir, katır vb. yük taşıyan ve binilen hayvan. (Af.; Uş.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Brs.; Kü.; Es.; İst.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gm.; Gr.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Ng.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 6, s. 2145)

[**golük**]: (Dz.; To.; Ar.; Mr.; Yz.; Ng.; İç.) // [**gorük (III)**]: (Ank.)

güm (گوم) *i.* 2. ağır [bu mana ile Anadolu'da müsta'meldir.]

güm (II) Ağır. (Isp.; Mr.) (DS, C 6, s. 2221)

gümeç (گومج) *i.* arı peteği; gümeç balı = erimemiş bal, şehd-i revâk.⁴⁶⁸

gömeç (I) [gümeç (I)] Bal peteği. (Isp.; Dz.; İz.; Ba.; Çkl.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; Çkr.; El.; Krş.; Nş.; Ng.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Ed.; Krk.) (DS, C 6, s. 2148)

[**gümeç (I)**]: (Ay.; İz.; Kc.; Tr.; Gm.)

gümürtü (گوموردی) *ya* گوموردی *i.* arslan ve deve gibi büyük hayvanların korkunç sesle bağırmaları: ormanın içinden bir arslanın gümürtüsü işitiliyordu.

gümürtü 2. Aslan, deve, sığır sesi. (Çkl.) (DS, C 6, s. 2224)

kümeç (كومك) *i.* 2. umûmun koşuşup yardım etmesi, muzâheret-i umûmiyye.

kümeç Yardım, imdat. (Gm.; Kr.; Ağ.) (DS, C 8, s. 3034)

gön (گون) *i.* dibâgat olmuş deri, her nevi meşin ve sahtiyân vesâire.⁴⁶⁹

gön (I) 1. Hayvan derisi: *Atın gönünü sattınız mı?* (Af.; Uş.; Isp.; Dz.; Ba.; Kü.; Kc.; Zn.; Ks.; Çr.; Sn.; Sm.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Rz.; Kr.; Ezc.; Vn.; Gaz.; Mr.; Ank.; Krş.; Kn.; Ada.; Krk.) (DS, C 6, s. 2151)

günü (گونى) *i.* kıskanma, haset, gıpta, kıskanç.⁴⁷⁰

günü (I) Kıskançlık, haset: *Günüsünden karnının çanağı çatlıyor.* (Isp.; Ba.; Çkl.; Brs.; Es.; Çr.; Sm.; Ama.; To.; Gaz.; Hat.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Ng.; Kn.; İç.) (DS, C 6, s. 2231)

günülemek (گونيلمك) *fl.* *گونولمك* : *fl.* kıskanmak, haset ve gıpta etmek. *mr.*⁴⁷¹

⁴⁶⁶ Ayrıca bk. "gögez, [gögez]" YTS, s. 108.

⁴⁶⁷ Ayrıca bk. "gölük" YTS, s. 108.

⁴⁶⁸ Ayrıca bk. "gömeç 1." YTS, s. 108; "gömeç" Elif Cora, age., s. 100.

⁴⁶⁹ Ayrıca bk. "gön" YTS, s. 108; "gön" Elif Cora, age., s. 100.

⁴⁷⁰ Ayrıca bk. "günü, [günü]" YTS, s. 116; "günü" YTS, s. 105.

günülemek [gönülemek, gunülemek, gümülemek (I) -1, günnemek (III), günülemek, günüllemek, günümek (I)] Çekememek, kıskanmak. (Uş.; Isp.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Bil.; Es.; Kc.; Bo.; İst.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Gr.; Kr.; Ezc.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Mğ.; Tk.) (DS, C 6, s. 2231)

[gönülemek]: (Es.; Ed.) // [gunülemek]: (To.; Çr.) // [gümülemek (I) -1]: (Isp.) // [günnemek (III)]: (İz.) // [günülemek]: (Nğ.) // [günüllemek]: (Or.; Sv.) // [günümek (I)]: (Çkl.; Sm.)

göyünmek (گويينمك) *fl.* 1. yanmak, alazlanmak, ateşte kararmak.⁴⁷²

gögnümek (II) [goyünmek, göğünmek (II), gönmek, gönümek (II), göynümek (II), göyünmek (I)] Yanacak derecede ısınmak, hafif sararmak. (Af.; Isp.; Dz.; Es.; Ky.; Ada.; İç.; Ant.) (DS, C 6, s. 2132)

[goyunmek]: (Sv.) // [göğünmek (II)]: (Mn.; Hat.; Ml.; Sv.; Ada.) // [gönmek]: (Hat.; Ky.; Ada.) // [gönümek (II)]: (Krş.) // [göynümek (II)]: (Isp.; Ks.; To.; Sv.; Kn.; İç.) // [göyünmek (I)]: (Isp.; İz.; Kü.; Ml.; Ky.; Ada.; İç.)

gicişmek (گيچشمك) *fl.* hafif sûrette aşınıp yanmak, az gıcıklanmak: elim, boğazım gicişiyor.⁴⁷³

gicişmek [gedişmek, gıcışmak (I), gicimek (I) -1, gicinmek, gicişmeyh, gidışmek (I)] 1. Kaşınmak. (Dz.; Bo.; Çr.; Sm.; To.; Gr.; Ar.; Ezc.; Ml.; Mr.; Sv.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; -Kıbrıs) (DS, C 6, s. 2072)

[gedişmek]: (İz.) // [gıcışmak (I)]: (İz.; Ba.; Sv.) // [gicimek (I) -1]: (Ama.) // [gicinmek]: (To.; Gm.; Kn.) // [gicişmeyh]: (Kr.) // [gidışmek (I)]: (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Kü.; Kc.; Bo.; Sn.; Ama.; Or.; Gr.; Gaz.; Hat.; Ank.; Nğ.; Kn.; Mğ.; Ed.; Tk.)

ل lâm

laçin (لاچين) *i.* beyazlı ve kırmızı ayaklı bir cins şâhin. [asıl sıfat olup, sarp ve şedîd demektir.]⁴⁷⁴

laçin (I) 3. Doğan. (Ama.; Kr.) (DS, C 9, s. 3057)

⁴⁷¹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “günülemek, [günilemek]” YTS, s. 116.

⁴⁷² Ayrıca bk. “göyünmek, [göynemek, göynümek (I), gövünmek, göyenmek]” YTS, s. 111.

⁴⁷³ Ayrıca bk. “gicimek, [gicişmek, gircimek]” YTS, s. 106.

⁴⁷⁴ Ayrıca bk. “laçin I.” YTS, s. 164.

lalanga (لالنغه) *i.* tavada yağ içinde pişmiş yumurtalı hamur yemeği ki, üzerine şerbet ve şeker dökülür, yassı lokma.

lalangi [**lalalanka**, **lalanka**, **lalankı**, **lälengi**, **lelengi** (I)] Mayalı hamurdan yapılan bir çeşit lokma. (Çkl.; Kıbrıs köyleri) (DS, C 9, s. 3060)

[**lalalanka**]: (İz.) // [**lalanka**]: (Kerkük) // [**lalankı**]: (İz.) // [**lälengi**]: (Dz.) // [**lelengi** (I)]: (Mğ.)

lobut (لوبوط) *i.* kısa ve kalın sopa.

lobut (III) [**loput** (I) -3] 2. Mısır koçanını döverek tanelemeye yarayan sopa. (İç.) (DS, C 9, s. 3081)

[**loput** (I) -3]: (Mğ.)

loda (لوده) *i.* üzerine toprak örtülmüş saman ve tuz vesâire yığını.

loda (II) 1. Küme, yığın. (Brd.; İz.; Kü.; Sv.; Nğ.; Kn.; Ada.; Ant.; Mğ.; Tk.) 4. Üstü toprak ve otlarla örtülmüş koni biçimindeki saman yığını. (Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Çkr.; Çr.; Ama.; To.; Ezm.; Ml.; Gaz.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Krk.; Tk.; Kerkük ve çevresi) (DS, C 9, s. 3081)

loğ (لوغ) *i.* çamur sıvalı damlara sürttükleri taş silindir.⁴⁷⁵

loğ (I) [**lo**, **lō** (I) -2, **lov**] Toprak damlarda, yollarda toprağı ezmek için kullanılan taş silindir. (Ay.; İz.; Brs.; Çr.; Ama.; To.; Gr.; Tr.; Gm.; Ezc.; Vn.; Md.; El.; Ml.; Ur.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ky.; Ada.) (DS, C 9, s. 3082)

[**lo**, **lō** (I) -2]: (To.; Gaz.; Sv.; Yz.; Ada.) // [**lov**]: (Gaz.; Mr.; Ank.; Ky.)

lökün (لوكون) *i.* kireç ve zeytinyağıyla dökülerek yapılan bir cins macun ki, çeşme ve musluklarda ve su borularının deliklerini tıkamakta kullanılır.⁴⁷⁶

lök (IV) [**lögün**, **lökün**] 1. Kireç, zeytinyağı, pamuk, yumurta akının karıştırılmasından elde edilen, kırık, çatlak çanak, çömlükleri, künkleri birleştirmekte kullanılan macun. (DS, C 9, s. 3089)

[**lögün**]: (İz.; Ama.; Ezc.) // [**lökün**]: (İz.; Ks.; Mn.; Ml.; Nğ.)

⁴⁷⁵ Ayrıca bk. “*loğ*, [*-taşıl*]” YTS, s. 164; “*luğ*” Elif Cora, age., s. 170.

⁴⁷⁶ Ayrıca bk. “*lökün*, [*lögün*]” YTS, s. 164.

م Mim

marsama (مارصمه) ya بارسامه barsama. *i.* nane kokusuna müşâbih kokusu olan ve onun gibi yemeklere konulan büyücek yapraklı bir ot ki yerle beraber olup gittikçe tevessu‘ eder.⁴⁷⁷

marsıma [marsımana -2] Yerden 20 cm yükselen, nane gibi kokan, ceviz yaprağından iri yapraklı bir ot. (Isp.; Kü.) (DS, C 9, s. 3130)

[marsımana -2]: (Nğ.; Ant.)

masti (ماستی) *i.* küçük köpek.⁴⁷⁸

masti (II) 1. Kısa ayaklı köpek. (Kn.) (DS, C 9, s. 3133)

mayıs (مایس) *i.* [lugat-ı ânife ile münâsebeti olmasa gerektir.] inek ve koyunun taze gübresi.

mayıs (I) Yaş sığır pisliği, gübre. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Es.; Kc.; Bo.; Sk.; Ks.; Çr.; Sn.; Ama.; To.; Gr.; Tr.; Gm.; Ar.; Ezm.; Ezc.; Vn.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ed.; Krk.; Tk.) (DS, C 9, s. 3140)

maya (مایه) *i.* [Fârisîden] sürülerde damızlık dişi hayvan, kısarak ve koyun vesâire.⁴⁷⁹

maya (I) 2. Genel olarak damızlık dişi hayvan. (Nğ.) (DS, C 9, s. 3138)

merlengeç (مرلنگج) *i.* bir cins çitlenbik ağacı ve meyvesi.⁴⁸⁰

menengiş [menengeç, menengiç, menengüç, menengeç, merlengeç, merlengiç] Çitlembik, sakızağacı. (Hat.; Ky.; Kn.; Ada.) (DS, C 9, s. 3161)

[menengeç]: (Isp.; Ay.) // **[menengiç]:** (Nğ.; Kn.) // **[menengüç]:** (İst.) // **[menengeç]:** (Dz.) // **[merlengeç]:** (İz.) // **[merlengiç]:** (Dz.)

malağma (ملاغمه) *i.* taneleri üstünde bulunan, yani harmanda döğülmemiş arpa sapları: hayvana malağma yedirmek.⁴⁸¹

malama (I) [malagma, malağma, malamağ, malamga, malğama (I), malıma (I), malyağma] 2. Taneleri ayrılmamış, samanla karışık tahıl. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Brs.; Es.; Ks.; Çkr.; Çr.; Ama.; To.; Gr.; Tr.; Gm.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Ağ.; Ml.;

⁴⁷⁷ Ayrıca bk. “*marşama, [varşama]*” YTS, s. 165; “*marsama*” Elif Cora, age., s. 171.

⁴⁷⁸ Ayrıca bk. “*masti*” YTS, s. 165; “*masti*” Elif Cora, age., s. 172.

⁴⁷⁹ Ayrıca bk. “*maya*” YTS, s. 165; “*maya*” Elif Cora, age., s. 172.

⁴⁸⁰ Ayrıca bk. “*meneviş, [menengiş]*” YTS, s. 165; “*meneviş*” YTS, s. 173.

⁴⁸¹ Ayrıca bk. “*malağma*” YTS, s. 165; “*malağma*” Elif Cora, age., s. 171.

Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 9, s. 3110)

[malagma]: (Çr.; Mr.) // [malağma]: (Çkl.; Mr.; Sv.; Nş.; Ky.; Nğ.; Ada.) // [malamağ]: (Ks.; To.) // [malamga]: (El.; Ml.; Sv.) // [malğama (I)]: (Gaz.; Hat.) // [malıma (I)]: (Isp.; Brd.) // [malyağma]: (El.)

meleş (ملش) *i.* çift kuzulu koyun ki çok meler.

meleş İki kuzulu koyun. (Isp.; El.) (DS, C 9, s. 3156)

mengel (منگل) *i.* incik bileziği, halhal.

mengil (II) 2. Bilezik. (Kü.; Kr.; Kn.; Ada.; Ant.; Mğ.) (DS, C 9, s. 3163)

mukla (موقله) *i.* kıymalı kaygana.

mıhlama (V) [mıhla -1, mıkla -2, mikla, muhla] 3. Soğanlı kıyma, pastırma üstüne yumurta kırılarak yapılan yemek. (DS, C 9, s. 3180)

[mıhla -1]: (Af.; İz.; Ezm.; Vn.; Sv.; Ky.; Yz.) // [mıkla -2]: (Af.; İç.) // [mikla]: (Kn.) // [muhla]: (Tr.)

muylu (مویلی) ya مویلو : *i.* top kulpu.

muylu 2. Topun atış yapılırken elle tutulan yeri. (İz.) (DS, C 9, s. 3226)

mehle (مهله) *i.* omuz başından çıkan külbastılık et.

mehle (III) Belkemiği üzerindeki yumuşak etler: *Bir kilo mehle aldım.* (Çr.; Ank.; Kn.) (DS, C 9, s. 3151)

ن Nun

nora (نوره) *i.* üstü toprak örtülü samanlık.

noda Üstü toprakla örülmüş saman yığını. (Af.; Dz.; Kü.; Mn.; Es.; Çr.; Dy.; Yz.; Ank.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; Krk.) (DS, C 9, s. 3253)

و **vav**

vedre (ودره) *is.* [Arnavutça'dan] süt gerdeli, koyun vesâir hayvânatı sağmaya mahsus ağzı açık ve geniş gerdel.

vedre [vedire] Süt sağımında kullanılan, tahta kova, külek. (Rz.; Ar.; Kr.; Rumeli) (DS, C 11, s. 4094)

vergüli (ويرگولی) *ya* ويرگیلی *vergili. sıf.* atiyye ve ihsânı bol, muhsin: vergili adamdır.

vergili (II) [virgili (II)] Eliaçık. (Bo.) (DS, C 11, s. 4098)

[virgili (II)]: (Nğ.)

ه **he**

hârinlamak (هارینلامق) *fl.* 1. yorulup zebûn olmak. 2. (at) huysuzlanıp doğru gitmemek ve gemden anlamamak.

harınlamak At nefes nefese kalmak, iyice yorulmak. (Bo.) (DS, C 7, s. 2290)

hampa (هامپا) *is. sıf.* [*fa.* همپا “hempâ”dan galat.] fenâlıkta arkadaş ve yardımcı, yordak kafadâr. [iyilikte isti‘mâl olunmaz.]⁴⁸²

hampa (VI) 1. Hırsızlara yataklık eden (kimse). (Kn.) (DS, C 7, s. 2268)

hâvit (هاوت) *i.* deve semeri, devenin örgücüne vurulan küçük semer.

havıt (I) [havıd, havt (II), havut (VII)] Deve semeri, havut. (Brd.; Dz.; Ay.; Mn.; Çr.; Gaz.; Hat.; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.) (DS, C 7, s. 2311)

[havıd]: (Ky.) // **[havt (II)]:** (Ky.) // **[havut (VII)]:** (Hat.; Krş.; Ada.)

havruz (هاوروز) *i.* [*fa.* “âbrîz”den galat.] su dökülecek kap, lâzımlık, oturak. [başlıca topraktan yüksek ve sırlı nevine denir.]

havruz [havruz, hevrüz] 1. Oturak, lazımlık. (Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Çr.; Ur.; Kn.; Nğ.) (DS, C 7, s. 2312)

⁴⁸² KT’de genel bir anlam söz konusu iken, DS’de özel bir anlama yer verilmiştir. Burada bir *anlam daralmasından (restriction)* söz edilebilir.

[**havruz**]: (Ama.; Ank.) // [**hevrüz**]: (Ks.)

haydalamak (هايڭالامق) *ft.* hây hûy ile (hayvanları) yürütmek, yürütmeye çabalamak.

haydamak (I) Çifte koşulan hayvanı sürmek, dehlemek. (Dz.; Ba.; Çkl.; Brs.; Bil.; Kc.; Sk.; Bo.; Nğ.; Kn.; Ada.; Krk.) (DS, C 7, s. 2316)

haylamak (هايلامق) *ft.* hây hûy diyerek gürültü ile sürmek: hayvanları hayladılar.

haylamak (I) 18. Hayvan idare etmek, sürmek, kovalamak. (Isp.; Dz.; İz.; Ba.; Ks.; Sm.; Ama.; El.; Sv.; Nğ.; Kn.; İç.; Mğ.; Krk.) (DS, C 7, s. 2318)

herek (هرك) *i.* bağın dallarını ve fidanları ve fasülye gibi şeyleri bağlamak üzere yere dikilen küçük destek: herek dikmek; hereke almak, bağlamak.⁴⁸³

herek (I) 1. Asma dalları ve fasülyelerin sarkmaması için destek olarak dikilen sırtık. (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Bil.; Es.; Kc.; Bo.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; Gr.; Tr.; Gm.; Sv.; Ank.; Ky.; Kn.; Ant.; Mğ.) (DS, C 7, s. 2342)

hürle (هورله) *i.* burçak cinsinden hubûbât nev'i.⁴⁸⁴

hürle Öküz yemi. (Çkl.) (DS, C 7, s. 2451)

hevenk (هونك) *ya* اونك *âvenk.* *i.* asılıp muhâfaza olunmak üzere bir sapa geçirilmiş meyve bağı: bir hevenk üvez, üzüm, elma, incir; ...

hevenk (I) Asmaların altına konulan dikme, dayak. (Bil.; El.) (DS, C 7, s. 2350)

ی ye

yapalak (ياپالاق) *ya* يپالاق *yapalak.* *i.* yuvarlakça büyük bir nevi puhu kuşu.⁴⁸⁵

yapalak, yapalak (I) [yaplak (II)] Baykuş. (Bo.; Sk.; İst.; Zn.; Sn.; Sm.; Or.; Kr.; Krş.; Nğ.) (DS, C 11, s. 4175)

yâr (يار) *i.* ağız suyu, ağızda toplanan su, lü'âb. [akanına salya denir.]

yar (I) Ağızdan taşan tükürük. (İz.; Çkr.; Çr.; Gr.; Sv.) (DS, C 11, s. 4180)

yarga (يارغه) *i.* büyük piliç. *mr.*⁴⁸⁶

⁴⁸³ Ayrıca bk. "herek" YTS, s. 119; "herek" Elif Cora, age., s. 111.

⁴⁸⁴ Ayrıca bk. "hürle" YTS, s. 120; "hürle" Elif Cora, age., s. 115.

⁴⁸⁵ Ayrıca bk. "yapalak" YTS, s. 246; "yapalak kuşu" Elif Cora, age., s. 263.

yarga (II) Yaşına giren piliç. (Ay.; Ks.) (DS, C 11, s. 4182)

yarımca (ياريمجه) *i.* başın yarısının ağrması, şakîka.

yarımca (I) Yarım baş ağrısı. (Gaz.; Hat.; Ky.; Ada.) (DS, C 11, s. 4184)

yarında (يارينده) *i.* zz. erte, ferdâsı, mevzû‘-ı bahs olunan günden sonraki gün: **yarındası kendisi geldi** = ertesi gün.⁴⁸⁷

yarıntası [yarıntısı] Öbür gün, yarından sonra: *Bugün gelme yarıntası gün gel.* (Kn.) (DS, C 11, s. 4185)

[yarıntısı]: (İç.)

yazı (يازی) *i.* [yaymak demek olan “يازمق yazmak”dan] ova, düz yer. *mr.*⁴⁸⁸

yazı (I) [yazu] 1. Düzlük, ova. (Isp.; Dz.; İz.; Ba.; Bil.; Es.; Bo.; Sk.; Ks.; Zn.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Or.; Tr.; Rz.; Gm.; Ezm.; Ezc.; Ağ.; Vn.; Dy.; El.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Tk.) (DS, C 11, s. 4216)

[yazu]: (İz.; Ks.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Gm.; Ml.)

yasdığaç (ياصديغاج) *i.* üzerinde yufka açtıkları düz ve yassı tahta, hamur tahtası.⁴⁸⁹

yaslaç, yaslāç (I) [yasdığaç, yasdığeç, yaslağaç, yaslağeç, yaslahaç, yashlağaç -1, yashlğaç, yashlhaç, yassığaç, yastığaç, yastığeç] Üstünde hamur açılan, yemek yenilen tahta. (DS, C 11, s. 4193)

[yasdığaç]: (Ba.; Kü.; Ks.; Çkr.; Sn.) // **[yasdığeç]:** (Dz.; Ay.; Mn.; Mğ.) // **[yaslağaç]:** (Brs.; Zn.; Ks.; Çkr.; Sn.; Sm.; Ank.) // **[yaslağeç]:** (Kü.) // **[yaslahaç]:** (Bil.; Bo.; Ks.; Ank.) // **[yashlağaç -1]:** (Ks.; Sm.; Ezm.; Ank.) // **[yashlğaç]:** (Ks.; Bo.; Ezm.) // **[yashlhaç]:** (Bo.) // **[yassığaç]:** (Sn.) // **[yastığaç]:** (Ba.) // **[yastığeç]:** (Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mğ.)

yasmık (ياصميق) *i.* mercimek. *mr.*⁴⁹⁰

yasmık Mercimek. (Tk.) (DS, C 11, s. 4195)

yağır (ياغر) *i.* 2. eğerin vurmasından hayvanın yağırında açılan yara, cidav.⁴⁹¹

⁴⁸⁶ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor.

⁴⁸⁷ Ayrıca bk. “*yarındası*” YTS, s. 248.

⁴⁸⁸ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*yazı (I), [yazu (I)]*” YTS, s. 252.

⁴⁸⁹ Ayrıca bk. “*yaşdığaç, [yaşdağaç, yaştığaç]*” YTS, s. 249.

⁴⁹⁰ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağzlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*yaşmık*” YTS, s. 249.

yağır (I) [yağar (I), yanır, yağır (I) -1] 1. Yük ve binek hayvanının sırtında, eğer ve semerin açtığı yara. (Uş.; Af.; İsp.; Brd.; Dz.; Ay.; Mn.; Ba.; Kü.; Çkl.; Es.; Bo.; İst.; Or.; Tr.; Rz.; Ar.; Kr.; El.; Ml.; Ur.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Nş.; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Kıbrıs) (DS, C 11, s. 4119)

yağlık (ياغلق) i. 1. yağlı elleri ve dudakları silmeye mahsus bez ki sofrada herkesin önüne konur, elbezi, peçete. 2. mendil, çevre.

yağlıh, yağlık (I) [yaalık, yālıh, yālık -1, yaylıh, yaylık -1] 1. Mendil. (Af.; Uş.; İsp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Ba.; Çkl.; Brs.; Kü.; Bil.; Es.; Kc.; Bo.; Zn.; Çr.; Ama.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Rz.; Ar.; Bt.; Ml.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Yz.; Ank.; Nş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 11, s. 4122)

[yaalık]: (Dz.) // [yālıh, yālık -1]: (Af.; İsp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Kü.; Kc.; İst.; Çr.; Yz.; Ky.; Hat.) // [yaylıh, yaylık -1]: (Krk.; Ağ.)

3. Havlu, peşkir. (Çkl.; Brs.; Kc.; Gr.; Rz.)

yanaz (يغاز) yâhut يغاز yakaz, يغاز yanaz. *sif.* dâimâ şikâyet edip bir şeyden memnûn olmayan, titiz, bedhûy: yanaz çocuk, hasta.⁴⁹²

yanaz, yañaz [yagaz, yağas, yağaz, yağız (III), yañaza, yañız (II)] 1. Ters, huysuz, inatçı. (Af.; Mn.; Es.; Çkl.; Kc.; İst.; Çr.; To.; Kr.; Sv.; Yz.; Ank.; Krş.; Ky.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 11, s. 4161)

[yagaz]: (Sm.; Kn.) // [yağas]: (Ada.) // [yağız]: (Es.; Bo.; Gaz.; Ank.; Nş.; Ky.) // [yağız (III)]: (Krş.; İç.) // [yañız (II)]: (Ank.)

2. Şımarık. (Dz.) 3. Geveze. (Çkl.)

[yañaza]: (Mğ.)

yañsak (ياکشاق) *sif.* tatsız sûrette geveze, ağzı yayvan.⁴⁹³

yañsañ, yañsak [yağışak -1, yāşak] 1. Geveze, densiz, yersiz konuşan. (İsp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Kü.; Bil.; Kc.; Ks.; Çkr.; Ar.; Hat.; Ank.; Ky.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Krk.; Tk.) (DS, C 11, s. 4173)

[yağışak -1]: (Ay.; Ant.; Mğ.) // [yāşak]: (Mğ.)

yañsaklık (ياکشاقلق) i. tatsızca gevezelik.

yañsaklık Gevezelik, tatsızlık. (Nğ.) (DS, C 11, s. 4174)

yañsamak (ياکشامق) *fl.* tatsızca gevezelik etmek, tatsızlanmak.⁴⁹⁴

⁴⁹¹ Ayrıca bk. “yağır” YTS, s. 242.

⁴⁹² Ayrıca bk. “yañaz, [yanaz, yañuz]” YTS, s. 245.

⁴⁹³ Ayrıca bk. “yañsak” YTS, s. 246; “yañsak” Elif Cora, age., s. 262.

yaşamak, yaşamak [yağşamak, yağşanmak, yaşaklamak, yaşanmak -1, yaşanmak -1] 1. Gevezelik etmek. (Dz.; İz.; Ks.; Çkr.; Ank.; Ar.; Kerkük) (DS, C 11, s. 4174)

[yağşamak]: (Ank.) // [yağşanmak]: (Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Ant.; Mğ.; Rodos) // [yaşaklamak]: (Tk.) // [yaşanmak -1]: (Dz.; Kü.; Mğ.) // [yaşanmak -1]: (Dz.; Ay.; Mğ.)

yalabık (يالابيق) *i.* 2. parlama, parıltı.⁴⁹⁵

yalabık (I) [yalabuk (I), yalamık (V) -1, yalamuk (II)] 1. Cilalı, parlak, ışıldak, düzgün. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Kü.; Çkl.; Brs.; Bil.; Es.; Or.; Ank.; Nğ.; Kn.; Mğ.; Krk.) (DS, C 11, s. 4131)

[yalabuk (I)]: (Af.; Mn.; Çkl.; Bil.; Brs.; Bo.; Ks.; Sm.; Ank.; Tk.) // [yalamık (V) -1]: (İç.) // [yalamuk (II)]: (Bo.)

yalabımak (يالابيمق) *fl.* parlamak, parıldamak. *mr.*⁴⁹⁶

yalabımak [yalabumak, yalpımak] 1. Işık yansımak, parlak bir nesne parlayıp sönmek; şimşek çakmak. (Uş.; Af.; Isp.; Çkl.; Bil.; Es.; Ks.; Çr.; Sn.; To.; Ank.; Nş.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Mğ.; Bulgaristan) (DS, C 11, s. 4132)

[yalabumak]: (Or.) // [yalpımak]: (Isp.)

yaldırak (يالديراق) *yâhut* يلدراق *yıldırak. sıf.* parlak, parıldayan, müşa‘şa‘.⁴⁹⁷

yılbur (I) [yaldırak] Parlak. (DS, C 11, s. 4142)

[yaldırak]: (Ada.)

yalkı (يالقي) *i.* kağrı denilen iki tekerlekli arabanın tekerliği.

yalkı (I) İki tekerlekli öküz arabası. (Af.; Brs.; Kü.; Bil.; Es.) (DS, C 11, s. 4147)⁴⁹⁸

yalman (يالمان) *i.* 1. sarp ve sivri yer: dağ yalmanı.

yalman (VI) Dik, sarp. (Gr.; Ar.; Kerkük) (DS, C 11, s. 4148)

yalın (يالينك) *i.* 1. oynayan alev, şule, lehb.⁴⁹⁹

⁴⁹⁴ Ayrıca bk. “*yaşamak, [yaşanmak]*” YTS, s. 246.

⁴⁹⁵ Ayrıca bk. “*yalabık, [yalabuk]*” YTS, s. 243.

⁴⁹⁶ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*yalabımak, [yalabumak]*” YTS, s. 243; “*yalabımak*” Elif Cora, age., s. 260.

⁴⁹⁷ Ayrıca bk. “*yaldırak*” YTS, s. 243.

⁴⁹⁸ Burada bütünden parçaya hareketle bir *anlam daralması (restriction)* söz konusudur.

⁴⁹⁹ Ayrıca bk. “*yalıy (II)*” YTS, s. 244; “*yalın*” Elif Cora, age., s. 261.

yalaz (I) [yalım (VI) -1, yalın (I) -1] Alev. (DS, C 11, s. 4141)

[yalım (VI) -1]: (Gm.; Gaz.; Mr.; Hat.; Ank.; Nş.; Krş.; Ky.; Ada.; Mğ.) // **[yalın (I) -1]:** (Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Mn.; Brs.; Kü.; İst.; Zn.; Çkr.; Çr.; El.; Ml.; Gaz.; Sv.; Ank.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Krk.)

yamcı (يامجى) *i.* [Türkî-i kadîmde “yam” menzil demektir.] 2. sürücü yağmurluğu.

yamçı (I) [yamşu] Yağmur ve soğuktan korunmak için kıldan, keçeden yapılmış üst giysisi. (Af.; Ay.; Bo.; Sk.; Çkr.; Çr.; Sm.; Ama.; Tr.; Rz.; Kr.; Ezc.; Vn.; El.; Ml.; Mr.; Sv.; Ky.; Nğ.; İç.) (DS, C 11, s. 4154)

[yamşu]: (To.)

yanpuru (يانپورى) *sif.* çarpık, eğri büğrü, yengeç gibi (adam).

yampiri [yamfiri, yamperi -2, yampırı, yanfiri -2, yanpıri, yanpıri (I) -2, yanpuri] 2. Eğrilmiş, eğri, yan, çarpık. (İz.; Mn.; Kc.; Bo.; Sk.; Çkr.; Çr.; Sm.; Ama.; Gr.; Ar.; Ezm.; Sv.; Nğ.; Mğ.; Krk.; Tr.) (DS, C 11, s. 4156)

[yamfiri]: (İç.) // **[yamperi -2]:** (Hat.) // **[yampırı]:** (Gaz.; Nğ.) // **[yanfiri -2]:** (Sv.; Kn.; İç.) // **[yanpıri]:** (Ar.) // **[yanpıri (I) -2]:** (Ama.; To.; Sm.; Vn.; Sv.; Kn.) // **[yanpuri]:** (Ar.)

yancık (يانجق) *i.* at zırhı, çokal, bergtûvân.⁵⁰⁰

yancık (I) yancuk Zırh. (Çkr.; Kn.) (DS, C 11, s. 4162)

[yancuk]: (Çkr.)

yandık (يانديق) *i.* 1. beyazca diken, câverz. 2. deve dikeninin büyük cinsi.⁵⁰¹

yandağ, yandak (I) [yandık] Dikenli bir ot. (Bo.; Çkr.; Sm.; El.; Sv.; Ank.; Kn.; İç.) (DS, C 11, s. 4163)

[yandık]: (Ba.)

yay (يای) *i.* tk. yaz mevsimi, sayf.⁵⁰²

yay (I) 1. Yaz. (Ama.; Kr.; Ağ.; El.; İç.; Ant.; Nğ.) (DS, C 11, s. 4208)

yaygı (يایغى) *i.* yere yayılan ve serilen şey, kuru tahta veya taş basmamak için veya ortalık temiz kalmak için eğreti olarak döşenen bez ve kilim vesâire: hammâm yaygısı; yatak yaygısı; sofranın altına bir yaygı açmalı.

yaygı 2. Yastık, divan üstüne serilen örtü. (Nğ.) (DS, C 11, s. 4209)

⁵⁰⁰ Ayrıca bk. “*yancuk, [yancık]*” YTS, s. 245; “*yancık*” Elif Cora, age., s. 262.

⁵⁰¹ Ayrıca bk. “*yandağ, [yandık]*” YTS, s. 245; “*yandık otu*” Elif Cora, age., s. 262.

⁵⁰² Ayrıca bk. “*yay (I)*” YTS, s. 252.

yaymacı (يايمه جى) *i.* açık mahallerde ve sokak kenarlarında ufak tefek şeyler ve hırdavât serip satan adam, hırdavât sergicisi.

yaymacı Gezgin satıcı. (Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; Brs.; İst.; Ks.; Çr.; Kü.; Mğ.) (DS, C 11, s. 4213)

yedek (يدك) *i.* 1. hayvan çekecek ip, yol resânı.

yedek (V) İp, kayışı zincirden yapılan yular, yuların elle tutulan bölümü. (Bil.; El.) (DS, C 11, s. 4220)

yedmek (يدمك) *ft.* 1. (hayvanı) yularından tutup götürmek, çekmek: bir ata binmiş idi diğerini yanından yediyorlardı.⁵⁰³

yedmek [yedemek -1] 1. Bir kimseyi elinden tutup götürmek, bir hayvanı yedeğe alıp çekmek. (Af.; Ay.; Mn.; Ba.; Çkl.; Es.; Bo.; Sk.; Sm.; Or.; Tr.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Krk.) (DS, C 11, s. 4222)

[yedemek -1]: (Isp.; Bo.; Sm.; Mn.; Ky.)

yarlıgamak (يرليغامق) *ft.* rahm, rahmet, afv, gufrân etmek. *mr.*⁵⁰⁴

yarlıgamak [yargılamak, yarlıgamak, yarlamak] Bağışlamak, korumak. (Dz.; Ba.; Kü.; Bo.; Ks.; Çkr.; Kr.; Vn.; Gaz.; Yz.; Krş.; Ada.) (DS, C 11, s. 4187)

[yargılamak]: (Dz.; Ay.; Nğ.) // **[yarlıgamak]:** (Kn.; Ant.) // **[yarlamak]:** (Kü.; Sm.)

yasavul (يساول) *i.* vaktiyle yolun muhâfazasına memur alay çavuşu, yol hasekisi.

yasavul 1. Jandarma, yürütme erki taşıyan görevli, karakol nöbetçisi. (Çkl.; Ama.; Vn.; Sv.) (DS, C 11, s. 4192)

yestehlemek (يستهلهمك) *fl.* pislemek, def-i tabîi etmek. *av.*⁵⁰⁵

yestehlemek Büyük abdest yapmak. (Çkl.; Ks.; Sm.; Ama.; Nğ.) (DS, C 11, s. 4255)

yağmurça (يغمورچه) *i.* bir nevi küçük geyik.⁵⁰⁶

yağmurca [yağmurça, yağmurçe, yâmurça, yamurça] Bir çeşit keyik, dağ keçisi. (Isp.; Brs.; Ant.) (DS, C 11, s. 4124)

⁵⁰³ Ayrıca bk. “*yidmek, [yedmek]*” YTS, s. 257.

⁵⁰⁴ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*yarlıgamak*” YTS, s. 248.

⁵⁰⁵ Ş. Sâmî, “*av.* (Avâm Lisânı)” tabiri ile söz konusu kelimenin halk ağzında kullanıldığına işaret etmiştir.

⁵⁰⁶ Ayrıca bk. “*yağmurcageyigi*” YTS, s. 242; “*yağmurca geyik*” Elif Cora, age., s. 260.

[yağmurça]: (Isp.; Brd.; Ada.) // [yağmurçe]: (Kn.) // [yāmırça]: (Ant.) // [yamurça]: (Ant.)

yeğni (يغنى) *sıf.* hafif, sebük, ağır zıddı. *mr.*⁵⁰⁷ // يوگول **yünül**: *sıf.* hafif, yeğni, sebük. *mr.*

yeğni [yegnik, yeğnik, yengil, yüngül, yüngül, yünül, yünül] 1. Hafif. (Uş.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ba.; Bil.; Es.; Ks.; Sn.; Sm.; Ama.; Or.; Bt.; Mr.; Sv.; Nş.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.; Ant.; Ed.) (DS, C 11, s. 4225)

[yegnik]: (Sm.) // [yeğnik]: (Sk.; Çkl.; Sm.; Or.; Tr.; Ar.; Sv.; Nğ.) // [yengil]: (İz.; Zn.; Sm.; To.; Mğ.; Ed.; Krk.) // [yüngül, yüngül]: (Ama.; Ar.; Kr.; Ezm.; Ezc.; Ağ.; Vn.; Bt.; Dy.; El.; Ur.; Sv.; Kerkük) // [yünül, yünül]: (Bo.; Vn.)

yeke (يكة) *i. bh.* dümeni hareket ettirmek için başına takılan kol.

yéke, yeke (I) [yekeke, yeyke] Kayıkta dümen kolu. (İz.; İst.; Or.; Rz.) (DS, C 11, s. 4228)

[yekeke]: (İst.) // [yeyke]: (Zn.; Sn.)

yelpik (يلپيك) *i.* sulugan illetinin pek şiddetlisi, şedîd-i dîk-i nefis.⁵⁰⁸

yelpik (I) [yelpük, yilpik] 1. Nefes darlığı, bronşit. (Çr.; Kr.; Gaz.; Mr.; Hat.; Sv.; Ank.; Krş.; Ky.; Ada.; İç.) (DS, C 11, s. 4239)

[yelpük]: (To.; Tr.; Gaz.) // [yilpik]: (Nğ.; Kn.)

2. Çarpıntı. (Ks.)

yıldırımamak (يلدرامق) *fl.* 1. par par veya aralık aralık parlamak, teşa‘şu‘, tele’lü’ etmek.⁵⁰⁹

yıldırımamak Parıldamak, ışıdamak, ışık oynaşmak. (Çkl.; Brs.; Bo.; Or.; Ank.) (DS, C 11, s. 4267)

yeldirmek (يلدرمك) *ft.* telaşla koşturmak, uçurmak, salıvermek, saldırmak.⁵¹⁰

yeldirmek (I) 1. Koşturmak. (Ay.; İz.; Es.; Çr.; To.; Or.; Mr.; Sv.; Ank.; Nş.; Nğ.; Ada.; Tk.) (DS, C 11, s. 4231)

yeldirme (يلدرمه) *i.* kadınların kırlarda serbest gezinmek için ferâce yerine giydikleri hafif üst libâsı ki baş örtüsüyle giyilir.

⁵⁰⁷ Ş. Sâmî, söz konusu kelime(ler) için “metruk” kaydını düşmüş olsa da kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

⁵⁰⁸ Ayrıca bk. “yelpik” YTS, s. 254; “yelpik” Elif Cora, age., s. 268.

⁵⁰⁹ Ayrıca bk. “yıldırımamak, ışıdamamak, yaldırımamak, yıldırımamak” YTS, s. 256.

⁵¹⁰ Ayrıca bk. “yeldürmek, [yeldirmek]” YTS, s. 253.

yeldirme 1. Kadınların giydiği bir çeşit giysi, astarsız manto. (Kü.; Kc.; Sv.; Hat.; Ada.) (DS, C 11, s. 4231)

yelek (يلك) *i.* 1. kuş kanadının büyük tüyü: kazın yeleşinden kalem yapılır.⁵¹¹

yelek (I) 1. Telek, kuşların kanat uçlarındaki tüylerden her biri. (Isp.; Dz.; Çkl.; Es.; Bo.; Çkr.; Çr.; Sm.; Ama.; El.; Hat.; Sv.; Ank.; Nğ.; Kn.; İç.) (DS, C 11, s. 4232)

yelek (يلك) *i.* bir yıllık deve yavrusu.

yelek (IV) 2. Bir yaşında deve. (Ank.; Kn.; Ada.) (DS, C 11, s. 4232)

yelmek (يلمك) *fl.* koşmak, telâş ve acele ile yürümek.⁵¹²

yelmek (I) 2. Çabuk yürümek. (Af.; Dz.; Çkl.; Çkr.; Or.; Sv.; Yz.; Ky.; Nğ.) (DS, C 11, s. 4238)

yelve (يلوه) *i.* çulluk ve bakaça denilen kuş.

yelve (I) Boz renkli, uzun gagalı, çulluğa benzer bir kuş. (Mn.; Çkl.; Kc.; İst.; Zn.; Sm.; Gr.; Kr.; Ezc.; Hat.) (DS, C 11, s. 4240)

yencilmek (ينجلمك) *fc.* ezilmek, basılmak. *mr.*⁵¹³

yencilmek (I) Ezilmek. (Ar.) (DS, C 11, s. 4244)

yencmek (ينجملك) *ft.* 1. ezmek, basmak.

yencmek (II) Ezmek. (Ar.) (DS, C 11, s. 4244)

yavaşa (يواشه) *i.* serkeş atları zabt etmek için dudaklarına taktıkları tahta kısac.⁵¹⁴

yavaşa [yavaşak (I), yavaşı, yaveşi] 1. Huysuz hayvanlara nal çakılırken burunlarına takılan ağaç kıskaç. (Çkl.; İst.; Es.; Çr.; Ama.; Sm.; Tr.; Gaz.; Hat.; Sv.; Ky.; Nğ.; Krş.; Kn.; Ada.; İç.; Krk.) (DS, C 11, s. 4204)

[**yavaşak (I)**]: (İz.; Ky.; İç.) // [**yavaşı**]: (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Bo.; Ks.; Kn.) // [**yaveşi**]: (Mğ.)

yordam (يوردام) *i.* 3. debdebe, tantana, âlâyiş.

yordam (II) 1. Gösteriş. (Md.; Hat.; Sv.; Mğ.) (DS, C 11, s. 4297)

yordamlı (يورداملی) *yordamlı. sıf.* edâli, avurtlu, çalımli.

⁵¹¹ Ayrıca bk. “**yelek**, [**çelek**, **yilek (II)**]” YTS, s. 253.

⁵¹² Ayrıca bk. “**yilmek**, [**yelmek**]” YTS, s. 258; “**yelmek**” Elif Cora, age., s. 267.

⁵¹³ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “metruk” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “**yencilmek**, [**yancılmağ**]” YTS, s. 254.

⁵¹⁴ Ayrıca bk. “**yavaşa**” YTS, s. 250; “**yavaşa**” Elif Cora, age., s. 266.

yordamlı (II) 1. Yakışıklı, gösterişli. (Ama.; Ar.; El.; Hat.; Sv.) (DS, C 11, s. 4297)

yorga (يورغه) *i.* atın bir nevi yürüyüşü: bu at yorga yürüyor.⁵¹⁵

yorga (I) [yorğa] Atlarda, rahvana yakın bir yürüyüş biçimi, yumuşak rahvan. (Af.; Isp.; Mn.; Brs.; Kü.; Es.; Kc.; Çr.; Sm.; Ama.; Tr.; Ar.; Kr.; Vn.; El.; Ml.; Sv.; Krş.; Nğ.; İç.; Kn.; Ant.; Mğ.) (DS, C 11, s. 4298)

[**yorğa**]: (Ama.; Ar.; Kr.; Hat.)

yorgalamak (يورغهلامق) *fl.* (at) yorga yürümek.⁵¹⁶

yorgalamak At, yorga yürümek. (Nğ.) (DS, C 11, s. 4298)

yürük (يوروك) *sif.* çabuk ve iyi yürüyen, iyi yol alan: yürük at; yürük vapur.⁵¹⁷

yügrük (II) [yürük (II) -1] 1. İyi yürüyen, koşan (at vb. için). (Isp.; Dz.; Mn.; Kü.; Es.; Çr.; Sn.; Çkl.; Ama.; To.; Ezm.; Sv.; Kr.; Nğ.) (DS, C 11, s. 4326)

[**yürük (II) -1**]: (Bil.; Hat.; Ank.)

yufka (يوفقه) *sif.* 1. ince, rakîk, hafif: bu tahtalar pek yufka.

yufka (II) [yufha -2, yuka (I) -2] 1. Zayıf, ince, dayanıksız, hafif. (Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Kü.; Es.; Bo.; Sk.; Çkr.; Sm.; Tr.; Rz.; Ezm.; Hat.; Sv.; Ky.; Kn.; Mğ.; Tk.) (DS, C 11, s. 4311)

[**yufha -2**]: (İç.) // [**yuka (I) -2**]: (Isp.; İç.)

yüklü (يوكلى) *sif.* 3. gebe, hâmil: yüklü kadın; yüklü kısrak.⁵¹⁸

yüklü (I) [yüklü] Gebe. (Isp.; Brd.; Dz.; İz.; Ay.; Mn.; Ba.; Çkl.; Es.; Kc.; Zn.; Ks.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Tr.; Gm.; Rz.; Ar.; Kr.; Ezc.; Dy.; Gaz.; Ur.; Hat.; Sv.; Nğ.; Kn.; İç.; Ant.; Mğ.; Krk.) (DS, C 11, s. 4328)

[**yüklü**]: (İç.)

yülük (يولوك) *sif.* tüyleri yolunmuş, tüysüz.

yülük Sakalsız. (Sn.) (DS, C 11, s. 4330)

yülügen (يولوغن) *i. ve:* // **yülgi**: *i.* ustura. *mr.*⁵¹⁹

⁵¹⁵ Ayrıca bk. “*yorğa, [yorğal]*” YTS, s. 262; “*yorga*” Elif Cora, age., s. 273.

⁵¹⁶ Ayrıca bk. “*yorgalamak, [yorgalmak, yorğalamak]*” YTS, s. 262.

⁵¹⁷ Ayrıca bk. “*yügrük*” YTS, s. 265; “*yügrük*” Elif Cora, age., s. 275.

⁵¹⁸ Ayrıca bk. “*yüklü, [yüklü]*” YTS, s. 266.

⁵¹⁹ Ş. Sâmî, söz konusu kelime için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da, kelimenin Derleme Sözlüğü’nde yer alması muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor. Ayrıca bk. “*yülügen*” YTS, s. 266.

yüleş [yülüşen] 1. Ustura. (İz.) (DS, C 11, s. 4329)

[yülüşen]: (İz.)

yülümek (يؤلؤمك) *ft.* 1. çekip koparmak, yolmak. 2. tıraş etmek.⁵²⁰

yülümek [yülemek (I) -2, 3; yünemek] 1. Tıraş etmek, kazımak. (Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Brs.; Es.; Kc.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Dy.; Mr.; Sv.; Yz.; Nş.; Ky.; Ada.; İç.; Mğ.) (DS, C 11, s. 4330)

[yülemek (I) -3]: (Mn.; Brs.; Es.; Sk.; Bo.; Bulgaristan)

2. Yolmak, koparmak (çiçek, meyve vb. için). (Isp.; Ant.)

[yülemek (I) -2]: (Brd.) // [yünemek]: (Kn.)

yoma (يؤمه) *yâhut* يؤمه *yuma. i.* üç koldan mürekkep ve kollarının aksine bükülmüş halât, palamar.

yoma Denizden kayık çekmede kullanılan halat. (Gr.) (DS, C 11, s. 4292)

yond (يؤند) *i.* 1. hergele ile gezen terbiyesiz ve yarı yabâni kısrak.

yont Başiboş hayvan. (Sn.) (DS, C 11, s. 4294)

yonga (يؤنغه) *i.* kesilen odun ve keresteden çıkan ufak parçalar, talaşın irisi.

yonga [yonğa, yonka] Yontulmuş küçük odun parçaları, talaş. (Isp.; Brd.; Ay.; Bo.; Ks.; Çkr.; Gr.; Tr.; Gm.; Kr.; Ml.; Hat.; Sv.; Nğ.; Kn.; İç.) (DS, C 11, s. 4293)

[yonğa]: (Ama.; Hat.) // [yonka]: (İz.; Sm.; Çr.; Ama.; Tr.; Rz.; Ar.; Ml.; Mr.; Sv.)

yunmak (يؤنمق) *ft.* yıkanmak, kendi kendini yıkayıp temizlenmek, istihâm etmek, gasl olunmak.⁵²¹

yunmak [yuunmak, yuvunmak, yünmek] Yıkanmak. (Af.; Isp.; Dz.; İz.; Mn.; Ba.; Brs.; Bil.; Es.; Kc.; Bo.; Zn.; Ks.; Çkr.; Çr.; Sn.; Sm.; Ama.; To.; Or.; Gr.; Gm.; Kr.; Dy.; Gaz.; Hat.; Sv.; Ank.; Ky.; Nğ.; Kn.; Ada.; İç.) (DS, C 11, s. 4320)

[yuunmak]: (Bo.) // [yuvunmak]: (Çkl.; Sm.) // [yünmek]: (Af.; Isp.; Brd.; Dz.; Ay.; İz.; Mn.; Ant.; Mğ.)

yılancık (يؤلانق) *i.* yüzde ârız olup şişmeyi ve derinin kızarıp parlamasını mûcib bir hastalık.

yılancık 2. Yüzde şişme biçiminde görünen bir hastalık. (Mn.; Sm.; Ama.) (DS, C 11, s. 4265)

⁵²⁰ Ayrıca bk. “yülümek” YTS, s. 266; “yülümek” Elif Cora, age., s. 275.

⁵²¹ Ayrıca bk. “yunmak” YTS, s. 265.

II. BÖLÜM: FONETİK HUSUSİYETLER

Osmanlı dönemi ağız çalışmalarını 16. yüzyıldan sonra başlatmamız uygun olur, çünkü Eski Anadolu Türkçesi dediğimiz erken dönem Oğuzcası bu asırda belirli bir imlaya kavuşmuş, fonolojik değişimlerle önceki dönemden farklılaşmış, cümle yapılarında az çok bir geleneğe oturmuş ve kelime hazinesi göreceli bir istikrara ulaşmıştır. Bununla birlikte Osmanlı Türkçesinde esas değişim 17. yüzyılda meydana gelmiş ve yeni Türkçenin temeli olabilecek birçok değişimin arasında düzlük-yuvarlaklık uyumunun oluşmaya başlaması olayı ile genzel damak ünsüzü /η/de meydana gelen ve /n/, /ğ/ ve /y/ye dönüşen fonolojik olay, bu değişimi hızlandırmıştır.

Kâmûs-ı Türkî’de genzel damak ünsüzü /η/ ile telaffuz edilen ve Derleme Sözlüğü’nde ortak olarak yer alan kelimeler arasında da bu değişimi görmek mümkündür: denj “miktar, derece, mertebe” (KT, s. 613) > den (DS, C 4, s. 1420), diğ “sükûn, rahat” (KT, s. 642) > din (DS, C 4, s. 1500), siğ “çukur, delik, kabir” (KT, s. 706) > sin (DS, C 10, s. 3637), siğirmek “hazm etmek” (KT, s. 707) > sinirmek/siğirmek/sinğirmek (DS, C 10, s. 3641), tağlamak “taaccüb etmek, şaşakalmak, hayrete düşmek” (KT, s. 867) > tağlamak/tağmak (DS, C 10, s. 3821), yağşaklık “tatsızca gevezelik” (KT, s. 1534) > yağşaklık (DS, C 11, s. 4174), öğdül “yarış mükâfâtı” (KT, s. 214) > öğdül/öndül/öydül (DS, C 9, s. 3311).

Kâmûs-ı Türkî temelinde gerçekleştirdiğimiz çalışmamızda; XIII. yüzyıldan XIX. yüzyıla değin Türkiye Türkçesiyle yazılmış yapıtlardan taranan ve bugün kullanımdan düşmüş ya da anlamı, yapısı değişik olarak kullanılan Türkçe sözlerin yer aldığı ve Osmanlı ağız araştırmaları için temel kaynaklardan biri olarak nitelendirebileceğimiz Tarama Sözlüğü’nden de faydalanılmıştır. Kâmûs-ı Türkî ile Derleme Sözlüğü arasında ortak olarak yer alan 1029 madde başından 439’unun Tarama Sözlüğü’nde; 145’inin Burhân-ı Katı’da da yer aldığı görülmüştür.

II.1. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

Bu değişimler ya komşu hecelerde bulunan diğer ünlülerin ya da yanlarında yer alan ünsüzlerin etkisi ile oluşmaktadır. Ünlülerin ünlülere olan etkilerinden doğan ve Türkçede genel olarak ünlü uyumu başlığı altında incelenen değişimleri bir yana bırakırsak ünlü değişmelerinin diğer bir sebebi de ünsüzlerin ünlülere etkisidir. Bazı ünsüzler kendi özelliklerini ünlülere aktararak, onların değişmelerini sağlarlar. Bu durumda o ünlünün aldığı etki şekline göre, ünlü değişmeleri de türlü bölümlere ayrılır.⁵²²

⁵²² Sadi H. Nakiboğlu, *Adıyaman ve Yöresi Ağzları*, Niğde, 2001, s. 36.

II.1.1. Kalın Ünlülerin İncelmesi:

II.1.1.1. /a/ > /e/:

aḥlat “1. yabâni armut ki tanesi küçük olup iyi olmadıkça yenmez. 2. bu meyveyı veren ağaç.” (KT, s. 82) > ahlet / aḥlet (DS, C 1, s. 132), ḳalya “yağda kavrulduktan sonra etsiz pişmiş sebze: patlıcan kalyası” (KT, s. 1082) > kalle / kalye (DS, C 8, s. 2609)

II.1.1.2. /ı/ > /i/:

bıldır “geçen sene, bir sene evvel” (KT, s. 332) > bildir (DS, C 2, s. 690)⁵²³

II.1.2. Geniş Ünlülerin Daralması:

II.1.2.1. /a/ > /ı/:

m/barsama “nane kokusuna müşâbih kokusu olan ve onun gibi yemeklere konulan büyücek yapraklı bir ot ki yerle beraber olup gittikçe tevessu‘ eder” (KT, s. 261) > marsıma (DS, C 9, s. 3130)

II.1.2.2. /e/ > /i/:

imece (TS., s. 127) > emece “umûmun yardımıyla ve el birliğiyle görülen işe ıtlâk olunur” (KT, s. 164) > imece / imeci (DS, C 5, s. 2535), dürtlengeç “hayvanları dürtmeye mahsus kısa öğündere” (KT, s. 624) > dürtlengiç (DS, C 4, s. 1635), dermek “toplamak, cem‘ etmek, devşirmek” (KT, s. 639) > dirmek (DS, C 4, s. 1519)⁵²⁴, serkele “bir nevi şahtere, seytreç kökü, bücterek-i hindî” (KT, s. 718) > serkile (DS, C 10, s. 3590), mengel “incik bileziği, halhal” (KT, s. 1421) > mengil (DS, C 9, s. 3163)

II.1.2.3. /o/ > /u/:

abanoz “asıl Hind’den çıkan pek sert ve siyah bir ağaç” (KT, s. 16) > abanuz/abanus (DS, C 1, s. 9)

II.1.2.4. /ö/ > /ü/:

göden (TS., s. 107) > göden “kalın bağırsağın bir kısmı, kör bağırsak: göden bumbarı” (KT, s. 1192) > güden (DS, C 6, s. 2212)

⁵²³ Söz konusu madde başının DS’deki şekli aslı şekline daha yakındır: bildir < bir yıldır

⁵²⁴ “der-” fiilinin aslının “dir-” veya kapalı e /é/ ile “dir- / der-” şeklinde olduğunu bilmekle beraber KT’nin yazıldığı dönemde /i/ veya kapalı e /é/ nin genişleyerek kabul edildiğinden hareketle bu örneği aldık. Söz konusu fiilin DS’deki şekli (dir-) Türkiye Türkçesi ağızlarında aslı şekliyle yaşadığını göstermektedir.

II.1.3. Dar Ünlülerin Genişlemesi:

II.1.3.1. /ɨ/ > /a/:

zırpadak “birdenbire, ansızın, münâsebetsiz ve gayr-i me'mûl bir vakitte” (KT, s. 683) > zarpadak (DS, C 11, s. 4379), fişkın “ağacın kökünden çıkan sürgün” (KT, s. 997) > fişkan (DS, C 5, s. 1860)

II.1.3.2. /ɨ/ > /e/:

ağlamsık “dâima ağlar gibi duran veya söyleyen” (KT, s. 42) > ağlamsek / ağlamsuk (DS), başcığız “küçük çıban ucu” (KT, s. 265) > başcıgez (DS, C 2, s. 555)

II.1.3.3. /ɨ/ > /é/:

ardıc “dağ servisi, ar'ar” (KT, s. 29) > ardéc (DS, C 1, s. 304)

II.1.3.4. /i/ > /e/:

öceşmek (TS., s. 178) > öcişmek “biriyle bahs etmek, yâdes tutuşmak” (KT, s. 190) > öceşmek (DS, C 9, s. 3308), alavira “karışıklık, kargaşalık, herc ü merc” (KT, s. 48) > alavere (DS, C 1, s. 202), erincik “üşenen, tenbel, keselân” (KT, s. 92) > erincek / eringeç (DS, C 5, s. 1770), bingüşmek (TS., s. 46) > bingişmek “(dişler) birbirine binmek, irticâm etmek” (KT, s. 335) > bingüşmek (DS, C 2, s. 696), dirilmek/derilmek (TS., s. 81) > dirilmek “toplanmak, devşirilmek, cem' ve tahşid edilmek, iktitâf olunmak” (KT, s. 639) > derilmek (DS, C 4, s. 1434), diñilmek “durmak, hareket etmemek” (KT, s. 642) > dinilmek (DS, C 4, s. 1501), rişme “zincirden gem” (KT, s. 665) > reşme (DS, C 9, 3506), gedeliç “yivli, büyük ok kubûru” (KT, s. 1152) > gedeleç (DS, C 6, s. 1965), görsitmek “göstermek” (KT, s. 1193) > görsetmek (DS, C 6, s. 2162)

II.1.3.5. /u/ > /o/:

palyuş “kısa ve iki tarafı keskin doğru kılıç veya şiş, kasatura” (KT, s. 347) > palyoş (DS, C 9, s. 3387)

II.1.3.6. /ü/ > /ö/:

babaküş “zehirsiz ve ıslık çalar bir cins yılan” (KT, s. 257) > babaköş / babaköşü (DS, C 2, s. 450), utmağ / ütmeç (TS) > ütmeç (KT, s. 187) > ötmek (DS, C 8, s. 2625)

II.1.4. Düz Ünlülerin Yuvarlaklaşması:

II.1.4.1. /a/ > /u/:

corpadak “birden bire çamura batmayı tasvîr eder” (KT, s. 486) > corpudak (DS, C 3, s. 1002)

II.1.4.2. /ı/ > /u/:

arpacık “göz kapağının ucunda çıkan kabarcık” (KT, s. 28) > arpacuğ/arpacuk (DS), ağız (KT, s. 41) > ağız “yeni doğuran hayvanın ilk sütü, süt başı, lebâ” (DS, C 1, s. 115), boğırdak “beşikdeki çocuğun bağı üzerine kundağını bağlayan kumaştan enli bağ” (KT, s. 316) > boğurdak/boğurtlak (DS, C 2, s. 731), sayrılık “hastalık, maraz, nâ-mizâclık, keyifsizlik, üzgünlük” (KT, s. 815) > sayruluk (DS, C 10, s. 3561), dokurcın “dokuzar, yani on sekiz taşla oynanılan dama gibi maruf bir oyun ki üçleme dahi denilir” (KT, s. 903) > dokurcun (DS, C 10, s. 1541), çoçu (TS., s. 154) > koçi “oda gibi her tarafı pencereci eski bir nevi araba” (KT, s. 1091) > koçu/koço (DS, C 8, s. 2895), ırgandı “yerinde oynama, kımıldama, sallanma” (KT, s. 90) > ırgantu (DS, C 7, s. 2484), askı “1. başlıca gelin odasında süs için asılan şeyler, perde, zâr, çiçek vesâire, donanma: askı asmak. 4. korumak veya muhâfaza olunmak için meyve vesâire hevengi. 6. başa sallandırılır zincirli mücevherât.” (KT, s. 37) > asgu/ashu (DS, C 1, s. 341)

II.1.4.3. /i/ > /ü/:

öngüllük “inâdcılık, mu‘annidlik, ısrâr” (KT, s. 235) > öngüllük (DS, C 9, s. 3340), eşkin “atın bir nev’i yürüyüşü ki fâsılasız ve muntazam bir adımla süratli yürümekten ibârettir, yorga” (KT, s. 119) > eşkün/eşgün (DS, C 5, s. 1792), kilte “demet, deste” (KT, s. 1176) > külte/kürte (DS, C 8, s. 3031)

II.1.5. Yuvarlak Ünlülerin Düzleşmesi:

II.1.5.1. /o/ > /a/:

cırboğa “cılız çocuk” (KT, s. 473) > cırbağa/cırbağu/cırba (DS, C 3, s. 925)

II.1.5.2. /u/ > /ı/:

sağucu “ücretle ağlayan erkek veya kadın” (KT, s. 808) > sağıcı (DS, C 10, s. 3513)

II.1.5.3. /u/ > /a/:

çotra/çotura “ağaçtan yassı bardak” (KT, s. 518) > çotara (DS, C 3, s. 1274)

II.1.5.4. /ü/ > /i/:

sülgü “gevşek, sarkık, soluk, pejmürde, buruşuk” (KT, s. 749) > sülgü (DS, C 10, s. 3708)

II.2. ÜNLÜ TÜREMESİ

Kimi sözcüklerin ön, iç ve son seslerinde ünlü türemesi denilen ses hadisesi ortaya çıkar. Çalışma alanımız içerisinde ön sesteki ziyade iç ve son seste türemeler görülür, nadir örnekleri vardır.

II.2.1. İç Ses Türemesi:

örelmek “kaba ve muvakkat ta‘mir etmek” (KT, s. 201) > örelemek (DS, C 9, s. 3345), ıklamak “sıkıntı altında zahmet ile nefes almak” (KT, s. 244) > ıkılmak (DS, C 7, s. 2462), tökezimek (BKd., s. 243) > töksemek “bir şeye çarpıp sürçmek, kayıp aksamak” (KT, s. 453) > tökesimek/tökesemek (DS, C 10, s. 3978) , tümsemek “yamrı yumru olmak, kamburlaşmak, sathı tehadüb etmek” (KT, s. 454) > tümselemek (DS, C 10, s. 4011) , kotra “koyunların mesela erkeğini, dişisini ve yavrularını bi’t-tefrîk ayrı ayrı bulundurmak için mandra bölüğü, parmaklık veya çitle ayrılmış küçük mandra” (KT, s. 1089) > kotara (DS, C 8, s. 2936)

ark (KT, s. 30) > arık (DS, C 1, s. 316): KT’deki “ark” verisini DS’de aslı şekli olan “arık” biçiminde bulmaktayız. İncelememizde merkeze KT’yi aldığımız için görünüşte iç seste ünlü türemesinden söz edilse bile gerçekte iç seste bir ünlü düşmesinden söz etmek gerekir.

II.2.2. Son Ses Türemesi:

babaküş “zehirsiz ve ıslık çalar bir cins yılan” (KT, s. 257) > babaköş/babaköşü “Başı kurbağa, bedeni dağarcık şeklinde çok zehirli siyah yılan” (DS, C 2, s. 450)

II.3. ÜNLÜ YİTİMİ

Bir iki örnekte görülmektedir.

II.3.1. Son Ses Ünlü Yitimi:

eğreti “ödünç alınmış, kullananın kendi malı olmayan, müsteâr, âriyet” (KT, s. 145) > eğret (DS), entereso [İta. interesse] “menfaat, istifâde” (KT, s. 171) > enterez (DS, C 5, s. 1761)

II.4. ÜNSÜZLER

II.4.1. /g/ ve /ğ/ ünsüzleri: Sert damak ünsüzlerinden olan patlayıcı ve tonlu g ile yumuşak damak ünsüzlerinden olan patlayıcı ve tonlu /ğ/ ünsüzü, tonsuzlaşma gösterip sert damak, patlayıcı ve tonsuz /k/ ve yumuşak damak, patlayıcı ve tonsuz /k/ya doğru kayarlar. Bu durumlarıyla g~k ve ğ~k arası duyulurlar.⁵²⁵

II.4.2. /ŋ/ ünsüzü: Eski ve Orta Türkçede iki boğumlanma noktası olan ve birçok kelime ve eklerde görülen bir damak ünsüzümüz daha vardır ki bugün de bazı lehçe ve ağızlarda yaşar.⁵²⁶

Kâmûs-ı Türkî’de bünyesinde genzel damak ünsüzü barındıran bazı kelimelerin Türkiye Türkçesi ağızlarında kendisini muhafaza ettiği görülürken, birçoğunun yerini /n/, /ğ/ ve /y/ fonemlerine bıraktığı görülür.

II.4.3. t ünsüzü: Patlayıcı, tonsuz diş-diş eti ünsüzü olan /t/nin normal kullanımı yanında, kimi zaman tonlulaşmaya uğrayıp /d/ye döndüğünü görürüz.

II.5. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

II.5.1. ÖN SES ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

II.5.1.1. /k-/ > /g-/ :

keke/kege (TS., s. 144) > keke “eğri uçlu deynek, çevgân, savlecan, ukkâz” (KT, s. 1173) > gege (DS, C 6, s. 1968)

II.5.1.2. k- > ğ- :

ğazel “ağaç üzerinde kuruyan yaprak” (KT, s. 1069) > gazal (DS, C 6, s. 1953), kodoş “pezevenk, deyyûs” (KT, s. 1091) > godoş (DS, C 6, s. 2092)⁵²⁷

II.5.2. İÇ SES ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

İç ses ünsüz değişimleri, tonlulaşma biçiminde görülmekle beraber tonsuzlaşma, sızıcılaşma ve akıcı ünsüzler arasındaki değişimler şeklinde de görülebilir.

⁵²⁵ Ahmet Günşen, *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara, 2000, s. 24.

⁵²⁶ Sadi H. Nakiboğlu, age., 2001, s. 66.

⁵²⁷ Transkripsiyon işaretleri DS’de gösterilmemekle birlikte, seslerin boğumlanma noktaları açısından gazal ve godoş kelimelerinde olduğu gibi art damak /ğ/leri olduğu bilinmektedir. KT’den alınan örneklerde transkripsiyon sistemi uygulanmış, ancak mukabilleri olan ve DS’den alınan örneklerde transkripsiyon sistemi uygulanmamıştır.

II.5.2.1. İç Seste Tonlulaşma:

Genellikle patlayıcı tonsuz ünsüzün tonlu ünsüze dönmesi ile gerçekleşir ve tonsuzlaşan ünsüzden önceki ünsüzün tonlu veya tonsuz olması bu durumu değiştirmez:

II.5.2.1.1. -t- > -d- :

âstâne “eşik, atebe” (KT, s. 44) > asdana (DS, C 1, s. 341)

II.5.2.1.2. -k-/-ķ- > -g-/-ğ- :

ķalkımaķ “sıçramak, fırlamak, hoplamak, şaha kalkmak” (KT, s. 1046) > kalgımak (DS, C 8, s. 2609)

II.5.2.1.3. -p- > -b- :

depreşmek “kımıldanmak, oynamak, harekete gelmek, çabalamak” (KT, s. 602) > debreşmek (DS, C 4, s. 1396)⁵²⁸, deprenmek “kımıldanmak, harekete gelmek, ihtizâz etmek, çabalamak” (KT, s. 602) > debrenmek (DS, C 4, s. 1396)

II.5.2.1.4. -ç- > -c- :

eğriçe “1.baldır siniri, arkûb. 3.bir cins sivri sinek.” (KT, s. 146) > eğrice (DS, C 5, s. 1683)⁵²⁹

II.5.2.2. İç Seste Tonsuzlaşma:

II.5.2.2.1. -d- > -t- :

uyundu “uyur gibi duran, miskin, tenbel” (KT, s. 231) > uyuntu (DS, C 11, s. 4051), ilindi “tutturma, iliştirme, dikişten evvel iki parçayı birbirine tutturmak” (KT, s. 248) > ilinti (DS, C 7, s. 2526), bölündü “bölünmüş şey, bölme, taksîmât” (KT, s. 319) > bölüntü (DS, C 2, s. 768), ırgandı “yerinde oynama, kımıldama, sallanma” (KT, s. 90) > ırgantu (DS, C 7, s. 2484), selindi “bol akan yağmur suyu, sokaklarda dere gibi akan yağmur seli” (KT, s. 733) > selinti/selenti/selentü (DS, C 10, s. 3576), yarında “erte, ferdâsı, mevzû‘-ı bahs olunan günden sonraki gün” (KT, s. 1527) > yarıntası (DS, C 11, s. 4185)

⁵²⁸ Kelimenin Eski Türkçe ve Orta Türkçe dönemlerinde “tepre-” biçiminde kullanıldığı görülmektedir. bk. Tuncer Gülensoy, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK Yay., Ank. 2004, C 1, s. 277.

⁵²⁹ Kalıplaşmış bir imlâ özelliği olarak değerlendirilebilir.

II.5.2.2.2. -g/-ğ- > -k-/-k- :

bırağındı “denizin sâhile attığı kum ve taş vesâire” (KT, s. 286) > bırakıntı (DS, C 2, s. 668), ırğalamak “yerinde oynamak, kımıldamak, sallanmak” (KT, s. 239) > ırkalamak (DS, C 7, s. 2483), sungur “şâhin” (KT, s. 843) > sunkur (DS, C 10, s. 3696)⁵³⁰, söykenmek (TS., s. 204) > söygenmek “yan üzere dayanmak, yasadnmak” (KT, s. 751) > söykenmek/sövkenmek (DS, C 10, s. 3683), kızgırmağ “(yılan) ıslık çalmak” (KT, s. 1127) > kızkırmak (DS, C 8, s. 2868)

II.5.2.3. İç Seste Sızıcılışma:

-k- > -h-, -ğ- > -v-, -ğ- > -y-, -ç- > -ş-, -ğ- > -v-

buğağılık “atın art ayaklarının bileği ki bukağı vurulan yerdir” (KT, s. 317) > bıhalık (DS, C 2, s. 662), fağı “Anadolu’da okumuş adamlara yani köy imâmı ve mekteb-i sıbyân muallimi gibi adamlara derler” (KT, s. 1001) > fahı (DS, C 5, s. 1831), ügez “muşmulaya müşâbih maruf bir meyve ki ziyâde olmadıkça yenmez” (KT, s. 215) > üvez (DS, C 11, s. 4083), öğgen “akciğer, ri’e” (KT, s. 216) > öyken/öygen (DS, C 9, s. 3365), buğağı “atın ayağına vurulan bend, pâyvand” (KT, s. 317) > bukavu/buğağı/bıkağı (DS, C 2, s. 662), söyündürmek (TS., s. 204) > söğündürmek “yanan bir şeyin yanmasına hitâm vermek, itfâ etmek” (KT, s. 749) > sövündürmek (DS, C 10, s. 3682), siğmek “yerin gayrı şeye, duvara işemek” (KT) > siymek/sivmek (DS, C 10, s. 3652), çoğalık/çoğa (TS., s. 154) > çoğalık “saz nevinden bir cins hasır otu, tüylü saz” (KT, s. 1104) > kovalık (DS, C 8, s. 2938)

II.5.2.4. İç Seste Süreksizleşme:

arpağan “yulafa müşâbih bir nebât, yaban arpası” (KT, s. 28) > arpagan (DS, C 1, s. 330), çoğürtme “denizin dibine indirilip üstüne balıklar geldikten sonra köşelerinden tutulup birden kaldırılan ağa vasf olur” (KT, s. 522) > çökürtme (DS, C 3, s. 1282)

II.5.3. SON SES ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

II.5.3.1. Son Seste Tonlulaşma:

oñdurmağ/uñdurmağ (TS., s. 174) > oñdurmağ “onarmak” (KT, s. 214) > oñdurmag (DS, C 9, s. 3281)

⁵³⁰ Kelimenin aslı biçiminin art damak /k/lı olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, DS’de yer alan formun, aslı forma yakınlığı dikkat çekmektedir. bk. Tuncer Gülensoy, age., C 2, s. 815.

II.5.3.2. Son Seste Sızıcılaşma:

ağalanmağ “ağalık tavrını takınıp avurt satmak” (KT, s. 39) > ağalanmağ (DS, C 1, s. 81), eğiç “yemiş koparmak için ağaç dalını vesâire şeyleri tutup eğmeye mahsus ucu eğri deynek, ağaçtan kanca” (KT, s. 151) > eğiş/egiş (DS, C 5, s. 1679)

II.5.3.3. Son Seste Tonsuzlaşma:

paçarız (KT, s. 340) > paçarıs “Karışık, çapraşık” (DS, C 9, s. 3376), tınaz “kış için hıfzolunmak üzere tepe sûretinde yığılan ot, ot yığını” (KT, s. 916) > tınar/tinas (DS, C 10, s. 3914), gelmic “iri balık kılçığı, büyük balıkların kılçık makamında olan kemiği” (KT, s. 1177) > kelmiş (DS, C 8, s. 2734)

II.5.4. İÇ SESTE ÜNSÜZ TÜREMESİ

ululamağ (TS., s. 231) > ululamağ “tevkîr ve ta‘zîm etmek, ikrâm ve i‘zaz etmek” (KT, s. 223) > uluğlamak (DS, C 11, s. 4034)⁵³¹, barsama/marsama “güzel râyihalı ve limon yaprağı gibi geniş yapraklı bir nebât ki yerle beraber olup, dikildiği yerde tevessu‘ eder ve nane gibi bazı yemeklere konur” (KT, s. 261) > barsamba (DS, C 2, s. 535)

II.5.5. SON SES ÜNSÜZ YİTİMİ

tarator “findık veya ceviz içi ezmesiyle ekmek içi ve sirke ve sarımsaktan yapılan salça ki bazı yemeklere ve salatalara ilâve olunur” (KT, s. 393) > tarato (DS, C 10, s. 3833)

⁵³¹ KT ve TS’nin tersine DS’deki şekil aslı şeklini muhafaza etmektedir.

III. BÖLÜM: SAYISAL VERİLER

III.1. Ortak Söz Varlığının Leylâ Karahan'ın Belirlediği Ağız Gruplarına Göre Dağılımı ve Yüzdeler Oranları:

Kâmûs-ı Türkî'de madde başı olarak alınan 1029 kelimenin Türkiye Türkçesinin 71 ağızında (bir kelimenin birden fazla ağızda bulunduğu hesaba katıldığında) 10574 kez geçtiği görülmektedir.

Batı Grubu Ağızları: Adana 208, Adıyaman 3, Afyon 186, Amasya 286, Ankara 285, Antalya 183, Aydın 188, Balıkesir 204, Bilecik 73, Bolu 240, Burdur 211, Bursa 180, Çanakkale 197, Çankırı 149, Çorum 228, Denizli 345, Eskişehir 216, Gaziantep 186, Giresun 150, Hatay 152, Isparta 300, İçel 272, İstanbul 138, İzmir 400, Kastamonu 229, Kayseri 231, Kırşehir 125, Kocaeli 128, Konya 403, Kütahya 166, Malatya 129, Manisa 201, Maraş 181, Muğla 233, Nevşehir 68, Niğde 348, Ordu 194, Sakarya 59, Samsun 218, Sivas 361, Sinop 123, Tokat 206, Uşak 53, Yozgat 120, Zonguldak 99. Toplam **8855** kelime: % **83.74** (bk. Tablo 1)

Doğu Grubu Ağızları: Ağrı 30, Bingöl 2, Bitlis 46, Diyarbakır 52, Elazığ 107, Erzincan 114, Erzurum 83, Gümüşhane 150, Kars 204, Mardin 10, Muş 11, Siirt 4, Tunceli 23, Urfa 67, Van 73. Toplam **976** kelime: % **9.2**

Kuzeydoğu Grubu Ağızları: Artvin 150, Rize 80, Trabzon 161. Toplam **291** kelime: % **3.6**

Leylâ Karahan'ın tasnifinde yer almayan ve daha çok Rumeli ağızlarına dâhil olan Tekirdağ (82), Edirne (86) ve Kırklareli (105) ağızları ile Bulgaristan (12), Yugoslavya (2) ve Yunanistan (I) Türk ağızlarına ait kelimelerin dağılım yüzdesi ise şu şekildedir: Toplam **290** kelime, % **2.7**

Kerkük ağızında toplam **36** kelime yüzdesi ise % **0.34** iken, Kıbrıs ağızında **21** kelime ile % **0.19**'luk bir oran görülmektedir.

Tablo 1.

III.2. Kâmûs-ı Türkî ve Derleme Sözlüğü'nde Ortak Olarak Yer Alan Kelimelerin Köken Bilgisi:

Çalışma alanımız içerisinde yer alan kelimelerden 15'inin Farsça, 10'unun İtalyanca (Kelimelerin genelde denizcilik/gemicilik tabirleri olduğu ve doğal olarak kıyı kentlerde yoğunlaştığı görülmektedir.), 2'sinin Fransızca (Kâmûs-ı Türkî'nin, İmparatorluğun son dönemlerinde kaleme alındığı göz önünde tutulursa düşük bir oran olduğu görülecektir.), 5'inin Arapça, 6'sının Rumca, 2'sinin Bulgarca, 1'inin Arnavutça ve 1'inin Slav kökenli kelimeler olduğu görülmektedir.

Bu durumda çalışma alanımız içerisindeki kelimelerin % 96.3'ünün *Türkçe kökenli* kelimeler olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

III.2.1. Farsça Kökenli Kelimeler:

1. آبانوز **abanoz**: i. [Fa. “آبنوس âbnûs”dan]
2. آستانه **âstâne**: i. Fa. 1. eşik, atebe.
3. بادی **badi**: i. [Fa. “بط bat”dan gl.] ördek.
4. پامبوق **pambuk**: ve پاموق pamuk. [aslı Fa. “پنبه penbe”den “پنبق panbık” veya “پنبوق panbuk”.] ba. پنبوق panbuk.
5. تپیر **tepir**: i. [Fa. “پتکیر petkir”den gl.] kıl elek.
6. چپاراز **çaparız**: i. [Fa. “چپ راست çep-rast”dan ki sağ, sol demektir.] engel, mani', hâil, âik: sizin gecikmeniz işimize çaparız verdi.

7. چیمبار **çimbar**: yâhut چیمبار çimbar. i. [Fa. چینبر çinber = buruşukları gideren] çulhaların dokudukları bezi gerip düzeltmek için kullandıkları alet ki iki ucu tırnaklı yassı bir demir sopadan ibarettir.
8. خرپوشته **harpušta**: i. [Fa. eşek sırtı demek olan “خرپوشت harpušt”dan] balık sırtı şeklinde çatı.
9. زيرك **zeyrek**: sif. fa. zekî, fatîn, anlayışlı, uyanık.
10. صپا **sipa**: i. [Fa. “سپا sepa”dan galat. ...] 1. üç ayaklı iskemle.
11. قلتبان **kaltabân**: sif. Fa. pezevenk, deyyûs, nâmussuz, rezîl
12. كمخا **kemhâ**: i. Fa. bir çeşit ipek kumaş.
13. هامپا **hampa**: is. sif. [Fa. همپا “hempâ”dan galat.] fenâlıkta arkadaş ve yardımcı.1, yardak kafadâr. [iyilikte isti‘mâl olunmaz.]
14. هاوروز **havruz**: i. [Fa. “آبریز âbrîz”den galat.] su dökülecek kap, lâzımlık, oturak. [başlıca topraktan yüksek ve sırlı nevine denir.]
15. مایه **maya**: i. [Fârisîden] sürülerde damızlık dişi hayvan, kısrak ve koyun vesâire.

III.2.2. İtalyanca Kökenli Kelimeler:

1. ابلی **abli**: i. [İta. tavassutuyla ar. “habel”den] bh. elde tutulup onunla yelken kullanılan ip...
2. آرمه **arma**: i. [İta. arma.] 1. geminin direk ve seren ve yelken gibi techîzâtı. ...
3. آلارغه **alarga**: i. [İta. alargo] açık. mc. açık deniz, engin: alargaya çekilmek. || alarga etmek = açığa çekilmek.
4. اسپنچيار **ispençiyar**: i. [İta. Spezzero] eczâcı, saydalânî; ispençiyar dükkanı = eczahâne.
5. اسقارچه **iskarça**: i. [İta.] bh. gemi hamûlesinin pek sıkı istif olması.
6. انترسو **entereso**: i. [İta. interesse] menfaat, istifâde.
7. بورغاته **burgata**: i. [İta.] bh. halatın kalınlığını ölçmeye mahsus delikli tahta.
8. سنتينه **sintine**: ya سینتینه sintine. i. (İta.) geminin dâhilen en aşağı kısmı;
9. صارپه **sarpa**: i. [İta.] karagöz balığının ufak nev‘i.

10. غابيه **gabya**: i. [Íta.] bh. üç parçadan mürekkep gemi direğinin ikinci, yani ortadaki kısmı. Bu kısma ait her bir takım dahi bu isme izâfetle diğerlerinden tefrik olunur: gabya sereni, çubuğu, yelkeni vesâire.

III.2.3. Fransızca Kökenli Kelimeler:

1. اسكمله **iskemle**: i. [Fr. escabelle] 1. dört ayaklı ve üstü hasırlı oturulacak küçük ve arkasız kürsü
2. تنتنه **tentene**: i. [Fr. dentelle] dantele. mendil, esvâb ve sâire etrafına dikilen tezyînât-ı hayyâtiye.

III.2.4. Arapça Kökenli Kelimeler:

1. أبراش **abrâş**: i. 1. [Ar. “ibriş”den] alaca benekli. (at).
2. ابريق **ibrik**: iz. Ar. [zebân-zedi: ibrik.] su dökmeye mahsus kulplu ve emzikli kap.
3. ابلق **ablak**: sıf. Ar. [“بلق balak”dan sıfş.] alaca.
4. فرط **fart**: iz. Ar. hadden ziyâde olma, mübâlağa, vefret, ifrât, aşırı derece: fart-ı muhabbet, fart-ı zekâ, fart-ı tahassür.
5. قبالة **kabala**: is. Ar. 2. bir şeyin teferruâtıyla beraber toptan ve götürü satılması.

III.2.5. Rumca Kökenli Kelimeler:

1. اؤسكؤف **üsküf**: i. [R. Σχούρια] tepesi devrik ve ucu püsküllü takke ki ekseriya Akdeniz adalıları giyerler, kırmızı yünden örme olup, fesin esâsıdır.
2. اؤكسه **ökse**: i. [R. ...] Macar üzümü denilen bir meyvenin balından yapılan bir nev‘i macun ki kuşların ayakları yapışıp tutunmak için değneklere sürülür, dıbk.
3. اغريب **ıgrib**: i. [R. ...] büyük balık ağı ki envâi vardır
4. بارسامه **barsama**: yâhut مارسمه marsama. i. [R.] güzel râyihalı ve limon yaprağı gibi geniş yapraklı bir nebât ki yerle beraber olup, dikildiği yerde tevessu‘ eder ve nane gibi bazı yemeklere konur.
5. چاپاری **çapari**: i. [R.] çok iğneli olta.
6. قوقوماو **kukumav**: i. [R. isim, sesinden me’hûz isim.] baykuş cinsi.

III.2.6. Bulgarca Kökenli Kelimeler:

1. بالابان **balaban** yâhut بلبان balban. i. [Bulgarcagan me’hûz olup lisân-ı mezkûrede ayıya derler.] 2. iri cüsseli insan veya hayvan: balaban adam, doğan.

2. چرنیق **çırnık** *i.* [Bulgarcadan] iki başı çalılık dalyan veya zahîre kayığı.

III.2.7. Arnavutça Kökenli Kelime(ler):

ودره **vedre** *is.* [Arnavutça'dan] süt gerdeli, koyun vesâir hayvânatı sağmaya mahsus ağzı açık ve geniş gerdel.

III.2.8. Slav Kökenli Dillerden Geçen Kelime(ler):

1. شوباره **şubara**: *i.* [İslavca'dan] çuhadan yuvarlak tepeli ve dilimli bir nevi baş kisvesi.

SONUÇ

Çalışmamızın ilk bölümünü teşkil eden “*söz varlığı*” kısmında, Kâmûs-ı Türkî’de yer alan madde başları tek tek ele alınarak Derleme Sözlüğü yardımı ile bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında ortak olarak yaşayan kelimeler tespit edilmiştir.

Çalışmamızın ikinci bölümünü teşkil eden “*fonetik hususiyetler*” bahsinde, ağırlıklı olarak ünlü değişimleri ve ünsüz değişimleri üzerinde durulmuştur. Ünlüler üzerinde yapılan tespit çalışmasında, iç seste dar ünlülerin genişleme temayülü; düz ünlülerin ise yuvarlaklaşma temayülü gösterdiği görülmüştür. İlk ve son sestem ziyade iç seste ünlü türemelerinin olduğu tespit edilmiştir. Ünsüz değişimleri bahsinde görüleceği üzere genzel damak ünsüzü /ŋ/de meydana gelen ve /n/, /ğ/ ve /y/ye dönüşen seslerin yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte, ilk ve son sestem ziyade iç seste ünsüz değişimlerinin olduğu, bu değişimlerden de sızıcılaşmanın daha yoğun olduğu görülmektedir.

Çalışmamızın “*sayısal veriler*” kısmında, Kâmûs-ı Türkî’de ağız malzemesi olarak nitelendirilebilecek söz varlığının Leyla Karahan’ın belirlediği ağız gruplarına göre Türkiye Türkçesi ağızlarındaki dağılımı da ortaya konulmuştur. Kâmûs-ı Türkî ile Derleme Sözlüğü arasında ortak olarak yer alan kelimeler kökenlerine göre tasnif edilmiş ve elde edilen malzemenin % 96.3’ünün **Türkçe kökenli** kelimeler olduğu tespit edilmiştir.

Kâmûs-ı Türkî’nin bünyesinde barındırdığı (yahut bağlacıyla anlamı verilmeksizin hemen altındaki madde başına bağlanan 255 kelime dâhil) 29.085 madde başından 1029’unun bugün Türkiye Türkçesi ağızlarında da varlığını sürdürdüğü tespit edilmiştir. Kâmûs-ı Türkî’de madde başı olarak alınan 1029 kelimenin Türkiye Türkçesinin 71 ağızında (bir kelimenin birden fazla ağızda bulunduğu hesaba katıldığında) 10574 kez geçtiği ve kelimelerin kullanım alanı açısından % 83.74 gibi yüksek bir oranda **Batı Anadolu ağızları** ile örtüştüğü görülmüştür.

Şemseddin Sâmî’nin “*metruk*” kaydını düştüğü ve “*ihyâsı lüzumlu kelimâtandır*” diyerek yeniden canlandırılması hususuna dikkat çektiği 80 kelimenin Anadolu ağızlarında kullanıldığı belirlenmiştir. Ş. Sami, söz konusu kelimeler için “*metruk*” kaydını düşmüş olsa da kelimelerin Derleme Sözlüğü’nde yer alması, muhtemelen o dönem İstanbul Türkçesinde kullanılmıyor olduğuna, ancak Anadolu ağızlarında kullanıldığına işaret ediyor.

Şemseddin Sâmî, İstanbul Türkçesi’nden hareketle hazırladığı Kâmûs-ı Türkî’de halk ağzından alınma kelimeler için “*avam lisani*” ifadesini kullanmıştır. Çalışmamızda yer alan 10 madde başı için Ş. Sâmî “*avam lisani*” tabiri ile sözkonusu kelimelerin halk ağzında kullanıldığına işaret etmiştir.

Ayrıca Kâmûs-ı Türkî ile Derleme Sözlüğü arasında ortak olarak yer alan söz varlığında anlam değişmesine uğrayan madde başları hem farklı bir çalışmayı gerektirdiğinden hem de çalışma konumuzun dışında olduğundan dipnotlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Kâmûs-ı Türkî’de yer alan **aş yirmek** ve Derleme Sözlüğü’nde yer alan **aşyerimek** örneklerinde olduğu gibi; burada bir *anlam değişmesi* (Fr. *déplacement*) görülmektedir. Bu değişme aynı zamanda bir *anlam iyileşmesi* (*meliorative*) olarak da nitelendirilebilir. Kelime; Kâmûs-ı Türkî’de “gebe kadının yemekten tiksinişmesi” anlamında görülürken, Standart Türkçede anlam değişmesine uğrayarak tam tersine arzu etme anlamında kullanılmıştır. Bununla birlikte, birden fazla kelimedenden müteşekkil kelime gruplarının oluşturduğu deyimleşmiş müşterek kullanımlara da yer verilmiştir. Kâmûs-ı Türkî’de yer alan; **ayranlık şişmek** ve Derleme Sözlüğü’nde yer alan ve aynı anlamda isti’ mâl olunan **ayranlığı kabarmak** örneğinde olduğu gibi.

DİZİN

A

abaka, 5
 abamak, 5
 abandırmak, 5
 abanlamak, 5
 abanmak, 5
 abanoz, 5, 156, 165
 âbdestlik, 6
 abe, 6
 ablak, 30, 167
 abli, 6, 166
 abo, 6
 abrâş, 6, 167
 ac, 9
 acı, 9
 acık, 9
 acıklanmak, 9
 acırak, 9
 acırğa, 9
 açar, 9
 açkı, 10
 adım, 11
 adım tek almak, 11
 adlı, 11
 âfatlamak, 22
 âfatlatmak, 22
 ağalanmak, 20
 ağalık, 20
 ağartmak, 20
 ağullanmak, 22
 ağınmak, 22
 ağırşak, 21
 ağırşaklanmak, 21
 ağız, 21, 158
 ağızlık, 21
 ağlamsamak, 21
 ağlamsık, 21, 157
 ağma, 22
 ağmak, 22
 ağırma, 21
 ağı, 22
 âhar, 10
 âharlamak, 10
 ahlak, 10
 ahu, 10
 ahur, 10
 ahurlamak, 10
 ak asma, 23
 ak balık, 23
 akça ağaç, 23
 akıtma, 23

aktı, 23
 al, 24
 ala, 24
 alabalık, 24
 alamana, 25
 alarga, 24, 166
 alavira, 25, 157
 alazlama, 25
 alazlamak, 25
 alazlanmak, 25
 aldaç, 26
 aldangıç, 26
 alınlık, 26
 altı parmak, 26
 altun otu, 25
 anaç, 26
 anarı, 23
 ancılayın, 26
 andık, 27
 andız, 27
 andız otu, 27
 angıç, 27
 anız, 23
 ansırık, 23
 ansırmak, 23
 apalak, 7
 apansız, 7
 aparmak, 6
 apaz, 7
 apazlama, 7
 apazlamak, 7
 apışak, 7
 apışık, 8
 apışmak, 7
 apiko, 8
 apul, 8
 aralanmak, 11
 aralatmak, 11
 ard, 12
 arda, 12
 ardala, 12
 ardaradan, 12
 ardic, 12, 157
 ardın, 12
 argac, 13
 argalı, 13
 argıd, 13
 argın, 14
 arı, 15
 arık, 15, 159
 arıklık, 16
 arıkmak, 13
 arımak, 16

arınmak, 16
 arış, 12
 arıtmak, 15
 ark, 14
 arkalıç, 14
 arkalık, 14
 arkuru, 14
 arma, 15, 166
 armuz, 15
 arpacık, 11, 158
 arpağ, 11
 arpağan, 11, 162
 arpağcı, 11
 arpalamak, 11
 arpalık, 11
 arşın, 13
 arşınlamak, 13
 art, 12
 artamak, 12
 arvana, 15
 ası, 20
 asıntı, 20
 askı, 19, 158
 aspur, 19
 âstâne, 18, 161, 165
 aş yirmek, 18, 170
 aşığılmak, 18
 aşıkmaq, 19
 aşırmaq, 19
 aşirtma, 19
 aşlık, 18
 aşlıkçı, 18
 aşma, 19
 aşmak, 19
 atalık, 8
 atık, 8
 atılmak, 8
 atkı, 8
 atlangıç, 8
 avadanlık, 27
 avgân, 27
 avgın, 27
 avınmak, 28
 avkamak, 28
 avurt, 27
 ayakdaş, 28
 ayaklı, 29
 ayazlamak, 28
 ayazma, 28
 aygır, 29
 ayık, 29
 ayırtlamak, 29
 ayıtmak, 29
 aylanmak, 29
 ayrılanlık şişmek, 29, 170

azacık, 16
 âzâdlamak, 17
 azdırmak, 17
 azık, 18
 azıklı, 18
 azırganmak, 17
 azvay, 17

B

babaküş, 57, 157, 159
 badiya, 57
 badi, 57, 165
 bağa, 60
 bağan, 59
 bağdalamak, 59
 bağirdak, 60
 bağirtlak, 60
 bağmak, 60
 bakanak, 61
 bakıldak, 61
 bakrac, 61
 bala, 61
 balaban, 61, 167
 balabanlanmak, 61
 balabanlaşmak, 61
 balçak, 61
 balıkçın, 62
 balıklava, 62
 balsara, 62
 bandırma, 62
 barak, 58
 barçak, 58
 bargam, 58
 barımak, 58
 barsam, 58
 barsama, 58, 156, 163, 167
 basırganmak, 59
 baskıc, 59
 başcığız, 59, 157
 başınmak, 59
 başmak, 59
 başmakçı, 59
 batur, 57
 bay, 62
 bayırcın, 62
 bayırmak, 62
 baylık, 63
 bazlamac, 58
 belek, 64
 belinlemek, 64
 belleme, 64
 berkişmek, 63
 berkitmek, 63
 berklik, 63

bezek, 63
 bezekci, 63
 bildir, 69, 156
 bınar, 68
 bırağındı, 63
 bızıkçı, 64
 bızıkmaq, 64
 bızlamak, 63
 bilekce, 69
 bingişmek, 69, 157
 biti, 68
 bitik, 68
 bitirim, 68
 bocurgad, 65
 boğırtlak, 66
 boğıunak, 66
 bolalmak, 68
 bor, 65
 bozumca, 66
 böğıürtmek, 67
 bölündü, 68, 161
 buğıur, 67
 bukağı, 67
 bukağılık, 67
 bulak, 67
 bulgu, 68
 buluşlu, 68
 burçin, 65
 burdırmak, 65
 burgata, 65, 166
 burnaz, 65
 burtlak, 65
 burtmak, 65
 buru, 66
 burunduruk, 65
 burunsalık, 66
 bübürdek, 64
 büğıe, 67
 bürüncek, 66

C

çağıldamak, 77
 car, 76
 carcı, 77
 câris, 77
 carlık, 77
 cavmak, 77
 cıga, 77
 cılık, 78
 cırboğa, 77, 158
 corpadak, 78, 158
 corum, 78

Ç

çağırğan, 80
 çakım, 80
 çakın, 80
 çakar, 80
 çalağan, 80
 çalık, 81
 çalın, 81
 çalkamak, 80
 çalkar, 80
 çamçak, 81
 çamıç, 81
 çangal, 81
 çapanak, 78
 çaparız, 78, 165
 çaparı, 78, 167
 çapkı, 79
 çapkılamak, 79
 çapmak, 79
 çaprak, 78
 çaput, 79
 çayıt, 79
 çayıtlamak, 80
 çatık, 79
 çatkın, 79
 çatmak, 79
 çavlı, 81
 çeç, 82
 çekçek, 83
 çekik, 83
 çekin, 83
 çekmek, 83
 çekmen, 83
 çeleb, 83
 çemrenmek, 83
 çepreşik, 81
 çerge, 82
 çevrinti, 85
 çeyreklemek, 86
 çığırmak, 86
 çığırtma, 86
 çığıt, 86
 çımbar, 87, 166
 çırakman, 82
 çıralamak, 82
 çırçır, 82
 çırnık, 82, 168
 çıtak, 82
 çıtlık, 82
 çıvgar, 87
 çiçe, 86
 çift, 82
 çıgnemik, 87
 çığsemek, 87

çimmek, 84
 çintmek, 84
 çipil, 81
 çitişmek, 86
 çitmik, 86
 çivmek, 87
 çoğan, 85
 çor-çar, 84
 çotra, 84, 158
 çögür, 95
 çöğürtme, 85, 162
 çöküç, 85
 çölmek, 85
 çöngül, 86
 çöpleme, 84
 çördük, 84
 çörtün, 84
 çullama, 85

D

dal, 110
 dayaklamak, 111
 dayangaç, 111
 debe, 89
 debelenmek, 89
 defe, 90
 den, 90
 deprenmek, 89, 161
 depreşmek, 89, 161
 derinti, 92
 dermek, 91, 156
 dilak, 93
 dızman, 89
 didirgin, 91
 dikici, 92
 dilmaç, 93
 dimi, 93
 din, 92
 dinilmek, 92
 diren, 92
 dirilmek, 91, 157
 dirim, 92
 dizge, 92
 dokurcın, 112, 158
 dolak, 113
 dolama, 113
 doruklamak, 113
 döğdü, 90
 döğü, 91
 döğüç, 90
 dölengeç, 91
 döngel, 91
 dönüm, 91
 dönüşün, 91

döş, 90
 dudu, 90
 dürtlengeç, 90, 156
 düzetmek, 90

E

eğiç, 35, 163
 eğin, 35
 eğlemek, 35
 eğleşmek, 35
 eğrelti, 34
 eğreti, 34, 159
 eğriçe, 34, 161
 el, 35
 el çekmek, 35
 elcek, 36
 eleğimsağma, 36
 elleşmek, 36
 elvermek, 36
 em, 36
 emcik, 37
 emece, 36, 156
 emzikli, 37
 enek, 37
 enetmek, 37
 eniklemek, 37
 enser, 34
 enserlemek, 35
 entereso, 37, 159, 166
 eprimek, 30
 er, 30
 ergeç, 31
 erincik, 31, 157
 erinmek, 31
 esenlemek, 33
 esrîk, 32
 eşek dikenî, 33
 eşek turpu, 33
 eşkin, 33, 159
 eşme, 34
 etek bezi, 30
 etmek, 30
 evdirmek, 57
 evermek, 41
 evlek, 50
 evmek, 57
 eyitmek, 52
 ezgil, 32

F

faki, 117
 fan fan, 116
 farımak, 115

fart, 116, 167
 fere, 116
 fermene, 116
 fılar, 117
 fıllık, 117
 fişkılık, 116
 fişkın, 116, 157
 fişnamak, 116
 futa, 117

G

gabya, 115, 167
 gaytan, 115
 gebre, 129
 gebş, 129
 gedeliç, 130, 157
 gedişmek, 130
 gedmek, 130
 gegelemek, 133
 gelmic, 134, 163
 gerdel, 130
 geren, 131
 gerim, 131
 gerimşik, 131
 germişik, 131
 gevgeç, 138
 gicişmek, 130
 gidi, 130
 göbel, 134
 göbelez, 135
 göden, 136, 156
 göğeri, 138
 göğez, 138
 gökçek, 138
 gölük, 139
 gön, 139
 görsitmek, 136, 157
 götlük, 135
 götün, 135
 göyünmek, 140
 gözer, 136
 gözgü, 136
 güce, 136
 gücü, 135
 gücük, 135
 gücük ay, 135
 güçsünmek, 135
 güm, 139
 gümec, 139
 gümürtü, 139
 günü, 139
 günülemek, 139

H

halıçe, 88
 hampa, 144, 166
 harâza, 88
 hârinlamak, 144
 harpuştâ, 88, 166
 hartlab, 88
 hatıl, 88
 hâvit, 144
 havruz, 144, 166
 haydalamak, 145
 haylamak, 145
 herek, 145
 hevenk, 145
 hımhım, 88
 hışır, 133
 hodan, 88
 horasan, 88
 horata, 89
 horyat, 89
 hürle, 145

I

ıblık, 51
 ıçkı, 52
 ığrıb, 54, 167
 ıh, 52
 ıhlamak, 52
 ıhlatmak, 52
 ıklamak, 54, 159
 ılgamak, 55
 ılgar, 54
 ılgın, 55
 ılı, 56
 ılıcak, 56
 ımızganmak, 56
 ır, 53
 ırak, 53
 ıraklaşmak, 53
 ıraklık, 53
 ırgalamak, 30
 ırgandı, 31, 158, 161
 ırganmak, 31
 ırlamak, 53
 ıskarça, 32, 166
 ışkın, 33
 ışkırık, 54

İ

ıbrık, 30, 167
 ığdın, 54
 ığnecik, 54

ilenc, 55
 ilenmek, 56
 ilindi, 55, 161
 ilmek, 55
 ilmekli, 55
 imik, 56
 imizgenmek, 56
 incerek, 56
 incik, 57
 ipliklenmek, 52
 ir, 53
 irim, 54
 irkilmek, 53
 ishak kuşu, 32
 isik, 54
 iskemle, 32, 167
 iskete, 32
 ispençiyar, 32, 166
 ispire, 32
 işmâr, 33
 iştır, 33
 iti, 52
 itilemek, 52

K

kabala, 121, 167
 kaballamak, 121
 kabran, 117
 kağşamak, 119
 kakaç, 119
 kakımak, 119
 kalak, 119
 kalkımak, 119
 kaltaban, 123
 kalya, 123
 kamamak, 119
 kanara, 120
 kanıkmak, 120
 kankımak, 120
 kantara, 124
 kantarma, 119
 kapança, 121
 karacı, 122
 karağı, 122
 karakulak, 123
 karakuş, 123
 karamuk, 122
 karavaş, 122
 karavida, 123
 kargılık, 117
 kargımak, 117
 kargın, 118
 karık, 118
 karımak, 118

karlık, 118
 karmık, 118
 karmuk, 118
 kartalmak, 117
 kastâr, 123
 kastârlamak, 123
 kaşandırmak, 118
 kaşanmak, 118
 kavara, 120
 kavata, 120
 kavkaz, 120
 kavut, 120
 kay, 120
 kayağan, 121
 kayan, 121
 kaygana, 121
 kaypak, 121
 kayran, 121
 kazal, 123
 kebe, 130
 kefne, 133
 keke, 133, 160
 kelek, 134
 kelem, 134
 keler, 133
 kemhâ, 134, 166
 kemirtlik, 134
 kenger, 134
 kerempe, 131
 kerki, 131
 kerkinmek, 131
 keseğen, 132
 kesek, 132
 kesi, 132
 kesinmek, 132
 kesmelik, 132
 kesmik, 132
 kıçın, 128
 kığ, 129
 kığırdanmak, 129
 kığlamak, 129
 kınamsık, 123
 kırılağan, 128
 kısrırganmak, 129
 kıtık, 122
 kıtır, 122
 kıvanmak, 124
 kızalak, 128
 kızgırmak, 129
 kiliz, 134
 kilte, 133, 158
 kirde, 130
 kirmân, 131
 kişir, 133
 kizir, 131

kocalmak, 124
 kocmak, 124
 koçaç, 124
 koçi, 125, 158
 koçkar, 124
 kodes, 125
 kodok, 125
 kodoş, 125
 koğalık, 127
 kolak, 127
 kolan, 128
 kolçak, 128
 komar, 128
 kontuş, 128
 konur, 127
 kopça, 124
 koskoslanmak, 127
 koşun, 127
 kotra, 127, 159
 koz, 126
 kozak, 126
 köçek, 136
 köfter, 138
 köftün, 138
 köpelemek, 135
 kösemen, 137
 kösnük, 137
 kösnüme, 137
 kukumav, 127, 167
 kurada, 125
 kurbağacık, 125
 kurgaz, 126
 kurlak, 126
 kursaklı, 126
 kurşak, 126
 kurudan, 126
 kurum, 126
 kurumsak, 126
 kurut, 126
 kuskun, 127
 kutan, 127
 kutsuz, 124
 kümek, 139
 küsgü, 137
 küşne, 137

L

laçin, 140
 lalanga, 141
 lobut, 141
 loda, 141
 loğ, 141
 lökün, 141

M

malağma, 142
 marsama, 142, 163, 167
 masti, 142
 maya, 142, 166
 mayıs, 142
 mehle, 143
 meleş, 143
 mengel, 143, 156
 merlengeç, 142
 mukla, 143
 muylu, 143

N

nora, 143

O

oğan, 43
 oğmac, 44
 oğmak, 44
 oğulluk, 44
 oğunmak, 45
 ohşamak, 40
 ohşâş, 40
 ohşatmak, 40
 okramak, 45
 omaca, 50
 onalmak, 46
 onaltmak, 46
 onat, 45
 ondurmak, 46
 onmak, 48
 or, 40
 oş, 43
 ot, 38
 otarmak, 38
 otlamak, 38
 otluk, 38
 oyulga, 51
 oyulgamak, 51
 oyumlamak, 51

Ö

öcişmek, 39, 157
 ödek, 40
 öğendere, 48
 öğenderek, 48
 öğgen, 47, 162
 öğü, 48
 öğürtlemek, 48
 ök, 45

ökse, 47, 167
 öksimek, 47
 öksü, 46
 ölçer, 49
 ölçermek, 49
 ölet, 49
 ölker, 50
 öndüç, 46
 öndül, 46, 155
 öngül, 50
 öngüllük, 50, 158
 öngüşmek, 51
 önic, 48
 öp, 37
 örek, 40
 öreke, 41
 örelmek, 42, 159
 ören, 41
 öründülemek, 41
 ötmek, 39, 157
 özek, 42
 özleşmek, 42

P

paçarız, 69, 163
 palyuş, 69, 157
 pambuk, 70, 165
 pat, 69
 patlangıç, 69
 pekitmek, 70
 pepe, 70
 pepelemek, 70
 pesek, 70
 pırlak, 70
 pırlangıç, 70
 plaçka, 71
 poduk, 71
 potlamak, 71
 pul, 71
 pupla, 71
 püfkürmek, 71
 pülüşkün, 71

rişme, 93, 157

R

S

saçı, 103
 sağalmak, 103
 sağucu, 104
 sakağı, 104
 sakırğa, 104

salacak, 104
 salaş, 104
 salık, 105
 salkı, 104
 salyar, 104
 san, 104
 sanamak, 105
 sandıklı, 106
 sangı, 105
 sangılık, 105
 santur, 106
 saraka, 103
 sarpa, 103, 166
 sarpon, 103
 sası, 103
 satan, 102
 satı, 102
 sava, 106
 savak, 106
 savat, 105
 savathı, 105
 savsalamak, 106
 sayrı, 106
 sayrılık, 106, 158
 sayru, 106
 seki, 96
 selindi, 96, 161
 seme, 96
 sepetlik, 95
 sere, 96
 serkele, 96, 156
 serpken, 95
 seslemek, 96
 sığın, 107
 sıklamak, 107
 sıklık, 108
 sımak, 108
 sınar, 108
 sındı, 108
 sınık, 108
 sınımak, 108
 sıpa, 106, 166
 sıvışık, 100
 siftimek, 96
 siğmek, 100, 162
 sin, 99, 155
 sinarit, 100
 sinirmek, 100, 155
 sinlemek, 100
 sintine, 97, 166
 sipsi, 99
 sirkmek, 99
 sivil, 100
 sivirmek, 100
 soğum, 107

sokman, 107
 sokur, 107
 soluğan, 107
 somat, 107
 sontur, 107
 soruk, 106
 sorutmak, 106
 soymuk, 107
 söbü, 97
 sögündürmek, 98, 162
 sögünmek, 98
 sökün, 98
 sölpük, 98
 sölpüme, 98
 söygenmek, 99, 162
 sunkur, 97, 162
 sübek, 97
 sücü, 97
 sülgü, 99, 159
 sümter, 99
 sürek, 97
 sürgünlük, 97
 sürmek, 98
 süsmek, 98

Ş

şallak, 101
 şaltak, 101
 şartlamak, 101
 şayak, 101
 şebeş, 101
 şırlağan, 101
 şırlağanlı, 101
 şinik, 102
 şişek, 102
 şor, 102
 şubara, 102, 168

T

tacanmak, 72
 takavcı, 109
 takıldak, 110
 taktak, 109
 talaşman, 110
 talaz, 72
 talazlanmak, 72
 talazlık, 110
 talika, 110
 tamu, 110
 tanlamak, 110, 155
 tapıştırmak, 109
 tarator, 73, 163
 tarâzlanmak, 111

tarlakoz, 109
 tasımlamak, 74
 tatar, 72
 tatari, 72
 tavsamak, 72
 tavuş, 111
 tavuşmak, 111
 tay, 111
 taylak, 111
 tâz, 109
 tebel, 72
 teğelti, 74
 tekelenmek, 74
 tellenmek, 74
 teltik, 74
 teltiksiz, 74
 tentene, 75, 167
 tepir, 72, 165
 tepirlemek, 73
 terki, 73
 terkimek, 73
 terkişmek, 73
 terme, 74
 tetik, 73
 tığlamak, 76
 tıkız, 114
 tınaz, 114, 163
 tırkaz, 111
 tırkazlamak, 112
 tike, 76
 tire, 76
 tiril, 76
 tirildemek, 74
 tirpid, 76
 tirsî, 73
 tolun, 114
 toman, 114
 tombay, 114
 tombaz, 75, 114
 tor, 112
 torlamak, 113
 torluk, 113
 tozak, 75
 tozamak, 75
 töksemek, 75, 159
 töskürtmek, 75
 turgay, 113
 turşumak, 73
 tutamaksız, 112
 tutar, 112
 tülemek, 75
 tümme, 76
 tümselmek, 76, 159
 tütünlemek, 75

U

uca, 39
 ucрак, 39
 uçkunmak, 39
 uçkurluk, 39
 uçunmak, 39
 ufanmak, 45
 ufarak, 45
 ufatmak, 45
 uğru, 44
 uğrulamak, 44
 uğrun, 44
 ulamak, 49
 ulanmak, 49
 ulaşık, 49
 ululamak, 50
 umacı, 50
 umsanmak, 50
 urmak, 41
 uruk, 41
 uşkun, 43
 utangan, 38
 utmak, 39
 uyuğmak, 51
 uyundu, 51, 161

Ü

üfürölmek, 45
 üğez, 46, 162
 ülgüc, 50
 ünlemek, 47
 ünlenmek, 47
 üsküf, 42, 167
 üstelemek, 42
 üşek, 43
 üşengen, 43
 üşmek, 43
 üşürmek, 43
 ütölenmek, 39
 ütölmek, 38
 üzerlik, 42
 üzölmek, 42

V

vedre, 144
 vergöli, 144

Y

yağır, 146
 yağlık, 147
 yağmurça, 150

yalabık, 148
 yalabımak, 148
 yaldırak, 148
 yalın, 148
 yalkı, 148
 yalman, 148
 yamcı, 149
 yanaz, 147
 yancık, 149
 yandık, 149
 yanpurı, 149
 yanşak, 147
 yanşaklık, 147, 155
 yanşamak, 147
 yapalak, 145
 yâr, 145
 yarga, 145
 yarımca, 146
 yarında, 146, 161
 yarlıgamak, 150
 yasavul, 150
 yadıgaç, 146
 yasmık, 146
 yavaşa, 152
 yay, 149
 yaygı, 149
 yaymacı, 150
 yedek, 150
 yedmek, 150
 yeğni, 151
 yeke, 151
 yeldirme, 151
 yeldirmek, 151
 yelek, 152
 yelmek, 152
 yelpik, 151
 yelve, 152
 yencilmek, 152
 yencmek, 152
 yestehlemek, 150
 yılancık, 154
 yıldırımak, 151
 yoma, 154
 yond, 154
 yonga, 154
 yordam, 152
 yordamlı, 152
 yorga, 153
 yorgalamak, 153
 yufka, 153
 yunmak, 154
 yüklü, 153
 yölügen, 153
 yölük, 153
 yölömek, 154

yürük, 153

Z

zağar, 94

zağlamak, 93

zarta, 109

zeyrek, 95, 166

zilgıt, 94

zirpadak, 94, 157

zibil, 94

zibka, 95

ziftlenmek, 94

zilve, 94

zirzop, 94

zülâm, 94

KAYNAKÇA

Aksan, Doğan, *Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dilbilim*, TDK Yay., Ankara 1964.

Cora, Elif, *Burhân-ı Katı'da Yer Alan Türkçe Sözcükler ve Deyimler Dizini*, (Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebîyatı Anabilim Dalı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Kocaeli 2007.

Derleme Sözlüğü, XII Cilt, TTK Basımevi, Ankara 1979.

Dilçin, Cem, *Yeni Tarama Sözlüğü*, TDK Yay., Ankara 2009.

Gülensoy, Tuncer, *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, TDK Yay., Ank. 2004

Günşen, Ahmet, *Kırşehir ve Yöresi Ağızları*, TDK Yay., Ankara 2000.

Karahan, Leyla, *Anadolu Ağızlarının Sınıflandırılması*, TDK Yay., Ankara 1996

Mahmud, El-Kaşgarî, *Dîvânü Lugâti't-Türk*, (Çev. Serap Tuba Yurtsever, Seçkin Erdi), Kabcacı Yay., İstanbul 2005.

Nakiboğlu, Sadi H., *Adıyaman ve Yöresi Ağızları*, Niğde 2001.

Petek, Ercan, *Kemalpaşa ve Torbalı Yöresi Ağızları İnceleme-Metinler-Sözlük* (Trakya Üniversitesi Edebîyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebîyatı Bölümü, Basılmamış Lisans Tezi), Edirne 2012.

Sâmî, Şemseddin, *Kâmus-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul 2009.

Sâmî, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî (Latin Harfleriyle)*, (Haz. Yrd. Doç. Dr. Raşit Gündoğdu, Yrd. Doç. Dr. Niyazi Adıgüzel, Ebul Faruk Önal), İdeal Kültür & Yay., 2. Baskı, İstanbul 2012.

Turan, Fikret, "Osmanlı Ağız Çalışmalarında Amaçlar, Kaynaklar ve Problemler", *Türkbilig* 2002/4, s. 125-135.

Yavuzarslan, Paşa, *Osmanlı Dönemi Türk Sözlükçülüğü*, Tiydem Yay., Ankara 2000.

Yavuzarslan, Paşa, "Türk Sözlükçülük Geleneği Açısından Osmanlı Dönemi Sözlükleri ve Şemseddin Sâmî'nin Kâmûs-ı Türkî'si", *Ankara Üniversitesi DTCF Dergisi*, 44, 2 (2004), s. 185-202.